НАШОГО ЦВІТУ —
ПО ВСЬОМУ СВІТУ
РІДНІ
ГОЛОСИ
З ДАЛЕКОГО
КОНТИНЕНТУ

*Видавництво «Веселка»
висловлює сердечну вдячність
українцям Австралії,
які активно сприяли
підготовці і випуску
цієї збірки.*

Велику організаторську роботу по збору спонсорських коштів провів відомий український письменник, голова літературно-мистецького клубу імені Василя Симоненка Дмитро Нитченко, а також бізнесмени і меценати Михайло Гоян з дружиною Марією та Іван Попадюк. Найбільші внески зробили вищезгаданий клуб (1000 доларів США) та Іван Попадюк (1000 доларів США і 30 тисяч карбованців у національній валюті України). Зробили також внески в доларах США українська громада штату Вікторія, літератори Дмитро Нитченко, Індре Сірко, Леся Ткач (Богуславець), Зоя Когут, Неван Грушецький, Божена Коваленко, Степан Радіон, Євген Шведченко (Зозе), Богдан Подолянко, Клавдія Рошко, Клавдія Фольц, Валеріан Михайлів, Михайло Підріз.

РІДНІ ГОЛОСИ З ДАЛЕКОГО КОНТИНЕНТУ

Твори сучасних українських письменників Австралії

Упорядкування та передмова
АНАТОЛІЯ МИХАЙЛЕНКА

КИЇВ «ВЕСЕЛКА» 1993

ББК 84.4 УКР6я 43
Р49

Чи хочете мати друзів на далекому континенті — у країні кокосових пальм і дивовижних кенгуру? Для початку придбайте збірник оригінальних творів українських письменників Австралії. Це цікаві й довірливі сповіді людей, які колись за складних обставин життя перетнули океан і пустили корені далеко за межами України. Рідну материнську мову вони зберегли як найдорожчий скарб, і ця книга — яскраве тому свідчення. Гостросюжетні пригодницькі та психологічні оповідання, веселі байки, повчальні казки, громадянська й інтимна лірика припадуть до душі читачеві будь-якого віку. Збірник оформлено мистецькими роботами австралійських художників українського походження.

Художнє оформлення
СЕРГІЯ СЕМЕНДЯЄВА

Редактор
ЛЕСЯ ГУЦАЛО

Р $\frac{4803640205 \\ 4804050500-140}{206-93}$ БЗ —45—25. 92.

ISBN 5-301-01467-6

УКРАЇНСЬКЕ ХУДОЖНЄ СЛОВО В АВСТРАЛІЇ

Віднедавна в наших газетах та журналах, у збірниках почали з'являтися публікації творів українських авторів зі Сполучених Штатів Америки, Канади, країн Західної Європи, але з Австралії — тільки пробиваються до читача. Мов світло з далеких зірок. Дмитро Чуб (Дмитро Нитченко), Зоя Когут, недавно померлий Василь Онуфрієнко, Божена Коваленко, Пилип Вакуленко... Ці імена добре і давно відомі в Європі й Америці, але мало знані в Україні, якій по праву належить їхня творчість.

Причиною тут — і «залізна завіса», якою ми довго і щільно відгороджували від цивілізованого світу свою духовну «винятковість» (насправді ж — замикались від того світу в своїх ідеологічних шорах); причиною — надто велика відстань від України до п'ятого континенту. Та буквально за останні півтора-два роки почала тріщати і ця штучна загата, як рано чи пізно тріщить і руйнується все, що створене проти людської волі і здорового глузду. Розширюється взаємне відвідування, пробивають собі дорогу на материнську Україну і літературні твори її розвіяних по світах дітей.

Уперше окремі твори українських письменників Австралії були опубліковані в журналі «Україна», згодом по радіо зазвучали нові для нас літературні імена й мотиви творів; на різних міжнародних зібраннях, що привертають до себе увагу українців світу, австралійські вчені-філологи Марко Павлишин і Галя Кошарська робили наукові доповіді про розвиток в Австралії українського красного письменства.

Одне слово, загату завдовжки в десятки років прорвано, далекий потічок української літератури закономірно вливається в спільну ріку української літератури, твореної і в Україні, і в багатьох куточках планети, куди немилостива доля розкидала наших співвітчизників.

Вважається, що тепер в Австралії мешкає тридцять тисяч етнічних українців. Українська еміграція в цій країні ще порівняно молода, принаймні удвічі молодша, ніж в Канаді чи в США: їй трохи більше сорока років. (Канадським українцям уже минуло

сто.) Багато з них народжені в Австралії, немало — від змішаних шлюбів. Тому свідомих українців, які б добре знали рідну мову, постійно користувались нею, активно цікавились українським життям, звичайно ж, менше, ніж тих, хто називає себе нашими краянами. А тим часом письменницький обрій так рясно засіяний українськими іменами, так багато книжок видано українською мовою.

Зрозуміло, арифметичні дії у духовній сфері не вельми придатні, та коли б ви спробували визначити кількість українських письменників на число українців у нас в Україні та в Австралії, то були б подивовані не менше, ніж я: в Австралії їх значно більше. Але радості од того мало, адже начисто обділені рідним словом наші земляки, що мешкають в Зеленому Клину на Далекому Сході, на Алтаї, Кубані — на терені колишнього СРСР або в так званій східній діаспорі. В Казахстані, наприклад, мешкає мільйон українців, і поселилися вони там не так давно: під час освоєння цілинних земель. Та хто сьогодні назве хоч би одного тамтешнього україномовного поета чи прозаїка? Хто пригадає прозові чи поетичні книжки українською мовою, видані в так званій Далекосхідній Україні, тобто в Зеленому Клину, або в Казахстані, за останні десятиліття? Хто щось чув про українські школи за межами України?..

Якось у пресі промайнуло повідомлення про існування такої школи в Казахстані. Але достовірність інформації не підтвердилась...

Про видання ж творів українських авторів Казахстану, Зеленого Клину чи Сибіру донедавна і мова не велася.

Ось тому й сумно. В Австралії для тридцяти тисяч своїх співвітчизників пишуть десятки поетів, прозаїків, гумористів, видаються книжки, кожні п'ять років виходить літературно-мистецький альманах «Новий Обрій», ось уже понад чверть віку у Мельбурні діє літературно-мистецький клуб імені Василя Симоненка, який об'єднує літературно-мистецькі сили. Виходять українські газети. Одна з них — «Вільна думка» з Сіднея — постійно друкує літературні сторінки. Українські письменники Австралії публікуються в літературно-художніх українських журналах, що видаються на Американському континенті і в Західній Європі, виступають в українській програмі радіо в найбільших містах Австралії, збирають численні аудиторії на своїх виступах у країнах Заходу. В Австралії за сорок років вийшло з друку півтораста книжок українською мовою. Українознавець з Мельбурнського університету Марко Павлишин стверджує, що в Австралії виходить книжок у процентному відношенні на десять тисяч населення більше, ніж в Україні.

«В Австралії, далеко від України,— писав в одній зі статей Дмитро Нитченко,— ми маємо повну можливість без цензурних обмежень і контролю друкувати свої книжки українською мовою, випускати свої газети, навчати своїх дітей в наших рідних школах своєю мовою».

Є над чим замислитися і нашим видавцям, і урядові незалежної України, і українським громадам у колишніх республіках СРСР.

Останнім часом ситуація з українською мовою у ближчій діаспорі змінюється на краще, хоч повільно і в основному на самодіяльному рівні: створюють українські організації, товариства української мови, самодіяльні мистецькі колективи, відкривають українські класи... Втім, і в Австралії українство розвивається більше на самодіяльному, аніж державному, рівні. Але там держава не заважає цьому, не проводить політику злиття мов на основі, скажімо, англійської, яку там усі знають, а ще й сприяє розвиткові інших мов, культури всіх народів, що населяють цю країну.

Австралійський уряд фінансово допомагає видавати твори неангломовних авторів, якщо в них згадується Австралія, адже це свого роду пропаганда країни, а вона матеріально заохочується.

На державний рахунок існують українські радіопрограми в тих штатах, де мешкають українці,— в Аделаїді, Мельбурні, Сіднеї... Державні органи допомагають коштами й українським суботнім школам, яких чимало в країні, заохочують етнічні мистецькі фестивалі.

У двох найбільших університетах країни — Мельбурнському та Сіднейському — віднедавна діють українознавчі студії, триває підготовка до відкриття таких студій в інших університетах. Недавно українську мову визнано як залікову в університетах. Це велике досягнення українців Австралії.

І все, про що я оце розповів, існує для тридцяти тисяч українців.

Тому й не дивно, що бібліотека українського красного письменства Австралії чимала за кількістю назв, багатопланова за тематикою і, звичайно ж, різна за мистецькою манерою і майстерністю.

Варто наголосити, що професійних українських письменників в Австралії немає, якщо професійними вважати тих, хто живе з літературної праці. Всі ті, хто пише, заробляли чи й тепер заробляють на прожиття (тобто, як кажуть в Австралії, мають свій бізнес) деінде, але в жодному разі — не на літературній ниві. Далеку від літератури роботу за фахом все життя мав старійшина українського письменства Дмитро Васильович Нитченко. Вона

давала йому засоби і до прожиття, і для видання своїх книжок. Дмитро Нитченко писав оповідання для дітей, які Центральна Рада українського шкільництва Австралії, що керує українськими школами, рекомендувала для рідних шкіл; творив прозу і поезію для дорослих; редагував чужі книжки, писав передмови до них, упорядковував та готував до друку збірники, редагує альманах «Новий Обрій»; ще й тепер, у свої вісімдесят п'ять років, трудиться в шкільній Раді. І все це, як у нас сказали б,— на громадських засадах, тобто безкоштовно, за велінням душі і совісті, за творчим покликанням та любов'ю до України.

Відома поетеса і прозаїк Клавдія Фольц — колишня актриса. Зоя Когут і Леся Богуславець (справжнє ім'я та прізвище Леся Ткач, вона донька Д. Нитченка) працюють на українському радіо, Пилип Грін — архітектор. Пишуть українською мовою й початківці — учні. Твори переможців молодечого конкурсу, що його регулярно проводить клуб імені Василя Симоненка, друкуються в альманасі, а нерідко і в українських журналах Європи, Америки. Звісно, не всі, хто подає на конкурс свої спроби, та навіть і переможці, стають потім літераторами, проте є красномовні приклади і такого роду. Юрко Ткач починав з участі в конкурсі, мав відзнаку, його оповідання друкувалися в українських журналах. Згодом, уже закінчивши навчання в університеті, він полишив роботу за фахом і повернувся до письменницької, перекладацької та видавничої праці. В його перекладі на англійську мову вийшло понад десять книжок. Це і роман Бориса Антоненка-Давидовича, і повість Валерія Шевчука, і гуморески Остапа Вишні, і твори Анатолія Дімарова. Відома діяльність Ю. Ткача і як організатора обмінної торгівлі в Києві — українською літературою, виданою в діаспорі, а в діаспорі — українською літературою з України.

Всі книжки друкуються переважно коштом авторів, частіше ж автори їх і продають, надсилають друзям та знайомим не тільки в Австралії, а й на інших континентах.

Тепер я маю, можливо, найповнішу бібліотеку українських письменників Австралії. Більшість книг мені там подарували автори, деякі згодом надіслав Дмитро Васильович. Він же подав безкорисливу допомогу в доборі авторів та їхніх творів до цього видання, за що вдячні йому не тільки я, видавництво «Веселка», а, сподіваюсь, дякуватимуть і читачі.

* * *

Говорячи про українське художнє слово в Австралії, ніяк не можна обминути літературно-мистецький клуб імені Василя Симоненка, що став вагомою й чи не найпомітнішою галузкою творчого життя наших далеких краян. Заснований клуб ще 1954 року. Власне, це є спілка або товариство українських письменників Австралії, котрі мешкають, звісно, в різних містах, а проте стрічаються, спілкуються. Дмитро Васильович керує клубом і сьогодні. До війни він працював пліч-о-пліч з багатьма знаними українськими письменниками, зокрема і з тими, над ким доля і сталінські опричники потім жорстоко позбиткувались,— Іваном Багряним, Борисом Антоненком-Давидовичем. Під час війни Д. Нитченко потрапив у полон, повернувся в окупований фашистами Харків. Надрукував в українській газеті викривальні статті проти Сталіна й організованого ним голодомору на Україні та кривавих репресій. Звичайно, після вигнання фашистів залишатися в Україні Дмитро Васильович не міг. Лихоліття війни і загроза репресій привели на Захід десятки тисяч українців. Вони втікали від Сталіна, від непевності, від злиденного і задушливого життя, несучи в душі гарячу любов до покинутої Батьківщини і віру в її кращу долю. І як найдорожчий скарб на далекій чужині, що замінила їм домівку, вони берегли рідну мову, звичаї того народу, приналежними до якого вважають себе завше,— українського.

Літературно-мистецький клуб, як і решта українських інституцій — школи, мистецькі колективи, газети, видавництва, радіопрограми,— мали на меті не тільки засвідчити свою причетність до українства, а й передати любов до України дітям, онукам. Клуб організовував виступи письменників перед українськими громадами, влаштовував вечори пам'яті класиків української літератури, а також зустрічі з українськими митцями з інших країн. На жаль, довгий час серед гостей клубу не було літераторів з України. Та тепер і це подолано: перед своїми австралійськими колегами виступали Володимир Яворівський, Дмитро Павличко, художник Іван Марчук, співачка Ніна Матвієнко; довелося виступати і мені. Саме на вечорі в клубі імені Василя Симоненка, який вів Дмитро Нитченко, я й одержав чи не найбільше книжок з автографами авторів — Зої Когут, Божени Коваленко, Лесі Богуславець, а з рук Дмитра Нитченка — цілу бібліотеку: від підручників української мови, написаних ним же для українських шкіл Австралії, до антології української прози англійською мовою у перекладі Юрка Ткача — внука письменника...

Один з найпомітніших напрямків діяльності клубу — робота з літераторами-початківцями, організація конкурсів творчої молоді, спільних виступів знаних літераторів разом з початкуючими

перед громадою. Відбулось уже тринадцять щорічних конкурсів. Переможці одержують грошові нагороди, їхні твори публікуються. Вісімдесят п'ять молодіжних українських журналів світу (крім, звичайно, тих, що виходять в Україні) друкували твори молодих українських літераторів Австралії. І для початківців, і для досвідчених регулярно надають свої сторінки українські газети Австралії «Вільна думка» та «Церква і життя». Кружними шляхами доходило дещо і до України. Наприклад, оповідання чотирнадцятирічної Тані Бейлі та сімнадцятирічної студентки середньої школи при Мельбурнському університеті Ксені Савчак були передані з Мюнхена через радіостанцію «Вільна Європа», яку вже не забороняється слухати і в Україні.

Слід згадати і про видавничу діяльність клубу імені Василя Симоненка. Популярний вже згадуваний альманах «Новий Обрій» виходить з періодичністю раз у п'ять років. Коли я готував до друку цю збірку, на столі в мене лежало найсвіжіше — восьме число. Воно вийшло після попереднього через три з лишком роки, тобто альманах виходитиме частіше. На шляху до читачів уже й дев'яте його число.

За участю клубу вийшло також дві збірки творів українських поетів Австралії — «З-під евкаліптів» та «Антологія української прози в Австралії» в перекладі на англійську мову.

Схвального слова ще і ще заслуговує знаний далеко за межами Австралії подвижник української літератури Дмитро Нитченко. Понад двадцять його книжок побачили світ на п'ятому континенті. Одна з них витримала три видання, чотири — виходили двічі. П'ять книжок Нитченка перекладено на англійську мову. Багато разів твори Дмитра Васильовича відзначалися літературними преміями в Австралії, США, Канаді. І знову з гіркотою доводиться наголошувати: тільки в Україні, з ім'ям і в ім'я якої він і трудиться, твори не були відомі, а ще кілька років тому у пресі навіть ім'я Нитченка не рекомендувалось (читай: не дозволялось) згадувати.

Дмитро Васильович відредагував, упорядкував, написав передмови ще до двадцяти книжок своїх колег. За його участю вийшли твори письменників, донедавна замовчуваних або заборонених в Україні: Бориса Антоненка-Давидовича, Івана Багряного, Пилипа Филиповича та інших...

Перебуваючи в Австралії, я гостював у затишній оселі Нитченка цілий день. Із заздрістю розглядав багатющий архів, де чекають на впорядкування листи його друзів Антоненка-Давидовича та Багряного. Людина виняткової працелюбності та енергії — і це у 85 років! — Нитченко сповнений нових задумів. А влітку 1991 року вперше за 45 літ він відвідав рідну землю, де вже не

раз бували його дочки Леся Ткач, Галя Кошарська та онук Юрко Ткач.

Часто одержую докладні листи від Дмитра Васильовича, сивого патріарха української літератури на заекваторному континенті і мого земляка-полтавця. І в кожному з них — новини, клопоти, турботи, пропозиції, думки про конкретні справи, які Дмитро Васильович не бариться втілювати в життя. Для прикладу наведу хоча б ці рядки: «Сьогодні їздив до громади та зробив копії з двадцяти восьми листів Івана Багряного. Ще виберу його листи в кількох видатних письменників та, може, видам окремою книжкою...» А нещодавно я одержав і саму книжку «Листи письменників...»

* * *

Огляньмо, бодай побіжно, шляхи українського літературного та видавничого процесу в Австралії.

Літературу українці Австралії розглядають як важливу частку свого духовного життя. Тому й не дивно, що вперше літератори заявили про себе одразу ж, коли до Австралії прибули українські поселенці. 1949 року почала виходити газета «Вільна думка»; одним з її співробітників був Богдан Подолянко — цікавий прозаїк, гострий і вдумливий публіцист. Газета видрукувала перші літературні твори, написані українцями в Австралії, а через три роки за редакцією Дмитра Нитченка вийшов квартальник «Наш вісник». В ньому публікувалися оповідання, вірші. Ще згодом побачили світ і окремі книжки Дмитра Нитченка, Степана Радіона. Кілька історичних романів з життя України видав Микола Лазорський. Цікаво заявили про себе гумористи Опанас Бритва, Леся Богуславець, поети Василь Онуфрієнко, Зоя Когут, Оля Терлецька, Божена Коваленко, Михайло Підріз та інші.

Розвиваються і публіцистичні жанри — нарис, репортаж. Це й не випадково. Екзотична країна давала багато оригінальних вражень. З цього ряду помітні книжки Івана Стоцького про експедицію в австралійську пустелю Смерті, Пилипа Вакуленка та Дмитра Чуба про подорож до Папуа — Нової Гвінеї. Леся Богуславець свої репортажі про подорож на Батьківщину назвала «На прощу до рідної землі».

Життя в нових природних умовах певною мірою зумовило й тематику багатьох художніх творів. У перших книжках, особливо в поетичних, надибуємо захоплення справді казковою країною, де ростуть дивовижні дерева, водяться незвичайні звірі, де все вражає і дивує. Мабуть, оті перші враження на якийсь час відігнали болісні думки про покинуту рідну землю, ба навіть про своє тогочасне становище в чужій країні.

Життя ж було нелегким, і його не завжди скрашували різні екзоти.

Австралійський уряд згодився прийняти скитальців за умови, що вони відпрацюють за контрактом два роки там, куди їх пошлють.

Уряд з прибулими не церемонився: доручали найважчу роботу в далекій пустелі, часто розлучали родини. Згодом поетеса Зоя Когут про ті роки згадуватиме так:

«Австралія привітала нас холодом, холодом, холодом... І ще дивними маленькими хатинками зі смішними залізними «фіранками» над ганками, які перелітали за вікном потяга, що ніс нас до Бонегілли.

Ох, Бонегілла!.. Залізні бараки з вузенькими військовими ліжками, на яких лежали солом'яні матрасики, накриті шорсткими, колючими, малопривабливими коциками... І — холод... Вісім ліжок праворуч — вісім ліжок ліворуч, а в середині вузький прохід. Вісім жінок праворуч — вісім жінок ліворуч, а в середині — розпач!..

Вже з першої хвилини жінок і чоловіків відокремили, і розпачливі крики: «Куди ж тебе, Іване, забирають?!» — не давали спокою. Важко тепер зрозуміти: чому і на кораблі, і в Бонегіллі всіма силами старались розділити жінок від чоловіків.

Після місячного побуту в Бонегіллі, де ми видужували від шлункових хвороб, спричинених захопленим споживанням баранячих котлет, нас почали розсилати по всіх кутах Австралії для контрактових робіт. Прийшов час платити австралійському урядові за великодушну згоду нас прийняти і за бонегіллівські розкоші..

Якраз тоді Австралія знаходилась в стані «страйків», двох сортів ковбаси в крамницях і абсолютної відрази до часнику. До емігрантів також...

Декого відіслали до Тасманії, декого — до Сіднея чи Брізбена, нас — до Мельбурна.

І знову — бараки. І знову — сотні людей без батьківщини, без прав і без мови...

В гогелівських бараках (залишках війни) стіни були з клеяного паперу і кожний шепіт сусідів було виразно чути... А коли у сусідів виникала гаряча сварка — ліпше було ховатись під ліжко, щоб летюча через стіну пляшка не попала в невинну голову...

Проблема була також з дітьми: менажер готелю їх не любив...

Проблема була також з кухнею: головний повар, мабуть, через короткозорість, недобачав хробаків в гуляші... Проблема була також з мовою: поза готелем ніхто української, польської чи німецької мови не розумів...

Але назагал — люди пристосовувались. І до чужої мови, і до

чужих обставин, і до незвичних праць. Дехто почав навіть любити цю країну, уважаючи, що вона нас ощасливила...

Виростали діти, народжувались внуки, відходили у вічність ті, хто їхав сюди з надією, що колись побачать рідний край...

І тепер, коли згадуємо червень 1949-го року,— наші мрії, борсання й переживання, все це здається якимсь далеким сном, якого, може, й не варто згадувати...»

Тож захоплення екзотикою швидко минуло, натомість дужче гнітили спогади про уярмлену Україну, про рідних і знайомих, а затим прийшла глибока, безкінечна туга за Батьківщиною.

Труднощі поволеньки минали, українські поселенці зуміли дати собі раду, почали жити краще, але ностальгія не минала, а навпаки — більшала. Вона стала найвиразнішим лейтмотивом творчості поетів і прозаїків. Сподіваюся, що сповнені гіркоти за долю України і туги за рідним порогом вірші та оповідання змусять не одне з ваших сердець стиснутися. Навіть коли в людини є все для нормального життя, але немає батьківщини, то не може бути й щастя. Вже минуло понад сорок років, як ці люди не бачили рідного краю, а душі їхні рвуться і линуть до нього...

Помітний масив української літератури в Австралії становлять спогади. Своя доля була в кожного з авторів, були свої життєві здобутки і втрати, кожен по-своєму оцінював власний шлях. Але об'єднує спогади ненависть до деспотії, до сталінізму, бо саме вони багатьом з австралійських українців надовго закрили дорогу додому...

Розвивалась також література для дітей: пригодницькі оповідання Дмитра Чуба та Пилипа Вакуленка, вірші Галини Чорнобицької (справжнє прізвище Олена Чорнобривець), твори Ірини Наріжної, Марії Дейко, Клавдії Фольц. Кращі з них українська шкільна Рада рекомендувала для читання в українських школах.

Було б несправедливо не згадати й інші українські видання, адже й вони мають вплив на формування в дітей національної свідомості. Маю на увазі підручники, книжки з української історії, літературознавства тощо. «Буквар», «Читанка», «Рідне слово», «Волошки», «Рідний край», «Євшан-зілля» нині вже покійної Марії Дейко читають не тільки діти в Австралії, а і в українських школах Канади, США, Англії. Марія Дейко разом з сином Вадимом уклали українсько-англійський та англійсько-український словники, «Український правописний словник» для українських шкіл уклав Дмитро Нитченко, йому ж належить і дослідження «Елементи теорії літератури і стилістики», що служить допоміжним підручником.

Уся письменницька та видавнича діяльність українців Австралії, як писав Дмитро Нитченко, спрямована на те, щоб «забез-

печити україномовного читача рідною книжкою і познайомити австралійський та чужинницький світ з кращими літературними творами нашого народу».

Благородне завдання. І ті, хто на далекому заокеанському континенті посадив і плекає материнське дерево пам'яті, хто поряд з ним вирощує нові пагони, береже свічадо українського слова,— ці люди заслуговують, щоб ми знали їхні імена, читали їхні книжки. Адже ми — члени однієї родини, і поклик їхніх сердець відлунює в наших душах.

Анатолій Михайленко

Василь Онуфрієнко

МИ — ДІТИ УКРАЇНИ

Які слова для щирого привіту
Шукали в радості й, здається, не знайшли?
Хіба не диво це: з далекого крайсвіту
До вас нежданно ми у гості прибули?

Австралія... У вас в уяві піски, спека,
І вічна зелень, й синь приморської імли...
Родились там, але земля батьків далека
Нам дорога, немовби ми на ній зросли.

Ми любимо усе, що тут живе віками:
І мову, і пісні, й широкий плин Дніпра...
Ми їхали сюди зі світлими думками,
Щоб показати вам, що рід наш не вмира.

В далекому краю нас знають добре всюди.
«Юкрейнієнс» — це ми, і танці, і пісні.
Тепер погляньте, незнайомі й рідні люди,
За що шанують нас в далекій чужині.

І знайте: хай життя снує всілякі зміни,
Хай холодами б'є, хай спекою пече,
Ми будем тим, чим є: ми — діти України,
Бо українська кров у жилах в нас тече.

Сідней, Австралія.

МАТЕРИНСЬКЕ СЕРЦЕ

ПРОЗА

Дмитро Чуб (Нитченко)

АВСТРАЛІЙСЬКИЙ ВЕДМЕДИК

Була темна й похмура ніч, коли потяг ніс нас, європейських біженців, від Мельбурна до переходового табору Бонегілля. Десь далеко попереду блискала блискавка, а у вікна невеликих м'яких вагонів бризкав рідкий дощ. Дехто дрімав, а дехто припав до шибок вікон, щоб глянути на тутешні краєвиди.

Від сяйва з вікон темрява трохи відступала, і здовж залізниці видно було смужку австралійського лісостепу. Хоча був травень — останній місяць тутешньої осені, земля була покрита травою, а дерева мали листя. Іноді повз вікна пробігали високі, сухі дерева, що, здавалося, хочуть ще більше підкреслити винятковість нашого становища.

Нарешті, якась освітлена галявина, десяток блакитних автобусів. Діставши в приміщенні театру призначення на мешкання, ми вже заходили до бляшаних бараків колишнього табору. В бараках горіло ясне світло, а на розставлених рядами ліжках були матраци, по чотири коци, простирадла, подушки та рушники. Вгорі, біля електричної лямпки. мов неживі, сиділи два здоровенні метелики, що нагадували невеликих пташок.

Чоловіків призначено до одних бараків, жінок з дітьми — до інших, а дорослих членів родин та неодружених — знов окремо. Одразу почалось розшукування. Чоловіки шукають свої родини. Жіночі бараки були так само, як і чоловічі, без печей, передільних стін не було, а в зовнішніх стінах у півметра завширки тяглася дротяна сітка. У деяких шановних пань, що не звикли до таких «розкошів», навіть виступали на очах сльози. Було холодно й незатишно.

Та сонячний ранок трохи підбадьорив ситуацію... Розігнав холод, піддав рожевішого настрою... Тільки там, де діти, чути було плач. Найменші, видно, не звикли одягатися при такій температурі.

— Оце тобі гаряча Австралія! — чути зауваження, і чоловіки, що допомагали нашвидку одягати своїх дітей, нападали на своїх жінок (бо хто ж винен?), що позалишали в Німеччині теплий одяг.

Смачний сніданок трохи заспокоїв знервованість: смажена баранина плавала в товщі, солодка каша, мармелядa, кава, білий хліб... А тут гучномовцем уже гукають іти одержувати ручний багаж, який ми віддали ще в Мельбурні.

— Так оце та Австралія? — питала чотирирічна дівчинка своїх батьків.

А батько відповідав з болем у серці — не знав іще й сам, яке життя спіткає його дитину в цій далекій і дивній країні, де інакші дерева і птахи, де на дорозі треба триматися лівої сторони, де сонце ходить зліва, де навіть жаби інакше квакають, ніж в Україні.

Але турботи дня потроху відганяли невеселі думки. Треба було знову йти (котрий уже раз?) до лікаря, до відділу праці... Але краще йти до лікаря, ніж бути без нього, і тому-то кожен кудись поспішає, хтось когось несподівано зустрічає; вигуки, радісні розмови, спогади.

Під час обіду, коли діти за столом хапалися за великі сонячні помаранчі, в залі їдальні раптом зчинився надзвичайний галас, ніби там ішов якийсь бій. Всі обернулись у той бік і побачили, що двоє молодих людей зчепилися в якомусь дивному герці, ніби вони намагались один одного задушити. Та виявилось, що це не бокс і не бійка, а лише зустріч двох братів, що розгубилися ще під час війни в Польщі.

— Степане! Чорт!..— кричав, захлинаючись, і обіймав, і пригортав, і цілував один одного. А на очах у них сльози. Брати були такі захоплені, що білявий Степан і не помітив, як надмірною щирістю обдер своєму смаглявому братові носа. Ми ж дивилися на цю сцену й раділи разом з братами.

Наступного ранку, коли сідали до сніданку, смаглявий скаржився:

— От, бісів тигр... Трохи носа не відірвав...

Теплий день швидко робив своє. Він біг у безвість, а з ним поспішали й ми. Коли ми пішли одержувати пашпорти, три хлопці з сусіднього блоку, з лопатою й палицями в руках перетяли нам дорогу й пішли кудись у бік найближчої гори. Позаду них біг песик. А за дві години, коли ми вже верталися назад, знову зустріли тих самих хлопців і на тому ж самому місці. Вони вже несли двох кроликів і понад метр довгу неживу гадюку, що тяглася за ними на мотузку.

— Шукали в норі кроля, а знайшли гадюку,— відповіли вони на наше питання.

Увечері, коли денні клопоти закінчувалися і люди сходилися до бараків, приходили знайомі і починалася балачка. Говорили про тутешні заробітки, куди й кого посилають на працю, де вигідніше, хто записався на тростину, а хто призначений на працю до війська, до Сіднея. В цей час до бараку з криком увірвались діти:

— Ідіть подивіться! Якийсь звір сидить на дереві!

Всі вибігли дивитися на того звіра. Справді, коло вмивальні, невисоко на дереві сидів якийсь сірий звірок, з доброго кота завбільшки, з чорним пухнастим хвостом, з мордою, як у лисиці, з короткими ногами, як у щура. Хтось з давніших мешканців сказав, що це опосум. Він нищить гадюк, а ночує в дуплах дерев, і хто його заб'є — дістане тридцять фунтів кари. Хтось виніс білого хліба і подав опосумові. Той узяв, поліз вище на дерево, а цікаві й далі стояли й дивувалися.

— А де ж ті уславлені кенгуру? — запитав котрийсь.— Ми про них стільки начитались у географіях.

— Нічого. Побачимо ще й кенгуру,— чути відповідь.

Надворі тим часом холоднішало. Далі за дротяною огорожею, де починались приватні володіння, мекали вівці, що паслися цілодобово, не знаючи стайні.

За кілька хвилин балачка в бараці відновилася. Один з присутніх, що приїхав до Австралії пароплавом «Анна Салем», розповідав, що перед їхнім виїздом з Італії у них в таборі зчинилася велика буча. Пішла чутка, що той пароплав совєтський і що зветься він не «Анна Салем», а «Анна Сталін». Це мала бути ніби дочка Сталіна. Знайшлися недовірливі і, уникаючи «Анни Салем», щоб,бува,не попасти до «Анни Сталін», пішли до консула за виясненнями. Тут, розуміється, їх заспокоїли і, мабуть, досить надивувалися...

У цей час зайшла одна знайома жінка з сусіднього блоку, що відзначається балакучістю та гумором.

— Я в вас хоч трохи відпочину,— сказала вона, присівши.— А то я попала до такого бараку, що тільки й чуєш: «Ах, какоє солнишко! Убіцца надо...» За тисячі кілометрів тікали від того «солнишка», а все-таки не втекли.

— То ще не біда. Ось ми з двома воюємо, щоб не лаялись брудно, а вони нам доводять, що «без етава нельзя правільно мислі виразіть».

Всі регочуться. Далі розмова про практичні речі... Скільки-то треба робити, щоб купити трохи землі та звести бодай дикто-бляшану хату. Самітним... та бездітним... тим, що мають більші робочі родини,— ще нічого, а от з малими дітьми гірше...

Пізно ввечері полягали... А вранці, коли повставали, сусід — інженер, уже з сивиною й золотим зубом, сидячи на ліжку, якось підкреслено запитав:

— Ви чули, що вночі було?

Всі здивовані.

— На мене згори щось скочило! Я було підскочив, а воно — на сусіда, сусід також прокинувся, а воно пострибало геть. Сусід хотів був встати та засвітити, але було холодно... Це було щось велике й важке,— додав інженер,— може, великий опосум, а може, навіть австралійський ведмедик.

Інженер говорив так поважно й переконливо, що ніхто навіть не думав перечити. Всі почали поглядати на вікна, на покрівлю, шукаючи чогось.

Куди б той звір міг влізти? Я підійшов до скринь, що стояли під стінами коло дверей, і туди заглянув, але й там нічого не було. Хотів уже заглянути під ліжко, як з-під одного з них, ніби зачувши нашу розмову, найближче до інженера вибігло маленьке чорне кошеня і, блимаючи очима, винувато нявкнуло. На це привітання зірвався нагло голосний регіт.

— Так оце він — той австралійський ведмедик, пане інженер? — запитав один з сусідів.

Інженер збентежений, і мова його не клеїться. Всі сміються.

У цей час знадвору долинув звук дзвінка, що кликав на сніданок.

ЗА НАМИ ГНАЛАСЯ СМЕРТЬ

Купивши в невеличкому австралійському містечку все, що нам було потрібне, ми з Миколою поверталися додому. Та на цей раз не автобусом, а вирішили піти пішки.

— Подивимося на тутешню екзотику,— казав я.

Це було в один з суботніх неробочих днів. Дарма, що була ще зима, та день випав сонячний і теплий. Спершу ми йшли по шосе. Я ніс у руках течку [1], а Микола — пакуночок з гостинцями малому. Навколо тяглися широкі простори, вкриті травою, де-не-де стояли дерева, на яких раз у раз верещали папуги або галасливі брунатно-рябі кукабари.

---

[1] Портфель.

Дивлячись у далечінь на високі бугри, я відчував смуток і самотність, а на Миколиному лиці малювалася повна безтурботність. Я йому це завважив.

— А ви знаєте,— обізвався він після тривалої паузи,— я завжди люблю самотність. У мене колись був приятель. Бувало, підемо чи до Дніпра, чи на Хортицю і за день промовимо хіба по п'ять слів. І це мені подобалось.

«Нащо тобі й приятелі здалися?» — подумав я.

Тим часом шосе заглибилось у плавні, перетинаючи їх упоперек. Ставши на містку, біля річки, ми любувались краєвидом; ми бачили, як там, за пасмом куги, паслись дві чорні, дикі курочки і як серед плавнів на невеличкому озерці плавали три чорні лебеді, занурюючи свої довжелезні шиї у воду. Сіра елегантна чапля, що ходила біля берега, видно, боячись нас, знялася й сіла далі на гілку давно засохлого обгорілого дерева.

Пройшовши ще з кілометр серед малозайманої природи, ми повернули праворуч та пішли навпростець. Іноді нам доводилось перелазити через невисокі огорожі, якими обведені приватні ділянки цього лісостепу, де паслися вівці та скотина.

Розмовляючи потроху та згадуючи свої рідні краї, ми не помітили, як опинились серед великої отари рогатої худоби, що розійшлася по зеленому просторі і скубла траву. Коли ми проходили, то ближчі корови піднімали голови й дивилися на нас, мов на видовище.

«Може, їх течка дивує?» — подумалось.

— А ви знаєте, Миколо,— пригадав я,— що в Австралії трапляються нещасливі випадки від нападу корів. Десь я про це читав. А майстер на роботі розповідав мені, що тутешня худоба найдужче боїться псів та людей на конях.

— Вас, мабуть, малим теля налякало,— сказав, не посміхнувшись, мій супутник.— А я колись ішов і сина посадив собі на плечі, то від мене ціла череда втікала,— додав він.

Ми вже виходили з табуна, як побачили, що поблизу, мов пастух, гордовито стояв здоровий бугай і теж пильно дивився на нас.

— Ач, який герой! — відізвався Микола, дивлячись на бугая, і, знявши капелюх, махнув ним у його бік.

Рогатий велетень одну мить стояв нерухомо, а потім, мов відчувши в тому образу чи виклик, зухвало махнув головою і рвучко рушив до нас. Не бажаючи мати з ним ближчого знайомства, ми підтюпцем кинулися геть. Але в той же самий момент і бугай, мукнувши басом, рвонувся

навздогін за нами, а десятки ближчих корів, позадиравши хвости і з підскоком, мов хлопчаки на боязкого пса, кинулися слідом за своїм «отаманом».

Жахлива перспектива повиснути на коров'ячих рогах, бути розтоптаним цією дикою ордою пронизала нашу свідомість. Напружуючи всі свої м'язи, ми, як чорти, летіли до огорожі, за якою був порятунок. А рогата стихія наближалась з кожним кроком. Бугай був занадто гладкий,і, коли б не це, він уже б наздогнав нас. В одному місці Микола раптом спіткнувся і впав, але в ту ж мить схопився й летів за п'ять кроків позад мене. Не маючи вже надії на огорожу, я підбіг до дерева, що стояло на моєму шляху, та, кинувши течку, схопився за гілки, деручись догори.

— Миколо, лізь сюди! — крикнув я, не оглядаючись, і в цю ж мить почув позаду рвучкий собачий гавкіт: гав-гав-гав!.. Я озирнувся й жахнувся: мій Микола, з розпатланим волоссям, стояв навпочіпки, повернувшись головою до отари, і завзято гавкав. Бугай і перша лава корів, що вже його настигли, рвучко зупинилися на три метри від нього, мов приголомшені цією несподіванкою. За ними зупинилися й інші. А коли Микола ще завзятіше загавкав і зробив крок уперед, бугай разом з коровами поточились назад, а ще за мить, обернувшись і так само позадиравши хвости, кинулися навтіки.

Я ще сидів на дереві, як Микола підвівся на ноги, приклав руку до серця і, заплющивши очі, блідий, мов крейда, прихилився до дерева, важко дихаючи. Вся череда тим часом зупинилася теж і, обернувшись, дивилася в наш бік.

— За нами гналася смерть...— вимовив тихо Микола, коли трохи опритомнів.

— І ти її героїчно прогнав,— закінчив я його думку.

Взявши течку, ми з Миколою рушили до огорожі, але тут уже я помітив, що у нього в руках не було пакуночка. Ми скоро вернулися і знайшли його на траві.

— Ну як ти, Миколо, додумався так зробити? — запитав я, коли огорожа лишилась уже далеко за нами.— Адже ж іще одна мить, і вони рознесли б тебе на клаптики. Ти просто винахідник!

Микола й тепер промовчав і лише згодом відізвався:

— Питаєш? Та ти ж сам казав, що скотина ця найдужче боїться псів та людей на конях.— А за хвильку додав: — Ой, дорого міг коштувати мені й той мій винахід, і твоя екзотика...

НА ГАДЮЧОМУ ОСТРОВІ

І. Випадкова зустріч

На місце нової праці я приїхав у п'ятницю ввечері, а вранці, виспавшись у бляшаному бараці, я вже оглядав нову околицю. Вона мені, правду кажучи, більше сподобалася, ніж попередня. Мені давно хотілося помандрувати з рушницею по плавнях та по лісових хащах і горах, перемагаючи перешкоди й небезпеки. Але де ви поблизу знайдете ті небезпеки? Адже тут немає навіть путящого звіра. В Австралії, правда, є давуни [2] та крокодили, які часто бувають небезпечними для людини, але вони десь далеко, аж у Квінсленді, на півночі, де не бракує лісових хащів. Проте я таки був трохи вдоволений, що поблизу були хоч невисокі гори, вкриті рідкуватим лісом, а в долині, попід горою, ховаючись за очеретом та деревами, протікала річка, де, як я довідався, було чимало різної дичини й гаддя. Більше того, тут же поблизу частими гістьми були й кенгуру, в чому я скоро пересвідчився.

Вийшовши цього ранку за ворота, я побачив, що по другий бік дороги, під гіллястим евкаліптом, на дротяній огорожі висіли чотири забитих гадюки. Я підійшов ближче й почав роздивлятися. Одна з гадюк — чорна, метрів на два завдовжки, а решта всі менші, піскуватого кольору — що звуться тут «тайгерснайк», тобто тигрові гадюки, що є майже найнебезпечнішими для людини.

Доки я роздивлявся, прилетіли на дерево дві кукабари й підняли такий галас, ніби там знеслось і кудкудакало з десяток курок заразом. Кукабари ніби гнівалися, що я підійшов до їхньої здобичі. За їхнім криком я незчувся, як до мене ззаду наблизився якийсь хлопчина й запитав:

— Що, дивитеся на моїх гадюк?

Я оглянувся й побачив смаглявого хлопця років тринадцяти. Мені здалося, що я його десь бачив, але не встиг пригадати, як він вигукнув:

— Та це ви в Баньйолі були, все з дівчинкою ходили?!

І я в цю ж мить пригадав Італію, табір ІРО [3] і хлопчика Василька.

Боже мій! Та це ж той самий симпатичний Василько, що переживав велику трагедію через свого біленького песика, властиво щеня, яке він привіз із собою з Німеччини. При-

[2] Удави.

[3] Табір інтернаціональної організації для біженців.

гадую — ніби це трапилося вчора,— як він з братом, вийшовши в таборі Баньйолі від австралійського консула, стояв коло блоку «Р» із слізьми на очах і тримав на руках свого песика Найду, якого консул не дозволив брати до Австралії.

— Забороняє австралійський закон,— казав він Василькові.

Я пробував тоді потішити засмученого хлопця, але ситуація погіршувалась тим, що в хаті його штурмував другий «консул» в особі матері, яка домагалася, щоб він лишив, нарешті, своє щеня.

Я тоді виїхав за кілька день з табору й не знав кінця цієї історії. Тим-то я мимоволі одразу запитав:

— А як же, Васильку, з Найдою? Покинув в Італії?

Василько якось гордовито глянув на мене, ніби дивуючись, що я й досі не знаю тих загальновідомих речей, і сказав, посміхаючись:

— Еге ж! Глядіть бува, так би я й покинув свого Найду.— І відразу додав: — Він тут, зі мною!

— Як, з тобою? — майже вигукнув я з несподіванки.— А консул же заборонив!

І Василько розповів мені цікаву історію про те, як він проніс песика на пароплав у скриньці, так що ніхто й не помітив.

— Але тут прийшла нова біда,— продовжував він розповідати.— Хтось, мабуть, побачив, як я годував Найду або як я купав його, і доніс капітанові, бо одного дня, як уже переїхали Суецький канал, по радіо оголосили, що на пароплаві хтось незаконно перетримує щеня, а тому-то власник його мусить негайно зголоситись до капітана. А через півгодини почали шукати в нашому кінці по каютах. Посадивши Найду в відро і накривши рушником, я ледве встиг пронести його до пароплавного кухаря-індуса, з яким ми добре заприятелювали ще з перших днів, і дав до схову. За те платив йому цигарками, які давав брат.

Та найбільше, мабуть, хвилювалась моя мама,— казав далі Василько,— вона все мені дорікала: «Тут хоч би душі свої, врятовані від большевиків, довезти цілими, а ти ще собак возиш. Та через тебе й нас усіх повернуть назад до Німеччини».

А я таки довіз свого Найду до Австралії і щасливо проніс на берег, хоч і була сувора контроля,— так закінчив Василько свою розповідь.

Це історія мене таки немало здивувала, тим більше, що я знав кілька подібних випадків з псами, але нікому не пощастило перевезти їх до Австралії. Тим-то Василько, хоч

і зле зробив, що порушив державний закон, видавався мені щирим до Найди і спритним.

А Василько знову, безтурботно посміхаючись і ляскаючи по землі якоюсь хмизиною, розповідав про свої пригоди, про гадюк і кенгуру.

— О, тут як попрацюєте, то побачите їх часто,— казав хлопець.— Он там, за тією горою, є ціла гадюча фарма[4], розплідник такий.— І він показав рукою в той напрямок. А коли ми вже повернулися до своїх бараків, Василько сказав:

— Коли хочете, сьогодні по обіді підемо до річки, поблукаємо.

До обіду я впорядкував своє нове мешкання, а пізніше, коли сонце зменшило свій шал, до кімнати постукав мій знайомий Василько.

— Ну що, підемо? — запитав він якось переможно, відчинивши двері і ставши у всеозброєнні. Через плече у нього висів бінокль на ремінці, а на ногах були гумові чоботи.

— Та ти, я бачу, готовий до наступу? — сказав я, усміхаючись. І, недовго думаючи, зібрався піти, сподіваючись, що Василько покаже мені добрі місця, де можна буде вудити рибу.

Вийшовши з кімнати, я побачив коло бараку дебеленького песика. Василько відразу ж його прикликав і сказав:

— Найда! Дай панові лапку! — Й підвів його до мене, щоб познайомити.

Це вже не було те одномісячне щенятко, що я бачив у Баньйолі. За рік воно виросло й виглядало вже велеченьким псом.

— Розумний песик,— ствердив я, і ми рушили в дорогу. По дорозі Василько зайшов до свого бараку й виніс для мене теж пару гумових чобіт. Я, правда, вирішив не взувати їх, але Василько доводив:

— Без цього небезпечно коло річки; десь на гадюку наступите або ще яка халепа. Ми ж підемо на Гадючий острів.

Потім витяг з-під барака дві міцні залізні дротини по метрові завдовжки.

— А це буде наша зброя,— сказав він.

За якісь десять хвилин ми вже наближалися до річки, що ховалася за високою густою травою, очеретом і деревами.

---

[4] Ферма.

II. Несподіваний напад

Коли ми звернули з греблі ліворуч, Василько гукнув свого песика Найду й наказав йому йти позаду та не метушитися.

Ми пішли, обережно ступаючи у високій траві, що сягала до пояса, обминаючи ями з водою, переступали через дерева, що лежали на дорозі. Крізь чагарник та очерет я бачив, як була захаращена річка гілками та цілими деревами, що стирчали з води, а з високої трави визирали то тут, то там, мов чорти, чорні обгорілі пеньки, що свідчили про колишні пожежі на цих просторах.

Василько йшов попереду, за ним я, а за мною, тримаючи хвіст бубликом, біг Найда.

— Добре, що сьогодні сонячний день,— почав я говорити, але в цей момент Василько підняв догори вказівний палець лівої руки й зупинився.

— Дивіться,— сказав він якось таємничо й, показавши вбік на траву, додав:

— Тут уранці пролізла гадюка, бачите?

Дійсно, трава була ніби розділена надвоє, а на самім низу в'юнчастою стрічкою прослався слід.

— В Австралії,— сказав Василько, коли ми рушили далі,— є до ста двадцяти порід гадюк. Найнебезпечніша тут — це тайгерснайк, але у Квінсленді та на півночі Австралії є ще страшніша, що зветься тайпан. Вона сама нападає на людину й навіть давунів перемагає.

— А ти звідки знаєш, Васильку? — запитав я.

— Я читав про це в австралійських книгах.

— А ти хіба по-англійському вже тямиш добре?

— О-о-о,— протяг він багатозначно,— перфект. Я ж ходжу до гайскул і маю найкращі оцінки в клясі [5].

— То добре. А як у тебе з українською?

— Української мене вчить брат. Він же вчився в інституті, а тут працює в їдальні. Я маю всі підручники й дістаю «Євшан-Зілля» [6] з Канади, а крім того, пишу щоденник про всі мої пригоди й випадки.

Відокремившись трохи від Василька, я наблизився до річки і в ту ж мить побачив гадюку піскуватого кольору; вона лежала на купці хмизу, що під деревом нанесла вода. Я замахнувся своєю залізною дротиною, але гадюка так швидко шмигнула у воду під берег, що мій удар спізнився.

---

[5] Клас.

[6] Назва часопису.

— Вони дуже меткі,— гукнув до мене Василько й підійшов ближче. Ми пішли знову разом, а він розповідав притишеним голосом далі:

— Мені трапився був один випадок, коли ми ще робили на фармі у Мільдурі. Там гадюк було ще більше. Та ще коло нас був ліс. Іду я раз увечері. Місяць уже зійшов, і добре видно. Дорога йшла попід лісом. Зліва ліс, справа зруб і дрова, поскладані в штабелі. І раптом вийшовши на закрут дороги, я побачив, що на дорозі щось ворушиться й гойдається. Я зупинився і, приглянувшись, побачив виразніше, що то позлазились гадюки і, поскручувавшись по дві-три докупи, попіднімалися на фут або й вище й хилитаються, ніби танцюють. Я спершу злякався, а потім узяв грудку й кинув. Вона упала, розбившись, але гадюки гойдалися далі. Тоді я взяв більше грудок та почав кидати одну за другою. Гадюки враз опустилися, і я помітив, як кілька з них, піднісши голови, кинулися до мене. Я швидше тікати й за кілька хвилин був уже в хаті. Тоді господар посадив мене на авто, і за півгодини ми рушили вдвох. Наблизившись, ми побачили, що гадюки знову гойдаються на дорозі, ніби якесь бадилля від вітру. Тоді господар пустив швидко авто просто на них. Під колесами якось аж залопотіло, коли ми переїздили, а потім, повернувшися, ми знайшли десятків півтора забитих та придавлених гадюк, що не могли рушити з місця, тільки мотали хвостами та головами.

— То влітку, в місячні ночі, вони влаштовують такі тут забави,— сказав господар.— Я уже не один раз давив їх тут автом. Особливо їх багато під штабелями дров. Теж гадюки часто живуть у кролячих норах, особливо там, під горою.

Раптом Василько зупинився та, піднявши знову палець догори на знак небезпеки, зняв бінокль і сказав:

— Подивіться, он там гріються дві гадюки.

Я взяв бінокль і скоро побачив їх: скрутившись, лежали під деревом на пеньку. Висока трава заслоняла їх трохи, а невелика долина, в якій стояла вода, перетинала нам шлях. Ми попростували до того дерева, обходячи боком. Та коли наблизилися з піднятими дротами, від гадюк уже не було й сліду. Почувши, певно, розмови або тріск під ногами, вони своєчасно втекли в нору під деревом.

— Я вже їх двічі тут бачив здалеку й ніяк не можу підійти ближче. Отакі чуткі,— казав розчаровано хлопчина.

В цю ж хвилину позаду нас, але трохи збоку, раптом загавкав Найда. Ми обернулися і швидко поспішили до песика, що ледве визирав із-за трави. А за хвильку ми вже

були свідками сутички пса з гадюкою. Найда завзято гавкав, а за два метри перед ним, поблизу обгорілого пенька, піднісши на цілий фут голову догори між травою, мов патик [7], стояла чорна гадюка. Вона так само повернулась до пса головою і зловісно сичала навіть і тоді, коли ми наблизились і стали позаду Найди. Найда теж боявся піти в наступ, ніби чекав наказу свого господаря.

— Постійте тут! — сказав мені рішуче Василько, мов командир до рядового солдата, а сам, як досвідчений вояк, метнувся геть. Він обійшов і наближався з того боку, де стояв пеньок. Пригинаючись і ховаючись, щоб не помітила гадюка, він підкрався досить близько і спритно, в одну мить вдарив її своєю залізною дротиною. Гадюка, мов перерубана, звиваючись кільцями, закрутилась на місці. Наступні удари цілком добили її. Розправивши забиту гадюку, Василько поміряв її своєю палицею і упевнено, ніби вирок, сказав.

— Блекснайк, шість з половиною футів.

А затим зачепив її кінцем своєї зброї і поклав на пеньку.

— Вона, видно, грілася тут, а Найда її й застукав,— сказав хлопчина, коли ми верталися на попереднє місце.

Далі ми звернули вбік і пішли до стовбура гігантського дерева, що лежало на землі. Товщина його удвічі перевищувала мій ріст, а в дуплявину середини можна було скраю зайти і стати.

— Не заходьте туди,— казав мені Василько, коли я наблизився,— бо там повно буває всякої нечисти: і павуків, і ящірок, і гадюк.

Але Василькові хотілося вилізти на це товстелезне дерево, і ми вирішили зайти з тоншого кінця. Вздовж дерева ішла невеличка стежка, на яку схилилася, ніби покосом, висока трава. Василько, що йшов попереду, раптом став і знову підняв палець. Я глянув униз, куди він показував поглядом, і ми разом підняли дротини. З-під густої трави, що схилилася на стежку, видно було міцний гадючий хвіст. І в той же момент, як ми підняли догори свої озброєні руки, той хвіст ворухнувся і зник під травою. Вслід за тим ми разом ударили по траві, де сподівалися влучити гадюку. Але що це? В одну мить грива поляглої густої трави, здригнувшись, підлітає догори, і назустріч нам з роззявленою пащею, в якій блиснули рідкі зуби, рвонулась до нас здоровенна гуана — товста, з міцними лапами австралійська ящірка, що сягала двох метрів довжини.

[7] Палка.

Поява цієї дивної тварини була цілковитою несподіванкою. Тим-то Василько аж скрикнув, і ми, не встигши підняти своїх дротів, враз відскочили в різні боки. Та мого супутника спіткала нова перешкода: гуана кинулася до нього, він зачепився ногами за суху гілку, що лежала позаду, і раптом упав на траву. Гуана в ту ж мить схопила Василька за носок гумового чобота.

Найда, як з-під землі, з'явився позаду ящірки і, загавкавши, куснув її за товстого, майже чорного хвоста, схожого на гадючий. Я теж підбіг у той момент, як гуана, кинувши Василька, обернулась до Найди, і вдарив кінцем дротини по боку. Дріт гупнув, мов у подушку, але спільний протинаступ, видно, її злякав, і вона миттю шугнула у високу траву, як у воду. Пес кинувся навздогін, але Василько, схопившись на ноги, гукнув Найду до себе.

Це сталося так швидко, що ми тільки й дивилися один на одного посміхаючись, ніби не знали, де лихо взялося й де поділося.

— Та то, Василю, цілий крокодил! — сказав я.— І де воно тут таке виросло?

Але хлопець стривожено оглянув спершу уважно пса, що, переможно помахуючи хвостом, підбіг до свого господаря, а тоді вже сказав:

— Чи не вкусила ще Найду, бо цілий місяць не заживає рана після її укусу, а як і загоїться, то щороку в той самий місяць і день знову видновляється й ятриться й опухає.— А за хвилину, вернувшись думками до нашої пригоди, додав:

— Ми її, мабуть, по хвості смальнули, що так кинулася на нас, бо коли б по спині або по голові, то вже б не нападала так.

Після цього випадку хлопчина не поліз уже на товстелезне дерево, що лежало на землі, а ми пішли до лівого рукава річки, що оперізувала із цього боку цей клапоть землі. Знайшовши деревину, що лежала впоперек річки, мов кладка, ми перейшли на другий бік. Кілька сполоханих чапель та диких качок знялися й полетіли геть на другий бік, де були плавні. На цьому боці річки, попід горою й на горі було царство кролів. Вони раз у раз зривалися мало не з-під ніг, ховалися в нори попід камінням або бігли стрімголов геть від нас. Тут не було такої високої трави, бо паслися іноді вівці.

— Не повезло нам сьогодні,— сказав Василько, коли ми посідали на пласкому сірому камені спочити,— то було за пару годин сам заб'ю п'ять-шість гадюк, а сьогодні трохи мене самого та поганюча гуана не з'їла.

— А чим вона харчується? — запитав я.

— Чим живе, питаєте? Та їсть і кроленят, і пташенят, і яйця, де знайде. Невеликі гуани так лазять і в кролячі нори, і в дупла, шукаючи поживи. Але отакої, як нам попалася, я ще не бачив ні разу,— сказав хлопчина і, помацавши кінець свого гумового чобота, чи не прокусила наскрізь, погладив по голові Найду, що терся коло ніг, зауваживши:

— Ні, я таки недаром привіз тебе до Австралії...

Слухаючи розмову Василька, я дивився, як далеченько вгорі на крутому схилові то зникала, то з'являлась біла пляма.

— Він щодня там полює на кролів,— пояснив мені мій супутник, коли побачив, куди я дивлюсь.— То кіт з наших бараків, але додому вертається тільки надвечір.

А кіт дійсно полював. Він то завмирав на однім місці, то непомітно пригинався під камінням, очікуючи жертви.

III. Пригода з кенгуру

Відпочивши трохи на цьому місці, я вже сподівався, що нарешті наша мандрівка закінчиться, але мій молодий мисливець сказав, що підемо ще праворуч попід горою.

— Там є печера, а коло неї папороть, що росте, як дерево. Я вже й лазив на неї,— сказав Василько.

Ідучи попід горою, ми бачили цілі купи вже сухого, поламаного колись бурею, дерева, знову обгорілі пеньки, кістяки з рогатої худоби або купки білої вовни з овець, що давно колись подохли й зогнили.

Коли ми наблизилися до молодого, десять років тому насадженого соснового лісу, побачили кількох австралійців, що підчухрували гілля. Вони вже, видно, добре знали Василя, бо відразу привіталися з ним і почали жартувати, а далі один з них сказав:

— Васильку, нацькуй свого пса на кенгуру, вже там он плигають,— і він показав рукою.

Вони знали, що цей хлопчина любив ганятись разом з Найдою за кенгуру. Василько дійсно зрадів і, розпитавши, де бачили, хутко рушив туди. Йому хотілося, видно, показати мені цих дивних тварин, а також завзятість Найди. З нами пішов і один з австралійців, що звався Джек.

Справді, метрів за двісті, за чагарником, що відокремлював насаджений ліс від пасовиська й від річки, паслися або бавилися чотири кенгуру. Ми причаїлися за кущами і спо-

стерігали. Одна з них у своєму мішку поперед себе мала невеличке кенгуренятко. Воно іноді теж вилазило, щипало траву і знову верталося на своє місце, і тільки голівка виглядала звідти. Дві інших билися між собою. Це був справжній бокс. Стоячи на двох лапах і притиснувши одну лапу до грудей, кожна намагалася другою лапою дати стусана іншій. До того вони так спритно відскакували, ухилялися від ударів і знову нападали, завзято й міцно б'ючи своїми лапами.

Дивився на цей двобій, і мені пригадалися оповідання інженера Сувчинського, що працював у фармера в далекій околиці Вікторії та часто полював на кенгуру, які нищили посіви й городину.

— Сідає, було, розгніваний фармер у авто за кермо,— розповідав інженер,— і я з ним з рушницею, і їдемо, щоб помститися за вчинену шкоду. Побачивши десь кенгуру, ми гналися й нещадно стріляли їх, лишаючи серед степу, і навіть шкур не знімали. Але деякі з них тікали із швидкістю п'ятдесяти миль на годину, що ледве можна було нагнати. Але ж і хитрі вони,— сміявся інженер.— Іноді бачить, що не втече, то вона забіжить в отару і сяде. І що ж, стріляти між овець не будеш. А що вже який кущ чи паркан перескочити — то це їм ніщо. До десяти футів заввишки стрибають. Багато ми їх винищили так. Проте мій господар мав дома двоє кенгуренят, що бавилися з нами, як ягнята.

Я, правда, теж знав, що кенгуру — найхимерніші та найвигадливіші тварини в світі. Але все те я знав з оповідань і з книжок, а тут вони були ось живі перед нами.

Щоб не злякати їх передчасно, ми пішли ліском, ховаючись далі поза чагарником. А коли вже майже порівнялися з ними, вони припинили свій герць і насторожилися, певно, відчули нашу приявність.

— Ось я їх налякаю,— сказав Василько й пустив на них свого Найду, що тримав за нашийничок коло себе. Я хотів стримати ще, але вже було запізно: Найда, вирвавшися з-за чагарника, раптом завзято загавкав і кинувся до кенгуру. Ми теж вийшли з укриття, щоб краще бачити. Тварини кинулися до втечі, але не панічно з усіх сил, а досить повільно стрибали до річки. Першою тікала та, що була з кенгуренам, ніби боялася за малого. Перетнувши річку в наймілкішому місці, де вона часом майже пересихала, вони були зупинилися, але песик переслідував їх далі. Ми й собі наблизилися до річки. Кенгуру відбігли ще далі, але пес не давав їм спокою й там. Тоді одна з них, що бігла позаду, зупинилася і, обернувшися до пса, стала, ніби го-

това прийняти бій. Пес теж зупинився, почав не вгаваючи гавкати, але близько підійти боявся.

Тим часом, почувши цю гавкотняву, підійшли й інші австралійці, що були в лісі. Одні дивилися, а інші почали підохочувати та нацьковувати Найду на кенгуру.

— Скіч гім, Найда! — кричав один.

— Сул гім! Чайс гім! — гукав здалеку інший, не бажаючи переходити мілкої річечки.

І пес ще з більшим завзяттям рвався до кенгуру, яка стояла на ввесь зріст, мов готова до бою. Навіть іноді притискала одну лапу до грудей, як фаховий боксер. Вона спокійно дивилася на метушливого напасника, тільки зрідка повертала голову вбік або прищулювала вуха.

Я стояв трохи позаду, злізши на високий обгорілий пеньок, щоб було видніше цей поєдинок.

Василько ж, стоячи аж коло самої річечки, мовчки дивився на цю історію, але по його обличчю видно було якесь вагання чи нерішучість. Він, певно, й хотів, щоб Найда переміг, прогнав кенгуру, але й боявся за долю свого пса.

Я вже стрибнув з пенька, щоб порадити Василькові відкликати Найду, але Джек знову загукав:

— Сул гім! Чайс гім, Найда!

Та я ще не встиг сказати Василькові й слова, як сталося те, чого ніколи не сподівався: в той момент, як пес, підохочений Джеком, рвонувся ще завзятіше й ближче до кенгуру, спокійна й мовчазна тварина раптом зробила один стрибок уперед, і Найда в одну мить опинився в її обіймах, притиснутий до грудей. Затим кенгуру, так само не поспішаючи, обернулась праворуч і пострибала геть, а Найда тільки безпорадно мотав лапами в повітрі та придушено, жалібно скавучав.

Василько ж, що стояв тепер поруч мене, тільки ойкнув і простогнав, ніби поранений несподіваним пострілом. Він, мабуть, в цей час відчув, що раптом утратив щось дороге йому, що з ним уже давно зрослося і зріднилося на довгому шляху.

— То вже пропав пес,— сказав один з австралійців, що нейтрально стояв позаду,— живого не випустить: або задушить, або втопить.

Ці слова ще дужче приголомшили хлопчину, і він, повернувшись до мене, ніби благав порятунку в цю трагічну хвилину. В його очах світилися благання й безнадія. Але це тривало лише одну мить.

— Біжімо! — раптом мимовільно вирвалося у мене, коли я почув здогад австралійців, і ми кинулися щосили

бігти вздовж річки в тому напрямку, де недавно зникла з очей химерна тварина, що понесла нашого Найду.

Покручена річка, гіллясті дерева, пеньки й каміння — все це гальмувало наш біг, а чагарники й високий бур'ян вздовж річки часом зовсім закривали від нас протилежний берег, де мала б бути кенгуру. Річка ж поступово повертала праворуч, і нам хотілося випередити зухвалу тварину й раптовим наскоком відвоювати Найду. Але для цього треба було бачити її й не спускати з очей. Іноді ми зупинялися, щоб подивитися на протилежний бік, але нічого не помітили, навіть не чути було вже і скавучання пса. І ми бігли знову і знову. Васильковї дуже заважали його гумові чоботи, і він уже стомився й важко дихав.

Пробігши так хвилин з п'ятнадцять або й більше, ми вже перейшли на повільнішу ходу,та й річка тут ще більше повертала праворуч. Вона тут була вже глибша, і наш берег був значно вищий і стрімкіший. Але кенгуру й тут, по той бік річки, ніде не було видно, хоч місцевість і була досить рівна й відкрита.

— Що ж тепер робити? — запитав розпачливо задиханий хлопчина.— Невже...

Та я не дав йому договорити, схопивши міцно рукою за його плечі і присідаючи на землю: метрів за тридцять від нас, залізши до половини в воду, у річці стояла кенгуру й топила Найду. Я не стільки розгледів, що робить ця тварина, як догадався, побачивши її в річці крізь гілля молодих дерев.

Пригинаючись до землі, часом майже на четвереньках, ми швидко кинулися вперед і зупинилися тільки тоді, коли порівнялися із цією дивною твариною.

Тепер ми бачили її зблизька, з високого берега, дуже виразно. Вона, мов людина, стояла ось перед нами у воді і тримала Найду передніми лапами, зануривши у воду, а може, й задньою притиснула до дна. З води іноді висувався Найдин хвіст та бульбашки повітря спливали на поверхні над розгойданою водою.

Ми вмить знайшли кілька добрих каменюк і, не гаючи часу, пішли в наступ. Кенгуру стояла до нас спиною й не сподівалася жодного нападу, як раптом по спині її дошкульно вдарила каменюка, а дві інші упали перед самою мордою, піднявши густі бризки. Звірина, мов ошпарена, лишивши свою жертву, кинулась із води і, скільки сили, подалася геть під наші крики й галас.

Я ще дивився їй услід, як Василько, лишивши свій бінокль, миттю спустився з високого берега в річку, перебрів,

ідучи трохи не по шию, на другий бік і кинувся до того місця, де щойно стояла кенгуру. Я побачив, як там загойдалась вода і на поверхні спливла латка мокрої спини ледве живого ще пса. Він ще показував ознаки життя, безпорадно бовтався, на одному місці в воді, але випливти вже не міг. Василько швидко йому допоміг: він схопив свого нещасливого друга й виніс на піскуватий пологий берег. Пес лежав, як труп, із заплющеними очима, і тільки його боки то виповнялися, то западали, що показувало на присутність життя в цій тварині. Вода крапельками стікала на пісок.

— Чи житиме? — мимовільно в обох нас виникло питання. За кілька хвилин пес почав чхати, й кашляти, й харчати, вертаючи воду, він здригався всім тілом, ніби у нього були якісь корчі, аж поки підніс голову й підтяг під себе свої простягнуті лапи.

Коли Найда вже став на ноги, Василько взяв його на руки й почав нести додому.

— Ну, тепер житиме,— гукнув я Василькові.— Ще й на Україну візьмемо, як будемо вертатися.

ЦЕ ТРАПИЛОСЯ В АВСТРАЛІЇ

Сьогодні мене чекала вдома несподіванка: коли я прийшов з праці, на порозі зустрів мене Микола, мій добрий знайомий ще з Бонегіллі. Попрацювавши місяців два разом на одному підприємстві, ми, здавалося, розлучилися з ним назавжди: його післали на працю в один кінець Австралії, а мене — в інший. З того часу непомітно минуло понад два роки — і от він знову стояв передо мною. Але на цей раз це вже не був білявий хлопець з ніжним лицем, а стрункий чоловік із засмаленим обличчям, з буйною чуприною, зовсім він мені чомусь нагадував Миколу Джерю Нечуя-Левицького; йому тільки бракувало чумарки, сивої шапки та чобіт. Це була людина, що приїхала з трощі [8]. Але я його пізнав відразу. Це ж ми з ним колись тікали від напівдикої розлюченої отари корів на чолі з бугаєм — і ледве врятувалися від смерті. Але то було давно, тоді й Микола був інший — похмурий і мовчазний, здавалося, що він носив на серці якийсь біль з минулого. Тепер же він видавався мені бадьорішим.

---

[8] Чагарі в болотах.

— Ех, гора з горою не сходиться...— сказав він, лагідно усміхаючись і міцно стискаючи шорсткими й дебелими руками мою руку.— Що ж, ви й досі воюєте з лопатою та джаганом [9] у руках? — закінчив Микола своє вітання запитанням.

Посідавши коло столу, ми по черзі то розпитували, то розповідали один одному про працю, про спільних знайомих, про своє дикувате життя.

Микола й тепер згадав своє рідне місто Запоріжжя, Дніпро й Хортицю.

Та згодом ми знову вернулися до австралійських тем, до заробітків на трощі й до різних пригод.

— Знаєте,— сказав Микола, коли ми згадали про нашу пригоду з коровами,— то була, дійсно, страшна історія, але повірте, що на трощі я потрапив був у ще химернішу, якої я не забуду до смерті. Це трапилося у Квінсленді чотири місяці тому. Тоді саме була кілька днів страшна спека, тому з десятої до третьої години дня ми не працювали. Вийшовши після такої перерви до праці, наша ланка розподілилася надвоє: одні працювали в одному кінці, складали й відвантажували нарубану трощу, а тут, де й я працював, нас було четверо: худий і високий, мов стелюга, австралієць, якого ми звали Скіні Джім (Худий Джім), та троє нас, українців, з яких один був хронічний спортовець, що знав усіх чемпіонів на світі з боксу та французької боротьби. Він щодня розповідав і мріяв про різні змагання. Звали його Петром. До речі, він був великий чистун. Навіть і до трощі брав з собою відро води й рушник, щоб обтирати на собі струмки поту. Другим з українців був Роман, що мав жінку німкеню, яка перебувала в родинному таборі в Коврі, через що ми щодня мали тему для жартів, а він — подразнення. І, нарешті, останнім з нас був я.

Тож майже щоденно допікала нам і спека, і комарі, і їдкий солоний піт. Щоб прогнати гадюк, що траплялися часом навіть на стовбурах тростини, ми спершу обпалювали ділянку трощі, а тоді вже й рубали. Тим-то й цього разу цукрова троща стояла перед нами стіною, стиха шелестіла обгорілим бадиллям і дихала легким димом. Попрацювавши добре, ми зупинилися, щоб зробити перекур. Стомлені, ми посідали на купки зрубаної тростини, а Худий Джім теж стояв поблизу і крутив цигарку. Тільки наш спортовець Петро був некурящий. Він тим часом скинув сорочку і, на-

[9] Щось на зразок сокири з довгою ручкою, використовують для розбивання каміння.

мочивши рушник у відрі з водою, обирав на тілі солоний піт, поглядаючи на недалекий ліс.

І в цей самий момент Джім, дивлячись вздовж трощі, раптом крикнув:

— Гадюка! Давун! — і, нагнувшися, схопив свій гострий сікач. Ми теж схопилися з місць, мов ошпарені цим магічним словом, не забувши своїх ножів.

Із тих лекцій, що ми прослухали в перші дні по приїзді на трощу, ми вже трохи знали, як рятуватися від різних небезпек. Та думати було пізно. В той самий момент всі ми з жахом побачили, як, піднісши над землею голову, до нас повільно простував величезний полоз.

Побачивши, що дехто з нас захвилювався, австралієць шепнув, щоб усі лишалися на місці й підняли руки догори. А здоровенна в'юнка потвора вже підповзала до нас. Я чув, як від руху полоза ніби шипіло бадилля, через яке повзло гумове тіло цього хижака...

Нам було відомо,— казав далі Микола,— що полози, сидячи на деревах, миттю кидаються на свою жертву, обвивають її й душать. Тут же було щось зовсім інше. Напасник підповзав до нас повільно, мов стомившися від далекої дороги або будучи певним, що ми не втечемо.

І от уявіть самі, ми стоїмо всі з піднятими руками догори, тримаючи в руках свої ножі-сікачі. Троє нас стояло майже в одному ряді, а четвертий, Петро, трохи осторонь, напроти мене. Ця картина нагадувала мені вояків, що здаються в полон, стоячи перед цівками ворожих пістолів чи рушниць. Але я певен, що переляк тепер був значно більший, ніж при полоні. Кожен з нас тремтів — найкраще це було видно по кінцях ножів, що дрижачими гостряками дивилися в небо. А головне, що кожен з нас був без досвіду в такій ситуації й не знав, чим все це скінчиться. Тому кожен найбільше надій покладав на Джіма. Проте, і в худого й кістлявого Джіма теж тремтів від хвилювання ніж, мов бадилина на вітрі.

Зате давун, що вже підповз до Джіма, здавалось, був повен самопевності і спокою. Він ще вище підніс свою огидну плескувату голову, повільно обнюхав його й, опустившись, переповз до Романа, що стояв праворуч від мене. Зробивши те саме, опинився коло мене. Його голова піднялася вище пояса, і я ввесь завмер.

Здавалося, що в мене живими залишилися тільки очі та голова, бо я ще чув, як у скронях стукала кров і бачив перед собою слюдяні очі блискучої мереженої потвори, яку я в житті бачив уперше.

Все це й досі стоїть перед очима. Ця процедура тяглася невимовно повільно й довго, так, ніби він сам вагався, на кого винести вирок смерті. Я бачив і чув, як він сопнув кілька разів носом, майже торкаючись моєї сірої робочої сорочки, що прилипла до спітнілого тіла. Затим повернув голову в бік Петра, опустився головою аж до моїх ніг і, зрештою, так само повагом посунув до останньої скам'янілої жертви — до Петра.

Микола розповідав так яскраво, ніби все це сталося щойно годину тому, і його хвилювання мимоволі передавалося мені, а я слухав, сидячи поруч нього, мов казку якогось чарівника. А він, жестикулюючи руками, розповідав далі:

— Коли полоз відліз від мене, я трохи зітхнув, але тепер спільну увагу привернув наш спортовець Петро та невблаганний хижак, що вже підносив голову догори. Здавалося, що коли б усі разом кинулися на полоза, то він би вже не вирвався живим. Але тепер всі стояли мовчки без найменших рухів, ніби боялися сказати слово, ніби всіх скувала якась таємна сила. Зате всі своїми очима були прикуті до Петра та до рухів полоза-давуна, знаючи, що тут треба діяти уміючи, спритно й розраховано, адже в хащах інших континентів давуни нападають навіть на тигрів і ягуарів, а шкіри давуна спроста не розрубає навіть шабля чи ніж, а найменший рух чи крики роблять його лютим і агресивним. Тому всі мовчки чекали якогось гасла чи слушної хвилини.

А хижак тим часом, обнюхавши Петра, почав так само повільно обвивати його своїм товстим тулубом, мов гігантською спіраллю, починаючи від колін. Я бачив, як Петро ще більше зблід, а гостряк ножа так само дрібно дрижав, ніби писав у повітрі якісь невидимі ієрогліфи. В противагу нам, він стояв осторонь і без сорочки, ніби дійсно приречений до загибелі. І коли полоз, обвиваючи Петра, сягнув уже вище пояса, у мене почав зростати якийсь жах. Здавалося, що ще хвильку, і давун стисне нашого спортовця в своїх смертельних обіймах, хруснуть кістки, і він упаде в конвульсіях смерти, втративши свідомість. Хвилюючись, я глянув на Джіма, але він не зводив очей з тієї драми, що відбувалася перед очима.

І якраз у той момент, як голова напасника ніби на мить зупинилася, досягши Петрових грудей, австралієць порушив мовчанку.

— Бий! — почувся тихий, але твердий голос, і в ту ж хвилину гострий сікач разом з піднятою рукою блискавкою

упав на голову давуна. Одна мить — і брунатно-сірі мережані візерунками кола смертоносної спіралі безвільно посунулися донизу, а я, ойкнувши, мов підрізаний, упав на купу трощі. Це давун у мить удару сікача так мотнув хвостом і немов гумовою палицею ударив мене по ногах. Роман і Джім з криком радости кинулися до Петра, підхопили його, коли він поточився, і вихопили з опалих, але ще живих кілець давуна.

Обмацавши ноги, я спробував встати й пошкандибав до Петра, якого, одвівши вбік, посадили на купу трощі. На його грудях червоніла кров'яна квітка — то бризнула кров з розсіченої голови полоза.

За кілька хвилин на місці події була вже вся наша бригада. Давуна ще ворушили конвульсії, але хлопці вже вимірювали довжину. В ньому було 24 фути.

— Ну, заробив Петро кілька фунтів за шкуру! — сміялись вони, а Петро не міг іще цілком опритомніти від усього, що так нагло сталося. Навколо ж чувся чималий галас. Хлопці розпитували, як це сталося, я показував синяки, що з'явилися на ногах від удару полоза, а Джім розповідав, що подібна історія трапилася була на трощі, але років з десять тому, і що тепер полоз був або дуже голодний, але стомлений спекою, або мандрував до річки, бо всі потічки в лісі повисихали...

За два дні Петро знову вийшов на працю.

— Розумієте,— казав він,— був я в житті в різних обставинах, сталінські давуни ставили мене під дерево на розстріл, але я наче й тоді так не злякався, як тепер...

— Після того випадку,— розповідав далі Микола,— довго ще говорили про цю подію, про Петра, про гурти мисливців, що полюють у Квінсленді на гадюк та давунів. А Петро вже говорив жартома: — Я, власне, сам винен, що давун якраз напав на мене, бо я обмився саме й був чистий, а вас, брудних і спітнілих, він погидував займати.

А ми й самі часто думали,— казав Микола,— чи не через те він, справді, нас минув, а його вибрав...

Повечерявши, ми ще довго розмовляли. Наостанку Микола знову вернувся до теми про своє Запоріжжя, про Хортицю, на якій, як він запевняв, ще й донедавна траплялися невеликі давуни-пітони.

Було вже по одинадцятій, як ми полягали спати. Надворі знову розгомонівся австралійський вітер, кропив дрібний дощ, але в моїй уяві довго ворушилися смертельні звої давуна.

ПРИГОДА З КРОКОДИЛЕНЯМ

Це трапилося на узліссі біля піскуватого берега. Василько з худорлявим Джеком ловили неводом рибу. Заїхавши на човнах далеченько в море, вони помалу тягли невід, посуваючись до берега. Крила невода були зачеплені за гачки човнів, а Джек і Василько наполегливо працювали веслами.

Пес Найда в цей час бігав по березі і, поглядаючи на Василька, хвилюючись, гавкав. Йому теж хотілося поїхати на човні разом з своїм приятелем Васильком, але його чомусь на цей раз не взяли до човна, і це його дратувало.

Коли човни врізались носами в піскуватий берег, рибалки вискочили на пісок і почали витягати невід. Де-не-де, зачепившись жабрами за сіть, поблискувала риба. Поволі витягли на берег і гузир невода.

— Ого,— гукнув Василько до Джека,— цього разу буде з мішок риби!

Джек почав витрушувати рибу, а хлопець допомагав. Передчуваючи поживу, з лісу, що підступав аж до берега, почали злітатися птахи.

— І звідки вони всі знають, що ми саме витягли на берег рибу, що стільки почало злітатися? — запитав Василько Джека.— Адже вони не могли всі бачити, що ми робимо?

— А хіба ти не знаєш, що птахи мають свою мову,— відповідав Джек.— Одна побачила, крикнула умовний знак іншим, і всі полетіли до моря.

Найда тим часом, ніби радіючи, махав хвостом і крутився поблизу. Він був голодний, але без дозволу боявся взяти рибину. А риба підскакувала на піску, переверталась, тріпотіла хвостиками, поблискуючи срібною та золотавою лускою, ніби дратуючи голодного пса.

І раптом Найда підскочив, як ошпарений, і кинувся вбік від невода: здавалося, що з сріблястої купи риби вихопилися дві рибини і швидко подалися до лісу. Не минуло й хвилини, як пес, опритомнівши від несподіванки, кинувся навздогін за втікачами, які вже шурхнули в хащі. Василько теж був вражений несподіванкою не менше від Найди: він аж випустив з рук край невода й гукнув до Джека:

— Дивіться, дві рибини побігло!

Джек голосно засміявся і не поспішаючи, мовби нічого не сталося, сказав:

— Та то крокодиленята, хіба ж ти не знаєш?

Не гаючи часу, Василько й собі, надівши гумові чоботи, подався слідом за Найдою. Його зацікавили крокодиленята. Він уже бачив живих і забитих крокодилів, але таких ма-

лих — не доводилося, до того ж не сподівався, що вони можуть так швидко бігати. Він знав також, що крокодили в морі можуть плавати із швидкістю до сорока миль на годину, а по землі — майже як людина.

Хлопець уже зник у хащах лісу, прислухуючись, звідки долітало гавкання пса. Та що це? Гавкання пса раптом змінилося на якесь уривчасте скавуління. Василько захвилювався. Він боявся, щоб не схопив Найду часом великий крокодил, бо крокодили тут у лісі кладуть яйця, тут виплоджуються малі й біжать відразу до моря. А потім часто й малі, й дорослі відвідують ліс, шукають якоїсь поживи чи відпочинку. Джек розповідав навіть, що одного разу він з десятьма чоловіками з їхнього селища заскочили в лісі здоровенного крокодила, що дрімав на галявині, гріючись на сонці. Вони виламали добрі кілки й з усіх боків підпалили траву. На жаль, рушниці на той час ні в кого не було. Крокодил заметушився, почав кидатися з одного кінця в другий, але скрізь кільцем горіла трава, звужуючи коло, а де не було вогню, там стояли з кілками люди й замахувалися на нього, а часом і били. Та він був міцний, і удар кілка не завжди йому дошкуляв. Тоді крокодил розігнався й шугнув просто крізь вогонь і швидко зник у гущавині. Мабуть, втік до води і так швидко, що його більше й не бачили.

Василько тим часом, прислухаючись, думав: може, Найда поранив ногу, може, його вкусила гадюка, яких тут безліч, а може, застряв десь у звалищах дерев чи чагарнику. Та почувши знову Найдин зойк, Василько ще швидше подався в той бік. Він перескакував трухляві пеньки, стовбури дерев, які повалила буря. Чіпкі голчасті кущі часто хапали його за одежу, дряпали руки й обличчя, затримували біг. Нарешті, перемігши ще одну перешкоду, Василько побачив свого Найду, який, ніби щось тримаючи в зубах, то задкував, то кидався вперед, жалібно поскиглюючи. Тільки зблизька в сутінках лісу хлопець побачив, що не пес тримав у зубах когось, а крокодиленя, вчепившись своїми гострими, мов голки, зубами за нижню губу Найди, бовталось, торкаючись хвостом до землі. Василько зрозумів, у яку халепу вскочив Найда: собаці ніяк було відірвати цю причепу, бо кожен рух і всі спроби відірвати, мов ножами, різали і рвали йому губу, з якої крапала вже кров.

Василько хотів ногою придавити спершу малого хижака, але відразу передумав і, схопивши шмат міцної гілляки, що лежала поруч, міцно притис до землі хвіст зубастого крокодиленяти. Справді, воно, почувши біль, пустило Найду,

але,обернувшись бубликом, вчепилось за палицю, що його притисла.

Розгніваний за Найду, хлопець одним ударом зім'яв його, притиснувши чоботом. Найда й собі кинувся й схопив крокодиленя за шию й тягав його по землі. Ворог був подоланий, і Василько з Найдою поверталися до берега. Лише тепер хлопчина зміркував, як-то воно сталося з Найдою. Видно, пес, догнавши крокодиленя, схопив його за хвіст, а воно обернулося і схопило пса за губу. Після колишньої невдалої боротьби з кенгуру для Найди це була друга болюча поразка.

Цю історію розповів мені Василько рівно через рік після того, як це трапилось. Коли я приїхав до нього, він повів мене на всі ті місця, де вони витрушували вловлену рибу і де він рятував Найду від крокодиленяти.

— Ну, ти ж і жорстокий, Василю,— сказав я, коли він закінчив свою розповідь.— Адже крокодиленя було маленьке, воно оборонялось, а ти його забив?

Василь подивився на мене, ніби вивіряв, чи я жартую, чи серйозно, і наче з жалем сказав:

— І мені шкода було... але ж подумайте, скільки щороку в Австралії та Новій Гвінеї крокодили хапають і дітей, і дорослих, і навіть свійських тварин. Он минулого року аборигенську дівчинку схопив крокодил, коли вона з братом їхала через річку, верхи на коні, повертаючись із школи. Хижак схопив спершу коня за ногу, але він вирвався і, підскочивши,став цапа. Але дівчинка в той момент не втрималась і впала в річку, крокодил схопив її. Добре, що на березі з другого боку чекав їх батько: він знав, як боротися з крокодилами, кинувся в воду і повидавлював хижакові очі. Тоді він пустив дівчинку і батько врятував її.

— Може, не вірите,— додав Василько зітхнувши, ніби зі співчуттям до дівчинки,— то запитайте Джека. Він багато вам про них розкаже,— так закінчив мій юний приятель своє оповідання, коли ми вже вийшли з лісу.

Перед нами простягався безкраїй водяний простір, що мерехтів під сонцем, котячи до берега білясті гребені хвиль, а позаду нас легенько шумів такий же безмежний, але не менш таємничий праліс північної Австралії, у якому нас із Васильком чекала ще не одна цікава несподіванка.

ВОВЧЕНЯ

Смеркалось, коли до хати увійшов батько і, щось тримаючи в полі чумарки, сказав до сина:

— Васильку! А якого я тобі звіра приніс! — І випустив на долівку сіреньке щеня. Але побачивши, що по обличчю хлопця пробігла тінь розчарування, батько додав:

— Та це ж вовченя, а ти думаєш...

— Вовченя? — перепитав хлопчик. А звірятко тим часом, підібравши під себе пухнастий хвостик, метнулось під ліжко. І Василько, сівши коло ліжка, стежив за кожним рухом сірого вовченяти.

Слово «вовк» для Василя звучало гордо.

Скільки він чув страшних оповідань і казок про вовків. А тепер у нього в самого є вовк.

Дідусь йому часто розповідав про вовків, ще за ті часи, коли їх було багато. І про те, як за ним гналися два вовки, коли він їхав уночі повз ліс додому, і про те, як вовки колись узимку зібралися по високих заметах снігу, прорвали у хліві стріху і, залізши, порозривали багато овець.

Також розповідав, як він на засідках у лісі убив сусідського собаку, прийнявши за вовка.

«Ні, я з нього зроблю ручного вовка»,— думав Василько. І, справді, вовченя швидко звикало, особливо до Василька, який завжди його доглядав і годував.

За кілька день хлопець влаштував вовченя у хліві. Він узяв діжку, намостив соломи й переніс його туди, назвавши його Сірком. Скоро про Сірка знало ціле село. Багато дітвори приходило подивитись на вовченя, хоч оком глянути. Василько так звик до нього, що, прокинувшись уранці чи прийшовши із школи, відразу біг до Сірка, який, здавалось, теж чекав його з не меншою радістю, ставав на задні лапи, намагався вилізти з діжки. І Василько виймав його, виносив з хліва, бігав по двору, дратував його, перекидався, качався разом з ним по траві. Дворові собаки Плахта та Рябко теж не ворогували з вовченям і ставилися до нього, мов до щеняти.

Пізніше Василько прив'язував Сірка на ланцюжок до паркану, щоб де не забіг або щоб хто його не вкрав. Люди, що йшли повз двір, часто зупинялись, щоб подивитись на вовчика, кинути йому шматок хліба чи м'яса.

І хлопцеві приємно було, що деякі жінки з острахом поглядали на вовка, з яким він, Василько, був у такій дружбі.

За півроку Сірко уже зробився великим і міцним. Коли до нього приходив Василько, він намагався зчепитись і лизнути хлопцеві губи, обнюхати кишені, чи не приніс чого їсти, але хвостом майже не махав, як це роблять собаки.

Іноді, побачивши в садку чужого пса, Василько відпускав його й разом зі своїми собаками пускався навздогін. І горе було чужому собаці: якщо він не встиг втекти геть, живим його вже не випускали. Особливо жорстоко розправлявся Сірко. Проте Василько став помічати, що собаки починали ніби боятись вовка, триматись осторонь. А трохи згодом Сірко уже часто ошкіряв зуби на свиней і собак. Тому доля вовка незабаром принесла Василькові чимало смутку.

Виросши у дорослого вовка, він, мабуть, відчув самотність, тягу до свого вовчого життя.

І часто серед ночі, коли на селі панувала тиша, раптом розносилось тужливе затяжне вовче виття. Тоді навколишні собаки починали гавкотняву, зчиняючи гвалт, і не замовкали до ранку, чуючи близьку присутність свого ворога.

— Треба буде вовка вбити,— сказав якось увечері батько,— а то ще якогось лиха накоїть.

Сусіди теж підказували таку думку.

Але одного ранку Василько стривожений убіг у хату і крикнув:

— Тату, вовка нема, втік!

Справді, мов передбачаючи небезпеку, він уночі одірвався і втік із шматком ланцюга.

З тиждень хлопець тяжко сумував і скучав за вовком, але потім весняна робота потроху розвіяла цей смуток. Василько уже сам був парубійком, і на нього чимдалі більше лягало роботи.

Влітку їхні вівці паслися в загальній отарі за п'ятнадцять кілометрів від села в горах, і йому доводилося їздити туди по молоко, сир або разом із іншими хлопцями пасти овець чи скотину.

На ніч вони загонили овець у загін, а самі ночували в курені. Коло пастухів було кілька собак, що допомагали пасти, а також стерегти вночі, щоб не напали часом вовки, що траплялись поблизу в гірських лісах. Василь не раз чув зловісне виття вовків, що тривожило отару й пастухів, розносячись луною по лісу.

Час швидко минав. Було під осінь, коли Василько, їдучи верхи, повертався з пасовиська додому. Потроху смеркалося. Він переїхав місток і, прив'язавши коня, збіг до потічка напитись води. Та не встиг набрати її у пригірщ, як кінь раптом захропів і затанцював на місці.

Хлопець кинувся назад, але кінь, перервавши уздечку, щосили подався по дорозі в бік села.

Василько почав був кликати коня, але вмить оторопів: до нього з-за кущів вибіг вовк. На мить зупинившись, він знову став наближатись до хлопця. Затремтівши з переляку, Василько вихопив з-за халяви свій ніж і вирішив боронитися. Але в ту ж мить помітив на шиї вовка нашийник і шматок ланцюга.

— Сірко! — крикнув, зрадівши, Василь.

Вовк, видно, перший пізнав Василька і сміливіше підбіг до хлопця. Тернувшись по-давньому об його ноги, він почав обнюхувати кишені.

«Певно, голодний»,— подумав Василько і дав йому шматок коржа.

За кілька хвилин хлопець виходив з лісу, а поруч нього біг Сірко. Василько гладив його по спині, а він тулився до ніг, забігаючи то з одного боку, то з другого, ніби хотів затримати свого приятеля.

Але коли в долині блиснули вогники села, а потім почулося й гавкання собак, вовк зупинився, заворушив вухами й далі не пішов. Тоді хлопець взяв за шматок ланцюга і попробував повести його. Проте після кількох кроків вовк знову зупинився. Та Василько й сам знав, що дома для Сірка спокою не буде, сам батько буде проти й може забити Сірка, тому й сам уже не хотів вести його далі. В цей час Василькові зробилось невимовно боляче й шкода Сірка. У хлопцеві ворухнулась давня приязнь до тварини, яку він так любив, вирощував, годував, бавився. Але життя поклало між ними глибоку прірву.

Надворі тим часом уже майже зовсім смеркло, треба було поспішати, щоб дома не турбувалися про нього. Постоявши ще трохи на місці, Василько нахилився, обійняв Сірка за шию, притулився щокою до теплої морди вовка і трохи не заплакав.

Потім хотів уже йти, але вернувся знову, відчепив нашийника з обривком ланцюга, ще раз обійняв слухняну тварину й пішов геть, раз у раз оглядаючись.

Зникаючи позаду в темряві, вовк стояв на місці, дивлячись Василькові вслід. І коли вже хлопець досить далеко відійшов, позаду почулось сумне затяжне виття, в якому чути було важкий смуток і самотність.

А люди після того часто згадували про вовка й казали, що то, мабуть, не справжній вовк, а наполовину собака, що так звик до Василька.

Пилип Вакуленко

МОЇ АВСТРАЛІЙСЬКІ СОРОКИ

З синього неба понад полями ранньою весною лунає весела пісня. Вона то завмирає, то сильнішає і, перемішавшись з вітром, доноситься до мене болюче знайомою мелодією.

Я слухаю, дивуюся. Немає сумніву: це жайворонок зустрічає весну!

Примруживши очі, шукаю його в голубих просторах. Але він — лише цятка. І чую його пісню, як вона розноситься, гойдається в недосяжній висоті. Сонце сліпить очі, його годі побачити! Раптом пісня вривається, і жайворонок грудкою падає з неба. Над самою землею, розправивши крила, він швидко зникає у високій зеленій траві. Але незабаром пісня народжується знов. Десь там, за горою, інший жайворонок починає свою срібну мелодію, і вона несеться понад зеленими ланами геть, аж до самого моря. І затаївши дух, слухають пісню одвічні евкаліпти, замріяні гори та сонячні простори.

Несподівано, раптово у веселу пісню врізається пронизливий крик малого сороченяти: «Пі, пі, пі, пі!»

Його крик підхоплює друге сороченя. На самому кінці розлогої вітки евкаліпта гойдається гніздо. Сірі голівки з великими розкритими дзьобами виглядають з гнізда, домагаючись їжі.

Старі сороки — батько й мати — сновигають ввесь час то з поля до гнізда, то з гнізда в долину, шукаючи поживу для малят. Час від часу крик малих сороченят переривається якимось дивним белькотанням, як мати чи батько запихають їм поживу в саме горло. Але задовольнити їхній голод батькам нелегко. Тоді старі сороки прилітають під нашу хату, під вікно, сподіваючись поживи.

Це вже третю сорочу сім'ю вигодовуємо хлібом та іншими залишками, які ми старанно зберігаємо для них. Набравши повні дзьоби хліба, вони відлітають до гнізда годувати своїх малят.

Нас не було пару тижнів на дачі. Щойно ми приїхали і ще не встигли розпакуватися, як в гості прилетіла вся сороча сім'я. Вони, мабуть, були дуже голодні, бо сміливо підійшли до самих дверей і, чекаючи їжі, позирали догори одним оком, смішно повертаючи голови вбік. А малята пищали на повний голос, ні на мить не закриваючи дзьобів. Довелося полишити все і шукати в пакунках хліб. Накришивши повну жменю хліба, кидаю їм під самі ноги. Старі сороки відразу почали годувати малят, запихаючи їм великі крихти хліба у саме горло. Мені аж боязко було дивитися! Думав, що яке ще задавиться, не здолавши великого куска хліба.

Смішні молоді сороченята. Майже того самого зросту, що й старі, лише тонші, вони незграбно походжали, підпираючи себе для певності хвостами. Їхнє пір'я було ще сірим там, де в старих сорок було білим. Вони ще не знали страху і підходили до мене зовсім близько, але не наважувалися брати хліб з руки.

Я не міг налюбуватися сорочою сім'єю і, спостерігаючи їх, зауважив, що й сороки уболівають за своїми малятами, як люди за дітьми. Старі сороки, не дивлячись, що самі були голодні, спершу годували малят. Задовольнивши їхній апетит, потім їли самі. Малята — а їх було троє — стояли біля хліба і не думали їсти. Лише безупинно кричали і чекали, щоб батьки їх годували. Я помітив, як старі сороки, наївшись досхочу, почали ховати залишки попід кущами та в траві. Закінчивши вечерю, сороча сім'я відлетіла геть.

Рано-вранці, лише благословилося на світ, мене пробудили знайомі пискливі голоси: «Пі, пі, пі, пі!»

Сороча сім'я встала рано і шукала поживи. Батьки походжали, підбираючи вчорашні залишки, а троє молодих сороченят не відставали від них ані на крок. Гармидер страшний!

Я швидко вискочив із ліжка і побіг у кухню по хліб, щоб утихомирити малят. Їхній крик незабаром розбудить всіх у хаті! Побачивши мене з хлібом, сороки підійшли до дверей і чекали. Але одне маля ніяк не вгавало і далі кричало щодуху. І раптом мені довелося побачити домашню сорочу сварку. Одному з батьків, мабуть увірвався терпець, і він клюнув маля так, що те перевернулося догори лапками. Воно лежало, розправивши крила, і боялося поворухнутися. Але як батько відійшов геть, воно встало, обтрусилося і більш не кричало. Після цього сніданок проходив більш-менш спокійно. Лише час від часу було чути тихе попискування одного з сороченят.

ВЕСЕЛА КУКАБАРА

Казка

В Евкаліптовій долині вже почалася весна. Сонце розсипалося своїми золотими променями, почало нагрівати холодну та мокру від зимових дощів землю. Зазеленіла перша молода травичка, а повітря стало свіжим, теплим і виповнилося ніжним запахом весняних квітів.

Як перший провісник весни, весело усміхнулася пухнастим жовтим цвітом австралійська верба — «вотл трі».

Густими китицями повних золотих м'ячиків жовтіє вона по долині серед старих евкаліптів, киває цвітом вітрові. Красуня, що й казати! Стало заздрісно старим евкаліптам дивитись на нове, розкішне вбрання верби, та й кажуть вони:

— Ми ще краще зодягнемось, почекай!

Підслухала хитра кукабара, сидячи на гілці, як цілу ніч перемовлялись старі евкаліпти між собою, і як сонце зійшло вранці, засміялась вона веселим, безжурним сміхом.

— Ха-ха-ха! От так зодягнулися! Хо-хо-хо! — понеслась луна всією долиною і пробудила зі сну всіх звірят, птахів, комах.

Вискочив спросоння з-за куща старий кенгуру, став на задні лапи та як не закричить спересердя:

— І що тобі так весело з самого ранку? Дай хоч добрим звірам поспати!

З нори, що на самому дні долини, виліз, протираючи очі, качконіс, роздивився своїми маленькими очима й собі під ніс забубонів:

— І що воно за лиха година з тією кукабарою? Немає кому її провчити, щоб не турбувала звірів так рано!

А маленький ведмедик — «коала бер»,— кутаючись в своє пухке, тепле хутро, промовив з дерева:

— Я вже багато разів говорив їй про це, але бачу, що не допомагає.

З сусіднього дерева, блимаючи великими очима, встряв у розмову й опосум:

— Вона оце й мене так перестрашила, що аж мій хвіст розв'язався — мало не впав з дерева. Дивись, так можна й шию зламати!

Зачувши голоси, озвався й страус ему:

— Шкода, що в мене крил немає, а то б я зараз полетів би і провчив би ту галасливу кукабару!

Трохи далі з-за каменя вилізла й гуана та, послухавши, що інші кажуть, почала їх вмовляти:

— Не чіпайте її, нехай їй лихо, тій кукабарі! Знаю, яка вона! На мене вже не раз нападала.

А «мегпай», австралійська сорока, не стерпіла і, неначе радіючи:

— А чи не казала я вам, звірі добрі, що та кукабара все з усіх насміхається? Їй, чи є чого, чи нема чого, вона все скалить зуби!

Після того, як висловили звірята та птахи своє обурення, загули, задзижчали й комахи:

— Правда, правда, вона ніколи не дає нікому спокою: ні вранці, ні ввечері!

Ожила, заворушилася Евкаліптова долина. Дехто пішов здобувати собі щось на сніданок, а дехто, вибравши затишне містечко чи то на камені, чи то в траві, або на дереві, грівся на сонці та радів весні.

А весела кукабара, не звертаючи уваги ні на кого, й далі заливалась подібним на людський сміхом:

— Ха-ха-ха! Хо-хо-хо! Таж подивіться, евкаліпти хвалилися, що вони краще зодягнуться!

І раптом всі мешканці долини побачили: вкрилися цвітом старі евкаліпти, ніби вдягнулися в новий одяг. Але цвіт був блідий і рідкуватий. І аж тоді всі зрозуміли, чого так заливається сміхом безтурботна довгодзьоба кукабара.

* * *

В Евкаліптовій долині від тієї весни вже більше не вихваляються старі евкаліпти, хоч реготати весела кукабара ще й досі не перестала. А сміється вона навіть і тепер. Ось послухайте! Чуєте?

КАЗКА ПРО МОРЕ

Кожному подобається море. Яке воно чарівне і манливе теплої літньої пори! Так і хочеться кинутись у його прохолодну прозору воду, як сонце досягає зеніту, а повітря стає гаряче, погрітись на гарячому піску, а потім знову — наввипередки у воду!

Кінчилось навчання в школі,й настали літні вакації. Малий Миколка давно чекав на цю врочисту, довгождану хвилину. Правду сказати, він уже давно потайки приготувався до неї. Переглянув свої рибальські приладдя, купив нові

гачки, а — найголовніше — замінив звичайну нитку на нейлонову. Вона ані намокає, ані закручується. Та й міцна ж! На 15 фунтів ваги! Аж не терпиться Миколці спробувати її. Прибіг і, зустрівши маму у дворі, віддав їй книжки — і зразу до гаража за вудку й за кошика.

— Ти хоч би пообідав,— каже мати.— Та й перевдягнувся б!

— Не хочу їсти, мамо, але перевдягнуся.

Нашвидку перевдягнувся, за велосипеда й поїхав. Раптом пригадав, що немає принади.

«Треба заїхати до старого Матіясі за принадою! — подумав собі.— Цікаво б запитати в нього, що краще: каракатиця чи молюски?»

Старий Матіясі зустрів його з усмішкою, як давнього знайомого. Але в нього не було ані каракатиці, ані молюсків.

— Як для тебе, Мік (він називав Миколку по-англійському) я маю щось спеціяльне: напівзварений краб. Спокусить усяку рибу! Уважай лише, щоб не зловив акули! — І старий Матіясі голосно засміявся.

Море сьогодні неначе в сні: тихе, спокійне. Навіть і маленьких хвиль немає. Вода лише поволі погойдується і грає з сонцем блискучими зайчиками. Спереду і по обидва боки Миколки — синій простір води.

З нетерпінням він чіпляє шматок білого крабового м'яса і закидає в воду. Зручно всідається на камінь, не спускаючи очей з вудки. На мить йому здалося, неначе кінець вудки ворухнувся. У Миколки забилося серце, і він хутко схопив вудлище в руки, але — нічого.

«Бач, пестливі зайчики підманули мене! — подумав він.— Краще буду тримати вудлище в руках. Відразу чути, як риба клює!»

Але видно, що риба сьогодні не спішить клювати. Час іде поволі, і Миколка думає, як би перехитрити рибу і заставити її клювати.

«Цікаво,— думає він,— чому так, що один день вона клює, а на другий ні? Де вона, наприклад, тепер? Спить, чи що? Чи й рибі оце так тепло, як і мені на сонці? І взагалі цікаво, як там, на дні?»

Миколка чув багато пригод про водолазів, про страшних акул і восьминогів, і йому самому хотілося б побувати там, де вони живуть, і самому побачити їх. Різні думки й запитання з'являлися в Миколчиній голові, але відповідей на них дати він не міг. Сонце почало даватися взнаки. Від його тепла Миколку охопила неначе втома і сонливість, і він почав клювати носом.

Щоб порадити собі якось, він простяг ноги на піску і схилився спиною до другого каменя. Пробував ще трохи змагатися з сном, але незабаром приємна насолода розпливлась по всьому тілі, і він заснув.

У світло-зеленому водяному просторі пливе самітна рибка. Зупиняється, роздивляється довкола і знову пливе. Але якось невпевнено, поволі, обережно. Це — Миколка. Новий, незнаний і чудовий сад підводних рослин простягнувся під ним! Ані такого саду, ані рослин він ще не бачив ніколи. Не тільки рослин, але навіть і таких кольорів він не міг уявити собі!

У великому подиві, хвилюючись, він зупиняється. Ще раз дивиться довкола і не вірить тому, що бачить.

— Це, напевно, мені сниться,— вирішив він.— Але який же пречудовий сон!

Не знати, як довго дивився б Миколка, якби раптом з-за червоного куща не випливла така сама, як і він, золота рибка та не вигукнула:

— Чого гав ловиш? Скільки разів тебе мама повчала, щоб не ловив гав серед білого дня та ще й у такому видному місці? Ану зразу ж ховайся сюди!

І не встиг хлопець зрозуміти, про що говорила друга рибка, як вона його підхопила за плавець і потягла за собою під червоний кущ, у ямку, де було майже темно.

— Будь тут і нікуди не плавай. Бач, скільки ненажерливих очей дивиться на тебе! — повчаючи, рибка повела хвостом довкола. Але Миколка не міг нічого зрозуміти.

— Хижі очі... ловити гав... Я нічого не розумію! — звернувся він до рибки.— Про що ти говориш?

— Не прикидайся дурнем! — відповіла роздратована рибка.

— Вибач,— почав ніяково Миколка,— але я щойно з другого світу прибув, з того, що над нами.

— Еге,— гостро відповіла золота рибка,— я щойно також з неба впа...— і не докінчила. Їй мало що дух не захопило, і аж очі майже не вискочили з голови.— Що ти сказав? — із страхом перепитала вона.— Ти з другого світу прибув?!

— Так,— спокійно відповів Миколка і сам здивувався.

Золота рибка з непевністю глянула і потихеньку доторкнулася до нього плавцем. Раптом вона голосно засміялася:

— Але ж ти такий, як і я! Ха-ха-ха! — сміялась вона, тримаючи себе плавцем за живіт.— А я думала, що ти мій брат! Вибач, що так на тебе накричала.

— Це нічого,— полегшено відповів Миколка.— Я на тебе зовсім не гніваюсь, навпаки, я буду тобі вдячний, як ти мені покажеш все довкола.

— Як же тебе звуть? — запитала рибка.

— Мене звуть Миколкою.

— Гм... Дивне ім'я, ніколи такого не чула. Я, наприклад, називаюсь Домазель. Усі тут знають, що Домазель — це золота рибка, тобто я,— пояснила Домазель.

— Гарне ім'я,— сказав Миколка,— подобається мені. Скажи,— вів він далі,— чому ти так сварилася на мене? Хіба й тут можна попасти під авто?

— Авто, ні! Зате в нас можна легко попасти голодному сусідові в зуби. Я тобі їх потім покажу,— сказала Домазель.

— А це гарний кущ над нами,— зауважив Миколка.— Дивно лише, що немає на ньому листя — самі гілки!

— Це не кущ,— пояснила Домазель,— це коралі. Та хіба ти ніколи не бачив коралів?

— Ні,— відповів Миколка,— у нас вони не ростуть.

— Ось бачиш, скільки їх тут? Червоні, фіалкові, сині, рожеві, брунатні... Багато їх, та я не звертаю уваги на їхню красу.

— Але я захоплений. Такі гарні, такі... такі просто, неначе в казці! Неначе степ, повний весняних квітів,— зворушливо говорив Миколка.

— Ми, рибки,— вела далі Домазель,— між ними ховаємося від небезпеки. Як тільки появиться та ненажера акула, так ми всі — між коралі! Вона з'являється завжди надвечір, і тепер ми можемо сміливо роздивитися всюди. Тримаймося разом, уважай, бо деякі мої сусіди також небезпечні. Наприклад, восьминіг. Так він не нападе на тебе, але як ти підійдеш до його нори!.. Ласий він на нас, рибок!

Пара золотих рибок — Домазель і Миколка — поволі пустилися в подорож. Домазель пливла попереду, а Миколка, озираючись навкруги, простував за нею. Він був надто захоплений і цікавий, бачачи дивні, невідомі йому створіння, що зустрічались їм з кожним новим рухом плавця. Ось якась чудова велика квітка з безліччю тонких та довгих пелюсток. Неначе соняшник, лише що пелюстки довгі й не жовті, а червоно-рожеві. Повільно хитаються собі в течії, неначе на вітрі.

— Не підходь до тієї квітки, бо то пастка. Як тільки яка необачна рибка запливе між ті пелюстки, хитра стара медуза відразу хапає її.

Миколка був здивований, що така гарна квітка — й така

небезпечна. Але якщо Домазель так говорить, то вона, певно, знає.

І вони рушили далі поміж коралів.

— Дивись,— каже Домазель, показуючи на щось спереду,— це мій сусід Клешня. Він усе щось робить, все з чимось вовтузиться, аж пріє!

— Здорові були, пане сусідо! — вигукнула Домазель, як вони наблизились до краба, що задкував і тяг за собою якусь порожню мушлю.— Що це ви, знов переселяєтесь?

— Та де там! — зітхнув краб і змахнув своєю великою клешнею краплини піску з чола.— Щойно пішов пошукати собі щось пообідати, як хтось заліз у мою хату й зачинився. Мусив іти шукати собі нову хату. А воно день гарячий, аж упрів!

— До побачення, пане сусідо! Ми мусимо поспішати!

— До побачення, Домазель! — кинув Клешня вслід і зник за хмарою піску.

Раптом Домазель зупинилась і Миколка відчув, що щось негаразд. Глянувши туди, куди дивилась Домазель, він побачив за високими коралями якусь велику потвору.

— Черепаха! — скрикнула Домазель.— Треба попередити краба! За мною! — гукнула вона, і вони, повернувшись, кинулись навздогін за Клешнею. Але їм так і не пощастило наздогнати його. Щось величезне, темне раптом заступило їм дорогу, і Домазель, скрикнувши від страху, потягнула Миколку в дірку під коралями.

— Восьминіг! Швидше, швидше!

Ледве вони встигли сховатися, як мимо них пропливла темно-бронзова, слизька й огидна маса восьминогового тіла. У маленькій дірці стало зовсім темно. Миколка, напружуючи зір, старався розгледіти страхітливу потвору, про яку він колись читав у дитячому журналі. Дивно, але він ніяк не міг пригадати собі назви того журналу, хоч як напружував свою пам'ять.

— Зрештою, однаково! — чомусь вголос висловився він, а опам'ятавшись, що сказав щось недоречне, винувато подивився на Домазель.

— Що однаково? — здивовано перепитала вона.

— О! — не знаючи, що говорити далі, вимовив Миколка.— Таж восьминіг! Не боюся його! — рішуче заявив він і прожогом вилетів зі схованки.

— Миколко, чекай, чекай! — почув він за собою розпачливий голос Домазелі.

Але Миколка не чекає, не зупиняється. Раптом він відчув, що не є більше тендітною золотою рибкою, а став відважним і сильним ловцем підводних потвор.

Ножа! Ага, тут він, при боці. Гострий, як лезо бритви, довгий і вузький!

— Де ти, нікчемна потворо? — голосно вигукнув Миколка і побачив перед собою великого восьминога, що впевнено рухався вперед. Він вправно пересував свої вісім ніг, як акробат, перескакуючи з каменя на камінь. Він ніби і не помічав Миколки, який швидко плив навздогін.

«Який сміливий,— подумав Миколка.— А може, не знає, що чекає його?»

Але що це? Восьминіг раптом зупинився, підскочив із каменя, повис у воді і розправився, як парасоля. Миколка не міг не помітити хижого червоного вогника у великому оці восьминога, що, гіпнотизуючи, дивилося на нього. Аж трохи здригнувся Миколка, але не відступився. Навпаки, прибравши бойову позу, з блискучим ножем у руці, він приготувався до бою. Восьминіг блискавкою кинувся на нього і повалив з ніг. Падаючи, Миколка впустив ножа.

— Ніж, ніж! — закричало все всередині його.— Без ножа я згину!

Не зважаючи, що восьминіг вже схопив його за ноги, Миколка, вигинаючись і перекочуючись з боку на бік, помацки, у вихорі піску шукав ножа. Пісок крутився довкола, і тяжко було щось побачити.

Слизькі огидні ноги восьминога охопили його вже за пояс, за плече і груди, стискаючи, неначе в залізних обіймах. Ставало тяжче дихати, легеням забракло повітря. У голові шуміло, і неначе стиха десь почали дзвонити дзвоники.

«Невже кінець?» — тривожно подумав Миколка. Раптом щось вкололо його в живіт.

«Ніж!» — блиснула радісна думка. Вільною рукою він хапає ножа. Напружуючи останні сили, повертається і швидко б'є потвору поміж очима: раз, другий, третій...

Риба так смикнула, що Миколка трохи не впав з каменя у воду. Доки він протирав очі і схопив вудлище в руки, риба зникла.

— Проспав! — раптом крикнув хтось за плечима, і голосний регіт цілого гурту хлопців розніcся понад берегом.

— От так рибалка! — докоряв йому його товариш Василь.— А ще й хвалишся!

— А ти!..— і Миколка хотів крикнути назад щось образливе, але, передумавши, потиху додав: — Нехай тобі присниться восьминіг!

ГОРЕ МАТЕРІ-КИТА

Мати-кит рятує дитину від хижаків

Тропічні острови довкола Бар'єрового рифу в Австралії завжди надзвичайно гарні. Світло-зелені води мілких заток теплі кожної пори року, а поміж кораловими підводними заростями живе багато різноманітних морських істот.

До такої мілкої затоки одного сонячного ранку з відкритого моря поспішала мати-кит. Під своїм лівим довгим плавцем вона тримала, притиснувши до себе, своє новонароджене маля. Вже два дні її переслідувало з півдесятка акул. Вони й тепер, неначе чорні тіні, не відставали від неї. Мати-кит добре знала, чого її переслідували акули, тому ще більше хвилювалась. Вона швидше хотіла знайти безпечне місце, де б могла позбутись цих ненажер.

Підпливши до рифу, вона скоро знайшла протоку до мілкої лагуни. Поволі пропливла крізь нечисленні зарослі коралів і заспокоїлась: тут маля вже буде безпечне від зажерливих акул. Вода ледве покривала її велике тіло, але це не турбувало. Вона була щаслива, що тут зможе провести з тиждень часу, аж поки маля трохи зміцніє, набере сил, а тоді можна буде вернутись до череди, на глибоку воду океану.

Приємно було лежати у спокійній воді, грітися під гарячим промінням південного сонця, почуватись цілком безпечно і тішитись своїм малям, яке кумедно гралося у воді та час від часу смоктало материну дійку. Спокій затоки порушувала тільки сама мати-кит, випускаючи коли-неколи вгору високий водограй води.

Так пройшов день, другий. Мати-кит почала відчувати брак харчу. Щоб годуватись, їй треба було пливти на глибоку воду, покинути цю безпечну затоку. Цього вона зробити не могла. Тому вона не звертала уваги на голод, її тільки турбувало, чи вистачить молока для маляти. А її дитина росла і щодень набирала все більше й більше сили.

Несподіваний ворог

Удосвіта четвертого дня над дрімаючою затокою прокидався золотий ранок. Сонце ще не випливло з-за синього океану, лише вершки гір черкали золоті його промені та поволі розганяли ранкову прохолоду. Мати-кит спокійно

годувала своє маля. Маленькі хвильки поволі накочувались і плескали по піщаному березі. Рай та й годі!

Раптом підсвідомо мати-кит відчула, що не все гаразд. М'язи її величезного тіла напружились, а гнучкий хвіст почав нервово рухатись. У страху вона розправила свої довгі плавці, стараючись, наче людина в тривозі, похапцем схопити під себе своє маля.

Але було вже пізно: блискучий гарпун зі свистом вилетів бозна-звідки і, не потрапивши в матір, смертельним ударом устромився у спину маляти. Його вистрілили люди, що тихенько підпливли у великому човні.

Помста матері-кита

Збагнувши, що сталось, мати-кит дрижала всім своїм великим тілом. Вона з великого горя почала люто бити своїм могутнім хвостом по воді. Мати-кит так різко змінилась у своїй поведінці, що залога човна не мала вже часу ані відплисти, ані втекти. У гніві, у бажанні помсти мати-кит сліпо молотила хвостом по воді. Залога човна, рятуючись, кинулась у воду.

Приголомшені швидкістю та силою ударів, засліплені бризками солоної води, люди намагались урятуватись, видряпуючись на поверхню коралів. Гострі коралі рвали на шматки їх тіло і калічили до крові їх руки. Червона людська кров уже розпливалась поміж ніжними кольорами синіх, рожевих та фіалкових коралів.

Знайшовши тимчасову безпеку на коралях, що повистромлювались з води, люди з жахом дивились, як від лютого удару хвоста матері-кита розлетівся на дрібні трісочки їх човен. Зупиняючись час від часу, ніби роздивляючись, де поділися її вороги, вона знов навпопад молотила хвостом по воді. Стомившись, почала поволі плавати довкола свого мертвого маляти. У кожному її рухові можна було бачити велике горе.

Скоро мати-кит переконалась, що її дитина мертва, що вже свого горя нічим не поправиш. Зробивши ще одне коло по мілкій воді затоки, вона направилась у протоку і, з болем у серці, зникла у відкритому морі.

Мати-кит попливла шукати свою череду китів.

Євген Ґаран

ЗНАННЯ МОВИ

Сьогодні багато українців прагнуть в Австралію на поселення. Вони пишуть листи, питають, що треба?

Треба знання англійської мови, он що! А ще ліпше — здібність здогадуватися. Такий талант називається тут «гатс філінг», передчуттям у шлунку.

При цій нагоді я згадаю хорватського приятеля.

Антін Сіліч приїхав у цю країну скоро після війни. Ще вдома він студіював англійську мову в університеті. Читав «Гамлета» в оригіналі. Був таким культурним, що за горнятком чаю завжди виставляв мизинець набік. А от здогадуватися потрапляв не завжди. Бракувало йому отого «гатс філінг».

За державним контрактом братко Сіліч мав працювати там, куди пошлють. І послали ж його на залізницю, в пустелю Налларбор.

Слово Налларбор складається із двох латинських частин: налл (нуль, зеро) і арбор (дерево). Отже, нуль дерев, не видно ні одного з кінця в кінець пустелі. Нема де сховатися від пекучого сонця. Кострубата природа. І жителі теж своєрідні. Так, старий бос по-англійському не говорить, а варнякає. Втикне тобі в руки кайло...

— Гирли-бирли! — скаже, і ти дивуйся, що він хоче. Правда, не треба бути Ейнштейном, щоб здогадатися.

Та ось третього тижня міняли рейку на залізниці, яких миль п'ять від табору. У кліматі різких температурних коливань рейки міняються часто. Всі інші робітники вже добре вивчили «гирли-бирли» такої процедури.

Рейка лежить на землі, обік залізниці. Кілька днів тому її привезли на товаровій платформі і скинули. Лишається підняти її, перенести на шпали і закріпити.

Всі п'ять робітників нахиляються, хапають її руками, бос хрипить:

— Гирли-бирли!

І вже рейка пливе в повітрі, поки не спиняється над шпалами.

Тоді лунає «гирли-бирли!» для уточнення: «Вправо! Вліво! Вперед чи назад!»

Нарешті чується останнє «гирли-бирли!». Воно означає:

— Пускай рейку! Уважай, щоб вона не гепнула тобі на ноги!

Всі робітники так і роблять. Уважають. Пускають рейку, а самі відступають назад. Один Антін, який досі наслідував їх, тепер не здогадався. Прогавив. Він все ще цупко тримався за рейку. Так вона і впала йому на ноги.

Прізвище Сіліч постало від слова «сила». Колись у Хорватії. Австралія ж розташована на протилежному боці земної кулі. Тут все по-протилежному. Люди притягають до себе слова інакшого покрою.

— Сілі Сіліч! — прошепотів співчутливо якийсь залізничник.

«Сілі» — нерозумний.

Довго Антін лежав біля залізничного полотна, куди його поклали робітники. Спека була невиносима. А мухи пробували з'їсти його живцем. Нарешті, після обіду спинився поїзд і забрав горизонтального пасажира в Перт, до лікарні.

Антонові було легше привикати до життя у великому місті. Пізніше чоловік подався у Східну Австралію і влаштувався на працю в університеті.

Божена Сібо

ЯК ПОСТАВ КОКОСОВИЙ ГОРІХ

Багато-багато років тому назад, коли люди жили ще дуже простим, примітивним життям, під час дивної пригоди постав новий дуже важливий плід — кокосовий горіх, плід кокосової пальми [10]. А ці горіхи є ж одною з найважливіших пожив для тубільців Нової Гвінеї. Тож послухайте оповідання старого тубільця про те, як ця пальма постала.

Старий Ікаріму із села Догамуре дуже радо розказує про різноманітні пригоди, давні й теперішні, що їх сам пережив...

Ось діти обступили його та довго просили, щоб розказав їм якусь подію чи пригоду із давнини. Старий вигідно вмостився в тіні казуарини та приготувався до своєї розповіді. Скрутив собі довгу цигарку з газетного паперу, приготував собі для підкріплення декілька бетелевих горіхів, майнув очима по прозорому небі, гучно кахикнув, обтер собі, як належиться, рукою ніс, відігнав докучливу муху і почав розказувати:

«То було давно-давно, коли ще ні мене, ні моєї Тумбуни (прабабки) не було на світі. Жили тут люди майже так, як ми тепер живемо. Місяць, зорі, ба й сонце світили, як і сьогодні, а люди, як і тепер є в цілому світі, мусили самі дбати про себе, щоб наповнити свої голодні шлунки. Не знаю, правда, що тут тоді, багато років тому, росло, але знаю, що наша джунгля була повна тварин та птахів, що в морі було багато смачних риб. Каное не були ще знані, але наші люди уміли виготовляти сплави, на яких плавали далеко в море. Веслували тоді різними дрючками, щоб відпливти якнайдальше від берега та наловити тої смачної риби».

«А чим же наші прадіди ловили рибу, не маючи ні вудок, ні гаків?» — запитав один цікавий хлопчина.

---

[10] Кокосові пальми є справжнім благословенням Нової Гвінеї, і всі тубільці зі зрозумілою пошаною піклуються про кожне дерево. Все, чим пальма обдарована, практично використовують. *(Прим. авт.)*

«Гм, чим ловили рибу, то я того й сам добре не знаю, але ще добре пам'ятаю, що мій дід ловив рибу голими руками або убивав її каменем»,— сказав старий та зі смаком потягнув свою цигарку. «А тепер, хлопче, сядь гарненько, тихо та не перебивай нитки мого оповідання».

«Отже, одного гарного дня,— знову почав старий,— виїхав ловити рибу один такий старий чоловік з усією своєю родиною: взяв із собою жінку Тібе, малу донечку, що називалася Лєлє, і свого синочка Урамі, що дуже радо з ним випливав рибалити. Вже було по півдні, як виїхали на море. Золоте сонечко іще пекло своїм великим жаром, але далеко-далеко на обрії над хвилюючим морем стали з'являтися, ніби виринати, вузькі пруги темної мряки. Діти гарнесенько бавилися з ляскаючими дрібними хвильками, оглядали білесенькі чайки, що кружляли над ними, та намагалися ловити срібні рибки, що вискакували з води, або ж — холодили босі ніжки у морській піні. Мати помагала батькові рибалити, навиваючи на довгу траву різні примани. Аж тут нагло, ще заясна, на спокійному морі розпочала свій диявольський танок богиня вод Мазаляй. Несподівано з величезною силою та швидкістю підлетів догори страшний високий струмінь води — гейзер [11], а пліт, на якому пливла щаслива родина, зник у високому вирі, як стеблина трави. У прудкому стогоні вітру було чути розпачливий крик матері: «Лєлє... Урамі... діточки мої...» — але її голос загубився в шумі збуреної води, тому що Мазаляй дуже розгулялась.

«Що ж сталося з Лєлє та Урамі?» — нетерпляче спитав схвильований хлопчина.

«Зачекай хвилину, синку, ось докурю свою цигарку»,— сказав з лагідним усміхом старий.

«Отож, з дітьми сталося справжнє чудо. Вони обоє з силою трималися плоту, так що зла Мазаляй ніяк не могла взяти їх у свої шалені обійми. Але батько й мати загинули. Урамі був старший від Лєлє, тож, поклавши на плота сестричку, він рученятами боровся з хвилями, не знаючи, куди вони їх несуть. Була вже темна ніч, коли хвиля викинула діточок на берег. Урамі був знесилений до краю, майже до смерті, але ще спромігся трохи відтягнути від берега сестричку — так, щоб до них обох не докочувалися хвилі, сам упав біля Лєлє майже без пам'яті й заснув.

---

[11] Гейзери в тутешніх морях є частим явищем, тому що в Новій Гвінеї є багато вулканічних місць — на суші й на морі, під водою. Тубільці це природне явище називають танком Мазаляй. *(Прим. авт.)*

Радісне раннє сонечко збудило їх зі сну своїм теплим поцілунком. Обоє були змучені та знесилені впертою боротьбою, а що обоє були здоровими сильними дітьми, захотілося їм їсти. «Де моя мама? — заплакала Лєлє.— ...Я голодна... дуже голодна». Урамі сидів хвилинку тихо, а коли ж Лєлє стала ще жалісніше плакати, почав заспокоювати її.

«Не плач,— промовляв він,— я теж голодний, ходімо разом довкола, може,на цьому острові знайдемо щось з'їсти».

«Але я хочу мою мамусю»,— плакала далі Лєлє.

«І я хочу маму і тата»,— сказав сумовито Урамі та тужним поглядом подивився на синє море, що так спокійно колихалося, начебто нічого й не сталося. Лєлє завважила сум Урамі, і хоч сама була дуже сумна, взяла брата за руку і сказала: «Ходімо, може, щось знайдемо з'їсти».

Та на пустельному острові знайти щось було тяжко. Урамі знайшов декілька чорних ягід, про які знав, що їх можна їсти, та невеличке стебло цукрової тростини. Так перешукали цілий острів, нічого більше не знайшли. Коли ж прийшли знову на старе місце, жадібно з'їли все, що знайшли, і сумно споглядали на море — з надією, що побачать якусь людську істоту.

День був гарячий. Незабаром Лєлє знову заплакала: «Я маю спрагу, я хочу пити, дай хоч краплину води».

«І я маю велику спрагу, мила сестричко, але дуже сумніваюся, чи на цьому острові є якась вода. Під час наших пошуків їжі я й води шукав, але не знайшов і маленького джерельця». Знову діти обійшли острів та заглянули в кожний закуток. Але солодкої води не знайшли.

«Що тепер будемо робити — без мами, без їжі, без води?» — гірко плакала Лєлє.

Урамі склав руки на колінах, глянув на небо і сказав: «Будемо просити добру русалку Астаго, щоб нам помогла у нашому безвихідному становищі».

«Так, так»,— з новою надією озвалася Лєлє, і вони обоє стали промовляти, кожне по-своєму, як тільки вміли, щоб добра Астаго їм допомогла.

Ніч і день проминули без зміни — так само, як і два наступні дні. Урамі назбирав деяких корінців буйної трави та їх жував, примушуючи Лєлє робити те саме, щоб в той спосіб трохи злагіднити голод і пригасити спрагу. Проте Лєлє не хотіла їсти обридливої неприємної трави і лежала без руху під тінистим деревом. Вже не плакала, але спаленими устами прохала:

«Дай мені води, дай хоч одну краплинку...»

Хлопці з Нової Гвінеї ніколи не плачуть, бо кажуть, що плакати властиво тільки жінкам. Але коли Урамі помітив, що з уст сестрички виступила червона кров,— його очі залились слізьми. Скоро зжував велике стебло трави та витиснений сік став вкапувати до спрагнених уст Лєлє. Під час того, як він зігнувся над сестрою, сталося так, що його велика сльоза, як крапля роси, впала з ока і змішалася з кров'ю, що вийшла з уст Лєлє. Ця суміш сплила на піщану землю. Знесилена Лєлє спала. Урамі з жахом побачив, що з того місця, куди упала крапля суміші крові зі сльозою, почали витикатися з-під землі зелені листочки, які на очах з маленьких розростались у більші, спочатку ясно-зелені, а потім, із ростом, переходили в зеленіші, набирали гребінчастого вигляду, темно-зеленого кольору зі срібним полиском.

Урамі ліг біля сестрички та до самого смерку слідкував за швидким ростом прекрасного дерева. Цієї ночі він засинав з почуттям щастя та якоїсь надії, бо ж передчував, що це чудове дерево принесе обом порятунок.

Прокинувшися пізнім ранком, не міг своїм очам повірити. Під високою пальмою сиділа усміхнена Лєлє та жадібно пила з великого зеленого плоду смачний сік куляу.

«Ми врятовані,— радісно защебетала Лєлє,— наше прохання вислухала добра Астаго і послала нам порятунок».

«Так, це не був сон»,— здивовано, але весело сказав Урамі.

«Ні, це не був сон,— говорила Лєлє,— це була та добра пані русалка, що розмовляла так само з тобою, як зі мною».

«То таки справді не був сон тої ночі,— знову повторяв Урамі, намагаючись собі пригадати все, що добра русалка поклала йому на серце.— Ні, то не був сон, але не забудь, що ще сьогодні мусимо посадити половину оцих золотаво-жовтих горіхів, а того, що залишиться, мусить нам вистачити, доки достигнуть нові».

«Напийся, Урамі»,— сказала Лєлє і подала братові велике зелене куляу.

«Це, справді, приємний напій»,— хвалив Урамі, жадібно випиваючи всю рідину з горіха.

Коли ж підкріпилися та відсвіжилися, видовбали з горіха все солодке м'ясиво та кинулись до праці. За допомогою гострого каміння викопали ями так далеко від себе, як це їм наказала русалка Астаго, і стали садити кокосові горіхи. Була це для малих дітей дійсно тяжка праця, бо земля була тверда, а вигортати її з ям мусили голими руками. Проте обоє радісно видряпували та поглиблювали ями, не

жаліючи праці, хоч піт заливав їм очі, бо добре знали, що кокосова пальма врятує їх від голоду й спраги.

Перша пальма, яку їм подарувала добра русалка Астаго, дала дітям таку кількість горіхів, що вони мали досить їжі. Інші дерева, що їх діти самі посадили, росли і міцніли так скоро, що незабаром постав великий пальмовий гай. Різні птахи, приваблені запахом золотавих квітів пальми, злітались на острів і своїм милим щебетанням розвеселяли дітей. Веселі звірятка стали вилізати із своїх нір та з дітьми заприязнюватися. Також бджілки й метелики прилетіли звідкись здалека, і незабаром цілі гурти різних сотворінь заворушились на острові.

Молоді пальми дали вже перші плоди, як на острів до дітей завітали й люди з їхнього племені. Ох, як радісно привітали діти своїх земляків, а щасливий Урамі познайомив їх з історією появи кокосової пальми. Навчив, як вирощувати пальму, та розповів своїм людям, щó з пальми можна дістати та як спожити. В той час Урамі був вже славним юнаком, а Лєлє дуже милою та гарною дівчинкою, і ця зустріч із своїми людьми була для них великою радістю.

З часом урожаї пальми були вже забагаті для мешканців острова, тому тубільці розвозили горіхи, наче золото, до всіх закутків своєї землі, насаджуючи й розводячи кокосові пальми по всіх країнах у тих місцях, до яких був доступ солоної води, тому що пальма до свого росту потребує солону воду, а найліпше росте на морському побережжі.

«Отак постав перший кокосовий горіх, і, як відомо, кожен із нас, тубільців, має до пальми особливу пошану. Без кокосової пальми не було б життя для нас, тубільців. Сьогодні вже всі знають, що добра русалка Астаго виявила свою доброчинність не тільки до двох осиротілих дітей, але до всіх тих, що живуть і будуть жити в нашому краї»,— сказав старий Ікаріму.

«То справді була добра русалка»,— мовив замріяно хлопчина та разом з іншими дітьми, що слухали дідову казку, задивився на пишні пальми, обвішані тисячами золотавих плодів.

Вже сонечко піднеслося на середину неба. Пальми купалися в його золотому жарі. Кольористі папуги галасували та сперечалися, який з них кращий, а червоний цвіт, що прикрашав пальми, задзвонив своїм келехом на знак того, що тепер уже половина дня.

Ікаріму тяжко звівся з місця, простягнув свої задеревілі

ноги і витер піт, що рясними краплинами виступав на його чолі.

«Так-так, діточки, подивіться лиш, які пишні ті наші пальми!» — зашепотів швидше до себе самого, простягаючи старі кістляві руки високо вгору, ніби хотів досягти верха всіх пальм і їх усіх погладити...

МАЛИЙ МУЧИТЕЛЬ

На побережжі моря, в малій тубільній хатині, жила убога родина тубільців. Вони були такі бідні, що не мали ні стола, ні крісла, ба навіть жодного ліжка, ні печі. Їжу варили на вогнищі перед хатою в закурених бляшанках, а спали на матах на долівці.

А проте та убога родина була задоволена, тому що Бог обдарував їх здоров'ям та двома діточками, що були такі милі, якими тільки можуть бути малі папуасенятка.

Обидва хлопці виросли у своєї матері просто на спині, тому що в усій Новій Гвінеї всі матері всюди носять своїх дітей з собою за плечима. Хлопці мали гарні імена. Старший називався Таці, а молодший Іріс. Хлопець Таці був на цілі два роки старший за Іріса, і тому мусив доглядати малого брата. Їхня мати раннім ранком ходила працювати до лісу у своєму городі, щоб усі мали що їсти. Батько працював на кокосовій плантації та кожен день збирав білим панам кокосові горіхи. Отже батько й мати цілий день працювали, тому хлоп'ята були залишені самі на себе. Таці кожного дня водив свого брата на морський берег, де разом збирали крихкі мушлі, слимаки, жабки, малі рибки, раки, камінці,— словом все, що може ощасливлювати дитячі серця.

Таці був вельми чемний, працьовитий та ласкавий хлопець. Він радо помагав у всьому своєму братикові. Обидва хлопчики росли, як з води, бо ж вічне сонце огрівало їхні тіла, а солоне повітря з моря благодійно діяло на їхнє здоров'я. Таці вже почав лазити по високих пальмах, але ж і малий Іріс ставав самостійним та почав видумувати різні забави і часто такі, що з ними старший брат ніяк не погоджувався.

Вже з наймолодших літ Іріс любив мучити тварин. Перші його спроби перенесла на собі його приятелька кішка, яку Іріс завжди немилосердно тягав за хвіст, аж поки вона починала жалібно нявчати. Доки Таці був поблизу, то завжди малого мучителя за це карав, а бідну кішку визволяв з на-

пасті. Та незабаром з Їріса зробився малий волоцюга, а все живе, що попадало до його рук, він страшенно і немилосердно мучив. Малій зеленій жабці відрубав ніжку, ящірці із золотими очима відсік хвіст та при цьому зі сміхом та насолодою придивлявся, як таке покалічене сотворіння шукає ставка. Їріс навчився вже сам, без чужої допомоги, ловити чудових метеликів, але, замість тішитися їхньою красою, він обдирав їм крильця та лишав їх гинути страшною смертю. Ті крильця, що блищали, наче самоцвіти, ліпив на своє чоло, а коли вони на гарячому сонці висихали, він їх відкидав та шукав нової жертви. Їріс не мав ні до кого жодного співчуття. Під час свого бурлакування він завжди носив довгу бамбукову палицю та нищив все, що росло на його дорозі. Толочив малі деревця, пречудовим квітам стинав голівки, пращею вбивав малих співочих пташок та при кожній нагоді навмисне каламутив воду в прозорих джерельцях, що з них пили спраглі люди... Таці часто зауважував своєму братові, навіть скаржився на нього матері, яка декілька разів покарала Їріса. Але Їріс не виправлявся. Здавалось, що він назавжди залишиться таким жорстоким.

Та одного дня Їріс дуже тяжко занедужав на малярію, тому що покусав його малярійний комар. Малий Їріс лежав у страшній гарячці сам на своїй маті, всіми залишений. Батьки пішли на працю, а Таці мусив ловити рибу.

Ідучи до праці, мати загорнула Їріса в різне ганчір'я, що знайшла у своїй убогій хатині,та прикрила пальмовим листям, наказуючи, щоб не вставав, а лежав спокійно на маті, доки вона повернеться. Їрісові боліло все маленьке тіло, голова горіла наче в огні, а його тяжкі повіки почали поволі замикатися. Здавалося йому, що засинає, але щось дивне раптом привернуло його увагу. Їріс спочатку не міг розпізнати, що таке біля нього збирається, метушиться й крутиться, але коли ліпше приглянувся, то побачив, що це були всі ті створіння — тварини й рослини,— яких він під час свого лайдакування зустрічав та мучив.

«Що вони від мене хочуть?» — подумав Їріс і скулився під пальмовим листям.

Великий польовий коник з відірваною ніжкою, кульгаючи, до нього доскакав. За цим зеленим коником блищали святоіванівські мушки з повідриваними крильцями, далі — хрущі, жучки, метелики, жабки, ящірки та всякі інші комахи і тваринки. Всі, на диво, були якісь покалічені.

«Що вони від мене хочуть?» — знову міркував собі зніяковілий хворий хлопчина, на совісті якого було багато гріха. Ледве він сяк-так притягнув тісніше свій ляп-ляп (шма-

ток тканини, що його тубільці носять замість одежі), як всі на нього накинулись, мов за наказом, і давай його немилосердно щипати, кусати й лоскотати. Найбільше здивувало Іріса, коли він почув їхню людську мову, їхні ніжненькі голосочки та їхні слова, що були для нього цілком добре зрозумілі...

— Оце тобі за те, що ти відірвав мені ніжку, а це за моє відірване крильце та видовбане очко, а оце тобі за наші муки, за твою жорстокість,— говорила, щипаючи його, кожна скалічена тваринка чи комаха. Іріс далі вже й не міг витримати тої муки, він почав щосили боронитися, накриваючи кожне місце свого тіла. Чим більше боронився, тим тваринки були напастливіші. Іріс став нарікати, що він хворий, щоб над ним змилосердилися. Але його відразу перебила кішка, що досі тихенько сиділа на краю мати:

— Ану, всипте йому та дайте йому так, щоб пам'ятав та знав, як-то нам болить!

Іріс в розпуці хотів кликати на допомогу, але його голос раптом завмер, тому що він із жахом побачив, як у двері всунулися маленькі деревця, а за ними багато квітів, що сьогодні виглядали на диво ніжнесенькими та гарнесенькими, як лялечки. У своїх кольорових суконочках виглядали пречудово й привабно, але дотик їх різок був пекучий та болісний.

— Ти, нещасний хлопче,— нарікала лялечка троянди,— ти ж мені обірвав мою короночку, а моїм сестричкам висмикнув ручки і ніжки та повиривав волосся. Подивися, як всі вони плачуть, що вже більше не можуть насолоджуватися сонячними поцілунками.

По цій мові всі почали його з плескотом бити по лиці. Маленька сосонка присунулася ближче та давай його колоти своїми голочками аж у самі очі: «От, тут маєш за всіх моїх братів, що ти їх столочив, та тих, що загинули під ударами твоєї палиці. Що ж ти, капосний хлопче, цього не знаєш, що ми теж, у нашому світі, маємо таке саме життя, як і ви, люди? Тобі болить від моїх колючок, але то ще мало, коли порівняти з тим, якою страшною смертю загинули мої сестри та брати».

Іріс знову став просити всіх змилосердитися, кидаючи зором на двері з надією, що надійде Таці. Але замість нього побачив цілу купу пташок-інвалідів.

«Це мій кінець»,— подумав Іріс і жалісно заплакав, бо знав, що всім тим пташкам-співакам дуже дошкулив своєю пращею.

— Так це той нікчема, що забрав яєчка з мого гнізда,

коли мали вже видзьобатися на світ мої діточки?! — обурено кричала пані Дятел.

— Він забив мого братика!

— А мені забив сестричку! — жалісно щебетала пані Ластівка.

— А ось тут лежить пір'я мого дядька,— сумно сказав пречудовий райський птах.— Подивіться, всі мої приятелі, як той мучитель отим пір'ям прикрасив свою палицю, щоб похвалитися під час Різдва на Сінг-Сінгу.

Їріс закрив очі та в безсиллі заридав:

— Я цього вже більше ніколи в житті не буду робити,— прохаю вас, простіть мені!

— Ні-ні! — скрикнула малесенька чорна пташка із жовтим дзьобиком.— Тепер вже запізно жалувати, тепер вже тобі ніщо не поможе!

— Вже пізно, пізно, Їрісе, ми тобі всі заплатимо за твої злі вчинки, ми тебе розклюємо,— озвалася знову Ластівка.

— Води, дайте трішки води,— благально прошепотів Їріс, простягаючи гарячу ручку до бамбукового пня.

— Ба ні,— заперечив баским голосом вуйко Квак.— Не дозволю, щоб хтось із моїх приятелів подав мучителеві бодай малий ковток води. Пригадай собі, мучителю, скільки разів навмисне ти сколотив прозорі води і джерельця, лише тільки для своєї забави, і пригадай собі, скільки людей часто пило оцю брудну воду. Люди були такі спраглі, що не могли довше чекати, аж поки встоїться вода.

— Всі ми добре знаємо це, всі погоджуємося, що це небезпечний хлопець, тому його заклюємо!

— Заклюємо, заклюємо, защипаємо! — обізвалися всі разом.

— Ні, приятелі,— заговорила Голубка з пораненим крильцем,— це я не дозволю, бо я є голубкою миру.

— Тож він поранив твоє крило? — обізвались інші.

— Так, він це зробив, і мені ще дуже боліло. Але ви всі чули, що він у вас прохав прощення, обіцяючи, що більше того робити не буде.

— Але хто в це може вірити? — відізвався дзижчливим голосом великий Джміль, якому бракувало двох ніжок, бо їх колись відірвав (ті ніжки) Їріс.

— Я вже справді цього ніколи не зроблю, повірте мені! — благав Їріс.

Після цього всі почали тихо між собою говорити, але можна було зрозуміти, що не всі згодні, щоб Їрісові простити, а деякі навіть його дзьобали та щипали далі.

— Друзі,— заговорила біла Голубка,— так не можна.

На цілому Божому світі,— чи то в рослинному, чи пташиному царстві, чи в людському,— існує кілька гарних слів, що їх сьогодні доведемо ділом. Ті гарні слова: «Прости провини наші, як і ми прощаємо...» І тому я перша подам йому води, а всі інші друзі, помахайте трохи крильцями, щоб трохи охолодити його гарячу голову.— І Голубка набрала до свого дзьобика води та краплинами впустила їх до спраглих вуст Іріса. Інші пташки замахали крилами, а Іріс, незважаючи на страх, вдячно на них поглянув. Потім поволі всі розійшлися. Лишилася біля Іріса тільки Голубка. Хлопець погладив її поранене крильце і зашептав: — Дякую тобі, біла Голубко. Вір мені, що я і мої товариші вже більше не будемо мучити бідних тварин чи комах ані стинати квітам голівки. Я, як тільки видужаю, кину мою пращу до моря. Вже ніколи не буду знущатися над птахами,— це тобі сьогодні обіцяю,— із зворушенням додав хлопець.

Голубка ще раз облетіла його гарячу голову та дзьобиком подала води, говорячи: — Коли так, то добре. Ми всі тебе простили. Не забудь своєї обіцянки. А тепер спи.

Іріс заснув твердим сном, а коли прокинувся, то довго роздумував над тими, що до нього приходили.

По своїм видужанні малий тубілець став справді добрим і чесним хлопцем. Ніколи не забував своєї обіцянки, провин, які йому було прощено та ще й подано допомогу в найтяжчій хвилині його недуги.

НЕБЕЗПЕЧНА КРАСА

Було це тоді, коли святий Петро ходив по землі, додаючи людям та тваринам все, чого їм бракувало. Але треба згадати, що святий Петро був переобтяжений працею та відповідальністю за неї,— то й не диво, що і він, сам святий Петро, теж не доглянув дещо.

Святий Петро вже думав, що все скінчив, що вже все гаразд. Люди і тварини задоволені розійшлися, а птахи готувалися розлетітися по цілій землі. Святий Петро промовляв лише ще до вогню, висловлюючи йому свої побажання. В цей час на плече святого сіла маленька оксамитова пташка та уважно придивлялася до блідого вогню, що здіймався високо, часом аж до високого прозорого неба. З великою увагою і зацікавленням прислухалась вона, пташина, до слів святого Петра:

— Будеш, огне, жовтий з помаранчовим відтінком, наче райські квіти, будеш червоний, як рання заграва, з відтінком

синявих фіалок, і зелень смарагдів буде проблискувати із твоїх сутінків.

— А я буду теж така,— сказала мала пташина та улесливо притулилася до плеча святого.

— І ти теж,— притакнув святий Петро, але зараз усвідомив собі свою помилку, тому що птахи були вже поділені. Одначе було це запізно, бо мала пташина почала швидко зовні змінюватись. Її тільце зробилося струнке та ніжне, хвостик та крильцята почали скоренько рости, а пір'я набирало пречудової фарби,— так, що й сам святий Петро залюбки усміхнувся, а маленька пташина аж сколихнулася з радощів.

— Ну, а як тепер я називатимусь? — запитала по хвилині.

Святий Петро пошкрябав за вухом, погрозив з усміхом пташині та, подумавши, сказав:

— Будеш називатися райською пташкою, тому що ти цілком подібна до квітів, що ростуть в раю.

Інші птахи, що бачили цю дивну зміну кольору пташки, почали між собою заздрісно розмовляти та кожна підсувалася, щоб бути ближче до святого Петра, але жодна з них не відважувалася просити про зміну кольору пір'я.

Нарешті чепурний горобець, що вже дістав усякі доповнення від святого Петра, енергійно виступив наперед і заговорив крикливим голосом:

— Прошу, пане, святий Петре, я хотів би бути також таким гарним, як райська пташка.

— А ми теж! А ми теж! — гуртом закричали всі птахи, які між собою схвильовано розмовляли. Тільки малий соловейко та жайворонок сіли на найближчу галузку і, не сказавши ні однісінького словечка, стали тихесенько плакати.

Святий Петро обітер собі піт з чола, що виступив великими краплями, відкашляв та почав говорити до пташиної громади:

— Кожна з вас, мої дорогі, має своє важливе завдання, що має його виконувати на землі. Кожна з вас пристосована до цього ж завдання і кольором, і співом, і силою... Будьте задоволені тим, що вам дано, та радійте з цього чудового світу.

— Ну, а чому ж ми не можемо бути такими гарними, як райські пташки? — не втерпівши, запитала синьоока ластівка.— Хіба тому, що я була жіночого роду?

— Краса, звичайно, буває небезпечною для всіх сотворінь, що бувають нечемні,— сказав святий Петро.

Хвилину все було тихо, лиш жалісне хлипання соловейка ворушило тишу.

— Але ж який ти невдячний,— картаючи його, сказав святий Петро,— адже ти дістав найкращий дар — ощасливлювати нещасні людські серця. Твій солодкий спів будитиме в серцях людей найкращі людські почування.

А ти, жайворонку, підійми гарненько голівку догори та співай, наскільки вистачить твого голосу. Твій спів буде благословенням для кожного, хто буде в поті чола працювати в Божій природі. Твій радісний спів під високим небозводом буде солодкою молитвою для селянина, що змучений схилиться на свій плуг, а у хвилину відпочинку віддасть дяку своєму Творцеві.

«Ах, як гарно і радісно будемо на світі жити!» — заспівав щасливий чорний аристократ Кос. «Ах, як гарно сонечко світить!» — защебетав посміттюшок, потрясаючи чубатою голівкою. «Ходім, ходім»,— зацокотіла сікора. «Ой, будемо їсти й їсти!» — крикнув горобець. І наче на наказ всі птахи розлетілися.

Святий Петро ще довго, примруживши очі, вдивлявся в далечінь, як за обрієм в небесних висотах зникали пташки.

Райська пташка ще довго кружляла в сонячних промінням, бо не могла вирішити, куди летіти, де вибрати собі нову батьківщину. Все відчувала ніби холод, аж доки крикливі папуги порадили їй полетіти до тропічних країн, де панує вічне сонце, і вона пустилась разом з ними в дорогу. Пані Райська перелетіла багато різних країн, але найбільше сподобалася їй Нова Гвінея. «Оце тут буде моя батьківщина!» — заявила вона і, попрощавшися з папугами, помалу спустилась на землю. Була стомлена гарячим літом, тому присіла на високій пальмі, що велично височіла до неба.

«Я добре вибрала»,— промовила сама до себе, бо всюди, куди її око глянуло, простягалася пречудова краса. Синє море гойдало білою піною та раз у раз било в коралові скелі. Високі дерева, уквітчані тисячами квітів, похитувалися, наче розкішні танцюристки. Смарагдова зелень розпросторювалася широко в далечінь, а чудові метелики бавилися, літаючи наввипередки у мерехтливому повітрі. Всюди було стільки краси й величі, що пташка не знала, на чому зупинити свої очі.

В диких джунглях росло повно солодких овочів, ягід і всяких плодів, тому про ласощі не було турботи. Вічне сонце пестило своїм промінням усміхнену землю, а легесенький вітрець ледве ворушив пахуче повітря.

Пані Райська з радощів зітхнула та перелетіла на другу

пальму, щоб ліпше роздивитися, де вибрати собі місце на нове гніздечко. Радісно співаючи свою пісню, вона сіла на великій гілляці. Незабаром помітила, що недалеко від неї, при самісінькому пні, сидить інший птах, цілком на неї схожий. Різниця полягала тільки в тому, що його пір'я було червоне з мінливим блакитним відтінком. Вона стала наближатися до нього, та її весела пісня стихла, коли вона побачила, що цей гарний птах гірко плаче.

— Добрий день,— голосно його привітала, щоб звернути на себе його увагу.— Чи можу вас запитати, що з вами трапилося? — сердечно звернулася до незнайомого птаха.

Пан Райський сумно поглянув, витер свої замріяні очі пальмовим листком та тихенько почав говорити:

— Я найнещасливіший з усіх птахів на світі, тому що моя краса така яскрава, що я ніде не можу сховатися.

— А навіщо вам ховати свою красу? Я горджуся нею,— говорила Райська пташка.

— Дорога пані Райська,— сказав він.— По вашому пір'ї бачу, що ви прилетіли із іншого краю, тому мушу вас приготувати до небезпеки, яка тут на кожному кроці на вас чигає. Тільки кілька днів тому я втратив свою дружину та синка, що був справжнім красенем.

— Як же це сталося? — запитала Райська з великим зацікавленням.

— Не знаю, хто то видумав дати нашим крильцям та хвостикам таку незвичайну красу. Хто тільки на нас подивиться, то хоче нас мати. Чому ж інші пташки пристосовані до обставин, до свого оточення, в якому живуть, тільки ми такі відмінні, що дуже легко нас помітити, дуже показні.

Пані Райській защеміло серце і ворухнулася совість, але вона змовчала про свої думки, а по довшій хвилині знову запиталася:

— Я і далі не розумію, чому вам оця краса так перешкоджає?

— Добра, люба пані, як мало ви знаєте тутешніх людей на світі. Справді, ви ще молода і недосвідчена. Чи взагалі ви знаєте, що таке Різдво та ялинка?

— Цілком, чому ж би ні,— відповіла ображена Райська.— Але що ж Різдво має спільного з моїм пір'ям?

— Все це із собою дуже пов'язане, і я вам зараз же роз'ясню. В цьому краю, що зветься Нова Гвінея, живуть люди темного кольору. Хочу звернути вашу увагу, що вони люди низької культури. Під час Різдвяних свят вони справляють свою ялинку надзвичайним святкуванням — Сінг-Сінг. Такий Сінг-Сінг завжди зв'язаний з танками тубільців, а кож-

ний з них хоче виглядати тоді якнайкраще. З цієї причини на цю свою ялинку тубільці збирають протягом цілого року яскраві різнокольорові пір'їнки, щоб ними себе прикрасити. Тубільці звичайно танцюють так, як їх наш Милий Пан Біг сотворив, але зате прикрашають свої голови, руки й ноги кольоровим пір'ям. Як самі ви знаєте, пір'я райських птахів є найкращим, тому й тубільці належно оцінили красу, легкість і пухнастість нашого пречудового пір'я. Якби вони збирали те пір'я, що ми губимо, та ним прикрашалися, то для нас не було б ніякої шкоди, а то вони нас убивають стрілами й камінням тільки для того, щоб під час ялинки причепурити свої кучеряві голови. Тубільці меткі й гнучкі, вони вміють вилізти до верху найвищого дерева та чекати годинами на нас. Тубільці хитрі і підступні настільки, що потраплять удавати напасника чи нещасливця, і тяжко розпізнати, чи він живий, чи мертвий. Дуже часто настромлять якусь приманку на палицю та повісять за допомогою кокосового волокна на дереві, а самі на найближчій гілляці так удало наслідують наш спів, що справді тяжко розрізнити, що це вони хотять нас заманити. Такий небезпечний хлопчисько зуміє цілісінький Божий день, причаївшися в гілляках високого дерева, терпеливо чекати, аж доки хтось із нас туди наблизиться. І горе тому, хто дістанеться до рук такому хлопцеві. Кожний тубілець має одне велике бажання — щоб під час Різдвяних свят танцювати танок «райського птаха». І тубільський хлопець докладає всього свого уміння і знання, щоб тільки прикрасити свою голову нашим пір'ям, бо пір'я танцює одночасно з танцюристом.

Що довше пан Райський говорив, то поважнішою ставала пані Райська, впадаючи в задуму, але своєму приємному сусідові не сказала, чому так глибоко замислилась, не сказала, що цю небезпеку від краси вона має саме на своїй свідомості.

Вузесенькою стежкою під пальмами проходив молодий тубілець. Через плече мав перекинений лук, а в кучерявому волоссі застромлене перо. Він палив собі довгі цигарки. Пан Райський причаївся коло пенька дерева. Це ж зробила і пані Райська.

— Бачите, то є один із них,— зашепотів пан Райський.— Борони нас, Боже, не дай дістатися під його стріли!..

Пані Райська ближче познайомилася із своїм приємним сусідом і незабаром одружилася з ним. Скоро по їх весіллі завітало щастя до їхнього гніздечка, бо ж з'явилася у них родина: двоє діточок, таких малесеньких і милесеньких, що пані Райська цілі години просиджувала на сонечку та

пестила їхнє ніжне пір'ячко. Синочок мав зелений нагрудник та чорну оксамитову голівку, а його довгі пера на хвостику мерехтіли в сонячному промінні синьо-червоним відблиском. Донечка була подібна до матері. Мала золото-помаранчеві крильцята, а рудувата бронза змагалася з ніжними пастелевими кольорами, що в леті скидались на легенькі повітряні завої.

Як діти трохи підросли, батьки навчили їх остерігатися всяких небезпек, що на них чигають скрізь, а при леті стежили за ними дбайливим оком. Вся родина жила щасливо в мирі та згоді, бо всі любилися та старалися одне одному допомагати... Матері Райській прибуло дещо праці, бо звичайно, як кожна мати, мусила дбати про всю родину. Діти вже самі шукали їжу, а що були ще малі, то не мали відповідного досвіду скоро та практично находити щось доброго й вибирати кращі шматки їхньої поживи. При наближенні вечора всі зліталися під рідну стріху. Як звичайно, найголодніші були діти, то на короткий час мати давала їм виконувати якусь дрібну працю, а сама відлітала придбати їм якусь поживну їжу.

Одного дня по дощі, перед вечором, пустилась пані Райська до відомих їй місць, знаючи, що знайде там муравлині яєчка. Справді, було їх там повно, і пані Райська взялась їх збирати, щоб якнайбільше принести додому. Мала їх уже майже повний кошичок, раптом цілком близько почувся розпачливий крик про поміч. Матері Райці здавалося, що це кличе її синочок, тому вона мерщій кинулася на крик. Що ближче підлітала, то була певнішою, що кличе її дитина. Будучи в страсі за своє дитя, цілком забула про свою власну обережність і притьмом вилетіла на гілляку, на якій погойдувався дивно скостенілий пташок, подібний до її синочка. Та мати миттю помітила, що пташок був за крильця прив'язаний до галузки, а його очка не мали мерехтливого блиску. «Ні, ні, то не мій син-красень»,— відітхнула пані Райська і хотіла летіти геть. В ту ж хвилину пронісся вітром гострий свист, і страшний біль пройшов всім її тілом. Пані Райська крикнула з розпуки та вжила всіх сил, щоб полетіти. Але дарма!.. Її серденько перестало битися, з боку потекла червона кров, а очка почали гаснути. Не боронилася, коли після падіння із дерева чорна рука люб'язно погладила її мертвіючу голівку.

Райська в безсиллі тремтіла всім тілом та знала дуже добре, що її життя догасає. Глянула на небо, на якому виринула перша золота зірка, і велика сльоза збігла з її блискучого очка.— З Богом, мої діточки! — прошепотіла.—

А ти, Святий Петре, прости мені, що я провинилася перед усією сім'єю райських птахів. Я хотіла бути гарною і тепер розрахувалась за свою красу. Прости... — Сонце зникало у верхів'ях дерев, коли серденько Райської перестало битися.

До малого тубільця, що переможно й гордо тримав малу райську пташку, прибігло кілька хлопців.

— Яка ж гарна ця пречудова пташина, це справді красуня! — викрикували наввипередки чорні діти.

— Ти під час Різдвяних свят будеш найкращою прикрасою,— сказала маленька чорна дівчинка і погладила райську пташину по її крильцях.

А маленька душечка райської пташини тим часом понеслася високо до зоряного неба — тоді, коли її родинка даремно чекала на її поворот.

Запізно жалкувалася райська пташка, що не вдоволилась тим, що їй було розумно дано, але хотіла бути ще кращою, і тому за свою красу заплатила найвищою ціною... Своїм життям...

ЛІТАЮЧІ САМОЦВІТИ

Оповідання тубільця Ікаріму

В тіні касуаринового дерева поблизу морського берега сидів Ікаріму та докінчував плести гарний кіш, щоб ловити рибу. Оподалік сидів гурток дітей, з цікавістю слідкуючи за Ікаріму, як-то він притягає та прикріплює обручі з гнучкого пруття і допитливим поглядом перевіряє всередині і зовні, чи гарний кіш. Ікаріму під час праці собі щось бурмотів під ніс, покурював, а коли починав співати якусь пісеньку, то ніколи її не закінчував, бо був цілковито зайнятий своєю працею.

— Оце так, на сьогодні ми то мали б готовим,— сказав сам до себе Ікаріму і повів рукою по отворі коша, що становив пастку для риби, потім весело свиснув і знову став співати:

Я сьогодні поспіваю,
Бо ляп-ляп свій прати маю.
Мій ляп-ляп з чудових квітів,
Щоб любили мене в світі.

Ця пісенька викликала сміх у дітей. Вони заворушились. Один одного стали випихати, до чогось намовляти і заохочувати.

— Ти, ти, ти... скажи йому, щоб розказав нам якусь казку...

— Ні, ні... сьогодні ти йому це скажи, бо я його прохав останнього разу...

Ікаріму добре знав, про що так діти домовляються, але ніби не звертав на них уваги, будучи дуже зайнятим і зосередженим при своєму готовому коші.

— Бачите, діти,— сказав по хвилині.— Ось туди, цим отвором, легко просунеться рибка, тому що він виглядає, як приманивий очерет, але з пастки на волю вже більше не вирветься, тож Ікаріму матиме знамениту їжу — кай-кай...

— Ікаріму, ти нам обіцяв, що коли закінчиш свій кіш, будеш нам розказувати казку,— сказав один із хлопців, що сидів найближче.

Ікаріму ще раз із замилуванням повів зором по прутяному коші, пошкрібся за вухом і сказав:

— Авжеж, авжеж. Що пообіцяв, те й зроблю, але насамперед маю трохи підкріпитися, бо моя казка не коротенька...

— Я маю для тебе, Ікаріму, два гарних бетелевих горіхи,— засміявся один з хлопців і витягнув зі свого ляп-ляп два смачних золотих горіхи.

— А я для тебе маю сухі тютюнові листки,— сказав інший хлопчик.

— А я маю для тебе листок перцевої м'яти і трохи паленого кораля,— залебеділа дівчинка та з усміхом подала йому свою трав'яну торбинку, де мала для Ікаріму все приготоване.

— О, це несподіванка, як я бачу, ви, стрибунчики, пам'ятаєте про свого великого приятеля і друга та знаєте, що годиться й треба зробити. Але ж, їй-Богу, чому ж ви мені не дали це все раніше, коли прагли мої уста за такими ласощами?..

Діти лише собі приємно посміхалися, але ніхто з них не сказав, що собі думає, бо кожен з них відчував, що Ікаріму ще під час праці все з'їв би і викурив би, а казки не було б.

Ікаріму розкусив горіх, підгорнув погасаючий вогонь, приложив декілька шматків дерева й почав із смаком жувати горіхи та все інше ласо поїдати. Діти зручно збилися докупи. За хвилину до них долучилися й інші діти, що прибули з села, бо пополудні мали своє заняття, й тут довідалися, що настав час для казок.

— Ось моя мати прислала тобі печене таро та банани,—

сказав задихано спізнілий, подаючи їжу в руки Ікаріму. І сів швиденько біля його ніг, щоб нічого не прогавити.

Ікаріму з усміхом подякував дітям, похитав головою, розглядаючись по блакитному небосхилі, що став затьмарюватися першими вечірніми сутінками.

— Я навіть і не знаю, яку-то казку я мав би вам сьогодні розказати, я вам їх стільки нарозповідав, що вже й сам не знаю, яку ви ще не знаєте.

— Розказуй нам про срібні мушлі або про ті блакитні вогники — святоіванівські мушки,— прохала мала дівчинка, присуваючися ближче до Ікаріму.

— Ні, ні,— то дурне, розказуй нам краще про бої, що вели колись наші люди, або про того райського птаха, що злетів з небесних вершин.

— Ех, діти, було б добре, щоб ви вже знали, що те, про що я вам розказую, не може бути дурним, як ви назвали, бо то є переказ, переданий нашими предками. А про райського птаха я вам розказував кілька день тому,— з деякою образою в голосі сказав Ікаріму, а його замріяні очі знову стали блукати по небозводі.

— То оповідай нам про ту черепаху, що хотіла бути в морі отаманом, або про те, як папуги мали великий бій з тими райськими птахами...

— Гм, і про це вже нам розказував,— загомоніла дівчинка, що сиділа поблизу.— Але він пообіцяв, та ще й досі не розказав ту казку про черв'яків, що вміють літати.

— Так, так,— скрикнули відразу всі діти,— нехай розкаже нам ту казку про перших метеликів, ми ще її не чули!

— Ну, добре, діточки, розкажу вам про літаючих черв'яків, яких наш священик назвав літаючими самоцвітами.

Ікаріму сплюнув набік червоною від бетелевих горіхів слиною, випростав спину, переклав ногу на ногу, подивився на замріяні високі пальми, кашлянув і почав...

...Багато-багато років тому замешкувало нашу землю лиш дуже мало людей, хоча тут все вже росло, розвивалося і жило. Тодішній спосіб життя багато різнився від теперішнього. Таємничі непроникливі джунглі оточували з усіх сторін наш край, велетенські вулкани вдень і вночі випльовували свою злу слину, бурхливе море відважно виливалося зі своїх берегів, начеб хотіло для себе забрати найбільший шматок нашої землі. Сонце, місяць та зорі споглядали все з небесних висот, і ось одна із тих мерехтливих зірок забажала подивитися зблизька на цю нашу прекрасну землю.

Горстка наших предків вела тяжке життя та мусила змагатися за кожен шматок землі, щоб якось жити. Джунглі

розросталися, густі кущі та повзучі ліани кожного дня нахабно домагалися для себе більшого простору та зухвало продиралися і в сонячні, і в тінисті місця.

Наші предки не мали ще тоді ні ножів, ні сокир, як то ми сьогодні вже маємо,— тож всю мозольну працю мусили виконувати своїми руками, з допомогою лише різних палиць і каміння. Камінь гострили каменем. Проте, вже й тоді деякі з наших людей багато знали та вміли собі у всьому зарадити.

— Але ж, Ікаріму, та наші люди ще й сьогодні використовують у праці різні дрючки із дерева, головне, до обробітку землі. А мій дід і досі має свій кам'яний ніж і свою кам'яну сокиру-тамангавк,— сказав один із хлопців.

— Правду говориш, хлопче. Наші люди вживають ще й досі всілякі паліччя, ба, навіть кам'яні сокири, але роблять це найчастіше старі люди, що не мають грошей, щоб купити собі мотику, лопату чи інше приладдя. До того ж часто бувають люди, так звані поросячі голови, що просто через свою відсталість не хотять пристосуватися до теперішнього часу. Ясна річ, копання землі та перевертання її палицями, мої діти, є дуже важка і мозолиста праця, тому запам'ятайте собі добре, що мусите цінити кожну картоплину, таро та всі інші плоди, що виростуть на ваших городах. Наша рілля чорна та врожайна, бо її наситила слина вулканів, але в ній багато каміння, коралів і коріння та всякий інший набрід, який треба усунути руками, щоб на цій ріллі вирощувати потрібні нам рослини. Навіть коли над цією ріллею одночасно працюють двоє людей, щоб зручніше було обертати її гострими палицями,— обоє мусять густо кропити ту землю своїм потом, витрачаючи багато сили, щоб досягти бажаних наслідків.

Ну, але щоб нам вже сьогодні дістатися до тієї казки, то не перебивайте мене, хлопці, бо коли я схиблю з правдивого напрямку, то забуду те, що хотів вам сказати, все мені тоді поплутається та змішається, хоч я мав у моїй старій голові гарно все впорядковане.

— Сидіть же всі тихо,— сказав хлопчина, що був найближче, і ляснув малу Люану по руці, коли вона щипала свого малого брата, який потайки витягнув з її торбини печену картоплину й банан.

Ікаріму погладив своєю лагідною рукою худого песика, що сидів біля його ніг, пошкрібся у своєму рідкому волоссі, моргнув бровами та нав'язав перервану нитку свого оповідання...

...Так ото в той давній час, про що я вам уже згадав на початку, цілком близько від морського берега побудували собі люди із племени Толь-Толь мале сільце. Ці люди жили задовільним життям. Одні одним помагали у праці та розділювали між собою все, що давала їм ласкава мати-земля. Чоловіки полювали на диких звірів, вбиваючи їх камінням, колами чи луками. Жінки вже вміли плести з трави трав'яні торбини та сіті на рибу. Вони й ловили смачну рибу в морі, бо та риба часом припливала сюди цілими табунами. Жінки, звичайно, дбали також і про городи. Діти, як то буває в цілому світі, галасували, одні одних дражнили і бавилися.

Цілком близько від моря стояла хатина старої Імзелі, що мала двоє дітей, хлопчика й дівчинку. Хлопець був рослим орлом і називався Роро. Дівчинка була багато молодша від брата і називалася Кату. Ці діти були між собою нерідні. Роро був сином Імзелі, її рідною дитиною, а Кату — ні. Проте, найбільшою потіхою для Імзелі були діти, яких вона так любила, як вас, діти, любить ваша рідна мати [12].

Роро був дуже чутливим хлопцем і багато помагав своїй матері. Приносив дерево з джунглів, ловив рибу і раки, луком стріляв різних птахів, лагодив вічно діряву стріху травою кунай, плів кошики і разом з іншими хлопцями чергував на варті біля вічно тліючого дерева «табоо». Роро був чималим підлітком, тому вже сам ходив до джунглів на лови та часто брав із собою малу сестру Кату, яка захоплювалася його пригодами й полюванням. Правда, Кату майже нічим не могла йому помагати, бо була ще мала. Проте, вона була меткою дівчинкою, наче ящірка, тож часто бувало, що вона помічала багато того, чого він не бачив. Кату мала надзвичайно розвинене почуття, що ми його називаємо інстинкт.

Вони часто знаходили цілі гнізда яєць лісових курей, родину голубів, копунів, смачних плазунів чи слимаків, а іноді — мале чорне поросятко. Кату вміла добре спостерігати, тому добре знала, де знайде солодкі банани, сочисті мандаринки, гіремі (черешні тубільців), яблука з пурпуро-во-червоним та сніжно-білим м'якишем, золоті пав-пав та багато інших смачних ягід і горіхів. Кату була не тільки як та ящірка, але також як і білочка, тому що потрапила

---

[12] Тубільці не мають поняття «мачуха»: діти в кожній жінці, яку приведе до хати батько-вдівець, бачать матір. Ніколи також не буває, щоб нерідна мати ставилася вороже до довірених їй дітей. Всі діти наново одруженого вдівця вже від першого дня кличуть батькову дружину «мама» і мають до неї ту саму шану й любов, яку мали до своєї померлої матері. Так само буває і з нерідним батьком. Було це так і на острові Манусі, і на Самараї. *(Прим. авт.)*

спинатися на високі дерева, перескакувати з гілляки на гілляку та уміла так добре повзти на череві, як то робив і її брат: хутко й тихо без шелесту — обережно. Роро навчив свою сестру всього, що сам знав, а тому що жили близько моря, то навчив її плавати й пірнати в морські глибини. Кату скоренько навчилася всього, але, правду сказати, вона тих буремних морських хвиль наче побоювалася. Коли була в сусідстві свого брата, то занурювалася як та стріла, але коли брат Роро дещо віддалявся до інших хлопців, тоді вона вилазила з води, сідала на піщаний берег та визбирувала чудові камінці та мушлі, що їх завжди залишало море після свого відпливу. Часто діти сміялися з неї, що вона боїться води, закликали її, щоб приєднувалася до їхніх ігор. Проте Кату більше сиділа у піску та з цікавістю стежила за життям цих милих маленьких тварин: всіляких рачків, крабів, живих зірок. Вона весело сміялася, коли, роздивляючись навколо, бачила білих чайок, які у своєму крутому леті слідкували за білими рибками.

Іноді багато літаючих рибок цілими зграями облітали берег, уміючи спритно втекти перед яструбом чи орлом, які підносилися на простертих крилах у прозорому повітрі. Цими літаючими рибками Кату тішилася найбільше через те, що їхні крильця блищали, наче скло у сонячному жарі, та мерехтіли дивною красою. Часто при ватрі Кату виявляла предивні бажання, з яких найбільшим було уміти літати, як ті чарівні рибки. Роро завжди сміявся з її забаганок, а мати нагадувала своїй дочці, щоб була вдоволена тим, що має здорові руки й ноги, та щоб даремно не спокушала злого духа.

Життя в цій малій місцевості пливло, як води річки в тісних джунглях, а кожний день приносив дітям і дорослим багато радості. Час до часу влаштовували в селі гарний сінг-сінг, щоб прославити спільне рибальство. Іноді забіжить до села дивний вепр, якого заб'ють і зготують собі спільну вечерю. Всі ці люди жили, як одна велика родина, в згоді. Роро і Кату завжди бували там, де було весело, вони разом з іншими дітьми видумували собі різні ігри та розваги.

Було це одного дня перед бурею. Вже від раннього ранку небо було захмарене. Щодалі більше чорні грозові хмари стали вкривати небозвід, наче величезні кручі та скелі. Повітря було тяжке й парке, жоден листочок не ворухнувся на косматих деревах, тому що вітер злякався тих небезпечних мряк та заховався від них десь там за високими горами. Всі матері своєчасно постаралися про паливо та потрібні плоди з огородів для своїх родин. Хлопці навмисне

обложили вічно тліюче дерево табоо, щоб дощ не залив вогню. Люди розмовляли між собою про те, що сьогодні впаде великий дощ, від якого зійде їхня пожива кай-кай. Цього дня діти не віддалялися надто далеко від своїх хатин. Частина дітей бавилася на морському березі, деякі ловили руками рибок під великим камінням. Роро декілька разів подивився по темному небі та спокійних морських хвилях і закликав хлопців викупатися. До дівчат прилучилася теж і Кату, що сиділа на березі, збираючи котячі очка, тобто, малі пласкі мушельки із жовтими плямочками всередині, на чорно-зеленому тлі. З тих мушельок Кату збиралася зробити собі гарний нагрудник. Море було надзвичайно лагідне та спокійне, так що хлопці почали бавитися у дельфінів. Їхні ноженята й плечі то виринали, то потопали під водою під веселий сміх та крик інших, хоч сама гра була небезпечна, тому що хлопці поринали аж до самого дна.

Кату лише малу хвилинку бавилася із дівчатами, а потім пустилася сама до манливих хвиль. М'які хвилі були теплі й приємні. Вони несли Кату все далі та далі. Доперва, як став накрапати дощ, Роро згадав про свою сестричку. Його огорнув страх, коли помітив її маленьку голову, наче маленьку крапку далеко над морськими глибинами. Боячися за неї, щоб їй чогось лихого не сталося, він на весь голос став гукати, щоб верталася. До нього прилучилося декілька хлопців, що голосно свистали. Та Кату змінила напрям, наче вертається, тому що її голівка на хвилину зникла під водою. Потім знову виринула. До хлопців доніся безнадійний крик про допомогу. Без однісінького слова хлопці кинулись у воду і швидко стали плисти до того місця, де знову виринула Кату.

Роро плив спереду із швидкістю моторового човна, а хлопці його наздоганяли. Дарма що вони були швидкі, мов стріли, прийшли запізно. Коли Роро обережно оплив те місце, де зникла його сестра, побачив велику акулу, що у своїй пащі тримала безвладне тіло Кату. Не довго думаючи, хлопчик вдарив страшного хижака з усієї сили в око, інші хлопці з усіх сторін заатакували страшну потвору. Несподіваний удар злякав акулу. Вона на хвилину зупинилась. Це використав Роро і метким рухом вирвав Кату із гострих зубів акули. Обережно взявши її за волосся, став тягти до берега. Хлопці подалися за ним, творячи охорону, щоб не допустити акули до поновного нападу. Тим часом став лити дощ, як з відра, але хлопці спільними силами щасливо дісталися до берега. Щойно тепер завважив Роро, що акула відкусила Кату одну ногу вище коліна, а друга теж дуже скривавлена.

Не зважаючи на бурю та страшну зливу, до берега збіглося все село. Всі взялися рятувати Кату, щоб привернути їй життя. Насамперед з її легень вилляли солону воду та натиранням тіла намагалися збудити її серце. Нарешті, Кату очуняла. Коли глянула собі на ноги, вона зрозуміла, що стала нещасною калікою. Від подвійного — душевного і тілесного — болю Кату гірко заридала і знову знепритомніла. Її занесли до халабуди чарівника Сукарі, що вмів гоїти рани. Він зразу ж взявся за гоєння Кату. Залив олією рани, поприкладав лікувальні листки та всіляке зілля. Бідна Кату стогнала та нарікала, бо дуже боліли її рани, а ще більше мучила її свідомість, що вона, бідна каліка з однією ногою, буде робити?.. Це викликало у неї велике пригноблення. Роро не плакав, хоч у своєму нутрі відчував палкий біль, а його совість йому говорила, що він теж є співвинуватцем нещастя Кату, бо коли б він був доглядав її весь час, то ніколи будь-чого подібного не сталося б.

Мати Імзеля плакала та нарікала, куди тільки не ходила. Вона своєму синові не дорікала, але її мовчанка була для нього чимсь гіршим від найгіршої тілесної кари.

Кату в'яла, наче квіточка, котрій підтято корінчик. Щоправда, рани поволі гоїлися, але злий дух акули, мабуть, залишив у її тілі отруту, бо все, що їла,— вертала, а її тіло трусила гарячка.

Нещасний Роро ладен був пожертвувати і своє серце, аби тільки врятувати Кату від смерті. Він розпитував старих людей, як би то допомогти сестричці. Люди порадили йому старого чарівника, що дуже багато знав, а головне, він вмів виганяти злих духів із хворого тіла. Одного дня з ним домовився Роро. Чарівник обіцяв оздоровити Кату. Роро віддав йому все своє придбане багатство, цебто золоті мушлі, райське пір'я і декілька собачих зубів, котрі чарівник виразно від Роро зажадав. Той чарівник довго бурмотівпримовляв, що тих дарів ще замало,— тож мало буде й чарів, та зрештою трохи зм'як, змилосердившись над хлопцем, і при голубому місяці провів свою курацію, «файрпурі».

Нещасна Кату під час такого лікування витерпіла справжні муки, бо ж чарівник при вогні опалив їй обидві ноги. Чари, однак, помогли. Кату стала приходити до здоров'я. Крім того, при синіх відблисках вогню чарівник перевірив і її черево, дав Імзелі чар-зілля та різні билини, що Кату мала вживати щоденно разом з їжею. Це допомогло. У Кату з'явився апетит, вона стала їсти, а це було найважливіше. Імзеля дуже пильно дбала про хвору та з любов'ю приготов-

ляла все, що їй смакувало. Роро теж перейняв на себе ролю доглядача. Він кожного дня зранку ходив до джунглів, щоб принести сестрі солодкі плоди, які оздоровляють людське тіло. З кожної такої мандрівки він, крім смачних плодів, приносив багато інших смачних і цікавих речей, що їх Кату дуже любила. Це були різні ягідки, які Кату чіпляла на довгих стеблах, наче коралі чи кольорові пір'їни папуг до її волосся. Одного дня він приніс їй пречудову голубо-зелену райську пташину. Вона була найкраща з-поміж всіх, які він коли-небудь в житті бачив. Ця райська пташка мала золоту голівку, зелену шийку, крильця були зелено-голубі з червоними кінцями, її груди були бронзові, її чорно-оксамитове покриття мерехтіло золотим серпанком, що також пробивався своїм відблиском із надзвичайно довгого пір'я на хвості. Роро убив цю красуню своєю стрілою, а щойно під час її обробки завважив, що вона має чудову золоту коронку і великі кобальтово-сині очі. Коли Роро поклав цю райську царівну в меткі руки Кату, то вона її зараз же ніжно погладила та перший раз за весь час своєї недуги дзвінко засміялася.

— Ах, Роро, яка вона гарна, такої чудової ніхто не буде мати навіть на всьому найславнішому сінг-сінгу! — радісно сказала Кату.

— Це правда, ніхто не буде мати такої пречудової райської пташки, як будеш мати ти, тільки ти будеш танцювати та співати під час Різдва! — захоплено говорив Роро, але нагло перервав свою мову, бо сльозини, мов перлини, покотилися по обличчі Кату.

— Не плач, Кату, прошу тебе, не плач,— умовляв свою сестричку Роро.— Тобі треба сміятися та добре їсти, щоб ти якнайшвидше виросла велика, бо ж я колись візьму тебе собі за дружину.

— Ні, ні,— заперечувала головою Кату,— ти сам знаєш, що я не зможу зварити тобі їжі ані прати твій ляп-ляп.

— Це не шкодить,— сказав Роро,— бо я зараз же з самого початку візьму собі дві жінки. Ти будеш мені першою дружиною, а та друга, багато старша за тебе, буде любити тебе й шанувати, як рідну сестру [13]. Ця дружина число два буде про нас обох дбати, і все буде гаразд.

Кату знову засміялася щасливим сміхом та своєю ніжною ручкою почала знову гладити розпростерті чудові крильця своєї надзвичайної райської пташини.

---

[13] У тубільців друга дружина називає першу сестрою. (Прим. авт.)

— Ох, ох... коли б я вміла так літати, як ті райські птахи або як ті срібні рибки,— зітхнула Кату та із смаком вкусила гарячу картоплю, що їй подав Роро, витягши з попелу.

Люди з усього села були добрі і приязні до Кату та ніколи про неї не забували, коли ділилися спільною здобиччю. Діти щоденно приносили їй гарні мушлі, гладенькі, мов обточені камінчики, малі любі рачки, срібні рибки та китиці барвистих квітів. Кожного дня Кату сиділа в затінку їхньої хатини, оточена всією красою, що росте в джунглях. Біля її ноги лежали різні дрібниці, що діти назносили їй з морського берега. Вона весь день забавлялася тими різноманітними мушлями, черепашками; шкаралупками, що мали всі відтінки фарб, ніжність росяних краплин та срібний жар голубого місяця.

Але, незважаючи на те, що Кату почала знову їсти й частково замирилася із своєю долею,— вона все ж не була здоровою. Її личко зблідло, руки схудли, а рани на ногах знову відкривалися і гноїлися. Вона поволі худла, а її серденько під тонкою шкірою неспокійно тріпотіло, як у переляканого пташеняти.

Одного дня Роро, повертаючися з джунглів з китицею чудових орхідей, завважив під хатиною свою малу сестричку. Кату сиділа без руху, і Роро здалося спершу, що вона спить. На її личку був блаженний усміх. У своїх руках Кату чіпко тримала свою райську царівну. Навколо неї блищали яскраві камінці, рачки і кольорові мушлі. Роро, крадучися, потихеньку зайшов у хатину, щоб напитися свіжої води із бамбукової тички. Він все тримав у своїй руці китицю тих чудових орхідей. Але ще не встиг як слід згасити свою спрагу, ледве проковтнув один ковток холодної води, як почув за хатою виття собаки, до якого збіглася ціла зграя псів, і вони почали жалібно заводити. У хлопця ворухнулося почуття якогось лиха: скімлення собак — це злий знак. Вони своїм інстинктом відчувають краще, ніж людина,— вони зголошують прихід духа із мовчазної долини.

Роро кількома скоками наблизився до Кату та пильніше глянув на неї. Все тіло Кату було спокійне, навіть усміх на її личку здавався якимсь застиглим. Роро взяв її за ручку і відчув дивний холод, з чого зрозумів, що душа Кату відлетіла до інших берегів. Роро своєрідним співом закликав всіх сусідів, щоб їх переконати, що Кату померла природною смертю, що ніхто із його родини не дав їй напитися отрути.

— Бачите, діти,— сказав Ікаріму,— оцей звичай затримався у нас ще й до сьогодні. Коли умирає молода людина,

то декілька людей мусить ствердити її смерть, бо смерть молодої людини не є звичайним, природним явищем.

...Тим часом Імзеля вернулася з свого городу та почала голосно нарікати й плакати, щоб своїм правдивим жалем і смутком пересвідчити всіх людей, що вона не отруїла своєї дочки. Люлювай із чарівником торкнули стеблами трави відкриті очі Кату, щоб остаточно переконатися, чи вона мертва.

Після цього люди почали приготовлятися до сумної посмертної церемонії. Всі співали та плакали. Роро з усіми іншими і собі плакав, бо дуже було йому жаль його маленької сестрички. Але, як знаєте, діти, ще ніколи не сталось такого, щоби плачем хтось когось повернув із долини мовчання. Тому Роро мусив своєчасно подбати про все, щоб свою сестру відправити на вічний спочинок, доки її тіло було ще свіже.

В цьому допомогли Роро хлопці. Вони вилізли на високі пальми, вирізали гарне гладке «лімбум», тобто великі зелені галуззя, котрі тубільцям служать у різних потребах, а також і на виготовлення домовини. Роро поклав ці пруття в формі вигідної гарної каное [14], яку вимостив м'якою зеленою травою, щоб Кату солодко спала. Імзеля наділа на Кату нову трав'яну спідничку та поклала поруч всі її речі: дерев'яний гребінчик, мисочку, яку колись для неї власноручно видовбав Роро, кусок мушлі, що служила їй за ложечку, та багато інших дрібничок, що вона їх вживала та любила. Після цього Імзеля поклала в руку Кату один відрізаний шматочок свого пальця, щоб показати людям, що вона її ховає, як свою рідну донечку, а тому й не боїться, що Кату коли-небудь прийде її лякати. Як уже все було зроблене як треба і як годиться, Роро поклав на грудях Кату ще й райську царівну та обіклавназколо всю домовину камінчиками, гарними хатками слимаків і мушлями. Своїм останнім подарунком, що цього ранку приніс для неї із джунглів, Роро прикрасив волосся Кату. А на кладовищі («мат-мат») чоловіки викопали велику яму, до якої діти накидали цілі оберемки гарних квітів, і потім туди поклали на вічний супочинок малу Кату.

Цієї ночі всі односельчани влаштували великий сінг-сінг, щоб душу Кату впровадити до мовчазної долини.

Імзеля цієї самої ночі подарувала чарівникові свій коштовний нагрудник із собачих зубів, щоб чарівник своїм заклинанням відігнав від села всіх злих духів. Імзеля дуже

---

[14] Каное — тубільський човен. (Прим. авт.)

боялася, що дух матері Кату тепер буде її переслідувати за те, що Імзеля не добре дбала про Кату, що була довіреною їй дитиною.

Чарівник тої ночі був дивним. Бурмотів над вогнем загадкові слова, справляв свої страшні танці, а коли місяць виступив на саму половину неба, тобто опівночі, став він розмовляти із померлою рідною матір'ю Кату, а далі навіть із самою Кату. Чарівник повторив якісь зловісні слова, що їх через нього передавав стало дух матері: «Я злюся, я дуже гніваюся...» Нещасна злякана Імзеля тряслася від страху та безнадійного смутку й горя. Тоді Роро, який тримався краще, запитався:

— Чого бажає дух для його заспокоєння?

Чарівник хвилину постояв мовчки, потім сказав:

— Одного великого вепра на спільну вечерю, печену рибу, таро та собачі зуби.

— Але я вже жодних не маю,— простогнала Імзеля.

— Дух буде заспокоєний,— сказав рішучо Роро та щось шепнув матері до вуха.— Де є тепер Кату? — запитався знову Роро.

Чарівник став по-дитячому плакати й говорити з перервами, намагаючися видобути із себе срібний голосочок Кату: «Мені дуже зимно, мені холодно,— повторив декілька разів чарівник,— я блукаю в пітьмі та шукаю дороги до своєї матері. Проте, Роро, до тебе вернуся, я скоро повернуся, але цілком під іншим виглядом»,— це були останні слова чарівника перед тим, як він прокинувся від свого натхнення-трансу...

— Вона вернеться, Кату вернеться,— сказав Роро своїй матері, але Імзеля сумно похитала головою та обтерла сльози. Після цього всі односельчани пішли додому.

В житті людина мусить з усім погодитися — тож Роро та Імзеля мусили й собі погодитися із невблаганною долею. Декілька днів у хатині було порожньо. Обом бракувало Кату, її любого сміху та милого срібного голосочка. Роро часто відвідував цвинтар, щоб у бамбуковій тичці приносити своїй сестричці свіжу воду [15].

Від похорону не минув ще й цілий місяць. Була гарна тропічна ніч. На сходах перед хатиною сидів Роро та розглядався по яскравому небосхилі, міркуючи, яка то із цих найбільших зірок належить тепер до Кату. Зірки мерехтіли та сміялися, весело перескакуючи з місця на місце.

---

[15] В цей спосіб всі тубільці дбають і до сьогодні про своїх померлих: тичкою або пляшкою носять воду на їхні могили. (Прим. авт.)

Аж ось одна із них, саме найбільша і найясніша, стала моргати, колихатися та навіть спадати приспішеним рухом вниз. Її швидкість шалено зростала, так що Роро заледве потрапив своїм зором слідкувати за нею. Зірка ще раз засвітилася яскравим мерехтливим світлом і, як йому видалося, впала на те місце, де був цвинтар (мат-мат), тобто де була похована Кату.

— Це напевно була Кату! — скрикнув радісно Роро.— Бо ж вона мені обіцяла, що вернеться на цю землю ще раз, але у цілком іншому вигляді.

Другого дня із ранньою росою вибрався Роро до мат-мат. Прийшовши, він оглянув докладно могилу із усіх сторін, але ніяк не міг найти вчорашньої зірки. Поруч бамбукової тички, в якій він приносив воду, лежав якийсь дивний мерехтливий шматок не то каменя, не то кришталю. Роро зігнувся, щоб ближче приглянутися. Але як тільки ворухнув його, зараз з-під нього вилізла якась велика чорна та волохата гусениця. Вона виглядала, наче з оксамиту, а її очка так довірливо дивилися на Роро, що він ніяк не міг заподіяти їй щось злого. Роро загорнув її у банановий листок і заніс до своєї хатини. Там обережно поклав на мату, на якій сам спав, та обіклав її молодим ніжним листям.

Декілька днів підряд Роро ловив рибу з іншими рибалками та так був зайнятий працею, що цілком забув про свою милу гусеницю.

Одного разу до вогнища, біля якого Роро заїдав смачний печений банан, підійшла його мати та радісно оповідала йому свій сон із останньої ночі про Кату [16].

— Це був дивний сон, мій сину. Я бачила щасливу та усміхнену Кату. Подумай, сину, що до цього наша Кату мала ще й крила. Це були чудові барвисті крила, що я аж свої очі забула. Вона була зодягнена в блакитно-зелений ляп-ляп, з чорною та золотою облямівкою. Я її запиталася: «Як це ти, доню, знову з'явилася на цьому світі?» Кату мені відповіла: «Я прилетіла із моєю зіркою на моїх власних крилах і вже залишуся на цьому світі».

Роро вже далі не слухав, але мерщій зірвався від вогню, бо в цій хвилині пригадав собі свою гусеницю. Ледве зайшов до своєї кімнати, став радісно кричати: «Мамо, мамо, іди швидше сюди! Мій бінатанг літає!»

Імзеля не знала, про що її синок говорить: вона не бачила, як Роро приніс і поклав на мату гусеницю. Імзеля швидень-

---

[16] Звичайно, всі тубільці вірять у сни. Виняткового великого значення вони надають снам про померлих. (Прим. авт.)

ко подалась до хатини, звідки доносився такий радісний голос її сина, начеб щось надзвичайного сталося. Вбігши досередини, Імзеля стала, мов соляний стовп. Над матою тріпотів крилами пречудовий метелик. Своєю величиною він сягав приблизно двох людських долонь. Його струнке тільце було оксамитово-чорне, а на блакитно-зелених крильцях вирізнялася темно-золота обвідка. А розпростерті крильця із деякої віддалі видавались, мов були посипані іскристим блискучим пилом.

— Це вона, це вона! — і собі радісно сказала Імзеля.— Вона виглядала саме так, я це бачила у сні.

За хвилинку збіглися всі люди їхнього села, щоб подивитися на бінатанга, який літає і якого досі ще в житті ніхто не бачив. Кожний хотів торкнутися до тих чудових крильцят, але метелик висмикнувся і сів на плече Роро, шукаючи у нього охорони.

Коли вже всі люди наситилися красою нового сотворіння, пішов Роро, як звичайно, замінити воду на могилі своєї сестри на мат-мат. Любий метелик ворухнувся на плечі, ніби показуючи, що теж хоче туди йти. Коли на кладовищі Роро вийняв із землі бамбукову тичку, щоб змінити воду, то з переляком побачив таку саму велику чорну гусеницю. Він знову хотів її загорнути у бананове листя й віднести додому, як ту першу, але метелик не дав йому цього зробити, кружляючи дуже близько біля його голови, так що Роро облишив свій намір, залишаючи гусеницю спати в її гарній ямці. Кожного дня відтоді Роро став знову вчащати на цвинтар, пильнуючи, як бінатанг замінився в лялечку, з якої вилупився другий метелик. Цей другий метелик вже не був таким гарним, як перший, і був багато менший. Його барви не були такі яскраві, як у першого, і не мерехтіли на сонці золотим пилком.

З цих двох метеликів постала потім ціла велика родина, що розплодилася і поширилася по цілому світі...

Ікаріму на хвилину замовк, щоб розкусити бетелевий горіх. Діти сиділи тихо, бо були цілком захоплені його оповіданням,— тож Ікаріму став продовжувати...

— Кажуть люди, що і в інших краях живуть метелики, але я переконаний, що ці наші метелики на цілому Божому світі є найкращі з найкращих. Наші метелики постали з відламка зорі, що спала з небес, а також із тієї всієї краси, що її тоді Роро поклав до домовини своєї сестри.

Бачите, діти, ця вся краса відбивається в усіх тих летючих самоцвітах, як їх називає наш священик: оксамитова чернь райської накидки, зелена, синя, червона, жовта та

інші відтінки барв, в які одягаються наші райські птахи. Але, крім того, наші метелики мають на своїх крильцях ще й всі мінливі відтінки веселки, тобто, відбитки оцих всіх мушель, черепашок та інших шкаралуп, що їх Роро поклав до домовини Кату. Цей золотий пилок наших красунь — то відблиск тієї зірки, що тоді вночі упала із чарами на мертве серце Кату та своєю чарівною силою перемінила Кату в літаючий самоцвіт бінатанг...

Коли Ікаріму закінчив свою казку, було вже цілком темно, лише червоні іскри вискакували з догораючого вогню. Навколо всіх хатин вже палахкотіли веселі вогники, а матері у широких трав'яних спідницях обгортали закопчені казанки гарячим попелом, щоб вчасно зварити їжу та приготувати все для родини.

«Люана, Сігара, Гіоме, Меріно, ідіть уже вечеряти!» — почувся дзвінкий голос одної з матерів.

— А я голодний, мов та акула,— сказав хлопчина, що найближче сидів до дівчинки, і на знак своєї симпатії вщипнув за плече маленьку Люану.

— Та-ак, та-ак... Ідіть же, діти, додому, бо настала найкраща частина доби — час їжі та час спільного великого вогню.

— Добраніч, Ікаріму! Дякуємо тобі за твою гарну казку,— сказали з поспіхом діти та й розсипались на всі сторони.

Із замріяних джунглів понеслися лагідні звуки, наче хряскотливі кастаньєти,— цикади. Затяжним тріском розспівалися цвіркуни. Тисячі святоіванівських мушок то засвічували, то гасили свої чарівні блакитні лампочки й ліхтарики, приваблюючи нічних метеликів і уїдливих комарів, що наче мряка налетіли з вогких джунглів. З недалекого лугу, із мочара відізвалися новогвінейські солов'ї, тобто жаби. Одна з них своїм скреготливим баритоном та рохканням проголошувала своїм подругам: «Я вже йду, куньк, я вже йду, куньк»...

На оксамитовому небі засвітилися мерехтливі зорі, а легіт вітру шептав чарівним і запашним квітам, що знову минув один із неповторних сонячних днів і що в місячних срібних завоях у серпанку приходить ласкава ніч.

Неван Грушецький

ДБАЙМО ПРО ЗДОРОВ'Я

Є в мене в Сіднеї старий друг Семен. Знаємося ще з Німеччини, зустрічалися не раз в Австралії, переписуємося. Добра душа, своя людина. Не цікавиться ні політичним, ні церковним життям, тому й досі живемо в найкращій згоді. Запросив він мене оце до себе, пише: «Приїжджай, у нас місця доволі: діти поженились, вийшли. Живи тиждень, місяць — скільки хочеш. Маю багато цікавого тобі сказати. Став я новою людиною, наче знову на світ народився».

Це мене заінтригувало, бо і я вже почав відчувати потребу стати новою людиною, тож і поїхав. Дорога довга, гáряче; наприкінці вже майже шкодував, що вибрався. Одне, що тримало мене на дусі, це відома Семенова гостинність: я уявляв його радість з мого приїзду, приємну розмову, відпочинок.

Нарешті добився до його хати. Двері відкриває якийсь незнайомий тип.— Сорі [17],— кажу,— я шукаю іншого містера.

А він до мене:

— Що, ти не пізнаєш? Вже тобі жир очі заступив,чи що?

Приглядаюся — невже справді? Я пам'ятаю Семена дебелим козарлюгою, а цей більше на старого англійця, ніж на нашу людину,схожий. Шкіра зморщена, щоки позападали, кості стирчать, як у циганської кобили,— просто жаль дивитися.

— Що з тобою? — кажу.— Таж ти страшний, як мара.— А потім схаменувся — чи не образиз, бува?

Але де там! У Семена очі проясніли, лице засяяло — немовби найкращий комплімент почув. «Я на дієті,— повідомляє радісно, наче сто тисяч виграв.— Заходь, розкажу тобі свій секрет».

---

[17] Вибачте (*англ.*).

Зайшли, привітався з його дружиною (а вона теж змарніла, постаріла, аж жаль дивитися). Хотів я трішки поговорити про загальні справи, розпитати про спільних знайомих, але де там! Семен і справді нова людина: як узявся за своє, то й молотком слова не вставиш! Все товче про здоров'я: і як його треба доглядати, що робити, чого уникати.

Його дружина трішки посиділа, потім зітхнула і вийшла. Я спершу слухав уважно, а далі й мені набридло. Мимоволі почав поглядати в бік шафки, де Семен завжди на почесному місці гарну колекцію плящин [18] тримав, але там уже не пляшки, а якісь книжки вмостились...

Нарешті Семен зглянувся:

— О, треба ж тебе чимось почастувати! Вибачай, алкогольних напоїв у цій хаті немає. Науково доведено, що алкоголь — це страшна отрута. Ти знаєш, скільки одна чарка клітин у мозку вбиває? Просто жах подумати! Ох, якби я теє раніше знав, я б уже зараз напевно генієм був!

— Ну, як така справа,— кажу, стараючись приховати своє розчарування,— я можу й лимонаду напитися.

— Тьфу, того свинства? Як же можна пити ті трикляті хімікалії? Науковими дослідами встановлено, що вони шлункову оболонку геть роз'їдають! А з нирками що роблять!

— Ну, якщо так, то я дай хоч кави, щоб трішки до себе прийти, бо дорога мене геть замучила.

Тут Семен аж руками сплеснув: «Що, то ти вже на наркотиках?! Вже тебе на таку дорогу повертає? Сьогодні кофеїн, а завтра героїн, га?»

Це вже мене трохи заїло. «Ну, то пробач». Я встав, зайшов до кухні, взяв склянку — і тільки до крана, щоб демонстративно наточити води, коли Семен за руку мене хап — і вирвав склянку.

— Що ти, здурів? Хто бачив з крана воду пити! Ти не знаєш, що тут воду, як то вони кажуть, плюворизують? Я недавно вичитав, що це на голову впливає... знаєш, людина від того дуріє. Ти собі лише подумай, як наливаєш воду до батареї в авті, то береш дистильовану, а чи твій організм гірший від дурної батареї? Чекай, зараз тобі дам чистенької, дистильованої водички. Сам переганяю. Добрий самогончик, га?

— Дякую, не турбуйся,— я скривився.— Мені вже водички... перехотілося. Краще молочка дай, корівка ж зовсім природна тваринка.

---

[18] Пляшок.

— Еге, не жартуй-но з такими справами, не так-то воно просто, як тобі здається! Якби ще просто від корови пив, було б півбіди, а то поки нам у пляшки поналивають, то встигнуть уже чорзна-що домішати. Як то його — щось з пастою до діла... ага! Пастеризують! Але справа з молоком іде далеко глибше. Сідай, розкажу тобі, бо це треба знати. Отже, за останніми відкриттями науки, молоко і молочні продукти належать до тих харчів, яких треба уникати, бо вони роблять ту штуку в крові, яка дуже на серце шкодить. Може, чув, холера з Тироль називається. Також не можна їсти сиру, яєць, сметани, всякого м'яса.

Поки Семен із щораз більшим завзяттям ганив страви, такі дорогі моїй душі і шлункові, я в думці викреслював те, чого вже не доведеться мені поїсти в його хаті. Мене огорнула тривога.

— Чекай, Семене,— перебив я його.— Не так воно вже страшно, як ти малюєш. От візьми м'ясива: не всі ж вони шкідливі. Кажуть, що біле м'ясо, як-то курятина, не шкодить.

— Не шкодить? Ой, не згадуй мені про курятину! Чи ти не знаєш, що курям дають якісь спеціальні гармонії, щоб скорше росли і м'якше м'ясо було? І наука тепер відкрила, що як їсти таких курей, то тратиш, знаєш... мужеськість. Ох, якби я, старий дурень, та раніш теє вичитав, я б курятини і в рот не брав, і не нюхав. І не дивився б на неї!

Йому аж недобре зробилось, і він на хвилину замовк.

— То ти, значить, хіба на одних овочах і зеленині тепер? — докинув я співчутливо.

— Ого, і з цим треба дуже обережно! — він знову ожив.— Вони вживають всякі удобрення і дідіті [19], а наука доказала, що це отруйне для людського організму. Я свої власні продукти в городі плекаю. О, мав би добрий урожай, якби мерзенна хробачня все не пожерла!

— То що ж ти, до біди тяжкої, їси? — не витримав я.

— О, я так собі — обережно, потрошку. Ой, як нагадаю, брате, як ми колись їли, то аж страх бере. Бувало, впорю дві миски борщу, тоді горщик вареників чи чого там, аж живіт тріщить, а моя ще й приказує: «Ще, ще, голубчику...»

— Ну й що з того, здоровий же ти був, як дуб: ніколи на здоров'я не нарікав.

— Не нарікав, бо темний був. І нічого не боліло. А нема гірше, коли нічого не болить. Наука нам каже, що біль — це пересторога, сигнал, що дає тобі знати, від чого лікуватися.

---

[19] Тобто дуст.

Закололо в грудях — може бути серце; болить під боком — мабуть, якась печінка чи що там. А як не певний, болить чи ні, відразу біжи до доктора — він же більше хвороб знає, ніж ти можеш повичитувати! А коли тобі не болить нічого, як же ти в чорта можеш знати, від чого маєш лікуватись? Тоді раптом бубух! — та й дуба дав!

— Ну, Семене, то вже хто як хто, а ти можеш бути спокійний, що тобі такого не буде.

— Спокійний? Спокійний, як циганський собака! — Семен подратовано махнув рукою: — Не маю, брате, спокою. Ввесь час турбуюся, журюся. А знаю, що журитися не можна, бо погано впливає на здоров'я. І від того ще більше переживаю і журюся, просто ночами не сплю.

— А чого ж тобі, Семене, переживати, коли ти себе так доглядаєш?

— Та як же не переживати? От їм якийсь харч і думаю, що не шкодить. А звідки я знаю! Ану ж десь стоїть написане: наука відкрила, що воно шкідливе? Ось дивись: маю повні шафи книжок і журналів, сиджу над ними, аж голова тріщить, але чи може людина теє все, що на світі пишуть, дістати, та ще й перечитати? От слава Богу, що ти, голубе, приїхав — поможеш мені в тих книжках більше второпати. Будеш їсти в нас так, як наука велить; научимо тебе, брате, як треба про своє здоров'я дбати!

Це вже мене кинуло в паніку. Я почав гарячково думати, як мені звідси вискочити,— і прийшла раптом думка рятунку.

— Ой, вибач, Семене! — я стукнув себе в голову. — Я зовсім забув тобі сказати, що в останній момент мої плани несподівано змінилися. Я тут зупинився лише на хвилинку, мені треба негайно їхати далі, знаєш... на Ньюкастел, Брізбен...

Я швидко попрощався і, поки господарі опам'яталися, уже був біля авто.

Уже починало вечоріти, а я, голодний і втомлений, мусив собі ще десь у Сіднеї пристановища шукати.

ЗБІРКА НА ЛЕКТОРАТ

— Добрий день, пане Трохиме! Чи можна до вас на хвилинку?

— А-а, здорові були! Заходьте, заходьте. Скільки літ, скільки зим! Який це вітер заніс вас у наші сторони?

— Та маю маленьку справу, хочу з вами поговорити. Бачу, розжились добре, справжнім капіталістом стали. Хата — як палац, кілька авт у заїзді, навіть «мерседеса» завважив.

— Та якось Бог милує. Знаєте, то так: хто дбає, той і має. А машини — то пустяки. Стару тарадайку до роботи тримаю, бо як проїхать дорогою, то ще якусь пакость зроблять. Люди зависні, самі не мають, бо гроші до пабу носять — а я в банк. А «мерседесом», то вже в гості чи на голідай [20]. Ну, а жінці теж мусив машину справить; хай собі своєю гуляє, як потовче — то її справа. Оце вискочила на хвильку до сусідки, то, певне, до пізньої ночі засидиться. А ви сідайте, поговоримо. Ото недавно зі старою балакали та й вас споминали, як-то ви все врем'я в тій Громаді крутитесь. Інтересно, як-то хто яке хобі має: той рибку вудить, той по голідаях катається — а іншим на різні засідання і збори ходить до вподоби. Ну, давайте, з такої нагоди по стаканчику горілочки хильнемо, щоб дома не журились.

— Краще ні, дякую. Я їду автом.

— Не бійтеся, від одної і горобець пойнт — оу — файф [21] не дістане. Є в мене настояща, з градусом. Московська.

— Е, як це так; то ви совєтські продукти купуєте? Підтримуєте червоних?

— А, яка там різниця! Я не політик. А водочка не червона, а чистенька, як сльоза. Без політики. Австралійською хіба після неї горло промивать замість води. Ось беріть чипсики на закуску. На здоров'я! А... а! Ну, як же там у вас житуха? Як фамілія?

— По-старому, дякую. А як у вас, пане Трохиме, як же ви поживаєте? Дітки вже, мабуть, дорослі?

— Та вже, Богу дякувати. Хороші діти; в люди вийшли, вже на своїх хлібах. Сина на лаєра [22] вивчив. Добре молодчина влаштувався. Оженився, своїх діток має.

— А кого взяв, українку?

— Та де там! Австралійка. З багатої родини. Ну, знаєте, наших не було підходящих — а він же на лаєра вчився. А дочка ще при нас пока, робить у Бютишина.

— У когось із наших? Бютишин... Бютишин — ні, не пригадую такого прізвища. А яке підприємство він має?

— Хороший бізнес. Жінкам красоту наводить. Ну, «бютишн»[23] — знаєте? Грязюку на фізіономію накладає.

---

[20] Канікули.
[21] Половина.
[22] Бухгалтер.
[23] Косметолог.

Очі підводить, зморшки таким залізним яйцем розпрасовує... Кумедія та й годі!

— А, вже розумію. А як діти, по-українському ще говорять?

— Та чого ж би їм говорити? Ми ж усі австралійське знаємо.

— Шкода, то ж мова народу, з якого вони вийшли, мова наших предків — не треба її забувати!

— Та хліба тут з неї їсти не будуть; аби жили як люди. Зрештою, то їхня справа. Лучче давайте ще по одній.

— Ні, дякую. Я на кілька адрес ще мушу заїхати. Пане Трохиме, бачу, що маєте гарні меблі й бібліотеку величеньку, але щось там не видно українських книжок.

— Та бійтеся Бога, чи ж можна тії українські книжки на видному місці ставити? Ви ж знаєте, як вони виглядають; одна більша, друга менша; та довга, та оп'ять куца, а та широка; червона, жовта, синя — як не крути, не допасуєш. Таж то просто рабіш [24]; коби я їх тут поставив, то цілий ланжрум [25] спортили б. А то, бачите, всі як одна; спинки гарненькі — аж любо дивиться. То рідерс дайджест серії, а то якісь інші — недавно як спешл добре дістав на сейлі. Не знаю,про що там, ще не було коли заглянуть. Але наші в мене є, жінка пару ще з Німеччини привезла; (знаєте, дуже моя стара читати любить!). Десь лежать там у гаражі.

— А українську пресу отримуєте?

— Наші газети, думаєте? Та що там в них є читати! З телевіжина тепер можна одразу про все довідаться, та й часу немає. А дочка ще австралійські газети купує, перегляне — та й все; то я хоть почитаю, поки викине, щоб гріш даром на рабіш не йшов. А наші, признаюсь вам, то тяжко розбирать, бо там друк такий якийсь невиразний, а в мене очі вже слабнуть. Не ті літа...

— То наші радіопрограми напевно слухаєте.

— Так, слухаю. Слухаю руську, а деколи й польську.

— Я маю на увазі,— чи українські слухаєте?

— Та що там є слухати? Я тих людей, що їх передають, в очі знаю — от якби то вас. То що ж вони мені там можуть сказати? Навіть по-українськи говорить не вміють, як полагається.

— Шкода; ну все одно треба більше українського триматись. Добре було б, щоб ви частіше до Громади заходили, часом дітей запросили. Таж бувають гарні концерти, літературні вечори...

---

[24] Сміття.

[25] Вітальня.

— Не згадуйте мені тої Громади, я більше туди й носа не показую. Колись, помню, то добровільні датки брали, ну — це ще по совісті. А тепер прийдеш — вступ п'ять долярів тобі заспівають! Добре, заплатиш там за себе, а тоді ще за жінку плати. А бензини скільки випалиш — ну, підлічіть все разом. Лучче посидіть коло телевіжина.

— То приходьте хоч до церкви, пане Трохиме; вже не пам'ятаю, коли вас бачив.

— Ходив я колись і до церкви. Але одного не можу переварить, скажу вам одкрито — це коли почнуть грішми дзенькати в церкві. Адже то дом молящих — а вони з тарілками обходять, гроші збирають. Не видержав я, вийшов надвір колись — то, щоб свіжим повітрям подихать, бо їй-бо аж затошнило,— а вони й туди за мною з тарілками сунуть і під ніс тичуть; ну просто безобразіє! А то опять чоловік під церквою підходе: пане, ви не заплатили церковного податку. Подумайте, церква вже податки збирає, другий таксейшин офіс; чи не позор?

— Але ж, пане Трохиме, церква також видатки має, і священик мусить з чогось прожити.

— То хай іде робить, як кожний з нас. Тож у робочі дні в церкві не служить...

— Ну, орайт [26]... може, ваша правда; священній особі працювать не личить. Тоді хай повісять скриньку в сінях і кожний кине, коли і скільки захоче. Я сам не проти того, щоб дать, як звернуться по совісті. Де треба, то всюди даю.

— Оце власне тому я й зайшов до вас, дорогий пане Трохиме, бо збираю на лекторат.

— Га, що таке?

— На наш лекторат, себто навчання української мови й літератури в університеті Монаш.

— А, де там мені тепер до університету, я вже застарий.

— То не для вас, пане Трохиме, а для ваших дітей і внуків.

— Та мої діти вже вивчились, а внуки — як Бог дасть. Не моє діло.

— Дозвольте мені пояснити. Український лекторат — великий здобуток для всієї нашої спільноти. Там не лише вчаться студенти, але й ведеться наукова праця, зв'язки з іншими науковцями тут і в інших країнах світу. Це для нас велика користь і престиж, що ми заступлені в найвищій учбовій установі країни, в державному університеті.

---

[26] Гаразд.

— То добре. Пора, щоб держава нам уже якусь пользу дала за ті всі таксейшини, що з нас повитягала.

— Власне в тому й річ, що держава дає нам лише можливість, але не оплачує. Ми самі мусимо платити, тому й збираємо на фонд, який би з відсотків забезпечив існування лекторату. Тому я і прийшов до вас, пане Трохиме, просити пожертвувати, бо нам треба півмільйона долярів за півтора року зібрати. Якби кожний хоч по тисячі дав...

— Та я вже дав. У Громаді колись-то.

— То було на щось інше, а на лекторат ви ще не дали, бо вашого прізвища нема на списку.

— Ну, видно,хтось переплутав, не записав; не буду спорить. Я не від того, щоб дати, бо діло добре, але якраз зараз грошей катма. Саме заплатив за іншуранс [27], а тепер за воду треба платить, а там кансл райтс [28] підходять...

— То нічого, пане Трохиме. Не мусите давати всі гроші зараз. Підпишіть декларацію, то можете й на другий рік дати.

— Та Бог його знає, що воно там на другий рік буде. Може, мене вже й на світі не буде.

— Та що ви таке говорите, ви ще здорові, як дуб. Але ви не мусите давати все нараз, можете сплачувати ратами [29]. Скажіть, коли вам зручно, і я навіть приїжджатиму, щоб ви не мусили привозити чи висилати. Лише зазначте, скільки зобов'язуєтеся дати протягом двох років.

— Е ні, я підписувать нічого не буду. Не люблю зобов'язуваться. Як давать, то давать одразу. Обіцянки — цяцянки, а дурному радість.

— Маєте рацію. Для чого розтягати? Ви людина свідома, інтелігентна, добрий господар. Знаєте, яка важлива є справа нашого лекторату і скільки ще треба, щоб зібрати півмільйона. Нас тут небагато, отже це справа кожного з нас; мусимо щедро давати, щоб забезпечити постійне існування українознавчих студій при університеті. Щоб наші нащадки за нас не соромились.

— Так, правильно говорите; давайте вип'єм за таку справу. Ага, я забув; ну, то я за вас. На здоров'я! Та-ак, це таки добре діло, по совісті. Треба давать, їй-бо треба. З миру по нитці — голому сорочка. Хто ж дасть, як не ми. Це ж бо наше. Шкода, що старої нема; вона — ну точно як я, за своїм пропадає. Такий борщик варить, що ну! А варенич-

[27] Страховка.
[28] Право.
[29] Сплата частинами /тижнево, місячно, річно тощо/.

ки — пальці облизувать! І співать наші пісні любить. Буває, як затягнемо, то аж сльози в очах, така красота. А приповідки, віршики — не пощитать. Шевченка — то напам'ять знає. Пам'ятаєте, як-то він писав: «Мова рідна, слово рідне, хто вас забуває, того люди цураються і сам Бог карає...» Звиніть, бо розстроївся. Так за душу бере, аж грудь розриває! Там наша земля така прекрасна, а ми тут на чужині поневіряємось... Ну, годі вже, годі. То серце в мене таке м'яке, чуствительне. Так, треба щось дать на ваше діло. Ви ж знаєте, я й на церкву давав, і на Громаду давав; де треба, то всюди, як можу, підпираю. І на це діло дам, їй-бо дам, щоб дідам перед онуками сорому не було. Січас, підождіте мінутку... Ось вам, маєте... п'ятьорочку. Ще новенька, чистенька...

— Дякую. Це вам посвідка. Можете від податків відписати, від таксейшн.

— А, що там таксейшн! Я даю не для того, щоб відписувать, але щоб помогти в нашому ділі. Та куди ж це ви зриваєтесь? Підождіть, поговоримо трохи, зараз закусочку справлю. Ви ж так рідко між люди показуєтесь...

— Дякую, але мушу йти; треба зайти на кілька адрес, бо півмільйона ще дуже далеко... не буду вам дорогого часу забирати... Живіть собі в добрі!

— Шкода. Ну, як уважаєте. Дивіться, вам видніше; спасибі, що заглянули. Не цурайтеся, заходьте. Знаєте, що на добре діло, ніколи не одказуюсь. Як Бог дасть і доживу в здоровлю, то і на другий рік, може, іще п'ятку [30] дам!

---

30 П'ять.

МОЯ БОЛГАРІЯ

— Романе, де ти? — почув я з хати голос діда, який кликав мене.

Я з'явився на порозі, прибігши із городу, де я крав у баби стручки гороху і зразу їх з'їдав. Солодкий був горох.

— Що, діду? — спитав я.

— Якщо будеш гречний, візьму тебе з собою. До циганів підемо.

Я вже знав, що йти до циганів — це перейти кордон болгарсько-румунський і йти до села, що звалося Калешті, де у діда було багато знайомих. До них дід мій Грицко мав завжди якусь справу.

Та поки я розповім вам про перехід кордону, скажу декілька слів про свого діда. Мій дід, або батько моєї мами, був прозваний болгарами козаком. Козак Гринь, чи Грицко-козак. Коли, вже підрісши, я розпитував діда, чому його називають козаком, він казав мені, що то дід його був козаком і приїхав здалеку, десь з Херсона, до Болгарії і тут поселився на правому березі Дунаю, бо болгари кращі люди, ніж цигани, казав дід. А під циганами він розумів румунів. Дід Грицко, так, Грицко, без м'якого знака, бо Грицько — це молодий хлопець, так як Івась чи Ваня, повчав мене дід. Баба Ганька, що була мамою моєї мами, не раз насміхалася з дідового козацтва, яким він гордився. Вона казала:

— Дід твій, Ромцю, такий козак, як з клоччя куля.

І я не розумів тоді, як це можна з клоччя зробити кулю...

Мама моя вийшла заміж за австрійського русина і жила далеко від діда й баби, десь там за горами Карпатами, де я народився, але як подарунок бабі й дідові віддали мене, коли мені було 4 чи 5 рочків. Щоб я умів підписатися, навчила цього мене моя бабуня, що була жінка дуже велика й дуже груба [31]; вона жила майже на горо́ді, де було багато кукурудзи, огірків, гарбузів та іншої городини. Були й перці,

[31] Товста.

але за них була в мене з бабою суперечка, бо в крамниці продавали зовсім інший перець, ніж той, що ріс у нас. За мої завваження вона мене гнала геть і казала, що таке собаче насіння не буде її вчити розуму...

Велика хата й дідова клуня стояли посеред великого городу, і пригадую собі, що не раз весною Дунай виходив із берегів, дід сміявся, що у клуні стільки води, що можна раків ловити, але ніколи він їх не ловив. Місцеві хлопці мене не любили, бо я не вмів з ними говорити, і вони приходили тільки для того, щоб поласувати влітку на бабиному городі, поїсти гороху чи гарбуза, і не раз навіть полуниць давала їм бабуня.

Поки дід збирався, я мив свої заболочені ноги і готувався в похід з дідом до циганів. Найцікавішою подією такої подорожі було те, що треба було перейти великий залізничний міст на ріці Дунай, тож я набирав повні кишені грудок чи камінців, щоб кидати їх з мосту в широку і глибоку ріку. Дід брав невеличку тачку — отаку скриньку з одним колесом спереду, саджав мене в неї, баба завивала кусень хліба, цибулю чи яблуко й кусень сала, і так ми марширували до моста, щоб перейти Дунай. На мості була застава, і кожного разу при такому переході кордону мене зганяли з тачки і вусатий австріяк, як казав дід, перещупував клуночок, чогось шукаючи. Звичайно, він нічого не знаходив, і ми продовжували наш похід. Дід кожного разу казав одне те саме: він хоч і австріяк, але він наш русин. І справді, цей австріяк говорив так, як тато і мама...

Коли дід втомлювався мене везти, казав мені злізати з тачки і йти пішки попереду. Вказуючи на город з кукурудзою, дід освідомлював мене: то наше поле, тому нам легко переходити границю. До села було кілометрів зо два, але люди стрічалися зразу за мостом, і дід, вітаючись з ними, говорив такою мовою, що я ніколи не дізнавався, що він казав. Якби дідові хтось нового язика причепив, думав я...

Побувши в селі, де нас вгощали смачним хлібом, жовтою густою кашею й кислим молоком, ми, як правило, верталися додому пішки, і я не раз впрошувався до діда на руки, коли почали боліти ноги. Такі подорожі робив я з дідом найчастіше під неділю, і, коли верталися додому, у будці на мості вже нікого не було, і дід сміявся, що тут навіть рушжо можна перенести. Коли дід вибирався без мене, баба просила:

— Грицку, та візьми з собою того гунцвота [32], а то я собі з ним ради не можу дати.

---

[32] Рушницю.

І ми ходили-ходили. Та вже коли мені було коло десяти, дід і баба сказали мені, що я поїду назад до мами і тата за Карпати.

— Ти вже великий,— казала баба,— тобі треба в школу йти, а то виростеш таким бовдуром, що ніяка дівка за тебе заміж не піде.

Мене посадили на потяг,і, поцілувавши бабину й дідову руку, я сів до вагона і висловив лише страх: що буде, як мене в дорозі хтось вкраде?

Дід запевнив, що лихе не пропаде, і це мене заспокоїло, а в дорозі кондуктори передавали мене один одному, немов якусь річ.

По кількох роках життя вдома я вже з великою відвагою їхав знов побути з дідом і бабою, бо казала мама, що старі вони вже, можуть повмирати або буде війна і більше їх не побачу...

Мені вже було сімнадцять, коли на станції в Болгарії я побачив старел ьких бабу й діда. Баба затурбувалася, чи я не голоден [33], а дід говорив тепер зі мною як з дорослим. Прийшов і австріяк-русин, щоб побачитися зі мною. І так, слово по слову, почали пригадувати, як я ще маленьким з дідом їздив на тачці до Калешті.

Австріяк-русин почав розпитувати діда:

— Грицку, бачите, я вже пішов на пенсію, ніякого уряду не маю, але отак добре, по-сусідському, скажіть мені, чим ви гендлювали, що я ніколи вас на мості ні з чим не злапав?

— Тачками! Румуни потребували тачок.

Усі ми голосно, але добродушно розсміялися...

Я прощався з Болгарією, чудовою землею, де кілька років провів мою безжурну молодість.

---

[33] Голодний.

Леся Богуславець (Ткач)

СУСІДКА

Це так добре у пісні, а в житті всякі сусідки бувають. Є такі, що бачишся з ними декілька разів на рік. Постоїш, поговориш про погоду, футбол, ото і ввесь обмін інформацій. У нас навпроти сусід, так у нього жінка чекала дитини. Народилося воно, померло — і лише випадково ми про це довідалися. Це такі австралійські сусіди, і це коли добрі сусіди. Але як, не дай, Боже, сусіди-українці — то вже й спокою немає. Ще ні світ, ні зоря, а на цілу вулицю чути, як сусідка, яку Христею звуть, вітається. І завжди вона має свої примовочки, коментарі, наче хто в неї поради питає.

Ще як діти мої малі були, доглядаю їх, приспівую «діти мої, квіти», а Христя вже тут як тут:

— Казала Настя, як удасться. Зараз то вони квіточки, а що далі буде — побачимо...

— Немає,— кажу,— сумніву, що будуть українські патріоти і нам поміч на старість...

А сусідка знову: — Ждала баба внукового книша, та й вилізла душа...

От і поговори з нею!

Пізніше діти виросли й пішли до школи. Христя їм книжечки в подарунок: — Нате,— каже,— прочитайте.

— Ні,— відповідаю,— цих книжок читати не будуть, бо вони видані в Радянській Україні, дарма що це лише казки.

— А як же діти української мови вчитимуться? — питає сусідка.

— На це,— кажу,— є українська школа і «Пласт».

— Еге, як не навчить батько, то і не навчить дядько,— суне вона свою приказку.

Ходять діти до української школи, вчаться, часом і я щось від них довідуюся. От раз приїхали в суботу зі школи:

— Пані вчителька сказала, що серед українців злодіїв немає...

А сусідка й своїх п'ять знов: — Оце вже передали куті меду... та — велике діло гроші, а більше правда...

Отак у неї приказки сиплються — хочеш чи ні.

Іншого разу приїхали діти з української школи сумні, мало не плачуть:

— Директорка нам сказала, що всі учні, які минулої суботи не були і гостей з Сіднея не стрічали, є лише на п'ятдесят відсотків українці.

— Та ви ж хворіли,— заспокоюю їх.

— Ні,— кажуть,— виправдання не рахуються.

Це, гадаю, такими темпами за зиму все українство можна втратити.

А сусідка їх уже потішає.

— Не біда,— каже,— сім год мак не родив і голоду не було.

Як швидко летить час. Не зглянулася, і діти виросли. І як воно сталося, що з лагідних коханих діточок стали колючі будячки. І нема кому пожалітися, чоловік скаже — сама винна. Коли не було з ким душу одвести, пішла я до Христі. Жаліюся, що біда, і не знаю, де схибила. Здавалося, була матір'ю-патріоткою на всі сто відсотків. І на академії всі ходжу, і до жіночої організації належу — скрізь намагаюся бути активною. Чи забава якась — ніколи не пропущу, всіх підтримую. А сусідка ніяк не співчуває:

— Менше б бігали по всіх зборах, а перше б лад у своїй родині дали,— каже,— а то набралися всього, як сучка бліх.

— Це ж національний обов'язок — бути скрізь активним,— відповідаю їй.— От, ви не свідомі, мало скрізь буваєте, відстали від життя...

Христя підскочила, розсердилась, як зарепетує:

— Не я відстала від життя, а ви всі активні відстали. Скільки на еміграції живете, все в своєму оточенні бігаєте, кричите, думаєте, що діло робите, а справді — це метушня, багато галасу знічев'я. Всі ваші погляди за останні двадцять п'ять років не змінилися, все вам байдуже, і, крім своєї біганини, нічого не бачите. Думаєте, тільки й світла, шо у вікні...

Я так і присіла від несподіванки. Як можна таку контрверсію говорити. Кажуть, муж і жона — одна сатана. Неправда, дві. І чоловік її підскочив та й собі кричить:

— Що, правда очі коле? Та взяти всіх ваших голів організацій, всіх красномовних по зборах, отих видатних, активних, що всіх повчають,— чому їх діти та внуки українською мовою не говорять? Хіба це не національний обов'язок? А то в них виходить: чужу біду і на воді розведу, а своїй і кінців не зведу...

Я хотіла йому заперечити, приклад навести, але так нічого й не могла згадати — пам'ять погана стала. А він далі горлає:

— Всі ви в інтелігенцію бавитесь, звисока на людей простих дивитеся, а риба від голови смердить!

Аж тут мене чоловік кличе:

— Іди, дзвонять. Сьогодні збори о восьмій, а в суботу забава.

Пішла я та хоч на чоловікові злість зігнала. Пізніше, як помирилася, пожалілась йому на сусідів, а чоловік мене й порадував:

— Не звертай на них уваги.

Аж тут діти кричать: — Мам, гаррі ап! [34] — Це вони мене на збори підганяють.

— Говоріть,— кажу,— по-своєму.

А вони кажуть: — Ми ж і говоримо по-своєму...

А збори в нас сьогодні важливі. Будемо обговорювати — яка мета нашої діяльності. Вже ми довший час цю тему обговорюємо. Треба буде захопити сандвічів. Однак вся ця активність дуже втомлює людину. Я знаю, сусідка зразу сказала б:

— Танцювати не хочеться, та черевички просяться.

Але цур їй, не хочу й настрою через неї собі псувати. Незабаром буде з'їзд, а мені ж доручили написати доповідь: «Як виховувати нашу молодь в національному дусі». Тема поважна, але мені не первина, впораюсь. А до сусідки більше не піду і її на свій поріг не пущу.

ІСТОРІЯ

Що не кажіть, а нам в історії повезло. В інших народів, як прочитаєш — аж голова обертом іде. Скільки інтриг, зрад і змагань за владу! Ось візьмімо історію Англії. Що там тільки не робилось! Королі, які мали б людям давати приклад, поводилися найгірше. Та й інші високопоставлені особи робили не краще. Словом — всі одним миром мазані. Не дивно, що нащадки все це записували, і тепер молоде покоління вчиться і знає, як усе це було...

Ну, а в нас, на щастя, все інакше. Немає на світі народу, як українці. Що вже смирні, роботящі та співучі! Одне нам не поталанило — це в сусідах. Якби не вони, ми б і державу

---

[34] Хутчіше.

свою самостійну мали. Ех, як подумаєш, як могла скластись наша історія! Ні, тут нам зовсім не повезло. Всі наші поразки й нещастя лише через сусідів: москалів, ляхів, татар та інших...

Мій молодший брат, Остап, закінчив університет і викладає історію. Часом ми з ним зустрічаємось і ведемо «дебати».

— Що кому болить, той про те й гомонить,— каже бабуся, слухаючи наші дискусії.

Сьогодні Остап не встиг переступити поріг і почав нарікати.

— Час нам критично на себе глянути,— каже він.— Ми, українці, любимо на інші народи вину за свої невдачі звертати. Завжди нарікаємо, що хтось нам не допоміг...

— Всяк про правду трубить, та не всяк правду любить,— говорить бабуся. Вона в суперечку не втручається, а лише час від часу дає свої коментарі.

Братові думки на тему історії завжди наводять на мене неспокій. Світ мій такий упорядкований. Все в ньому на своєму місці, все ясно, і раптом Остапові твердження наводять тимчасову непевність.

— Ти,— говорю,— інтелігентна людина, а плетеш такі нісенітниці.

Брат хвилюється, ходить по хаті й починає сперечатись:

— Так оце добре слівце ти сказала. А ти знаєш, що воно означає?

Я дивуюсь:

— Звичайно, знаю. Людина, що має освіту...

— Так, та не зовсім,— перечить він.

— Інтелігентність — це насамперед уміння сформувати власні думки, а не повторювати завчене, як папуга...

— Не в тім сила, що кобила сива,— а як вона везе,— приговорює бабуся...

— Що за вирази!..— не витримала я.

— Ну, і вернемось до історії,— веде далі Остап.— Ти, звичайно, її не знаєш. Тобто вивчала в школі гарну казочку, що корисна для дітей. А для молоді треба знати справжню дійсність. Та в нас і дорослі повторюють про славні перемоги в минулому, замовчуючи причини наших поразок: брак національної свідомості, отаманство, байдужність та інші недоліки, що разом перешкодили створенню власної держави...

— Що ти верзеш?! — гукаю обурено.— Ти не маєш пошани до наших героїв...

— Справді, в нас багато було і є героїв,— каже брат.— І, власне, з пошани до них треба правдиво висвітлювати своє минуле. Зрозуміти обставини, в яких вони діяли. Народ, який не вчиться на помилках, повторює їх знову. Наша наївність, що нам поможуть поляки, татари, росіяни та німці, не змінилася. Зараз ми надіємось, що американці дадуть нам Україну...

Бабуся зітхає, напевно щось згадує.

— Ех, коли б той розум наперед, що потім,— зауважує вона...

— Дітки,— звертаюсь до своїх,— не слухайте розмов старших, підіть подивіться телевізію...

— Бач, ти боїшся іншої думки,— не вгаває брат.— Ти дітей своїх виховуєш, як тістечка печеш — по рецепту: сім років української школи, десять років молодечої організації, десять років танців або співу — і з цього має вийти щирий українець. Але вони живі люди, а не машини, в які закладають програми...

— Я не вчу по рецепту,— заперечую,— просто не хочу, щоб вони чули шкідливі думки...

— Не в лоб, так по лобі,— додає бабуся.

Якби це говорила чужа людина, я б її і на поріг не пустила, а брата шкода. Пропаща людина! То все .розуму по університетах набрався.

— Молоді,— пояснюю,— треба любов до свого народу прищепити, гордість до нашого героїчного минулого. А твоя критика дасть їм почуття меншовартості...

— Постимо, а сала меншає,— свої п'ять вставляє старенька...

Ох, як не люблю сперечатись! Чому не слухати старших.

— Люди, що бояться критики, мають велике почуття меншовартості,— оголошує Остап.— А в нас на дрібні сварки присвячується багато часу, а найменша критика минулого викликає велике обурення...

— Зразу накриють мокрим рядном,— бідкається бабуся.

— Ось недавно,— продовжує брат,— в університеті студенти мені сказали: ви, українці, ненавидите росіян, а тому і в історії не об'єктивні. З географією в нас не краще,— зітхає він.— Тут також панує паперовий націоналізм. По школах, навчаючи молодь, ми сунемо кордони України, як нам заманеться...

Бабуся хоче все звести на жарт.

— Ой, піч моя, піч,— каже вона,— коли б я на тобі, а ти на коні, славний би козак був з мене...

Після таких розмов ми з братом не говоримо місяців зо два. Звичайно, він помиляється з своєю критикою й аналізами. Досить, що вороги нас ганять. Ні, молодь треба виховувати в бадьоро-патріотичному дусі. Хай ненавидять москалів і ляхів. Наші всі сили треба витратити, щоб молодь думала точнісінько як ми. А коли будемо всі однаково думати, легше дійти до однієї мети.

Як чудово промовляли на останньому ювілеї. Сидиш, їси-випиваєш, слухаєш патріотичні вислови, що повторюються без змін з року в рік, і душа сповнюється патріотизмом. Після таких промов як ми можемо не перемогти. Хай знають нащадки всі наші перемоги та героїчні чини! А якщо були якісь поразки та похибки, то що було — те загуло. Інші народи люблять шукати помилки в своєму минулому. Може, воно їм помагає. А нам треба себе хвалити. Дарма що моя бабуся на таке каже:

— От, мамо, хвалять нас — чи ви мене, чи я вас...

А брат і собі додає:

— Хвалений борщ надвір виливають...

Але ж то приказки, всього-на-всього, придумані народом. І коли вже на те пішло, то мені більш до душі приказка: полову їмо, а фасон тримаємо...

ВИШНЯ

Виховання — це дуже важлива справа. Знаючи це, я ніколи не пропускаю нагоди, щоб повчити своїх дітей. Колись виростуть і будуть згадувати мої розумні слова. От і зараз, прибираючи в хаті, я заразом веду освітню працю.

— Треба,— навчаю дітей,— шанувати свою мову. А як же ви будете її знати, не читаючи рідної преси? Скільки виписуємо журналів та газет, і всі лежать не розпаковані...

Син і дочка кривляться.

— А чого ви з татом їх не читаєте? — питає дочка.

Я знаю, що в неї гострий язик, але намагаюся спокійно пояснити їй ситуацію:

— Та коли в нас,— говорю,— час є? За всі роки нашого перебування в Австралії ми ще не пропустили жодних зборів чи імпрез. А коли б ми не прийшли на них, що сказали б наші знайомі? Ви мусите самі знати, що в нас з татом кожен день і вечір розрахований. Весь час на побігеньках...

— Як на зарваній вулиці,— додає сусідка.

Вона зайшла щось позичити і, за звичаєм, суне свої при-

казки. Я демонстративно не звертаю уваги, підходжу до столу і починаю оглядати журнал.

— От,— звертаюся до дітей,— оголосили конкурс. Написати мені есе [35] на тему: «Чому Україна має бути самостійною державою?» Якраз вам нагода повправлятися...

Діти не проявляють жодного ентузіазму. Цілковита апатія. Просто жах. Я говорю їм про національну свідомість, любов до Батьківщини. Ніякої реакції.

Сусідка сміється:

— Добрі зуби та кисіль їдять...

Я підозрюю, що це на рахунок моєї патріотичності.

— А для чого Україні своя держава? — питає син.

— Ти,— дивуюся,— такий великий і питаєш! Як це для чого? Для реалізації самостійницьких ідей, для національного вдосконалення...

— Своя хата, своя правда; своя стріха, своя втіха,— додає сусідка.

— Ну, добре,— згоджується син,— ми спробуємо написати есе, але ти мусиш нам допомогти.

— От учора ти була на святі державності. Напевне, там про це говорили,— докидає дочка.

Я стаю в ораторську позу, але щось сказати так і не знаходжу. Таке зі мною стається рідко, хіба з власними дітьми. Скільки тих академій одсиділа, а з голови все вивітрилося. Я пояснюю дітям, що часу в мене обмаль. Мушу полагодити ще багато справ.

— Ви пишіть, а я пізніше вам дам поради,— кажу я.

Сусідка не вірить в таку одговірку.

— Сім верств до небес і все пішки,— чую її приказку.

Ми виходимо з хати на ганок. Треба ж якось позбутися непроханої гості.

— Бачите, дітки,— каже сусідка,— ось ваш тато посадив дві вишні. Одна виросла велика, бо має багато простору і сонця. А друга вишня посаджена поруч із іншим деревом. Це дерево швидко виросло і своїм гіллям заслонило її.

— Бідна вишенька,— жаліє дочка,— кожного року вона пробує цвісти, але сонце не світить на неї і багато квіту даремно пропадає.

— А коріння іншого дерева теж не дає їй рости,— підхоплює син...

— Отак і народ,— зітхає сусідка.— Щоб бути щасливим, він мусить мати свою державу. Для дерева треба коріння, щоб брати соки, а людям треба знати своє минуле, свою

[35] Короткий виклад особистих вражень, міркувань.

історію. І лише в своїй державі ця історія буде правдива, не сфальшована. Наше минуле — це наша скарбниця. З нього ми вчимося, пізнаємо себе і будуємо сучасне та майбутнє... Коли є своя держава, розвивається рідна мова. А що для народу — мова. Вона потрібна для його існування, для єдності й розвитку. Поки є мова, є народ. Він переживе всякі несприятливі умови, перетерпить хиби своїх провідників і їхні сварки, блукання та дрібненькі амбіції. Але народ, що втратить мову, втратить все... Жиди були розкидані по світі. Внаслідок того їх мова занепала. Їхні патріоти зрозуміли вагу мови. Вони доклали старань, оживили рідну мову, оновили,і зараз гебрейська [36] мова єднає їх. Молоді покоління виростають сповнені почуття цієї єдності... Як для рослини потрібне сонце, так народові треба догляду, щоб він міг рости й розвиватися. Щоб розцвіли всі ділянки його життя: література, мистецтво, наука і техніка. І хто краще подбає за це, як не власна держава. Адже ніхто не хоче собі зла. В чужій пасіці бджіл не розведеш,— не витримує сусідка, щоб не сказати приказки.

— Чужі дбати за нас не будуть, бо чуже горе в бік не коле.

Я сміюся з сусідчиної філософії.

— Ви,— кажу,— вічно на городі порядкуєте, то і в житті всі проблеми по-садівничому пояснюєте. А державність — це складна справа, а не ваші квіточки й вишеньки...

Сусідка не звертає на це уваги і починає розказувати дітям, як дома вона ходила на річку ловити рибу. Пізніше йдуть інші розповіді. Її вже не спиниш.

— Вам же і тут добре живеться, все є. Чого ж ви сумуєте за Україною? — дивуються діти.

— За рідною землею і в небі скучно,— зітхнувши, каже сусідка.

— Мамо,— каже дочка,— я б хотіла ту Україну побачити.

Я зі здивуванням дивлюся на неї.

— Тебе просять написати есе, а не їхати на край світу. Завжди ви міри не знаєте,— закінчую незадоволено.

Я чула, як діти між собою говорили про мене:

— Щб б наша мама робила, якби Україна вже мала свою державу? Не було б часу бігати по зборах, сумно б їй дуже було...

«Дурненькі ви,— думаю собі,— та на таких, як я, і весь світ держиться».

---

[36] Єврейська.

Надходить вечір. Мені ніколи, треба їхати. Виходжу надвір і здивовано спиняюся. Син і дочка порядкують біля вишеньки. Вони обкопали її, обрізали гілки сусіднього дерева, що затуляли сонце.

— Цього року,— сказав син,— її цвіт не зів'яне передчасно. Тепер вона буде рости і розвиватися, як і інші дерева.

ПРОПАЩА ГЕНЕРАЦІЯ

Все на світі тепер стало догори ногами. І до добра це все не доведе. Гляну на молодь — і серце крається. Чим вона тепер захоплюється, про що говорить і як виглядає? І все робить не так, як ми, а навпаки.

Ось і мої діти підросли, та й згадалося мені давнє прислів'я, яке мати моя любила приказувати, років із двадцять тому: «Малі діти — малий клопіт, великі діти — великий клопіт». Пізніше, вже перед моїм одруженням, вона трохи змінила цю приказку і приговорювала: «Малі діти спать не дають, а великі жить не дають».

Видно, мама в приказках кохалася, коли її згадувала, бо зі мною вона ніколи мороки не мала. Не те, що я зі своїми дітьми. А народ таки недарма всі примовки склав, в цьому я переконуюся щодня.

Часом зустрінусь зі знайомими, і почнемо ми свої жалі за дітей виливати. Почуєш, а в інших наче й гірше, то мені на душі й легше стане.

— Треба,— кажу,— нам такий клуб батьків закласти. Будемо сходитись і одне одному співчувати.

Якось одна знайома, що має малих дітей, і собі почала нарікати.

— Ми з чоловіком за виховання дітей сваримося,— мовить вона.

— Жіночко,— говорю,— ти ще не знаєш, що то значить сварка. Ось почекайте, хай ті дітки підростуть, отоді з чоловіком будете по-справжньому сваритися за те, який підхід мати та хто винен, що все склалось не так, як гадалось. Це ще тільки квіточки, а ягідки пізніше будуть!

Хоч мій чоловік Остап завжди тихий та сумирний був, то й з ним за нашу молодь в суперечку заходжу. Коли старший син запустив бороду, я взялася за голову і простогнала:

— Що скажуть наші знайомі?!

— Нічого,— відповів чоловік,— тепер ми зможемо розрізняти, де в нас син, а де дочка.

— Ти подивись, як наші діти вдягаються,— сказала я огірчено.

— Бідний носить, що може, а багатий — що хоче,— відказує Остап.

— А ледарями вони стали,— доказую далі своєму найдорожчому.

— Аби танцювати вміли, а роботи — лихо навчить,— сміється він.

— З тобою,— кажу,— якраз виховаєш дітей, все на жарти зведеш.

— Дорогенька,— відповідає чоловік,— життя таке складне, що хоч-не-хоч, треба його гумором присолоджувати.

— Це молоде покоління,— не вгаваю я,— пропаща генерація. От візьмім з боку моралі. Ходять обнявшись по вулицях і ні встиду, ні сорому не мають. А часом навіть цілуються на виду.

— Чи гадаєш, як стануть під парканом цілуватися, то буде краще? — питає Остап.

— Звичайно, краще! — вигукую здивовано.— Адже тоді ніхто б їх не бачив.

Минулого літа поїхали ми до молодечого табору. Поставили шатро, а недалеко від нас троє дівчат теж отаборилися.

— Дивись,— шепочу чоловікові,— до них в шатро хлопці заходять.

— А чого б їм і не заходити? — каже він.— Аж сюди чути сміхи та хахи.

— Ні,— перечу,— це неподобство, я тепер і спати не зможу. Така аморальність, можна сказати, під боком. Ти мусиш піти і заявити їм, що так поводитися не годиться.

— Вся аморальність,— відповідає Остап,— лише в твоїй уяві. Послухай, як вони почали співати.

— Ні, коли я була дівчиною, ніхто так не поводився,— мовлю обурено.

— Можливо,— втомлено зітхає чоловік,— а проте це не завадило деяким твоїм товаришкам придбати дітей, заки вони одружилися.

Яка нахабність таке згадувати! Добре, ще ніхто не чув.

Незабаром трапилася пригода, і я змогла довести своєму непомильному, що молодь тепер пішла непутяща. Одного разу дочка привела до хати своїх товаришок. Приїхали вони з іншого міста, подорожували по нашому стейті [37]. І от просяться переночувати. Я людина дуже гостинна. Їсти наго-

[37] Штат.

тувала, прийняла, як рідних. Але з першого ж дня все мені в них не сподобалося. І хто порядний, гадаю, буде отак мандрувати? Та за моїх часів дівчата ніколи самі не роз'їжджали.

Отак до них придивляюся і про все розпитую. Пройшло два дні. Подякували гості й поїхали. Кинулась я, а в мене гроші зникли. Скликаю всю родину й оголошую:

— Були в мене гроші, а поїхали дівчата, поїхали й гроші.

Я людина спокійна, слова не скажу лихого на когось, а тут і сліпому видно, чиїх рук діло. А родина не вірить. Тут уже мене й чорти взяли.

— Дорогенькі,— глашу,— дурні ви всі, як сто пудів диму. Справа ясна, тільки й дівчата гроші взяли. Що ж від молоді, що тиняється, й сподіватися. Ось напишу батькам, хай потішаться своїми нащадками.

І що ви гадаєте — написала. Дочка плакала, просила не робити сорому. Я б і поліцію гукнула, так чоловік відмовив.

Потім місяців за шість ті гроші знайшлися. Я вже нікому не призналася. Не хотіла свого авторитету підривати. Та думки своєї про дівчат не змінила. Я певна, якби трапилась нагода, дівчата б ті гроші взяли. Бо гроші — то діло таке: торкнуться до рук і прилипнуть.

Ні, таки нічого нам від тої молоді чекати. Живуть, як у Бога за дверима. Є що їсти, є що пити. Ні, все щось їм не так. Ну скажіть, нащо їм турбуватися про голод в інших країнах, про наслідки застосування найновішої зброї,— про те, чи видобувати уран, чи ні, про перенаселення земної кулі, забруднення природи і навіть про збереження пального?

— Не вашого це ума діло,— кажу їм.— Всього на наш вік вистачить. Як біда буде, хай нащадки собі тим голову сушать. Світ,— повчаю дітей,— став егоїстичний, жорстокий.

— А хто його таким зробив? — питає син.

— От,— кажу,— як ти такий розумний, побачимо, що ваша генерація зробить.

— Ой, мамо,— вигукують діти,— ти нас не розумієш!

— А хто,— питаю,— тепер когось розуміє? Тато нарікає, що його не розуміють; ви нарікаєте, що вас не розуміють. Всі хочуть, щоб їх розуміли. Та коли б ви слухали старших і розумніших, то й розуміти б нічого не треба було. А то вся біда — самостійні стали, власні погляди завелися. Ні, все треба робити, як старші кажуть, бо старий віл борозни не скривить.

А Остап каже:

— Крутиш ти всим, як циган сонцем, бо коли змолоду ворона попід небом не літала, то не полетить вона туди й під старість...

Василь Сокіл

ПРИХОДЬТЕ НА НОВОСІЛЛЯ!

— Катре! Прийшов твій Петька! Прокинься! — дівчина термосила подругу.— Ти чуєш? Петька кличе.

Катря схопилась з ліжка, нестямно заблимала очима:

— Що? Хто кличе?.. Ох ти! Задрімала... Здалося бозна-що! А де ж він?

— У коридорі. Сказав, щоб вийшла.

Катря похапцем закуталась у сіренький халатик, від чого зробилась зовсім малою дівчинкою, і вибігла з кімнати гуртожитку. Петро, худий, довготелесий, проходжувався в кінці коридора і здався Катрі збентеженим. Вона кинулась до нього:

— Ти чого? Що сталось?..

— Ходімо на вулицю,— загадково сказав він,— розкажу.

Вони зайшли до молодого скверика біля гуртожитку і сіли на лаву. День був теплий, але Катря мерзлякувато куталась у свій фланелевий халатик. Петро поклав руку собі на серце і рухом фокусника вихопив з кишені папірець.

— Що це? Ніколи не вгадаєш! Ордер! — не втерпів.

Катря аж охнула:

— Таки дали?

— Слухай, я прочитаю,— урочисто промовив Петро.— «Виданий товаришеві Левадному Петрові Семеновичу...» Ти чуєш, як величають? «У будинку номер десять по Вузловій вулиці в квартирі номер чотири надається кімната вісім квадратних метрів...» А? Солідно?

— Я давно казала, запишемось — швидше дадуть! — весело сказала Катря.

— Я теж так само сказав у завкомі: ми тепер молода сім'я, і нам по закону належить окрема кімната. Сьогодні вранці викликав мене голова і каже: «Щоб завтра вас і духу не було в гуртожитку! Вимітайтесь!» І ще сказав — на переїзд дадуть необхідний транспорт.

— Бери не менше двох п'ятитонок! — засміялась Катря.

— Ні, ти вдумайся, без жартів,— мовив на те Петро.— Серйозно вдумайся. Як цю подію назвати?

— Історичного значення подія! — серйозно сказала Катря.

Петро зважив на долоні ордер.

— На, подерж і ти.

Вона обережно взяла папірець на обидві долоні і підняла їх угору.

— Оце вага. Вісім квадратних метрів!

— Ясно,— погодився Петро.— Кімната законна!

— А ти мій законний муж,— притулилась до нього Катря.

— Незручно, люди дивляться,— він злегка відсунувся від неї.— Ось переберемось...

Наступного дня вони прощалися з гуртожитком. Дехто був незадоволений, але Петро запевнив:

— Почекайте до получки, слово честі, хлопці,— таке новосілля справимо!

Він вийшов на вулицю з двома чемоданами, Катриним і своїм, в яких умістилося все їхнє майно. Катря в авосьці несла ще якісь дрібнички. Майже всі, хто був на цей час у гуртожитку, повиходили з кімнат, із смутком і заздрістю проводжаючи щасливців.

— Не журіться! — жартував Петро.— Ми в гості ходитимемо!

— Щасливо! — махали руками друзі, стовпившись на східцях перед вхідними дверима гуртожитку.

В автобусі Катря і Петро стояли на задній площадці і крізь шибку сумно дивились, як віддалявся від них будинок гуртожитку.

— Чесно признаюсь, мені щось ніяково...— зажурено сказав Петро.— Як-не-як, жили дружно, мов одна сім'я... Жаль...

— Це діло звички,— сказала Катря.

— Дуже можливо,— погодився Петро.— Власне кажучи, які можуть бути сумніви? Доведеться одвикати. У нас же тепер своя сім'я. І своя окрема кімната!

Катря аж зіщулилась від задоволення, міцно стисла його руку.

— Не бійся, все буде гаразд! — посміхнувся Петро.

— Ще далеко? — запитала Катря.

— На завод буде трохи далі їздити. Раніш прокидатимемось, правда?

— Я не уявляю! — Катря сплеснула руками.— У нас окрема кімната! Не віриться.

— Це ти точно сказала! — підтвердив Петро.— Я теж не вірю.

— А це багато, вісім квадратних метрів? — удавала наївну Катря.

— Як оцих два автобуси. А може, ще більше.

— На колесах?

— Ага! — Петрові сподобалась гра.— І ми з тобою покотимо.

— Не хочу циганського життя! — запротестувала Катря.

— Гаразд, ніякого автобуса і ніяких коліс! Ми житимемо в кімнаті з міцним фундаментом, надійною стелею і непорушними чотирма стінами. Уявляєш?

— Ні,— посміхалась Катря.

— Тоді дивись: отак двері, вікно буде тут, а навколо стіни, одна стіна, друга, третя і четверта. Оце наша кімната. В ній житимемо ми. Сьогодні, завтра, все життя вдвох у своїй кімнаті. Що ти скажеш?

Коли вони зайшли до своєї кімнати, відразу помітили, що з четвертою стіною щось негаразд. У ній зяяв чималенький пролом, з якого виглядав запорошений штукатуркою присадкуватий чолов'яга з рудими вусами. Він вправно орудував замашним ломиком, під ударами якого легко розсипалася нетривка перегородка.

Катря і Петро зупинились на порозі ошелешені. Вусач, одклавши набік свій інструмент, пояснив:

— Відновлюю те, що було.

— Ви не маєте права руйнувати будинок! — вигукнув Петро.

— А власне кажучи, хто ви і як сюди зайшли? — поцікавився вусач.

— Ми тут житимемо,— сказали вони разом.— А двері у вас навстіж...

— В такому разі, сідайте,— запросив вусач.

Але ніхто не сів. Петро поставив біля своїх ніг чемодани і потер руки. Вусач глянув на нього і запалив сигарету.

— Я вам усе поясню, щоб у вас не було ілюзій. Оця житлова площа,— він обвів рукою навколо себе,— належить до кімнати, що за стіною. Там нас живе четверо. На десяти квадратних метрах, ви розумієте? Але я не б'ю на ваші почуття. В тому, що мені тісно, я сам винен. Будь ласка, переконайтесь,— ця перегородка тимчасова...

Він турнув її ногою, посипалася штукатурка.

— Я її сам поставив. Це було ще в роки післявоєнних труднощів. Мені дали всю цю територію на вісімнадцять метрів, а тут саме приїхав друг, і я йому відгородив куток. Правда, благородно? Ми довгі роки жили разом. Він був одинокий і хворий...

— Він помер? — тихо запитала Катря.

— І я тепер вважаю, що... Раз я поставив цю стіну, то я її й розвалю. Що ви кажете? Я не правий?

— Але ж у нас ордер,— нерішуче почав Петро.— Ось він.

— Це папірець, а я жива людина,— сказав вусач.

— А ми? Ми, по-вашому, хто? — захвилювалась Катря.— Ми не люди, не живі люди? Ми сім'я, молода радянська сім'я, і маємо право на окрему кімнату!.. У нас будуть діти...

— Стривай, ти щось не те говориш,— намагався зупинити її Петро.

— Не перебивай! — вона мало не відштовхнула його від себе.— Кажу те, що треба. Хай він знає, що в цій кімнаті житимемо ми, і хай у нього не буде ілюзій. У нас ордер. Дай, я його прочитаю,— може, громадянин неписьменний... Слухайте... «В будинку номер десять у квартирі номер чотири кімната вісім квадратних метрів...» Правильні номери?

— Оце так номер! — посміхнувся вусач.

— Ви ще смієтесь? Ану забирайтесь геть з нашої кімнати! — дзвінко вигукнула Катря.— Чуєте? Щоб і духу вашого тут не було! Вимітайтесь! Інакше... Інакше я вам обірву ваші вуса!

Петро перелякано глянув на свою дружину: яка несподівана активність виявилась у цієї маленької жіночки!

— Катю! — заблагав він.— Хіба ж можна так?..

А вусач з усією серйозністю сказав:

— Ви, шановна громадянко, вусів моїх не чіпайте. Це хуліганство. Доведеться звернутись до міліції.

— Не лякайте! — вигукнула Катря.— Я сама її покличу. Побудь тут, Петю, щоб він нікуди не втік, я збігаю...

— Не клопочіться,— зупинив її вусач.— Телефон у коридорі. Можете подзвонити. Нуль два.

— Без вас знаю!

Сержант міліції поважно вислухав обидві сторони, скрушно похитав головою і сказав:

— Складемо протокола. Передамо до суду. Ану, тихо!

— Я протокол не підпишу,— заявив вусач.— Це насильство.

— Будьте обережні з виразами,— насупив брови сержант.— Ви підпишете добровільно, без насильства. Як миленький, підпишете.

— Гаразд,— сказав Петро.— Ми підпишемо, але що це нам дасть? Будемо чекати суду?

— Вам нема чого хвилюватись, у вас ордер, ви тут і

лишайтесь, у своїй кімнаті,— заспокоював сержант.— А ви, громадянине, ідіть до своєї і серйозно подумайте. Може, прийдете до мирного співіснування. А тим часом підписуйте протокола!

— Все одно я боротимусь за справедливість,— заявив вусач, підкоряючись наказу сержанта.

— Це благородна справа — боротись за справедливість,— похвалив сержант і на прощання вклонився Катрі.— А ви, молодожони, розташовуйтесь, як дома...

Представник влади, виконавши свій обов'язок, пішов собі, а вусач розгублено постояв якусь хвилинку, безпорадно знизав плечима і, нічого не сказавши, повернувся через пролом у стіні до своєї кімнати. Молодожони зніяковіло мовчали. Їм чути було, як сусід за стіною довго не міг заспокоїтись: торохтів стільцями, кашляв, зітхав і кректав. Петро подумав, що, можливо, слід було йому щось втішне сказати, але не знайшов відповідних слів і сів на чемодан. Катря теж сіла поруч нього і поклала на коліна авоську. Вона також подумала, що якось недобре починається їхнє життя у власній ізольованій кімнаті...

— Ви, молоді люди,— раптом пролунав голос сусіда,— взагалі занадто рано прийшли. Через десять хвилин від так званої вашої кімнати нічого б не лишилось. Я б закінчив розвалювати стінку, і все було б постфактум. Так що ваше, а не моє щастя...

— А ми й так щасливі люди,— сказала Катря.

— І, крім того, взагалі можете мені дякувати, що я вас не вигнав звідси,— без усякої погрози сказав сусід.

— Ми дуже вам вдячні, не знаємо, як вас по батькові...

— Це зараз не має значення. А коли хочете, звіть мене Петром Семеновичем.

— О! — зрадів Петро.— І мене так само, Петром Семеновичем!

У проломі стіни з'явилось обличчя вусача.

— Жарти тут ні до чого,— буркнув він.

— Можу паспорт показати, будь ласка. А її звуть Катериною Павлівною, вона дружина моя... Покажи свідоцтво. Ми через це й кімнату одержали.

— Вітаю вас, я дуже радий,— прогув вусач і зник в проломі.

Знову запала непевна тиша. Петро раптом схопився з місця:

— Власне, чого ми сидимо? Давай розташовуватись! В чому справа? Сержант сказав, будьте, як дома!

Він підхопив чемодани і переніс їх до вікна, діловито

оглянув кімнату, вирішив, що для чемоданів зручніше місце буде у протилежному кутку, відніс їх туди і знову хазяйновито обдивився навколо.

— Все прекрасно, але одного ми з тобою, Катре, недорахували,— занепокоївся він.— Ти догадуєшся? Де наші ліжка? Де ми спатимемо? Ні, ти вдумайся,— до мене тільки зараз дійшло, що нам тепер доведеться самим купувати собі ліжка. Я ж ніколи в житті не робив цього. А скільки коштує ліжко?

— Не знаю,— призналася Катря.— Я теж ніколи не купувала.

— Що ж нам сьогодні робити? На чому ляжемо спати?..

Вони задумались, з-за стіни пролунав голос:

— Я вам, молодожони, можу запропонувати розкладачку.

Це було так несподівано, що молодожонам ніби все це вчулось. Вони прислухались. За стіною панувала тиша.

— А ви не соромтесь,— озвався сусід.— Діло житейське. Але коли я заважаю...

— Ні, ні,— запротестувала Катря,— Залишайтесь, будь ласка.

— Дуже вдячний, але сьогодні ми переночуємо у знайомих. А ви розташовуйтесь по-сімейному...

Він просунув крізь дірку в стіні розкладачку. Петро зворушливо сказав:

— Ми вам цього ніколи не забудемо.

— Так, так,— додала Катря.— Ви хороша, чуйна людина...

Сусід махнув рукою і зник з пролому. Трохи згодом було чутно, як він, грюкнувши дверима, вийшов з хати.

Катря поставила серед кімнати розкладачку, сіла і сумно сказала:

— Але де ж подушки?

— Я й сам не знаю, що робити,— в тон їй відповів Петро.— Вперше в житті дають окрему кімнату, і май з нею клопіт!

Катря мрійно сказала:

— Все-таки чудово мати окрему кімнату!

— Я б не сказав. Власне,— поспішив поправитись Петро,— я хотів сказати, що все це мені незвично. Ти ж уяви, змалку жив сиротою по чужих хатах, своєї ніколи не мав і не знав. То сусіди брали до себе, потім віддали до дитячого будинку, а далі — інтернат, ремісниче училище, армія, завод! Усе гуртожитки та гуртожитки! Красота як жилось! Дружно, весело, як у рідній сім'ї. А тепер бах...

Він глянув на дірку в стіні.

— Нічого страшного,— сказала Катря.

— Я й не боюсь. До всього доводилось призвичаюватись,— примирливо сказав Петро.— А тут не така вже й біда...

— Яка біда? Радість!

— Я ж і кажу...

Вони помовчали, потім Петро зауважив:

— А все-таки оту дірку треба затулити.

— Сусід розламав — хай і замурує! — сердито сказала Катря.

— Але поки що треба хоч чимось завісити.

— Моїм халатиком.

Почало смеркати, а вони сиділи на розкладачці і не знали, з чого почати. Чемодани стояли не розпаковані...

Катря все ще дивилась на дірку в стіні, і їй спало на думку, що халат буде замалий, щоб затулити пролом. Петро, ніби вгадавши її думку, сказав:

— Взагалі, може, й не треба замуровувати дірку. Розширимо її, щоб були двері. А чого ні? Сусіда, видно, непоганий...

— Я нічого не маю проти нього,— погодилась Катря.

— І він має рацію відносно справедливості,— по паузі додав Петро.— Я його розумію і скажу завтра про це в завкомі.

— Про що? — насторожилась Катря.

Петро заходив по кімнаті.

— Та про все це! — вигукнув.— Про кімнату та про сусіда! Подумаєш,— окрему кімнату дали!.. Люди заздрили! І мені зовсім не жаль, коли б її й не було...

— Ти що надумав? — прошепотіла.

— А в чому справа? — не вгавав Петро.— Хай вона йому залишається. Треба бути чуйним. Адже він не пожалів кутка для свого друга.

— А що ж ми робитимемо? — безпорадно запитала Катря.

— Повернемось до гуртожитку! Ти уявляєш, як нас там зустрінуть!

— Там же на нашому місці вже інші живуть! Ти збожеволів! — кинулась до нього Катря.

Петро пригорнув її до грудей і розгублено сказав:

— Пробач... Мелю бозна-що. Це у мене від незвички. Вперше в житті. Але я звикну, даю слово. Окрема ж кімната у нас!.. Це чудово, ти права. І на новосілля всіх з гуртожитку запросимо! Такий бенкет справимо! Правда ж?.. Чого ж ти плачеш?..

Пилип Грін

ЩАСТЯ УСМІХНУЛОСЯ

Богдан був самотній, невеликого зросту юнак. В цей час він потребував допомоги не тільки моральної, але і матеріальної, та хто ж йому зможе допомогти? Можливо, поліція або Армія Спасіння, але коли і поможуть, то що ж тоді?

Воно не було б так тяжко, коли б він не вчинив маленької помилки в своєму житті... Все і почалося з тої маленької помилки. Якось він без дозволу взяв чиюсь автомашину, яка стояла на вулиці, пізніше розбив її нехотячи.

Так роздумуючи, Богдан став перед суддею, його русява голова ледве виднілася із-за судового прилавка.

— Богдан,— звернувся адвокат Богдана до судді,— не заперечував, що він без дозволу взяв чиюсь автомашину. На це була, на мою думку, велика причина. Йому тільки сповнилося 18 років. Ще не так давно він мешкав зі своїми батьками поблизу Брізбена. Там же він закінчив і початкову школу, два тижні ходив навіть до середньої, але через деякі непорозуміння забрали його до поправчого дому. Після відбуття свого часу працює в господаря помічником на конюшні і взагалі біля всякої худоби. Згодом хотів він поступити жокеєм-новачком, але через низьку платню його батьки не в силі були втримати його дома, і він був змушений шукати іншого виходу — попробувати щастя в Сіднеї. По дорозі хтось підвіз його, але і тут він не міг знайти ані праці, ані відповідного мешкання. З цього всього в грудні він без дозволу взяв чиюсь автомашину, на якій хотів повернутися до своєї сім'ї, але в дорозі передумав і вернувся до Сіднея. На прожиття продав він радіо, яке відмонтував з автомашини.

Адвокат на хвильку зупинився, поглянув навколо, а потім так жалісно-жалісно продовжує:

— Воно, як приказка говорить: одна біда іде і другу за собою веде. Повертаючи назад, він мав нещасний випадок — вдарив у автомашину, яка була на стоянці, а авто-

машину, у якій їхав, цілком розбив. Добре, що йому нічого не сталося... Він ще тільки юнак... Вся його майбутність ще перед ним... Богдан, як бачите, низького росту. В своєму місті не мав він жодного вигляду на одержання будь-якої праці. Думав, що, може, в Сіднеї йому пощастить... так, пощастить знайти працю жокеєм, але і тут не мав щастя. Жити мусив він з ласки своїх приятелів... Коли суд не візьме всього під увагу, не поможе Богданові, то йому майбутність не буде кращою від теперішнього.

— Та воно,то так,— вмішався суддя,— але біда, що він вкрав автомашину і хотів її вивезти з Сіднея до іншого стейту, а пізніше ще й розбив.

— Шановний суддя,— звернувся адвокат,— дозвольте мені вас поправити. Богдан не вкрав автомашину, а позичив. Він же хотів привезти її на те місце, де взяв. За свій вчинок він дуже жаліє і готовий заплатити 1000 доларів, але біда в тому, що він немає і 1000 центів за душею.

— Цілком розумію,— погодився суддя,— але що ж я можу зробити? Не моя вина, що він не має грошей. За те він мусить відсидіти у в'язниці.

— Але що ж буде з ним, коли він вийде з в'язниці? — запитав адвокат.— Як ви самі бачите, в його положенні немає ніякого вигляду на майбутнє.

— Може, в такому випадкові,— відповів суддя,— йому буде краще у в'язниці, як на волі. Після відсидження свого терміну, можливо, поліція йому щось поможе.

— Та це ж, шановний суддя, означає найменше шість місяців, а йому тільки скінчилося вісімнадцять років.

— Але що ж з ним буде, коли я його випущу тепер?

— Можливо, бюро умовно засуджених чи Армія Спасіння якось допоможуть йому.

— Біда тільки,— закрутився в кріслі суддя,— коли я його тепер випущу, то дехто домагатиметься пересуду; тоді бозна-що з ним може статися. Крім того, випустивши його на волю, я зроблю велику кривду пані, в якої він украв автомашину. Адже ця крадіжка не була лише веселою прогулянкою, але і неуважністю до чужої власності.

— Коли так,— звернувся адвокат до судді,— то ви повинні засудити його не менше як на рік, щоб після звільнення могла допомогти йому дещо поліція.

— В цьому випадкові ви праві, але такий присуд в пізнішому може відбитися на опінії [38] юнака. Ти,— звернувся суддя до Богдана,— ще молодий, але це не означає, що ти

---

[38] Думки.

можеш вкрасти в когось автомашину, розбити її і не дістати за це ніякої кари.

Після цього суддя виніс свій вирок: рік ув'язнення. Почувши це, Богдан радісно всміхнувся і подумав: принаймні рік буде де жити і не треба турбуватися за роботою, помешканням і харчами. Нарешті і йому щастя усміхнулося.

Орест Барчинський

САМОТНІСТЬ

Сергія Оришка я знав ще з Мюнхена. Після війни він студіював тут економію, заробляючи при цім на життя (ще непогано) торгівлею американськими доларами. Опісля я його зустрів десь в п'ятдесят шостому році в Сіднеї. Оповідав мені, що одружився з якоюсь багатою грекинею, працював директором фірми і був так зайнятий її справами, що про якісь товариські контакти, а особливо з українцями, не могло бути й мови.

Опісля ще нерегулярно, кожних кілька літ, мені довелось зустрічати його в місті, але звичайно він кудись поспішав і на довшу розмову ніколи не вистачало часу. Розказував лише коротко, що став батьком хлопця та дівчинки, живе над самим морем в одній з кращих дільниць Сіднея, але й дальше потопає в безконечній навалі праці, з якої годі йому було обтрястись.

Аж ось два роки тому капризний випадок звів нас до того самого поїзда, що їхав з Сіднея до Мельбурна. Він, очевидно, у фірмових справах, а я — просто на відвідини до знайомих.

Їхали ми всю ніч. Як правило, їзда вночі подвійно довжиться, але мені час пролетів з ним незвичайно швидко. Сергій був обдарований тими рідкими здібностями, які природою дістались лише вибраним одиницям — вести цікаву розмову, легку до сприймання, а заразом багату на тонкі, нерідко влучні спостереження та незвичайний зміст. Ми згадували давні добрі часи, рідні сторони, молодість і Мюнхен. Потім пішли повечеряти в ресторан і повернулись до свого вагона продовжувати розмову. Він тоді звірився, на превелике моє зачудування, що найбільшим його ворогом була самотність.

Незважаючи на те, що у нього було знамените становище, бо ж керував кількома десятками осіб фірмового персоналу, що мав родину й багато знайомих, він нарікав на самотність.

Під глухі й монотонні удари залізничних коліс я прослухав від нього при цій нагоді історію, яка по сьогоднішній день, мов жива, у всіх найдрібніших деталях виповнює мою пам'ять.

— Я думаю, нема на світі людини,— почав він,— котра б не цінила час до часу та не прагнула абсолютної самотності. Товариство, розмови, виміна думок також потрібні. Без них світ виглядав би якимось бідним, пустим, мертвим, як отой місяць, що світить, а не гріє. Та коли ви цілісінький день, мов та вівця в отарі, оточені людьми, які від ранку до ночі тільки мекають до вас безнастанно, лізуть на голову та чогось домагаються, тоді нагло хочеться за всяку ціну спокою. Такого спокою, де ніхто й ніщо не ворушиться. Де лише ви і одвічна природа довкруги. Бо тільки одинока природа може ще освіжити зболілу душу, заспокоїти розсмикані нерви.

Наше місто велике, тримільйонове. Куди не глянути, де не кинутись, усюди люди. Одно безкрає муравлисько людей, а чоловік в ньому сам, неначе та мізерна мурашка. І все в цьому муравлиську метушиться, бігає, мчить: авта, автобуси, поїзди.

Щоденно оці нами самими сконструйовані потвори викидають із себе хмари їдкого диму, збивають з доріг густі порохи, які залазять в кожну щілину, в кожну найменшу дірку. Груди, ніс, мов ті димарі, заповнені цією отрутою, давлять, печуть безнастанно і відбирають всяку охоту до життя.

Запитую себе не раз: куди дітись? Куди сховатись, хоч на годинку-півтори, щоб здобути ту вимріяну самоту, яка видається тоді найбільшим благом, вершиною щастя?

Очевидно, була б можливість виїхати за місто. Там же ж незаймана, дика природа. Австралійський «буш». Та при цьому треба б протратити на саму їзду автом кілька годин. Така ідея добра, може, для пенсіонерів, яким час не робить великої перепони, але для мене, людини праці, річ недосяжна. Я можу, в найкращому випадку, посвятити після праці одну годину. Куди мені діватись з цією годиною? Як знайти самотність? Де її шукати?

Довго я застановлявся, роздумував над цією проблемою і аж одного разу, ненароком, мов з неба, зродилась блаженна думка. Є в нас в Сіднеї цвинтар, серед міста. Цвинтар цей всі знають. Велетень такий на кілька миль завдовжки і кілька — завширшки. Читав я колись в газеті, що поверхнею він рахується як найбільший в світі. Я в це вірю. Бував я на ньому, очевидно, до того не раз, чи з приводу чийогось

похорону, чи щоб покласти квіти на гріб рідних, але довго ніколи не задержувався. В деяких його частинах зовсім не визнавався. Тепер рішив поїхати й докладніше роздивитись.

То було в п'ятницю по полудні. По закінченні довгого й важкого тижня праці в фабриці, позбувшись на час всяких проблем і безконечних сутичок з персоналом, я, замість знайомою дорогою додому, взяв напрям на західні передмістя, де містився отой цвинтар.

Заїхав я з головної брами, поїхав крутими доріжками, між деревами, кущами й квітами. Проїхав так чималий шмат дороги, аж поки, мов той човен від берега, відбився від міста й опинився в цілковито іншому світі. Ні шум моторів тут не доходив, ні фабричні гудки не сколихували маєстатичної тиші. А найважливіше, що людей не видно було майже зовсім. Рідко коли несміло проїхало якесь авто, з нього виходив чоловік чи жінка, поклали на могилі квіти, постояли хвилин дві-три і, не бачачи, видно, потреби задержуватись довше, скоро від'їздили. Став я автом під якимсь розлогим крислатим деревом і постояв цілу годину. То була, видно, стара частина цвинтаря, бо могили виглядали особливо занедбані та знищені часом. Вони, мов потопаючі човники, виглядали тут і там з-поміж буйної трави, яка всевладно нищила на своїм шляху все, що людська рука тут збудувала. Навіть тверді гранітні плити розколювались і розсипались від її нищівної дії. Дивився я на ці могилки й думав собі: а всі вони колись, ті, що там лежать, були впевнені в тому, що без них світ не обійдеться. Уявити собі його без себе не могли. А де ж вони тепер? І нащо їм здалась слава, за якою вони так побивались? Нащо гроші, задля яких ладні були продавати молодість, нищити здоров'я, недосипати ночей? Де поділось товариство, заради якого і щоб себе показати вони не раз вилізали зі шкіри? А тепер все мовчить. Вічна мовчанка закрила їм уста,і нема кому виправдуватись і нема перед ким. Життя виглядає тільки як суєта суєт, одна велика людська комедія, яку кожний з нас мусить відограти до кінця й відійти. Такі думки, хоч і невеселі, майже меланхолійні, лишають на мені, одначе, благородний вплив, якусь рівновагу духу.

З тої п'ятниці я регулярно кожного тижня заїздив на цвинтар, щоб на самоті відпочивати.

І ось одного разу трапилась мені неймовірна історія. Одного дня, як звичайно, заїхав я і став на знайомому місці під деревом. Не знати чому, взяла мене велика охота розім'яти ноги і пройтись недалечко, бо ж цього дня я

особливо довго просидів у кріслі. Це була рання осінь. Приємний, свіжий вітерець повівав з заходу і сколихував, мов хвилями, трави, між якими в цю пору розквітали тисячі жовтеньких квіточок, що рік-річно цвіли в тому часі й творили собою немов один великий жовтий килим. Пішов я доріжкою, яка п'ялась під невеличкий горбок, щоб опісля спуститись між рядами евкаліптів до долини, в якій зі здивуванням я побачив мовби маленьке містечко гробниць. Ці гробниці були відносно нові і всі під одну висоту. Стояли одна поруч одної, мов карликуваті домики з граніту або мармуру, імпозантні на вид, багаті, мов німі палати в честь людей, які вже ніколи не будуть їх оглядати й ними тішитись.

Вони лежали там, внутрі, на кам'яних лавах по чотири — шість в кожній крипті, і хоч не під землею, розум диктував, що час все одно розправиться з ними однаково жорстоко, як і з могилами, й що вкінці і їх ніщо не врятує від заглади.

Пішов я, не кваплячись, оцими мертвими вуличками, коли нагло мені здалось, що двері одної з них мовби ворухнулись. А опісля самі замкнулись.

Мушу вас запевнити, що я ніколи в житті не був забобонний. В жодні духи та інший того роду нонсенс не вірив, але в даному моменті щось наче штовхнуло мене, і я сам не знаю, як скрився за кипарис біля одної з гробниць. З-за нього я почав пильнувати за цими дверми, що нібито ворухнулись. Дививсь так хвилин з десять: нічого. А може, то вітер, думав я. Може, хто-небудь забув їх зачинити, от вони й гойдаються. Але другий голос розуму диктував мені зовсім протилежне. Вітер був легкий, а ці важкі двері закрились відносно скоро. А може, то хто з родини покійного? Може, чистить або провітрює гробівницю? Все можливе, але хто хотів би замикатись з небіжчиками отак уже цілковито, чому б не залишити дверей відкритими? Неясні припущення і здогади термосили мої думки, чергувались скоро й безустанно, залишаючи одначе всі питання без відповіді, й нічого не вияснювали. Простояв я ось так за кущем добрих півгодини. Двері не рухались більше, не помітно було жадного прояву життя. Тоді я підійшов під саму гробівницю і став надслухувати. Там було тихо, як то прислів'я каже: мов у гробі.

Значить, це тільки моя уява, рішив я. Подібно якраз постають історії про духів, якими довгими зимовими вечорами страшили у нас дітей, а ті опісля своїх, продовжуючи цю шкідливу традицію віками.

Надворі почало вже сутеніти. Я повернувся до авта і скоро опісля виїхав з цвинтаря.

Проминуло кілька тижнів від цього дня, а мені з ума не сходила нестерпна думка про гробівницю і двері. Я не міг погодитись з очевидним висновком, що оце я вперше в мойому житті бачив речі, які не існували, а, правдоподібно, були лише вислідом уяви. Може, вже й хворої. Мої очі мене завели, і відтепер я вже не міг на них розраховувати. Це могла бути тільки перша ластівка відриву від реальності, а за нею, можливо, простягався похмурий світ галюцинацій, а там — і самого божевілля.

Чим довше я над тим міркував, тим більше, міцніше зроджувалось бажання повернутись ще раз під ці двері, в надії, що якимсь чудом усе нагло вияснитьея і покладе край тим хворобливим непевностям.

І я одного дня, по праці, знову поїхав на цвинтар. Тим разом знайшов собі місце між двома гробівницями, де хтось залишив чималий гранітовий камінь, між хащами. Сів я на нього і сам, захований, міг звідсіля зручно обсервувати і ці двері, і цілу вуличку, мов на долоні. Просидів цілу годину. Ніхто і ніщо не сколихнуло спокою цвинтарної маєстатичної тиші. Гробівниці з їх мармуровими фігурками з хрестами та візерунками стояли непорушно і грізно, немовби пригадуючи про неминучість вічності. Вже було досить темно, як я поїхав додому.

З того часу я майже щоденно їздив на цвинтар. І ось одного разу моя впертість увінчалась успіхом.

Того дня важкі дощові хмари закривали небо і сильний вітер жбурляв раз у раз угору цілі кучі листя і пороху та гнав ними вузькими вуличками на всі сторони. Зробилось нестерпно холодно, і я вже збирався був до від'їзду, коли нагло з-за рогу одного з гробівниць висунулась чоловіча голова. Хтось розглядався уважно наліво й направо обережно, поволі, а за хвилю показалась і ціла постать Вийшла якась висока сухорлява людина з клунком у руці і, не кваплячись, попрямувала до тих дверей, що нібито тоді самі замкнулись. Підійшовши до них, чоловік поставив клунок на землю та почав шукати чогось по кишенях. За хвилину він витягнув великий ключ, ще раз розглянувся уважно довкруги і розчинив ним двері гробівниці. Тепер він підняв клунок з землі, заніс його досередини і, витягнувши ключ, закрив за собою двері.

Я був так заскочений та приголомшений таким поворотом справи, що довший час сидів на камені не ворухнувшись.

Хто цей чоловік? Чого шукає в цій гробівниці? Що приніс у клунку?

Але в додатку до всіх тих питань щось нове, неясне зродилось в моєму почутті. Якесь тьмяне підозріння, нібито я цього чоловіка уже десь бачив, звідкілясь його знаю. Але звідки?

Одне найважливіше питання одначе вияснилось. Моя уява, а з нею і розум були в найкращому порядку. Тепер над всіми тими почуттями запанувало тільки одне — почуття цікавості. Я натрапив на дивовижну загадку, яку за всяку ціну вирішив відгадати. Мов у сні, схопився з каменя й пішов в напрямі гробівниці. Ішов не кваплячись, поволі, крок за кроком, стараючись чомусь підійти якомога найтихіше, сам не знаючи чому. Так нечутно, мов кіт, підійшов під самі двері. Тут став безрадно, сам не знаючи, як починати?

В цей момент вони відкрились і в них з'явився сухорлявий чоловік. Він спочатку був звернений лицем вбік, але нагло побачивши мене, від несподіванки мало не впав. Я поглянув на його обличчя і зразу ж упізнав. То був один українець, з яким мені довелось приїхати на цьому самому кораблі більш як три декади тому до Австралії. З цього часу ми не раз зустрічались, тут і там, але до близьких відносин у нас ніколи не доходило. Знав я його тільки поіменно, як Петра.

Петро потребував також, видно, довшого часу, щоб прийти до себе після такої несподіванки. Він бурмотів щось під ніс, що годі було спочатку розібрати. Вкінці я тільки й зрозумів, що він тут живе.

— Як-то живеш, Петре? Як це розуміти? Так між небіжчиками? — пролепетів і я вже, позбувшись і визвільнившись від першого остовпіння.

— Та де там, це ж нова гробівниця. Нікого ще не поклали. Так я рішив... що... нікому не пошкоджу, як ось тут переночую. А де маю подітись? Помешкання дорогі, я безробітний, а випити-то хочеться.

Наступила довга мовчанка. Ми дивились один на одного, не знаючи, що дальше казати?

— А все ж одно, Петре, якось воно не годиться. Самому-однісінькому на такому великому цвинтарі? Тільки подумаю, моторошно стає, страх мене огортає... А тобі ж не страшно?

— Ні. Зовсім не страшно,— пожвавішав якось Петро.— Я тобі щиро скажу, Сергію, мене більше люди лякають, ніж мерці.

У нього в голосі відбилось стільки справжнього переконання, що я не сумнівався в правдивості цих слів.

— А крім того, тут я не сам. От видиш ондечки, під туєю чорна мармурова гробниця, в ній живе один поляк. А ось зараз на наступній вулиці з самого краю — молодий німець. Але я їх мало виджу, бо вони дуже п'ють і приходять сюди пізно вночі. Хіба що часом забракне кому з них сірників або горілки, тоді стукають, навіть опівночі, в мої двері, і треба їм ці речі позичити. То я вже по-сусідському навіть і не серджусь на них. Хто знає, коли вони ще зможуть мені в пригоді стати?

— А що буде, Петре, як одного дня сюди когось поховають? Що ти зробиш?

— О, то найменша біда,— посміхнувся вже весело Петро.— Я, очевидно, переберусь на друге місце. Таких пустих, нових гробівниць можна знайти доволі багато. Тільки ключ доведеться підбирати новий. А щоб мене хто зненацька коли не заатакував, то я, виходячи звідсіля, кожного разу суну в дірку від ключа маленький патичок. Як його увечері нема, значить, хтось тут був, значить, небезпека, і треба обов'язково шукати іншого місця.

— Але що ж це ми отак стоїмо? Заходь всередину,— запропонував мені раптом Петро, так якби-то була найбільш звичайна річ: приймати когось в гробниці. Я спочатку рішуче відмовлявся, але він так завзято настоював та щиро запрошував, що я не видержав і зайшов досередини. Спершу кинулась мені в вічі мала гасова лампочка, що висіла на дроті зі стелі й освітлювала все довкруги своїм блідим, білим світлом. Від нього Петрове обличчя набрало якогось хворобливого вигляду, очі, здавалось, запались, а ніс видовжився. З двох боків у стінах були вмуровані бетонові причі, на одній з них лежав гумовий матрац, який надувається, а поруч нього акуратно складені два коци. З другої сторони стояли рядом якісь порожні пляшки і пляшечки. Ці перші, правдоподібно, наповнені були ще недавно алкогольними напоями, а ті, малі, виглядали, як медикаментні. На підлозі в самому кінці валявся клунок, той самий, з яким він сюди недавно зайшов. Тепер Петро видобув з-під причілка ще кільканадцять цегол, покладав їх відповідно так, що я міг сісти, він сам підскочив і сів скраєчку на одну з прич.

— А може, вип'ємо за здоров'я, Сергію? — запропонував Петро.— Сьогодні холоднаво, може б так, горілочки? Не зашкодить.— Він вибрав з-поміж пляшок одну, що в ній на дні ще хлюпався якийсь плин, і почав наливати дві шклянки.

Я категорично відмовлявся від його пропозиції і почав уже жалкувати, що мене туди потягло.

— Знаєш, Петре, я мушу вже їхати додому. Пізно робиться, а у мене сьогодні гості. Може, коли другим разом знайдеться більше часу, а сьогодні вже вибачай.

— Шкода, що ти так спішиш,— якось майже жалісно сказав Петро.— Але я тебе розумію. Я в тебе, в твоїх очах, виходжу на справжнього дивогляда. Може, навіть, вар'ята, що живе отак між мерцями. Та ти змінив би свою думку, коли б я розказав усе докладненько про своє життя. Як воно мені, кляте, укладалось, як всі на світі мене одцурались, жінка, діти, хоч я їх ніколи не кривдив, а все лиш думав зробити для них якнайкраще. Працював, як віл, складав кожного доляра, мав колись і гарний дім, і меблі, як годиться, і авто. Та все воно проминуло, десь немовби з вітром розвіялось, щоб більше вже не повернутись.

Жінка в мене, знаєш, бельгійка була. Женився в Бельгії, ще коли працював там вуглекопом. Молодий я тоді був і дурний. Взяв собі таку ґоцю-кльоцю, що мене з двома малими дітьми самого залишила та пару тисяч долярів з банку свиснула. Аякже, задерла хвіст і поїхала до Бельгії. Гадала, там їй буде ліпше, думала, там на неї всі тільки й чекають.

А потім через десять літ писала, просила, щоб я вислав гроші на дорогу, то вона повернеться. Таку ласку нібито хотіла мені зробити. Але я її вже не хотів. Нема дурних, пане добродію, нема дурних. Хай там гине, коли стерво, хай пропадає біда.

Петро в цім місці свого сповідання вихилив і ту другу шклянку горілки, яка була призначена ніби для мене.

— А діти,— не витерпів я,— як ти собі з ними давав раду?

— О, то було нелегко, Сергію, вір мені, нелегко. Сам працюй, сам вари, сам пери. Дочка Ганя перша, тільки трохи підросла, знайшла собі зараз такого патлатого австралійського «бойфренда» і погналась з ним кудись, поперлася. Кажуть мені, що живе десь в Квінсленді. Вже своїх дітей має. А син причепився до тих, що їздили на мотоциклах, і також кудись повіявся. П'ять літ, як його не виджу.

А я з того всього почав пити. Та коби сам, то, може б, і досьогодні в своїм домі жив і автом возився. А то знайшлась ціла компанія така, що за мої гроші бавилась та пила. Поки все купував, то й приятелів ніколи не бракувало, але як долярів не стало, як мені прийшлось продати і авто, і меблі, і хату,

то нагло зникли мої приятелі. На вулиці мене більше не пізнавали.

Тинявся я опісля отак ще кілька років по різних станціях і брудних закамарках, аж ось той поляк, що рядом тут живе, каже одного разу до мене:

— Петре, я тобі дам мешкання найкраще в цілому Сіднеї. Ніхто тебе в ньому не буде чіплятись, до тебе присікатись, а будеш мати чистий спокій та відпочинок. А найважливіше, увесь той комфорт і вигоди прийдуться тобі зовсім безкоштовно, не збавивши ні одного цента.— Він,очевидно, мав повну рацію. Я тепер живу, як пан. Сплю, скільки хочу, п'ю, скільки хочу, іду, куди хочу. Одинокий обов'язок, то треба відібрати кожних два тижні чека за безробіття. А більше ніяких. А самотність мені зовсім не перешкоджає. Кожна людина сама радиться, то чому їй боятись самотності?

Я став прощатись. Петро забажав конечно відвести мене до авта.

— А заходь коли-небудь, так вечірком, але пам'ятай, більше мене отак не страши. Перший раз за весь мій побут на цвинтарі я злякався. Дивлюсь, стоїть хтось при самісіньких моїх дверях. А я навіть кроків нічиїх не чув. Все чую, коли хтось мимо проходить, а тим разом нічогісінько.

Розпрощались ми з Петром по-приятельському, дружньо.

Надворі стояла вже майже повна темрява. Коли я виїхав з цвинтаря в'ючкими доріжками на публічну дорогу, мої очі вдарило нагло осліплююче сяйво тисяч придорожніх ламп і автових прожекторів. Тут кипіло життя, люди спішились з праці додому, стараючись перегнати один одного машинами з таким завзяттям, немовби від їхнього успіху залежала доля цілого світу. А там, за мною, в темряві вже десь лагодився до сну Петро.

Самотність його не турбувала, але я... я був чомусь нагло задоволений, що побачив оці блискучі світла, і людей, і авта та все те пульсуюче, повне енергії життя.

ЛИСТ З УКРАЇНИ

Перших сімнадцять літ свойого життя Оксана прожила в обставинах, що сьогоднішній буйній, неспокійній молоді виглядало б скучним, безвиглядним, змарнованим безповоротно часом.

Дочка священика з далекого карпатського села, вона не мала змоги бачити майже нічого такого, що виходило б поза межі цієї убогої, забутої світом і людьми місцевості.

Кільканадцять дерев'яних хат, порозкиданих безладно, немов коробки сірників по узбіччях гір, старенька трухлява церковця, що, наче шукаючи захисту, притулилась під стрімкою скелею, священичий невибагливий дімок та такі ж бідні господарські будинки — усе те разом, потонувши в непроглядні соснові ліси, називалось селом Заріжці.

Одинокий доступ до оселі — вузька, звичайно вкрита болотом і калюжами доріжка, знаходилась під контролем невеличкого потоку, а він любив перетворятись несподівано кожної осені і щовесни на рвучку, бурхливу та грізну ріку, яка ефективно, через відсутність якого-небудь мосту, відмежовувала оселю на кілька днів а то й тижнів у році від решти цивілізованого світу.

Отець Іван Хом'як, парох Заріжець, чоловік високий, з проникливими очима, як і його парохіяни, був людиною небагатою. Ніхто ніколи не зауважив, щоб з цеї причини він нарікав або терпів на почуття меншовартості. Навпаки, він тримав себе завжди з гідністю і повагою, яка прислуговувала людині його стану. Ніколи ніким не гордував, але разом з тим не любив зайвих фамільярностей, які могли потім легко замінитись на презирство і зневагу та порушити таким чином його престиж і авторитет серед парохіян.

Отець Іван безнастанно стояв на сторожі всіх тих моральних ідеалів, які церква уважала одиноко правдивими життєвими законами і які виправдались в практиці тисячоліттями й надальше будуть виправдуватись «вовіки-вічні».

Сам їх суворо дотримувався і вимагав того від других. В такому дусі виховував і всю свою родину, яка, крім жінки Маланії, складалась ще з двох старших хлопців: — Юрка і Матвія, та наймолодшої дочки Оксани.

Всі вони відчували на собі батьківське око, яке без упину стежило за їхніми вчинками,та справляв чи докоряв зразу, коли хтось з них сходив з наміченої ним дороги.

В першу чергу тут перестерігалось завзято і кмітливо говорення неправди. Навіть звичайні дитячі фантазії і перебільшення отець Іван приймав з невдоволенням та скоро давав відчути винному свою нехіть до такого поступовання. Зате запопадливо, при кожній нагоді, старався прищепити між дітей всякі прояви взаємної толеранції, любові і самовідданості. Такі шляхетні прояви вміло відшукував і завжди старався винагородити.

Не менш важливе місце у вихованні дітей приділялось тут родинним і релігійним святкуванням, які обходились повсякчас з незвичайним пієтизмом, увагою та урочистістю. Деякі прадідівські традиції і звичаї, в усіх їх давніх формах і подробицях, практикувались тут пильно з року в рік, точно і акуратно. Вони були заздалегідь заплановані, добре підготовані, і кожний член родини брав у них активну участь.

Життєву філософію отець Іван любив розмальовувати здебільша лиш двома фарбами: білою і чорною. При тому біла використовувалась в два рази частіше, як чорна. Розмови в хаті, про людей чесних, благородних, відданих всеціло вірі і церкві, значно переважали згадки про зло та лихо, що коїлось в світі навколо, кривдило і принижувало невинних часто зовсім безкарно. Не приділювалось в них також багато місця особам лукавим, що говорили одне, а думали протилежне. Годі було знайти облудних обманців, шахраїв, кривоприсяжників. В Заріжцях їх не було, тож виходило, що і в світі таких немає. Пощо тоді про них згадувати?

Такий зідеалізований погляд на життя отець Іван прищеплював молодим головам своїх дітей, незважаючи на це, що вони невдовзі мали покинути батьківський дім. Не знаючи небезпек, що на них чекали, та простих засад самозбереження, вони могли впасти жертвою свого легковірства, як падають жертвою люди, які вибираються в джунглі без рушниці та набоїв.

Оксана особливо довго підпадала під впливами батьківських наук, бо старші хлопці по закінченні народної школи поїхали до поблизького повітового містечка, де містилась гімназія. Її доля, як і доля багато інших священичих доньок в цей час, залежала від весільних дзвонів. На освіту дівчат, звичайно, вже «не вистачало грошей». Їм казали чекати терпеливо і надіятись на день, коли, немов князь з казки, в їхньому домі з'явиться несподівано молодий питомець, сподобає собі дівчину, одружиться з нею та таким чином продовжить отсю неписану традицію священичих родин, як не склалось колись з її матір'ю, бабунею і правдоподібно прабабунею.

І, може, Оксана просиділа б була у батька на селі до сивої коси? Таке також траплялось в ці часи не одній панянці. Особливо тоді, коли парохія була бідна і значнішого приданого годі було сподіватись. Але ось неочікувано грюкнула друга світова війна. Комусь, може, грізна і смертоносна, але для Оксани, одначе, стала рятунком від незавидної долі. Вона поклала край раз і назавжди отому принижуючому людську гідність чеканню на жениха.

Вісімнадцятилітньою дівчиною вона опинилась нагло далеко не лише від рідного села і дому, але і від рідного краю.

Все сталось так раптово, несподівано і швидко.

Спочатку прийшли большевики. Опісля Україну зайняли німці. Оксана поїхала до Львова відвідати самітну тітку, яка хорувала на легені і потребувала сталої опіки. Тут на вулиці, як і тисячі інших, її зловили, мов звірину, посадили до вагона і повезли в Німеччину на роботу.

То були часи, коли розлучались раптом цілі родини, навіки прощались з дітьми батьки, гинули безслідно на фронтах брати, щоб більше ніколи уже не побачитись.

Коли закінчилась війна, Оксана, як і багато інших людей, опинилась в переселенчому таборі американської окупаційної зони Німеччини, в якому громадились біженці в надії на еміграцію до Америки, Канади, Австралії та інших заокеанських країн. Тисячі бездомних, викинених напризволяще жертв жорстокої війни сиділо тепер в колишніх німецьких військових казармах та чекало черги на виїзд за море, де можна було надіятись на працю та краще життя.

А природа тим часом, незважаючи на війни, нещастя й інші катаклізми, простувала, коли ходило про Оксану, своїми старими втертими шляхами. Вона виросла на гарну, ставну, синьооку дівчину з ніжним личком, з якого промінювала молодість і зацікавлення молодих хлопців, які в ті часи зі зрозумілих причин не дивились більше на придане, але на зовнішній вигляд і вдачу їхніх майбутніх жінок.

Ніхто тому не був надто заскочений, коли в таборі рознеслась одного дня вістка, що Оксана вийшла заміж за фармацевта Василя Гриву, чоловіка незвичайно пристойного й бувалого, якому, щоправда, стукнуло вже тридцять п'ять років, але який все ще держався молодо та своїм безжурним веселим поводженням справляв вигляд людини далеко молодшої.

Хоч багато дівчат в таборі потайки надіялись і радо пішли б за нього заміж, він, як мужчина вже досвідчений і поважний, сподобав собі Оксану, дівчину ще зовсім молоду, повну наївного довір'я, яку можна було розсмішити без великого труда кількома невинними жартами. Йому також сподобалась її відверта щира вдача. Вона ніколи не ставляла ніяких питань про минуле або про те, що могло б бути, а жила виключно сьогоднішнім днем. Її перша палка молода любов розвіювала найменші сумніви, як вітер розвіває мряку в теплий весняний ранок.

На весіллі людей було небагато, бо ні молодий, ні молода не мали тут жодної родини. Василь повторяв заодно, що не

хоче «великого цирку», в якім йому призначили б ролю ведмедя.

— Навіщо давати матеріяли жіночим язикам? — говорив він, коли приятелі дорікали йому, що не буде нагоди й потанцювати.— Хай попробують їх на кому іншому, а мені вистачить двох свідків і священика.

Оксана не протестувала з цього приводу, хоч, як і кожній молодій дівчині, їй хотілось і потанцювати та забавитись в цей великий день її життя.

Два тижні опісля новоженці виїхали немовби в пошлюбну подорож до далекої в ті часи, майже незнаної Австралії. Сама подорож кораблем зайняла повні чотири тижні.

У нових обставинах скоро виявилось, що Василь був справді проворним і здібним чоловіком. Він умів зразу наладнати справи для Оксани так, що їй не довелось працювати в цій країні ні одного дня. Швидко підшукав за своїм фахом відповідну добре платну працю, запізнав чимало впливових людей, а за рік з допомогою фірми,в якій працював, вони купили собі зовсім непоганий мурований дім напроти прекрасного міського парку. В цім домі незабаром народилась їм їхня дитина, маленька Оленка, що крапля в краплю нагадувала маму.

Оксана сіяла від щастя, але найбільше цим новим єством втішався Василь. Він кожну вільну хвилину старався провести в товаристві доні. Щоденно приносив до хати дві-три іграшки, які могли зацікавити можливо чотирилітню дівчинку, а не кількамісячне немовля. Оксана півжартом дорікала йому за ці невідповідні забавки, але він робив своє, незважаючи на те, що вони складались в кімнаті, немов в магазині, і росли вгору аж під саму стелю.

В той час Гриви запізнались були з Висоцькими. Роман Висоцький,малий лисавий уже чоловік, на пару років старший за Василя, працював креслярем в тій самій фірмі, що і Грива. Його жінка Ліда влаштувалась медсестрою в шпиталі, бо в них було троє дітей і Романової платні не вистачало на покриття всіх видатків, зв'язаних з такою великою родиною.

Обидві жінки скоро стали нерозлучними приятельками, а старша віком, більш досвідчена Ліда відіграла при цьому ще ролю учительки, в якої Оксана знаходила часто мудру і щиру пораду чи то в питанні домашньої господарки, чи в інших подружніх справах, з якими діляться жінки лише з особливо близькими подругами.

І так життя в Оксани пішло гарно, мов по шнурочку. Василь виявився справді добрим чоловіком, люблячим батьком і навіть взірцевим братом.

Невдовзі по приїзді до Австралії йому якимсь чином пощастило наладнати листовний зв'язок з своєю сестрою, яка залишилась на Україні і проживала в цьому самому містечку, з якого виїхав Василь. Оксані було навіть трохи дивно, коли від неї прийшов перший лист, бо вони тоді тільки що перебрались в новий дім, а тут вже по двох тижнях і лист з України наспів. Вона поспитала про це Василя, але він сам тому дивувався, робив різні припущення та обіцяв довідатися в сестри.

З цього часу на Україну пішли регулярно пачка за пачкою з гарними одягами, харчами і навіть медикаментами в такій кількості, що почали поважно обтяжувати родинний бюджет їхньої домашньої господарки. Оксана одначе ніколи ні одним словечком не згадувала і не докоряла Василеві за ці посилки. Навпаки, вона уважала його поступування за зовсім шляхетне, гуманне, гідне підтримки. В розмовах з Лідою з гордістю говорила приятельці:

— Мій Василь — то золота душа. Він так дбає, так пам'ятає завжди про свою сестру, що я справді не бачила і не чула ніде про такого люблячого брата. Він розказував мені, що сестра далеко старша за нього, неодружена, хвора жінка. Нікого іншого, крім нього, в світі не має. Їх батьки давно повмирали, а другий молодший брат загинув десь на війні. Тепер його обов'язком було за нею глядіти та їй помагати. Вона живе там бідно, в одній лише кімнаті, сама безпомічна. Останнім часом захворіла ще й на очі і тепер добре недобачає. Це ж і стало причиною, чому тільки зрідка відписувала на його листи.

Ліда вислухувала уважно похвали Оксани в сторону Василя, але сама в цих справах мала свої власні дещо відмінні погляди. Вона,безперечно, не поділяла ентузіазму Оксани і раз навіть, може, й нехотячи, їй вирвались слова критики.

— Я думаю,— сказала вона тоді,— що обов'язком чоловіка в першу чергу дбати про свою найближчу родину, цебто жінку й дітей. Сестра повинна займати другорядне місце, так водиться в світі.

Оксана після того загнівалась була навіть на Ліду досить поважно. Відносини між ними значно охололи, вони перестали себе взаємо відвідувати, але завжди лагідна і згідлива Оксана не зуміла задержати в серці гніву та ворожнечі. Вони скоро помирились, відновивши стару дружбу ще з більшою енергією, як дотепер.

Кажуть люди, що з долею неможливо заключити вічної приязні. І в хвилину, коли чоловік якраз почуває себе найкраще, забувши про всі тривоги й небезпеки, коли дорога,

здається, вкрилась квітами і дух запирають п'янкі пахощі весни, вона підступно і несподівано вдаряє з силою фурії, щоб завдати йому нищівного удару.

І не помагає тут ні пильна обачність, ні передчасні обчислення, ні хитрі схеми. Мати-фортуна, видно, такими пустими речами не займається. Вона іде собі відвічно своїми таємними, незнаними шляхами, яких нам ніколи не збагнути, ні дослідити не вдається.

Якось взимку з самого ранку небо заступили важкі темні хмари. З них рясними струмками поллялись на землю дощі. Зробилось проникливо холодно і непривітно. В хаті чути було скрізь вогкість та сирість. В такі дні, хоч як опиратись, на душу сідає важким тягарем якийсь неясний смуток і неспокій.

Василя вдома не було. Він виїхав автом на кілька днів в професійних справах до Брізбена.

Оксана повернулась якраз з міста з сумкою, повною харчів, відібрала в сусідів малу Оленку, що її там залишила, щоб не возитись з дитиною по дощах. Тепер, проходячи повз браму, заглянула до почтової скриньки. Там лежав єдиний лист. Він був від Василевої сестри з України.

Оксана прийшла до хати вся мокра. Вона почала спершу роздягати Оленку, а потім і себе. Упоравшись з тим, поклала сушити плащі, скинула черевики, запалила електричну пічку та залишила на кріслі листа. Зайшла ще на хвилину до кухні, де збиралась зварити дитині кашки. Повернувшись до їдальні, помітила, що мала Оленка за цей час добралась до листа і, витягнувши його з конверта, намагалась завзято порвати на куски. Поклала вже кусочок паперу в свій малий ротик і, мабуть, збиралась попробувати, який він на смак. Оксана кинулась прожогом і відібрала листа. Почала складати відірвані шматки на столі, коли їй раптом забажалось його перечитати. Оце вперше вона держала в руках листа Василевої сестри. Він був відкритий, тож ненароком кинула оком і прочитала одне-однісіньке речення: «...а діти також бідують, їхнє життя не з медом».

Оксана швидко склала листа в конверт і сама засоромилась. Хто дав їй право читати чужі інтимні листи? Лише мерзотники можуть підглядати когось, що несвідомий того, роздягнений купається десь під душем. Ні, вона цього не зробить хоч би там валився й світ. І Оксана майже побігла до кухні, аби не бачити листа та таким чином уникнути спокуси.

Але з її ума уперто не сходило те дивне речення, яке вона тільки що прочитала: «...а діти також бідують, їх життя не з медом».

Про яких дітей могла тут бути мова? Василь ніколи про ніяких дітей їй не згадував. Він завжди твердив, що його сестра була незаміжньою жінкою. Назвисько на конверті це підтверджувало, Грива Марія Павлівна. Звідкіля взялись діти?

Оксана запарила чай, відставила студити кашку та почала шукати чоколядових [39] бісквітів, що їх недавно купила. Раптом якесь неясне жахливе підозріння закрутилось на дні її душі. Спочатку блимнуло лише малюсіньким блідим огником, але в одну мить спалахнуло великанським усепожираючим полум'ям.

Воно спалило враз її вагання, увесь сором і всі роками старанно плекані батьківські науки. Вона кинулась до їдальні, відкрила ще раз листа і почала його жадібно читати.

Спочатку мало з прочитаного залишалось в її пам'яті. Розглядала кожне речення по два-три рази, стараючись зрозуміти їхню основну думку, пов'язати усе в якийсь глузд, не віряч власним очам. Згодом уже й найбільш наївна людина могла б побачити правдиву суть справи. Цього листа писала жінка до чоловіка, від якого вона сподівалась і чекала матеріальної допомоги. Вимагала не так для себе, як для їхніх дітей, яких було троє. З листа виходило ясно, що жили вони в крайній нужді. Не було в що вдягнутись, не було що з'їсти. Писала вона просто, без обиняків та ще й з погрозами: «...Що ти собі думаєш? Як мені вижити з цього, що ти посилаєш? Цього замало, щоб жити, а забагато, щоб умерти. Чула вже від людей, що ти знайшов собі там в Австралії вже другу жінку. А чи знає та пані, що в нього вже одна законна з трьома дітьми з голоду пухне? Чи вона це знає?» Бо як ні, то вона її може легко про це повідомити. Дуже легко. Ось як тільки він не пішле їй швидко тих речей, які вислала перелік в попередньому листі, то вона знайде швидко дорогу до його молодої кралі. І ще багато інших докорів та образ на адресу Василя вичитала Оксана з листа, але найважливіше вона вже знала. Нараз усвідомила собі зовсім чітко всю вагу ситуації та всі з нею зв'язані жахливі імплікації [40]. Основи дотеперішнього життя, щастя її та дитини були раптом зрушені з місця та поважно захитані. Невимовний жаль, страшний гнів охопив всю її душу і,підійшовши переливаючись аж до горла, зупинив на мить всяку раціональну думку. Навіть звичайна здібність поплакати поділась кудись безслідно. Сиділа і споглядала непо-

---

[39] Шоколадних.
[40] Плітки.

рушню в вікно, за яким лютувала буря. Струї зимного дощу спливали по шибах вікна та наводили на Оксану ще більше безнадійності і відчаю.

«Ні, такого не може бути, це неправда, я тому не вірю»,— повторяла без упину, мов у гарячці, стискаючи в долонях нещасливого листа. Як він смів? Який негідник! Стільки часу прожила разом з цим чоловіком, довіряючи йому у всьому беззастережно,і ось нагло виявляється, що її життя збудоване на брехні. Настирлива думка поверталась і свердлила безнастанно її ум: що тепер з нею буде? Як їй бути дальше?

Бажалось,в першу чергу, розв'язати справу якнайпростіше і найскоріше. Так, вона, значить, спакує свої речі, візьме Оленку і вибереться з нею з того дому, кудись далеко в світ, де її ніхто не знатиме та не здогадається, хто вона така! Це буде найкраще.

Одначе не так просто воно було, натрапила зразу на великі перепони, які вимагали розв'язки. По-перше, не мала грошей. Василь, звичайно, давав їй гроші на хатнє господарство в міру потреби. Розмова про фінанси з Василем здавалась тоді необхідною. А вона такої розмови якраз найбільше лякалась, та за всяку ціну бажала б уникнути. По тім, щó він з нею зробив, вона найрадше не хотіла б його більше бачити у вічі.

Тої ночі Оксана не спала і тільки думала над тим, що сталось. Вранці розказала по телефону про все Ліді. Як добра подруга, Ліда залишила цього дня працю і приїхала до Оксани, щоб, разом порадившись, рішити, що дальше починати.

Цілісінький день пройшов їм за розмовами. Обговорили всі можливості. Ліда радила Оксані не діяти емоційно і нерозважливо. Вона повинна взяти до уваги не лише себе, але і долю своєї дитини. Залишаючи Василя, казала Ліда, вона відбирає в неї батька, а це велика кривда для її ні в чому не винної дитини. «Мої батьки також були розійшлись на якийсь час, я добре пам'ятаю ті злосливі шепоти сусідів за моєю спиною, багатозначні погляди. Ще малою, десятирічною дівчинкою, я вже їх розуміла і їх лякалась. Вони робили з мене якогось дивогляда, відмежованого від усіх інших дітей, щасливих, які мали батьків та за яких спинами ніхто не посміхався. Треба підождати. Час найкращий лікар». Не вона перша, не вона остання знайшла себе в такій ситуації, вговорювала Оксану Ліда. Пройдуть роки, все забудеться. А поки що про це, що сталось, вона радить нікому не розказувати. Про що люди не знають, про те не зможуть

говорити. Вона навіть своєму чоловікові ні словечком нічого не писне.

Пізно увечері Ліда пішла додому, а Оксана зісталась знову зі своїми думками. Тепер вона одначе стала спокійнішою, більш зрівноваженою. В неї сформувалось твердо рішення. Вона вибрала дорогу і знала ясно, що їй робити.

Перед очима в неї стояла грізна та сувора постать батька Івана. В нього в таких справах не було компромісів ні вагань. Його голос говорив їй тепер, що вона, як незаконна жінка тому чоловікові, з ним жити довше не може. Кожний дальший день такого життя ішов врозріз з усіма ясними і недвозначними церковними законами, яких ніхто в світі не має права змінити. Робити це, значило б забути все, що дотепер літами вважала за святе, правильне і непомильне.

Ні, вона якось проб'ється крізь життя й сама. А дійсно вона не сама, а з дочкою. Якось вони собі дадуть раду, чей же не в джунглях доведеться їй жити, а серед людей в світі.

Надворі тим часом перестав падати дощ. Буря, що тривала вже кілька днів, ущухла, і тільки вітер час до часу стукав дверима і лопотів чимсь на веранді. Оленка вже давно спала спокійним сном дитини, але Оксані не спалось.

Правдива радість малювалась на обличчі Василя, коли він наступного дня вранці з'явився на порозі своєї хати. Побачивши спершу Оленку, що сиділа на стільці, кинувся до неї та підніс високо аж під стелю.

Дівчинка зареготалась з радості і, вчепившись обома ручками за його чуприну, розсілась на плечах, як це звикла була робити кожного дня, коли Василь приходив з праці. Тепер він грав роль коня, підстрибував, завзято іржав та бігав довкруги столу, на превелику втіху дитини.

Оксани десь не було. Трохи заскочений і занепокоєний її неприсутністю Василь поставив дитину на підлогу, а сам пішов шукати жінки. Знайшов її в кухні, де мила посуд. Василь наблизився і хотів її обняти та поцілувати, але натрапив на холодну поставу та ще більш крижаний погляд очей. Збентежений і здивований до краю, Василь на мить занімів. Оксана стояла бліда, з червоними від сліз очима і дивилась на нього зневажливим, повним погорди поглядом. Раптом сягнула рукою на недалеку поличку і подала йому листа з України.

— А це від сестри з України,— сказала, кладучи глумливий натиск на слово «сестра».— Гарна сестра, нічого казати. Скільки таких сестер з дітьми ти залишив у світі? Признавайся, скільки?

Василь аж тепер зрозумів, що сталося. Ввесь затрусився, зблід та пробував дати якісь вияснення, але Оксана втекла з кухні й замкнулась у спальні. Василь підійшов тоді до дверей, лупцював по них кулаками і домагався, щоб вона їх відкрила. Побачивши, одначе, що Оксана не збирається їх відкривати, побіг мерщій до комірки, де лежали різні знаряддя, і приніс звідтіля ключ, яким дібрався до спальні. Оксана знову збиралась втікати, але тим разом він її придержав силою.

— Вислухай мене, жінко, одну лиш хвилину. Дай висловити мою сторону історії. Я збирався вже давно про все тобі розказати, але боявся. Боявся, що тебе втрачу. Розумієш, чого я боявся? — кричав Василь, притискаючи її руками під стіну.— Я був тоді безсилий. Нічого не можна було зробити.

Оксана затуляла свої вуха долонями, але він продовжував своє:

— Нас цілком несподівано розділив фронт. Їхати назад туди, за ними, було б повним безумством. Не було виходу — і я поїхав на захід. Закінчилась війна, приїхав до табору. Два роки ходив і роздумував: ні парубок я, ні жонатий. Надії на повернення додому ніякої. А зістатись самотнім до кінця життя? Кому ж з цього користь? А яка ж різниця для тебе, чи я десь там маю жінку й дітей, коли мені з ними більше не зустрітись? Чуєш? Яка тобі різниця? Ми можемо і дальше, як дотепер, жити, і ніхто навіть не подумає, не здогадається. Нікому фактично до цього нема найменшого діла. Чого ж тоді утруднювати собі життя, коли дотепер нам воно так гарно складалось?

Оксана вирвалась на мить з його рук і намагалась втекти, але він загородив собою дорогу та продовжував її вговорювати.

— Мене з українців в Австралії ніхто не знає, бо жив до війни з батьками в корінній Польщі. А хоч би знайшовся хто, щоб знав, тоді його слово стає проти мого. Чого ж тоді журитись?

Останній його аргумент, видно, допік Оксану до живого, бо вона, хоч досі мовчала, тепер кинулась із скаженою злістю та кулаками на Василя: — А те, що ти мене роками оббріхував, це в твоїм розрахунку нічого не значить? Зовсім дрібниця? А ввесь стид, а облуда, а кривоприсяга? Їх, потвоєму, можна так швидко забути, як змінити вранці сорочку? Ні, Василю, я рішила, і моє рішення непорушне. Я тебе покидаю. Беру з собою Оленку, і ми разом якось проб'ємось крізь життя. Бог милостивий, допоможе.

Доперва тепер Василь зрозумів, що Оксана не жартує. Їх-

нє подружжя, значить, валилось. Виглядало, що за одним махом стратить і жінку, і донечку.

Тоді в останньому очайдушному протинаступі рішив вдарити в найбільш болюче для неї місце:

— А за Оленку то забула? В твоїх планах зовсім не враховано, що з нею станеться? Як уясниш колись дитині, куди подівся в неї батько? Чи будеш мати відвагу сказати їй всю правду? Заложуся, що ні. Її будуть питати все життя, що ж тоді вона зможе відповісти людям? Чи ти застановилась над цим хоч одну хвилину?

Цього Оксані стало уже забагато. Вона схопилась, зібравши враз всі свої сили, і кинулась, мов люта вовчиця, на Василя:

— Геть мені забирайся з моїх очей, мерзотнику, геть, геть! — кричала і била, молотила малими своїми кулаками куди попало, чоловіка.

Від несподіванки Василь подався назад і тільки незграбно відбивався, відпихаючи її від себе. Побачивши, що від цього вона ще дужче загаласувала, відкрив двері і вийшов на вулицю. Аж тоді Оксана втихомирилась, але тепер перестрашена вересками дитина заплакала голосно в своїй спальні.

Ранок був сонячний, ясний. Василь постояв кілька хвилин біля хвіртки, не знаючи, що з собою починати. Скрізь сновигали авта, спішились до поїздів пішоходи, перекликались весело в дорозі до школи хлопці й дівчата. Тоді Василь поплентався за ними, щоб лише кудись іти. Він роздумував заодно про своє лихо, що так несподівано звалилось на нього, і дальші консеквенції, що могли вирости з такої ситуації. Йому треба було з'явитись цього дня на праці і звітувати перед начальством про свою подорож, але він на це не мав ні сил, ні найменшої охоти. Увесь день проблукав вулицями та якимись закамарками, про існування яких до того нічого не знав.

Пізно увечері повертався додому, голодний і змучений вкрай, але з новими надіями на мирне розв'язання родинного конфлікту.

«Якось воно буде,— міркував,— час тепер по моїй стороні. Може, й добре склалось, що відтепер уже жодних таємниць між нами не буде».

Підходячи з вулиці до своєї хати, помітив, що вона потопала в повній темряві. Ніде не видно було ні одного світельця.

«Мабуть, Оксана вже спить»,— рішив Василь, всуваючи нечутно до хати. На пальцях ввійшов до вітальні і тільки тут зважився засвітити лампу. Перед його очима розкрилась не-

звичайна картина. Кругом лежали порозкидані речі, на підлозі валялись папери, поодинокі частини гардеробу, всякі коробки і пластикові сумки. Почуваючи щось недобре, Василь пішов у спальню — вона стояла пуста. Ні Оксани, ні Оленки в ній не було. Тоді він кинувся до кухні, але й тут зауважив лише непорядок. Взявся розкривати одну по другій гардероби. В них висіли тільки його речі. Не було сумніву, Оксана забрала дитину і вибралась з хати.

«Вона,певно,в Висоцьких»,— подумав Василь і подзвонив до Ліди. Здивована Ліда запевнила, що її в них немає. Говорила також, що в них про якусь «втечу» розмов не було. Обіцяла повідомити його, як тільки що-небудь про Оксану дізнається.

Тоді Василь сів в авто і почав кружляти пустіючими вулицями міста. Якась неймовірна надія зродилась в нього і казала, що він їх тут побачить. Вони сидять десь безпритульні при дорозі на валізах і клунках, без грошей і дожидають, щоб він їх підібрав. І тоді все закінчиться щасливо, Оленка буде весело сміятись та дзвінко щебетати, а Оксана побачить свою велику помилку і також поверне до попереднього стану доброї жінки та матері. Усе забудеться, як забувається вранці злий сон-мара, що тривожить не раз людську уяву зовсім непотрібно.

Та минали години. Давно вибила північ, а їх і сліду не було. І Василь вкінці зрозумів, мусив погодитись з фактом, що його сподівання нереальні, а навіть наївні. Дійсність перед ним стояла жорстока, холодна і непорушна, мов доля. Він повернувся додому, сів в фотель і просидів у ньому, оповитий гіркими думками, до самого ранку.

Оксана вже більше ніколи до Василя не повернулась. Спочатку потайки фінансово їй помагала Ліда. Трохи згодом вона дістала працю в конторі, бо знала непогано англійську мову і машинописання. Оленку на час праці віддавала в дитячий садок.

Проминуло так два роки. Василь робив безчисленні спроби поєднання. Бігав за нею скрізь, просив, грозив судом — все надаремно. Вона не хотіла його більше ні бачити,ні про нього чути.

Тоді вони домовились через адвоката та продали дім, в якому втрьох прожили найкращі хвилини свойого життя. В почуттях Оксани й Василя остався тепер один невгасаючий жаль і гнів. Взаємні обвинувачення й досада виповняли на кожному кроці їхні думки. Вони безупинно кружляли довкруги всього, що було пов'язане з їхнім розривом, і, мов хвилі, розбивались на скелях безрадності і безнадій-

ності якого-небудь спротиву тій страшній, демонічній силі, яка встигла так дощенту зруйнувати їхнє назріваюче щастя.

Найгірше на всіх тих тонких справах принципу моралі і етики, совісті і законів вийшла ні в чому не винна мала Оленка. В неї нагло, без найменшого попередження і без питання відняли доброго батька та вічно охочого до веселих забав приятеля.

В садочку між юрбою дітей ніхто не приділяв їй особливої уваги. Вона часто плакала без причини, відказувалась від їди й безупинно хорувала на недуги шлунка та шкіри, що їх звичайно спричинюють розхитані нерви. Лікарі радили Оксані виїхати з нею десь далеко від гамору і шуму великого міста, але ні грошей, ні часу на таку їзду в Оксани не було.

ЩАСТЯ ВАЛЮХІВ

Валюхи приїхали до Австралії одним з перших повоєнних кораблів, який виповнений емігрантами до посліднього вільного кутика, приплив сюди з розбитої і зубожілої тоді Європи.

Хоч це були люди уже не першої молодості, бо Зенкові минуло якраз сорок років, а Ірена кінчила тридцять п'ятий, та по приїзді до нової країни обоє кинулись до праці з завзяттям і енергією, гідною молодиків. Дітей в них не було, і лікарі не робили жодних надій, щоб в цьому стані могли наступити зміни, тож уся їхня довгими роками незаспокоєна амбіція показати себе спрямувалась тепер на здобуття тих матеріальних благ, які внаслідок воєнної хуртовини так довго зоставались для них невловимими.

Зенко, невеликий ростом, вайлуватий чоловік з короткими руками та коливаючоюся ходою качки, робив вигляд чоловіка впертого і недовірливого. Він закінчив був у Відні факультет агрономії, але виглядало, що в Австралії з цієї професії не швидко їстиме хліб, тож зайнявся автомеханікою, ремеслом, яке ще прихапцем набув в переселенчому таборі Німеччини. В Піднеї підшукав собі працю в гаражі, де йому довелось поки що починати діло з продажу бензину, чищення авт та підучування англійської мови.

Ірена, огрядна, гарненька ще з лиця блондинка, завжди говірка та привітна, цікавилась змалку кулінарією. Таких скрізь потребували, тож без труда влаштувалась у невеличкому ресторані середмістя, де також поки що мила лише

посуд, але при цьому використовувала нагоду, щоб ближче приглянутись до цього діла в австралійських обставинах та багато дечому навчитись. Заміряла відкрити колись свій власний ресторан, бо була впевнена, що тільки орудуючи власним підприємством, можна людині швидко розбагатіти і, як в нас дома казали, стати твердо на ноги.

А розбагатіти вони вже обидвоє щиро прагнули і свято собі постановляли. В тім напрямі ніяких розбіжностей поглядів у них ніколи не існувало. Бажали осягнути щастя, а воно в їхньому поняттю могло з'явитись лише в парі з грішми та заможністю. Іншої дороги не знали.

— Лише одні дурні згодні повірити, що бідні, малозаможні люди можуть почуватись коли-небудь справді щасливими,— говорив не раз Зенко знайомим.— Є такі наївні людці, що так міркують, але я до них не належу. Я реаліст, вірю в наглядні речі, які можна зміряти, зважити, побачити оком або до них доторкнутись.

При кожній нагоді,коли траплялась можливість побалакати в товаристві чи приватно, розводив довкруги тієї ідеї свою, як залюбки сам називав, «логічно пов'язану життєву філософію».

Він відчував потребу якомога найширше й найосновніше вияснити всім, що під тим гаслом розуміє. Говорив довго і нудно, заплутано і завило [41], повторюючись без кінця, але свого допинав. Вкінці навіть найменш зацікавлені слухачі тієї філософії ловили сенс його міркувань і лише дивувались крайності його поглядів.

Згідно з його концепцією людей на світі слід було ділити на дві основні групи, коли ходило о [42] характери. До першої зачисляв всіх тих, хто горнувся до праці і прагнув в житті щось справді осягнути. Під осягами він мав на думці, очевидно, гроші. Працьовиті одиниці, незважаючи на несприятливі обставини, в яких не раз довелось їм знайтися, вміли при допомозі сильної волі та витривалості побороти найбільші труднощі і тому завжди випливали на поверхню життя всевладними переможцями. Світ числиться [43] з їхніми поглядами, хоч не кожен їх долюбляє, а дехто, може, й заздрить.

У контрасті до перших стоїть друга група людей. Це ті заяложені дармоїди, які ніколи не турбувались про завтрішній день, бо згори знали, що якось воно буде. По-їхньому,

---

[41] Звивисто, кучеряво.
[42] Коли йшлося про...
[43] Рахується.

світ створений виключно на це, щоб задовольнити всі забаганки і потреби. Працюють, бо згинули б з голоду або вночі довелось би спати під мостом.

На саму згадку про тих останніх Зенко лютував і проклинав, коли траплялась до того найменша нагода. При цім уживав тих самих втертих фраз та діятрибів [44], які скоро стали загальновідомими скучними монологами. Знайомі через те його уникали та старались оминати зустрічі з ним десятою вулицею.

Ірена майже повністю поділяла погляди мужа. Тільки різниця вдач викликувала між ними деколи невеличкі подружні непорозуміння. Він проявляв манери і вподобання типового флегматика, повільного, спокійного та повздержливого. Його намагання часом поспішитись рідко коли увінчувались успіхом.

Ірена, в руках якої робота немовби горіла, посміхалась не раз зневажливо з його невдач, називаючи нездарою, розворою або прямо неповоротнім слоном.

Оттак вірні своїм встановленим поглядам Валюхи вставали кожного ранку о п'ятій годині, спішно вдягались, пили прихапцем каву і бігли чимскоріше на вокзал, щоб борони Боже не запізнитись на працю. Таку нещасливу можливість уважали б за майже кримінальний злочин чи непростимий важкий гріх. Обоє їхали поїздом на роботу довше як годину, а там ще від вокзалу дибали кільканадцять хвилин пішки. Тож нічого дивного, що додому поверталися пізно вечером, втомлені до краю, з одним великим бажанням добрести до ліжка та гідно відпочити. Ірена приїздила часто пізніше за Зенка, бо вступала по дорозі до крамниць, щоб купити харчі на вечерю та інші речі, необхідні для домашньої господарки.

Їли Валюхи мало не тому, що їм бракувало здорового апетиту по важкій праці, але тому, що їжа коштувала гроші, а вони встановили собі речинець, до якого рішили зібрати депозит на купівлю хати.

— Тільки подумати,— розважались вони розмовами вечорами,— мати свою хату з городом, з власним подвір'ям, кімнатами, кухнею. Яка чудова перспектива! Роби собі, що захочеш, кричи, скільки сили, ніхто не сміє противитись, протиставитись, нікому не приходитиметься більше кланятись, запобігати ласки, проситись. По довгих воєнних літах скитальщини на чужих сміттях така нова обставина виглядала для них неначе якась чудова фантастична казка.

[44] Виразів.

І ось ця казка могла тепер стати дійсністю, могла сповнитись. Все залежало тепер від них самих.

Для цього радісного дня, незвичайного свята все було заздалегідь обмірковано, заплановано і обчислено до найдрібніших деталей. Вони знали докладно, скільки треба було мати на неї завдатку, де найкраще купувати та за яку ціну. На порозі до здійснення цього великого діла стояли лише дві перепони: тобто час і гроші.

А поки що Валюхи жили в одній скромній кімнаті старого напіврозваленого будинку, що його мали руйнувати вкоротці, але до того властитель[45] винаймав тут помешкання новоприбулим емігрантам, бо вони без протестів та нарікань згідні були варити тут по чотири сім'ї на спільній кухні, та ще раділи, що мешкання обходилось їм так дешево.

Кожної ночі Зенко і Ірина лягали до ліжка, стараючись якнайскорше засинати. Потрібно було якнайкраще відпочити, щоб набратись сил, потрібних для дальшої праці на другий день. Тільки по неділях знаходилась ще звичайно нагода вийти на пару годин з цеї головокружляючої системи, вічної їзди поїздами та безконечної важкої праці. Тоді вони дозволяли собі незвичайні розкоші: залежуватись у ліжку до восьмої години ранку, після чого збирались і їхали до церкви на богослужіння. Повертались звідтіля до хати на обід, а по обіді відвідували вряди-годи когось зі знайомих українців, які також приїхали сюди недавно з Німеччини. Вечорами вирушали не раз до недалекого міського парку, де,просиджуючи на лавці, обчисляли залюбки місяці, тижні, а навіть дні, які їм ще залишились до завершення в банку -тої круглої суми, яка була потрібна на завдаток для купівлі хати.

Лише в'язні з довгим строком покарання очікують так і прагнуть всією душею приходу години звільнення так, як Валюхи очікували того моменту, коли зможуть стати на своїй землі, увійти під власний дах.

Вкінці прийшов той вимріяний день: Валюхи купили, а невдовзі перебрались до невеличкої, скромної, але своєї власної хати. Радості, здавалось,не буде кінця. Обидвоє бігали по ній, неначе діти. Оглядали чи не в сотий раз кожний куток, кожну цеглину та розмовляли при цім довго і завзято, що можна б тут перебудувати, змінити чи уліпшити, щоб будинок набрав більшої грошової вартості на випадок, коли б його колись довелось продавати.

---

[45] Власник.

Коли вперше лягли у своє ліжко, Зенко з виглядом полководця, який тільки що виграв велику битву, заявив:

— Знаєш, Ірено, ми, безперечно, вибрали добру країну для поселення. Бо скажи, будь ласка, де на круглому світі звичайний робітник може вже по двох роках праці купити собі власний дім? Який успіх, яке досягнення,— повторяв він по кілька разів в захопленні.

— Правда,працюємо важко, та й довг [46] на домі зістався ще чималий до сплати, але якби так мені пощастило роздобути працю з більшими «овертаймами»,то і довг можна б швидше сплатити та виплисти, як то кажуть, на чисту воду. Послухай, як гарно звучать самі слова: — Дім без довгів.

А тим часом роки проминали, пролітали з неймовірною швидкістю, забираючи зі собою рештки справжньої молодості. За працею Валюхи і незчулись, як завітало Різдво п'ятдесят дев'ятого року. Воно Зенкові вбилось особливо в пам'ять, бо скоро опісля йому пощастило дістати працю на багато вигідніших умовинах, як дотепер. Він став виконувати обов'язки уже повністю кваліфікованого автомеханіка. «Овертаймів» міг робити тепер скільки сам бажав, праці було завжди доволі. Настав час, коли він повертався домів [47], то Ірена вже давно спала. Домовились, що вона зіставляла [48] на кухні зварену вечерю, і йому приходилось її лише підогріти та, повечерявши, помити посуд. Робив це тихенько, делікатно, щоб не розбудити жінки. Впоравшись у кухні, всувався сторожко до спальні, де роздягався навпомацки в темряві та влазив так же нечутно, мов кіт, до ліжка. Зразу ж засинав, і по кімнаті скоро розносився його хропіт, рівний і сильний.

Очевидно, того роду розподіл часу не залишав багато можливостей на якесь нормальне подружнє життя. Довші розмови, чи простий обмін думками, хоча б в найпростіших повсякденних справах став завдавати їм раптом чималих труднощів. В рідких хвилинах, коли мали нагоду розговоритись кількома реченнями, розмова виразно не клеїлась. Бракувало спільного заінтересування, не знаходилось відповідної теми, яка б могла зацікавити їх обох. Він розказував їй тоді, чи не в сотий раз, про своїх товаришів по праці, що їх вона не видала в вічі, а Ірена торочила безнастанно про відносини і дрібні малоцікаві події в її ресторані, до якого він ніколи не заходив.

---

[46] Борг.

[47] Додому.

[48] Залишала.

Одного разу Зенко прийшов додому і застав жінку в вітальні за читанням якихось документів. Запримітив зразу, що знаходилась в збудженому і схвильованому стані.

— Знаєш, Зенку,— заявила урочисто Ірена, побачивши його,— я сьогодні одержала пропозицію від Нелі, властительки ресторану, стати її рівноправною партнеркою. Я знаю, що в нас немає під сю пору потрібної готівки, але вона згідна уділити мені позику на справді догідних умовах, щоб я лише на те пристала. Така нагода не трапляється кожного дня, тож обов'язково треба добре застановитись, а там винести рішення: так чи ні? Мусимо мати також на увазі те, що, купуючи половину підприємства, я зобов'язуюсь рівночасно працювати в ресторані кожної суботи і неділі, бо воно є якраз ключовою точкою нашої умови. Але що ж, люди працюють у чужих підприємствах по сім днів на тиждень, то чому б тоді мені вагатись, коли йдеться про своє? За це можна числити сміло на заробіток, що втроє перевищить мою дотеперішню платню.

Зенко спочатку буцімто опирався, відраджував несміло, удавав,що вагається, але в душі він радувався успіхам своєї жінки та її поривами вгору.

Зволікати далі зі справою ставало неможливим. Нелі спішилась, бо їй хотілось відпочити вже краще і довше. Заходила, отже, небезпека, що продасть цю половину комусь іншому і добра нагода пропаде раз і назавжди.

Скоро опісля Валюхи підписали умову, згідно якої ставали законно співвласниками ресторану з гарною, мелодійною назвою «Рената».

З цієї хвилини настав час, в якому вони майже цілковито перестали взаємно бачитись та зустрічатись. Зенко приходив додому і заставав Ірену вже в повному глибокому сні. Коли він будився вранці і збирався, її місце стояло пусткою. По неділях він залишався сам в хаті і зовсім не знав, що починати.

Церкви більше не відвідував, знайомих не візитував, занехав навіть прогулянки по парку, які колись так любив.

Але таке безділля тривало у Зенка коротко. Скоро він підшукав собі кілька робіт біля хати, більше, ніж встигав виконати. То ставив новий гараж, то добудовував веранду, ремонтував лазничку, малював спальню. А тим часом гроші в банку не залежувались в них довго. Проминули три роки — і сплачено ресторан, пройшло ще два — і хату очищено від боргів. Фінансові справи ішли у них завжди гарно, справно, немов по шнурочку. Якось взимку Ірена висловила була думку, що добре було б відкупити у Нелі і другу половину

ресторану. Вона сама натякала Ірені на таку можливість. Здоров'я в неї було слабе, до того ж зайшли якісь родинні непорозуміння з донькою.

Ірена зразу захопилась тією думкою і вже не давала Зенкові спокою.

— Ми,— казала,— коли хочемо запевнити собі сяку-таку старість, мусимо заробляти далеко більше грошей. З ними вона не страшна, але без них чоловік стається безборонним, зданим на ласку других. З таким кожний дурень може зробити, що завгодно: обидити, скривдити, насміятись. Вистачить поглянути кругом, щоб побачити, як поводиться світ зі старими, немічними людьми, в яких порожні кишені та банкові конта. Старечі доми, шпиталі та притулки виповнені по береги цими нещасливцями. Ось якої старості я справді лякаюсь, вона перед моїми очима стоїть вічним маревом-страхом. Тож пока час, годиться зробити все можливе, щоб до того жалюгідного стану ніколи не допустити. Розумієш, ніколи.

Зенко вповні згоджувався з поглядами жінки, не згоджувались лише його вже немолоді кості. Пройшли роки, а з ними кожної зими давався дошкульніше взнаки болючий артрит, який прямо отруював усе його життя, відбирав охоту до діла та поволі перемінював здорову колись людину в справжнього каліку.

Але Ірена все одно поставила на своєму. Вона відкупила від Нелі і другу половину ресторану. Тепер ніхто не смів їй тут ні перечити, ні ставати на дорозі, бо кожне рішення робила сама, за все несла відповідальність. Персонал, цебто кухар і три жінки прислуги, підлягали їй, слухали і працювали виключно для неї.

Тож нічого дивного, що гроші, немов вода ранньою весною, попливли до них могутньою струєю і заходила чимраз частіше потреба вирішувати питання, що з ними робити, як найкраще умістити, щоб приносили якнайбільше користі?

Ірена задумала купити ще один дім. Він мав служити для їхнього особистого ужитку, а той, в якому дотепер жили, вирішила здати й найми. Звичайно, тепер вона завше перша обдумувала біжучі фінансові проблеми, а вже опісля з'ясовувала їх із Зенком, а він з усіма тими планами повністю годився та одобрював. Тож і тим разом не протестував, хоч сил у нього ставало чимраз менше, і зі страхом міркував про ці труди та клопоти, що очікували його в зв'язку з переїздом на нове місце.

Недарма голосить українська приповідка, що два рази

перенестись з квартири на квартиру — це те саме, що раз погоріти. Але і тим разом жінка діпняла [49] свого, і Валюхи купили ще одну хату.

Був то модерний, прекрасний, збудований з червоної цегли будинок, розташований на вулиці, де доми один в одного були схожі на палаци. Стояв високо на широкій просторій площі, на якій виростали кругом рідкісні тропічні дерева, зеленіли під шнурочок підтяті кущі, вились різнобарвні алеї квітів. Ірена була невимовно горда на їхню нову резиденцію, хоч поділитись тим почуттям фактично не було з ким. Вона тепер мріяла про нові італійські меблі, що мали б зсередини віддзеркалювати гідно ту красу і багатство, яке зверху було кожному вповні очевидне. Одначе, щоб зробити відповідний вибір і зорієнтуватись в ціні, мусила б протратити обов'язково кілька днів в більших магазинах міста. Такого часу в неї, звичайно, не було, тому ті плани відкладались на дальший неозначений речинець, який згодом чомусь забувався і залишав усе нерозв'язаним. На одних словах кінчались також її постанови показати свій новий дім знайомим і людям, з якими колись удержувала сякі-такі стосунки. В роки по приїзді до Австралії Валюхи знайшли товариський зв'язок з кількома українськими родинами, але згодом за працею та вічною погонею за грошем усі ці контакти зовсім припинились та поволі пішли в забуття. Нерідко з кількалітнім опізненням Валюхи припадково довідувались від зустрічних в місті осіб, що того чи іншого знайомого діти чи вже покінчили середню школу, чи одружились, а ще інші дочекались внуків. Їхнє життя, виповнене однією лише працею, пливло одноманітно, рівно, без особливих змін, як пароплав, що пливе по плесі великої ріки. Вони до цього звикли, як привикають старі коні чи воли до свого воза, тягнуть його ввесь вік і не в силах навіть уявити собі для себе іншого, кращого існування за це. Якби не дзеркало, в яке все-таки доводилось їм заглядати кожного ранку, то можна б було подумати, що роки в Австралії пройшли оттак безслідно, не забираючи з собою зовсім нічого, і не принесли нічого, крім гроша. І вони дальше так підуть день за днем, скочуватимуться в безконечну вічність, в невідому нірвану, не знати чому та пощо?

І якраз тоді, коли найменше того сподівались, зненацька, без попереджень на них звалилось нещастя.

Почалось воно з зовсім простої причини. Зенко хоч мав

[49] Добилась, досягла.

незлу працю, ніколи не зміг дорівняти заробіткам, що їх приносила з ресторану Ірена. Він, звичайно, коли мова заходила про ці речі, старався перескочити якнайшвидше на інші теми. Одначе десь глибоко в серці приховував з цього приводу гостре почуття сорому та меншевартості. Воно ішло врозріз з його теорією «логічного міркування». З неї виходило, що чоловік, як голова родини, повинен вміти заробити завжди на «хліб», а жінка могла іти до праці тільки тоді, коли сама проявила до того охоту. Але щоб жінка приносила додому вдвоє більше грошей від чоловіка, про таке диво він ніколи не чув ні вдома, ні на еміграції. Воно видавалось йому явищем вкрай неприродним, дивовижним та принижувало навіть його особисту гідність.

Але що ж було робити? Як зарадити тому? Де дістати працю з високою платнею, коли він мав звання звичайного механіка? Питання заробітку додаткових грошей хвилювало Зенка вже здавна. Він ходив скрізь, розпитував про можливості, але надаремно. Аж ось одного разу в розмові з клієнтом зав'язалась довша дискусія на цю тему. Клієнт той, молодий ще чех на ім'я Фелікс, торгував здавна всячиною, починаючи з горішків і кухонного устаткування, а кінчаючи одягами та сукном. Він твердив, що під сю пору в світі комерції створилась прекрасна кон'юнктура та велике запотребування на простирадла. Короче кажучи, великі фірми не хочуть більше тим займатись, а малі не встигають з продукцією. Такі незвичайні умови трапляються рідко, але хто вспіє їх використати в відповідний час, той загорне в кишеню добрі гроші. «Якби в мене так побільше капіталу було,— повторяв Фелікс,— я знав би, що робити. Треба лише запастись в якнайбільшу кількість бавовняного матеріалу. Просто з фабрики в великих звоях він дістається найдешевше. Ці звої слід потяти на відповідні кусні, а там на машині зарубцювати кінці — і простирадло готове. Відчисливши всі видатки на простирадлі, можна заробити без труда два долярі».

Фелікс, будучи вродженим комерсантом, умів прекрасно розмалювати гарними фразами картину, що була заразом принадна, переконлива та ще й до того, здавалось, без найменшого ризику.

— Я людей знаю,— запевняв він Зенка,— які за минулий рік доробились на простиралах великого майна. Звичайні фабричні робітники з постійною працею встигають у вільних годинах зарубцювати на тиждень по двісті штук. Це означає чистих чотириста долярів на руку. Кожних сім днів — то зовсім непоганий заробіток, коли подумати, що і податку

тут ніхто не платить. Кажуть, що гріш на дорозі не валяється, а он в тім випадку неначеб валявся. Самому мені це діло не під силу, треба не менш десять тисяч, а я їх не маю, але якби так піти на спілку з кимось, хто має, то діло б можна наладнати.

Зенко знав, на кого Фелікс натякає. Він і сам зразу захопився був тою думкою. Тепер вони сіли, разом обговорили діло як слід і приготовили згрубша контракт, що його мали віддати до адвоката.

Згідно з ним, Зенко зобов'язався дати гроші, Фелікс в свою чергу мав знайти купця на товар та достарчити [50] половину продукції. Скоро по підписанні умови Зенко розшукав і купив дешево в місті машину до шиття. Поставив її в гаражі на столі, а тим часом замовив на кілька тисяч долярів бавовняного матеріалу. Коли привезли звої, він зразу, не гаючи часу, взявся вечорами і по неділях за працю.

Спочатку робота йшла йому пняво і несправно. Стара вже машина часто затиналась, ломились голки, та з кола злітав пасок. Одначе по якомусь часі він навчився нею справно орудувати, так що аварії ставали рідкістю і робота ступала швидко вперед.

Біда скоїлась з зовсім іншої непредвидженої [51] причини.

Кожного тижня, як було домовлено, Фелікс забирав в нього матеріал, цебто звої бавовни, а привозив готові, вже ним пошиті, простирадла. Їх тут складали в гаражі під сам дах, рівненько й акуратно. Скоро, одначе, там нагромадилось стільки простирадл, що більше годі було змістити. Настав час продажу. Фелікс, згідно з умовою, найшов купця. Погодились на вигідну для них ціну, але той вимагав, щоб товар було доставлено йому до його приміщень. Підписали умову — і тільки тоді виявилась неприємна несподіванка: магазин покупця знаходився в кам'яниці на третьому поверсі, але ліфт в цім будинку від непам'ятних часів не функціонував.

Фелікс і Зенко кинулись кругом розпитувати по транспортних підприємствах про можливості перевозу свого товару. Показалось, охочих не бракувало, але їхні ціни відстрашували обидвох партнерів. Виходило, що, оплативши транспорт, у них на руках лишиться лише одна третина наміченого ними заробітку.

Засумувавши з такої несподіваної невдачі й досади, що непредвиджена перепона грозила зруйнуванням їхніх планів,

[50] Виготовити.
[51] Непередбаченої.

Зенко намовив Фелікса взятись самим за перевіз товарів.

— Треба лише,— казав партнерові,— позичити собі невеличкий грузовик, вибрати одну з неділь, коли в місті стає безлюдно, і тоді ми самі зможемо поносити простирадла, куди треба. Я в часи війни носив міхи з вуглем на п'ятий поверх, а вуголь важчий за простирала.

Фелікс без великої застанови зразу пристав на пропозицію Зенка. В означений день під хату заїхав грузовик. З самого ранку обидва партнери, обладовані простирадлами, мов ті в'ючні гірські коні, складали свої товари на авто. Заладувавши повністю машину, поїхали до міста, і тут треба було все виладувати і винести на третій поверх.

Фелікс, далеко молодший від Зенка, справлявся з завданням ненайгірше, але Зенко по кількох годинах такої інтенсивної праці ввесь спітнів, зблід і важко дихав, піднімаючись з великим трудом по безконечних, як йому здавалось, сходах. За кожним таким ходом він потребував все довших і довших відпочинків, без упину втирав з чола піт і підходив до крана, щоб напитись води.

Біля самого полудня, коли грузовик майже спорожнів, Зенко нагло схопився за груди, випустив з рук простирала, які полетіли вниз по сходах, а за ними вслід покотився і сам Зенко. Прибіг переляканий Фелікс, намагався рятувати товариша як умів, скинув йому черевики, розіп'яв сорочку і пасок. Хтось призвав машину першої допомоги, але вона прибула запізно. Зенко вже не жив.

Важко прийняла Ірена цей страшний, несподіваний удар долі. За роботою в ресторані не було часу ніколи застановитись над звичайнісінькими життєвими справами. Не думала ніколи не те що про можливість смерті, але в своїх повсякденних планах виключала навіть можливість якоїсь поважнішої хвороби своєї чи чоловіка. І ось тут раптом без найменшого попередження скоїлось таке нещастя. Вперше по довгих роках вона поважно застановилась [52] над простим питанням: куди,властиво,вона прямує? Що з нею буде? До чого потрібне їй оце вічне нагромаджування грошей? Приходила не раз додому, дивилась кругом — і усе здавалось для неї чужим, непотрібним, безвартісним. Їх великий гарний дім став нагло пустим, холодним і непривітним будинком, якого почала навіть лякатись. По змозі Ірена старалась з нього втекти — і то якнайдальше. Приходила сюди пізно увечері, щоб лише поспати. Але і спання доброго в нім

[52] Тут: замислилась.

не зазнавала так, як колись. Хронічне безсоння докучало їй безнастанно, мучило і підточувало рештки сил. Лежала ночами горілиць, та прислухувалась до найменшого звуку. Іноді їй здавалось, що чує, як Зенко повертається з праці додому. Зовсім виразно чула, як знімав черевики, потім як мився в лазничці, їв вечерю, стукаючи тарілками. То знову їй здавалось, буцімто злодій розбив вікно. Чула, як на землю посипалось скло, хтось ходив по хаті, сував речами. Другого дня наказала вставити на вікна грати. На двері було заложено подвійні замки і міцні ланцюги. Але й ці заходи не принесли їй ні дрібки спокою. За всяку ціну їй хотілось мати в хаті якусь живу істоту. Вона тоді купила собі собаку. З цього часу великий німецький вівчур бігав кругом хати на ланцюгу і давав знати скоро, коли хтось чужий до неї наближався.

Тепер і праця в ресторані стала для Ірени докучливим тягарем. Зникло беслідно давнє задоволення і ентузіазм, що вона з неї відчувала. Від самого ходження кожного дня ноги їй пухли, синіли, а в грудях давив нестерпний біль. Доктори радили їй чимскоріше кидати працю та відійти на заслужений відпочинок. Ірена і сама бачила добре, що прийдеться незабаром продати ресторан. Справа була лише в тому, що без нього життя для неї не існувало. Її брав жах на саму думку, що ось вона пробудиться одного ранку і виявиться, нікуди не треба уже спішити. Ніхто не дожидатиме її приходу, доручень, вказівок. Життя попливе собі далі, так немов нічого не сталось. Нікому не спаде навіть на гадку згадати про неї зайвим словом, бо знала добре, що особистих приятелів в неї ніколи, ніде не було. Незважаючи на різноманітні медикаменти та пілюлі, які точно приймала, на довгі консультації в найкращих спеціалістів лікарів, Ірена тепер ледве трималась на ногах. Заходила потреба за всяку ціну продати ресторан.

В свій останній день в ресторані вона ходила, немов у сні. Нагадувала жінку, якій трапилось незвичайне горе, з яким конечно було погодитись. Вечером приплენталась додому, сіла в фотель і гірко заридала.

З цього часу для Ірени пішли важкі дні зневіри і депресії. Ось нагло, мов ножем, відрізано всі її дотеперішні зацікавлення, сподівання і стремління. Усе те, чим гордилась, жила і хвилювалась. Остались одні німі мури її будинків та безмежна порожнеча душі. Перед нею не видно було більше ні дороги, ні мети.

Хтось порадив Ірені адаптувати собі молоду, бідну дівчину для товариства, а також щоб було кому залишити свій маєток, на який обоє з мужем так важко працювали. Зразу

сама думка видалась їй зовсім непоганою. Вона ходила скрізь та розпитувала людей про самотніх дівчат, але без успіху. Траплялись вправді майже повнолітні сироти, бідні студентки, які потребували допомоги, але в кожній з них Ірена скоро запримічувала ціхи характеру, що їй не подобались. Підходящих чомусь не було.

А тим часом життя не стояло на місці. З сильної, енергійної,повної ентузіазму Ірени, що приїхала колись до Австралії, залишилось мало подібності. Двадцять літ важкої праці та неспокійного, нервового життя зробили з колись непоганої жінки справжню стару, якій через дошкульний артрит важко було не лише ходити, а навіть довше стояти на одному місці. До фізичного занепаду долучились ще виразні познаки духовного зламу. Їй видавалось чимраз частіше, що знайомі, які приходили до неї на відвідини, не думали про ні що інше, як лише про те, кому з них вона залишить свої маєтки. Вона була свято переконана, що всі ці вертихвістки, підлабузники, медослови приходили сюди, бо відчували можливість легкої наживи.

— А хай вони здохнуть, щоб їм язики повідсихали, хай їх шляг трафить! [53] — проклинала Ірена часто, шкутильгаючи сама по хаті після кожної такої візити знайомих.

— Крутяться заодно, а на умі в них одне: мої гроші. Злодії! Падлюки! Але я їм велику дулю запишу, тим жебракам. Нікому нічого дарма не дам, бо і мені в житті нічого даром не давали. Усе я мусила здобути собі сама от сими двома руками. В смердючій кухні треба було гарувати, в найбільшу спеку, найгірший сквар. Аякже, мої дорогі, то не були жарти. А мій покійний Зенко пів свого життя під автом пролежав в оливі і болоті. Не встидався простої праці, хоч був агрономом. Інтелігентним чоловіком. А тепер ці гади хочуть підступно і легко наш піт, нашу кров дарма забрати? Ніколи того не дочекаєтесь, злодії, чуєте, ні-ко-ли!

І Ірена пінилась, виливала жовч на людей, які її щиро жалували та бажали тільки піддержати на дусі, знаючи, який гіркий може бути світ самотньої людини.

Зимою рознеслась вістка між українцями, що Ірена Валюх опинилась в шпиталі. Спочатку якось ніхто не міг сказати певно, в котрім саме шпиталі вона перебуває, але згодом діло вияснилось. Вона була в загальнознаній психіатричній лікарні в частині міста, званої Парраматтою. Дехто зібрався і поїхав туди її відвідати, але зразу виявилось, що яка-небудь раціональна розмова з нею ставала неможливою. Кожного

---

[53] Лиха пригода трапиться.

прибулого вона зустрічала галасливою і їдкою лайкою, хоч нікого вже справді не пізнавала.

— Ви вже знову присунули сюди, щоб мене обманути? Хочете, щоб я вам щось записала? Ось дивіться, які мудрагелі мені знайшлися! Не встидаються нікого і нічого! — кричала на ввесь голос по-українському, аж луна котилась шпитальними коридорами, понад всі інші вигуки розумово хворих. Заскочені таким привітом, гості тікали звідтіля чимскоріше і, очевидно, вдруге більш туди не показувались. Швидко візити до неї зовсім припинились і люди, зайняті своїми справами,забули, мабуть, зовсім, що така жінка існує на світі.

На саме Різдво сімдесят шостого року рознеслась під церквою вістка: «Ірена Валюх закінчила своє земне життя». При цій нагоді пішли також поголоски, буцімто на Україні залишила далеку родину. Їм, отже, законно припав ввесь її маєток, бо заповіту годі було знайти. Радянський уряд, казали, зложив в їхньому імені претензію на спадок, її ніхто не оспорював, тож дістали усе до посліднього цента.

В домі, в якому жили колись Валюхи, поселились тепер молоді китайці. Вони, видно, люблять звірят, бо перед домом на широких сходах лежить часто отой німецький вівчур, якого купила собі ще давно Ірена, лякаючись злодіїв. Я їду туди повз ту хату кожного дня на працю автом і його помічаю. Він вже старий-престарий. Змиршавів, зсох на тріску і тільки знає, що вигріватись на сонці та спати. «Цікаво,— думаю не раз,— чи зосталось в його собачій уяві що-небудь про його першу пані? Чи згадується вона йому ще хоч би в старечому псячому сні?»

Люди, і ті забули скоро про Валюхів, не те, що собака.

Кладвія Фольц

МАТЕРИНСЬКЕ СЕРЦЕ

Недавно моя знайома оповіла мені про життя однієї матері трьох синів. Першу частину вона оповіла зі слів матері, а в другій вона була сама свідком.

Назвемо оповідачку Оленою.

— Отож,— каже Олена,— почну від самого початку, так як мені розказувала стара. Ще перед війною, живучи в невеличкому містечку на Україні, ця жінка мала чоловіка та трьох синів. Нелегке було життя, але й не гірше за всіх. З початком війни двох старших синів взяли до війська, а наймолодшого, якому ледь-ледь сповнилося 16 років, німці під час окупації забрали до Німеччини на працю. А пізніше бомбою забито й чоловіка. П'ятдесятилітня жінка залишилась сама і до кінця війни бідувала та поневірялася, як і мільйони інших людей.

Закінчилася війна. Обидва старші сини повернулися додому неушкодженими, скоро поодружувались, обзавелись родинами, а за наймолодшим і слід пропав. Боліло материнське серце, ой, як боліло. Вдень, за клопотами та няньченням онуків не мала часу думати про наймолодшого, зате в безсонні ночі мучили її важкі питання: Де він? Чи живий? Чи поліг десь у чужій землі? Все думала, думала і потайки плакала.

Аж ось радісна несподіванка. Після п'ятнадцяти років, по закінченню війни, мати (тепер уже і бабця) отримала листа аж із Австралії, від наймолодшого любимця. З радості вона мало не померла. Де є та країна — Австралія, вона докладно не знала, та це й не було важливим, головне, що син живий! І полетіли листи за листами в обидва кінці, а з листів виявилось, що син одружений і має двох хлоп'ят. У листах він просить маму приїхати на гостини, а ще краще назавжди, й він оплатить всі її видатки. Не їсть бабця і не спить, марить Австралією.

Після двох років турбот та офіційної біганини бабця прибула в Австралію. На летовищі [54] її зустріла вся синова

[54] Аеродромі.

родина. Як звичайно — вітання, знайомства, поцілунки та сльози радості. Невістка молода, розбитна, одягнена та намальована, як лялечка, тримається трохи осторонь, косо поглядаючи на свою «незавидну», простенько одягнену свекруху. Хлопці теж тримаються мами.

В перші дні не могли надивитися та наговоритися з сином, бо ж скільки спогадів, скільки новин...

Швидко проминула синова відпустка, і він знов пішов до праці. Від невістки-чужинки, хоч і слов'янського походження, яка, безумовно, була керуючою половиною в родині, віяв холодок неприязні, бо з приїздом бабці хлопців помістили в одну кімнату (раніш вони були нарізно), тепер у звільнену кімнату помістили бабцю. Хлопцям це не подобалось, виникали щоденні сварки та бійки. Бабцю вони не любили, її мови не розуміли, називали її «інтрюдер» (тобто особа, яка влізла без дозволу). Невістка сердилась, сперечалась і сварилась з хлопчаками. Коли зрештою була вибита шибка у вікні, а хлопці ревіли з побитими, закривавленими носами, у невістки лопнуло терпіння. Вона вилила струм докорів та образ на бабину голову, закінчивши такими словами:

— Ти хотіла бачити свого сина? Ти його вже побачила, а тепер їдь назад. Я не дозволю своїм синам бідувати через якусь стару бабку! Ми не маємо для тебе місця! А буде твій син багато базікати, то я і його пошлю за тобою!

І, зібравши бабині речі, викинула їх за поріг.

Забрала стара свої лахи та й пішла світ за очі. Куди ж іти? Чужа країна, чужа мова... Вийшла аж за поселення, сіла з оклунком при дорозі та й дала волю гірким сльозам.

Аж ось їде авто. Зупинилось, і середнього віку чоловік зрозумілою бабці мовою гукає:

— Гей, бабцю, ти хто така? Ти подібна до наших! Що тут робиш і чого плачеш?

Бабця не вірила своїм вухам... Та це ж якесь чудо! Вона кинулась до авта і, захлинаючись сльозами, коротко розповіла, що з нею сталося.

— Та тебе сам Бог мені послав! — вигукнув чоловік.— Розумієш, моя дружина втекла з іншим, а мене залишила з трьома дітьми. Хочеш бути у мене за господиню? Будеш на всьому готовому, та ще й платити буду. А ти й дітей доглянеш, бо я маю крамницю і не можу з ними сидіти вдома.

Бабця впала на коліна, відбиваючи Богові земні поклони. Потім ловила чоловікові руки, намагаючись їх поцілувати. А чоловік вкинув бабчин оклунок у авто та й забрав бабцю з собою. Таким чином вона знайшла собі нову родину.

Отут, по-сусідськи, з нею й познайомилась її землячка Олена, яка далі вже розповідала від себе:

— Бабця сумлінно провадила господарство та доглядала дітей. Завела город, курей, качок, продавала сусідам свіжу городину, яйця та пташенят. Зібрані гроші, а пізніше й пенсію, відносила до банку. Іноді посилала пачки синам додому, а також послала гроші для пам'ятника на могилу чоловіка. В листах до синів писала, що їй живеться добре, працюється легко, бо все робиться машинами.

Летіли роки. Повиростали хазяйські діти, а бабця досягала похилого віку. В її душу закрадались самотність та туга за рідним краєм. Про тутешнього сина та його родину й чути не хотіла. А син, довідавшись, де вона є, не проявив ніяких заходів до примирення. Дружина перемогла.

А тут ще невеселі вістки з дому. Старшому синові на праці відрізало праву руку, а середньому синові зробили тяжку операцію на легені — ледве дише. Обидва нездатні до праці, а жити треба, значить,треба грошей. Одна втіха в батьковому пам'ятнику.

Ще більше розболілося бабчине серце, з'явилось вперте бажання померти на рідній землі і бути похованою з чоловіком. Але сама їхати через похилий вік не наважувалась, а дізнавшись, що землячка Олена вибирається «додому» відвідати сестру, упросила її взяти з собою. Хазяїнові та сусідам говорила:

— Поїду додому вмирати.

Полагодивши всі папери, вони вирушили в дорогу.

Бабця раділа, аж помолодшала.

І от вони на рідній землі. На летовищі їх зустріли обидва здорові сини та одна невістка, з руками повними квітів.

Побачивши їх неушкодженими, бабця охнула й зімліла. А очунявшись, запитала:

— А де ж ваші ушкодження, про які ви писали в листах?

— А то ми пожартували,— відповідали вони,— щоб розчулити материнське серце. Бо ж ти писала, що легко заробляєш гроші, а нащо вони тобі, старій жінці, здалися? А нам з родинами пригодяться!

Розмовляючи, дійшли до авта, тримаючи під руки бабцю, яка ледве пересувала ноги. В авті сини наперебій, безтурботно вихвалялися, що авто їхня власність.

— Ну, коли так,— каже бабця,— то раніш, ніж їхати до хати, везіть мене на цвинтар, я хочу оглянути пам'ятник.

— Ма-а-мо! — вигукнув старший син.— Та чи мертвому батькові не все одно, як лежати? Ми їдемо в його пам'ятнику!

— Як це так? Я щось не розумію, що ти говориш? — зі здивуванням питала бабця.

— А так,— каже син,— ми до пам'ятникових грошей доклали своїх й купили авто. А батькові земля без пам'ятника буде легшою!

Далі бабця вже не мала сили ані говорити, ані питати, вона дістала атаку серця [55]. А коли її привезли до шпиталю, то вона ледве спромоглася вимовити:

— Поховайте мене з чоловіком...— І Богові душу віддала.

Отак навічно перестало битись змучене, зневірене материнське серце. Вічна їй пам'ять,— перехрестившись, закінчила свою розповідь Олена.

ОХОРОНЕЦЬ ТРАДИЦІЙ

Сьогодні прем'єра чергової вистави драмгуртка. Іде побутова комедія. За лаштунками напружено-схвильований настрій, трохи метушні та бігання. Та ось дзеленчить третій дзвінок, світло на залі згашено, розсунулась куртина [56] і розпочалась вистава.

Пройшла вона не досконало, але й не зле, а як і всі аматорські вистави. Після закінчення вистави, як правило, до вбиралень заходять родичі, друзі та знайомі, прихильники театрального мистецтва, щоб погратулювати за успіхи та зробити зауваження. А дехто зайшов, щоб випити чарку з артистами та закусити, чим Бог послав. Навколо голосні розмови, вигуки, сміх. Поруч мене розгримовується наша головна артистка, гарненька Оля. До неї підходить літній пан магістер і, з поклоном та поцілунком руки привітавшись, починає її хвалити:

— А ви, Олюню, зі сцени виглядаєте неперевершеною красунею. У гарному віночку, як квіточка запашна.

— Невже лише зі сцени, а в дійсності то ні?

— Та ви й в дійсності нічого собі, слава Богу... Та-ак от, не дивлячись на вашу красу, я хочу вас покритикувати. Дозвольте?

— Прошу дуже,— солоденько усміхається Оля.

А через люстерко моргає до мене, мовляв, слухай.

— А не образитесь? — питає пан магістер.

— Ні, чого ж я маю ображатися. Я вам буду дуже вдячна.

---

[55] Інфаркт.

[56] Завіса.

— Ви зна-а-єте,— почав непевно пан магістер, крутячи в руці свого капелюха,— я вас на сцені зразу впізнав...

— Ну й що ж? — питає Оля.

— А то, що ви вийшли на сцену, я й кажу своєму сусідові: «Ото Оля Ш-ко...»

Утворилась ніякова мовчанка. Оля знову зиркнула на мене, мовляв, прислухайся далі і, повернувши до пана магістра, запитала:

— Ну, а в чому ж саме полягає критика?

— А в тому, що я вас пізнав. Ви не добре характеризуєтесь [57]. От у нас ще вдома, у селі, як ставили виставу, то так захарактеризуються, що батько рідного сина не пізнає. А я ж кажу, що я вас зразу пізнав.

Ми обидві розсміялися.

— А ви,— звернувся він до мене,— як режисерка, не мусили б сміятися, а мусили б це взяти до уваги, коли вам цінні завваги подає людина, яка на своєму життєвому шляху бачила не одну виставу і добре розуміється на театральному мистецтві.

— Слухайте, пане магістре,— кажу я,— дякую вам за завваги, але мушу зазначити, що така характеризація застаріла. Сьогодні не зловживають гримом. Адже ж коли ви дивитесь кіно чи телевізію, тож ви зразу пізнаєте голлівудських зірок. Чи не так?

— Так то ж Голлівуд, то нехай собі роблять, як хотять. Нам до їх діла нема. А от ми мусимо дотримуватися наших національних традицій, а не мудрувати на новий лад. Треба робити так, як батьки та діди робили.

— Ну добре,— каже Оля,— то їздіть не автом, а волами, так, як батьки та діди робили.

І знову ми розсміялися, бо були таки в доброму настрої.

Пан магістер розгнівався, аж почервонів:

— Не бачу нічого смішного! Своє плекати треба! Чужого розуму набралися та й забули, чиї ви діти! Не сподівайтеся мене бачити на вашій наступній виставі! На добраніч!

Вклонився і хутко вийшов.

---

[57] Тут: перевтілюєтесь, гримуєтесь.

ПАН ІНТЕЛІГЕНТ

Поспішаю від електрички до Народного Дому, на концерт гостей-артистів, та принагідно продати декілька «Альманахів», випущених у річницю нашого поселення у Австралії. Мені назустріч повз запарковані авта поспішає один з видатних, титулованих членів нашої «провідної верстви».

— Добрий вечір! — вітаюся.

— Дай Боже здоров'я! — відповідає.— Куди так поспішаєте?

— На концерт, а ви що, не йдете?

— А чи мені хтось за це заплатить? — рубонув він.

— За що? — питаю.

— Та за те, що я згаю дві-три години на концерті!

Я від здивування остовпіла.

— Але ж, пане,— кажу,— ви ж інтелігентна людина, а таке говорите!

— А що ж,— каже,— одно звання «інтелігента» мені грошей не дає. А ви знаєте приповідку цієї країни, що «час — це гроші», так ото як мені заплатять, то я вже піду на той концерт.

— Та ви жартуєте! — кажу вже трохи з натиском.— Подумайте, що ви говорите!.. Я чула, що на збори та засідання доводиться принаджувати людей перекусками та чаями з печивом, бо з ліноощів самі вдома не хотять пекти, але ж на концерт?.. та ще й на гостинний?!. то вже за квиток ви мусите заплатити, щоб бодай оплатити артистам кошти подорожі! Цей концерт — це ж національно-культурне виховання смаку, так би мовити, естетична розвага! Інтелектуальне шліфування характеру! — натискаю на «інтелігента».

— А-а-а, шановна добродійко, чи ви якесь підприємство маєте? — питає він.

— Ні,— кажу,— не маю. Я працюю на фабриці, але яке це має відношення до концерту?

— А таке, що ви нічого не маєте, то у вас і голова не болить. Так ви отими концертами і розважайтесь, а я мушу бізнес провадити! Розумієте, бі-з-не-с! Долярчики робити! От що!

— Та майте совість,— кажу,— здалеку приїхали, гості ж, треба підтримати. Це ж наше, рідне, українське!

— А я, пані добродійко, їх сюди не запрошував. Той, хто їх сюди запросив, той хай і підтримує і їм за дорогу платить. А тепер, вибачте, спішу!

— Ну,— кажу,— купіть ось хоч книжку. «Альманах» — річниця нашого поселення в цій країні.

— А про мене там щось є?

— М-м-м... Не пригадую... Здається, немає.

— Так нащо ж я його буду купувати? Нехай ті купують, про кого там написано та чиї пики там на знімках. А я мушу бігти!

І, глипнувши на золотий ручний годинник, додав:

— Ось я і так з вами згаяв час, а тепер мушу гнати! Гукнув «бай-бай» і побіг до авта. Заревів мотор, і авто зникло. Я дивилась йому вслід і думала: «Дай Боже, щоб його гонитва в авті, за долярами, не привела його на те місце, де «нема ні журби, ні зітхання»... та де й доляри не потрібні!»

ЯБЛУНЯ

Я їду електричкою у передмістя. Їду в той час, коли ранковий рух закінчився і у вагонах мало людей. А з віддаленням від центру міста стає ще менше. Зрештою у вагоні лишилось нас двоє: я та ще одна жінка середнього віку, що сиділа у протилежному від мене кінці вагона. Але я її добре бачу.

Ось вона озирнулась навкруги, впевнившись, що окрім нас двох у вагоні нікого немає, обережно вийняла з торбинки конверт летунської [58] пошти і, розірвавши його, почала читати, а я задивилася на гарні краєвиди, що пропливали мимо вікон.

Раптом почувся плач... Ні... Чи то був сміх? Я глянула на пасажирку, її плечі здригалися, а біля уст вона тримала хустинку. Тяжко було зрозуміти, чи жінка плаче, чи сміється. Та ось вона закрила очі хусткою і голосно заридала.

Я підійшла до неї з запитом, що сталося і чи я можу їй якось допомогти.

Вона, почувши акцент у моїй англійській вимові, зразу запитала, якої я національності.

— Я — українка,— кажу.

— А я,— каже вона,— грецького роду, з-під Херсона. Та від грецького лишилось лише прізвище, бо предки вже віками жили на Україні, так що ми по духу вже більше

[58] Авіапошти.

українці, аніж греки, бо й дома у родині говоримо по-українському.—А потім раптом запитала:

— Чи у вас дома, в Україні, є хто-небудь з родичів?

— Були,— кажу,— та старші всі померли, а молоді, народжені після війни, мене не знають, так що тісного зв'язку не маю.

— А у мене,— каже супутниця,— там є двоюрідна сестра, з якою ми з дитинства були ближчі, ніж деякі рідні сестри, бо й мешкали по сусідству. І всі ці роки на чужині я згадувала про неї, та не наважувалася писати, бо й не знала, чи вона жива, бо перед війною ми переїхали в інше містечко. А оце, дякуючи землякам, що сюди приїздили на відвідини до своїх родичів, ми відновили зв'язок. Ось отримала від неї другий лист. Поспішаючи до потягу, зустріла листоношу, то й не мала часу прочитати, а тепер, думаю, дай перегляну... Нетерпіння ж... Кортить... Ось послухайте, що вона пише, і ви зрозумієте, чого я плачу, бо ж ви теж «звідти».

І мовчки пробігши очима кілька рядків, вона почала вголос читати таке:

«А пригадуєш, сестро, як часто ми дітьми, у передвоєнні роки, гралися у «нашому закутку», між хатою та вугільним сарайчиком, у «хатки»? Не маючи іграшок, ми з трави та гіллячок насаджували «городець та садок». Пригадуєш, як ми знайшли десь манюній паросток яблуньки і пересадили у наш «садок»? Дитинство... Дитинство... Скоро після того ваша родина виїхала з нашої місцевості, а я, з туги за тобою, в «наш закуток» більше й не заглядала. Ніхто не помітив, як та яблунька збереглася і росла. Помітили лише тоді, коли вона, тонесенька, перевищила сарайчик і навесні зацвіла. Був перший рік війни. Мама і я тішилися яблунькою, згадуючи вас, і плакали. Перший рік вродилось мало яблук, і були вони дуже кислі. Їх можна було їсти лише мерзлими, і все одно ми їх поїли. Бо ж була війна і голод. А дійсно рятівну ролю відіграла яблунька у перший рік після війни. Не буду тобі описувати всю трагедію післявоєнного часу, ти сама можеш уявити — все знищено... все розбито... А наша яблунька окріпла і вродила, як на диво. І якими лише способами ми не приготовляли ті кислі яблука: і пекли, і варили, і сушили, і змішували з чим лише могли, і випікали «хліб» або коржі. Фактично, вона нас врятувала від голодної смерті.

Минали роки,— читала вона далі,— батьки померли, я одружилася і маю двох дітей.

Декілька років тому стовбур яблуньки зчервивів, і ми з болем в серці мусили її зрубати. Але від кореня виросли нові

паростки, і діти доглядають їх після того, як я розповіла їм всю історію цієї яблуньки і яку ролю вона відіграла в нашому житті... Хтозна, може, колись вона і їм стане в пригоді».

Ми доїжджали до цілі моєї подорожі. Я поспівчувала супутниці і, попрощавшись, вийшла з вагона. А вона, витираючи рукою сльози, хустинкою махала до мене з вікна вагона, як до давньої знайомої, з ким вона розділила всю радість і смуток прочитаного листа. А ми навіть як слід і не познайомилися.

Степан Радіон

СТАРИЙ ДЖО

Стоїть стара, на стовпчиках, обшита дошками, квадратова австралійська хата при дорозі Байв'ю, а в ній живе, певне того самого віку, десь років сімдесят п'ять, середнього росту, присадкуватий, білявий, довголиций, старий Джо Ґайнс. На стінах хати, на основних дошках, біла фарба потемніла, видно, мальована давненько.

Біля хати одноакровий садок з низькими всілякородними яблунями й сливками. З другого — лежить облогом з травою по пояс пастівень. Перед хатою невеличке подвір'я зі старою дерев'яною шопою і старими курниками, оббитими хвилястою бляхою. Ті курники починаються біля самої шопи й тягнуться одним рядом, зникаючи десь поміж деревами саду та приляглими межовими евкаліптами, блеквудом, вотелтрі, тітрі [59]. Ті самі дерева тягнуться з лівого боку дороги Байв'ю. А з другого боку тієї самої дороги дрімає межовий густий ряд карачаюватих, низьких кипарисів. За тим рядом кипарисів стоїть гарна австралійська «везерборд» — хата на вигляд колишньої відпочинкової вілли в Карачівці біля Харкова. Там жив сусід Джо Гайнса. А дальше з обох боків головної асфальтової дороги стоять то тут, то там, одна побіч другої, гарні дерев'яні вілли.

Ця невеличка австралійська оселя, десь з тридцять чепурних вілл, має, очевидно, бар у центрі оселі біля шосе — головного шляху. То тут, то там хтось кудись іде чи звідкілясь вертається, лише старий Джо майже ніде не виходить і ні з ким не зустрічається. Його єдиними й нерозлучними друзями й приятелями є чорний пес Негр та сивий кінь Король.

Джо жив самотнім життям не тому, що в нього не було ні роду, ні броду. Ні. Він приїхав сюди з Англії сорок років тому назад. Він виховав трьох діток — дві дочки й сина. Дочки повиходили заміж і жили в сусідньому містечку, а син — в одному з подальших міст Гіпсленду. Джо з жінкою не

[59] Дерева, ліс.

ладнався, тому вона на старі літа жила собі окремо в Мельборні. Життя Джо було таке монотонне, як австралійський буш[60]. Ні змін, ні контрасту, ні колориту. Він вставав пізнувато, не поспішаючи, вдягав вилинялий сірий комбінезон, виходив на подвір'я, вітався зі своїм псом Негром. Здалека посилав раннє поздоровлення своєму коневі Королеві й вертався назад у хату. В хаті розпалював огонь у залізній пічці, робив снідання — смажив яєшню з шинкою, випивав чашку або дві чаю, давав псові кусень м'яса й миску молока, йшов до коника, розбалакувався з ним, як з людиною, і переводив його з довгою віркою на інше місце на попас. Коник на нього дивився і або помахував злегка головою, або чмихав.

Джо Гайнс, переводячи його на інше місце, зі співчуттям заглядав на коникове дике м'ясо, яке, завбільшки з середнє яблуко, вибилось на грудях з незагойної рани й ніби на жилі трималося. Джо ветеринара не кликав і нічим не лікував. Йому жаль було тратити гроші на те,й коника позбутися він не міг, бо привик до нього, як до найліпшого приятеля. І так сивий гладкий Король, завбільшки з середнього коня арабської породи, жив з Джо Ґайнсом, не турбуючись своєю раною і наростком живого м'яса.

Король круглий рік попасувався розкішною травою, ледарював і спокійно жив, так само як і його господар Джо. На Гайнсовій присадибній землі й зарослій травою та кущами дорозі Байв'ю Королеві вистачало паші на весь рік. Так само, як старому Джо Гайнсові було всього досить на добре безтурботне прожиття його старечої пенсії.

Так Джо жив у п'ятикімнатній хаті. Одну з кімнат займав сам, а решта стояли порожні й, ніби чорними очима, дивилися на дорогу своїми затемненими зсередини вікнами. Джо лише деколи, раз або два на місяць, а часами раз на рік, одягався святково в новий костюм, накладав краватку й їхав на годину-дві провідати дочок чи жінку.

Я ж завжди, їдучи з праці додому, вітався з ним на дорозі або часом заходив на хвилину на подвір'я побалакати з ним. Він до всіх, як дорослих, так і дітей, які з'являлись на його присадибі чи біля хати, ставився неприязно. Тому до нього майже ніколи ніхто не навідувався. Не заглядав до нього й найближчий сусід через дорогу. А до мене як новопоселенця він ставився приязно, радо заходив у розмови, захвалював Англію і її старі господарські порядки в Австралії, поки не витворилась австралійська самобутність, яка йому була не

---

[60] Корч, терен або ділянка з корчами.

до вподоби. Причини його приязності до мене я не міг спершу збагнути.

— Джо! — зупинившись одного разу, я почав питати його.— Нащо вам самотньому тримати цілу хату? Я маю знайомих, які шукають помешкання, може б, ви прийняли їх на квартиру? Вони раді вирватися з табору для емігрантів, і вам буде веселіше, буде хоч до кого відізватися, з ким погомоніти. А то живете тут самотньо, як пустельник. Вони вам будуть платити добре.

Джо ласо похопився за останнє слово.

— Платня за квартиру — то добра річ, але...— і чогось задумався.— Мій зять з дочкою хотіли сюди перебратися, і я не схотів.

— Зять вам, можливо, платив би, а більше всього ні.

— Ото ж то й є.

— А мої знайомі будуть добре платити та й, напевне, більше від зятя. До того точно, без зволікань. Вони добре заробляють.

— Гмм... то все добре, але мені ліпше бути без чужих людей на мойому обійсті. Мені компанію додержують коник і пес.

Коник, що пасся навпроти хати при дорозі, підняв голову й легенько підскочив та неголосно заіржав. А пес любовно глянув на господаря, гавкнув і замахав хвостом, ластячись до Джо.

— Бачите і коник, і пес відгукнулися на мою згадку про них, як люди, розуміють мене,— сказав Джо з задоволенням.

Я сів на ровер й рушив додому. Хата Джо дивилась на мене чорними вікнами, що були затягнені заслонами, пес кинувся злюще доганяти мене, якби хотів сказати: «Геть звідціля, не псуй нашої ідилії із Джо Гайнсом». Порожня хата, пес і коник так зжилися з Джо Гайнсом, що втручання поміж них сторонньої особи було б заколотом їх спокійного, заможного, безтурботного життя.

Як байдикування Гайнсові надокучило, то він шукав собі якесь зайняття біля хати. Він колов і складав дрова або вилазив на дах хати і помаленьку, без поспіху забивав цвяхи, які від старості виставали з гофрованої приіржавілої бляхи. Також потроху з дня на день малював дах чи замінював гнилі стовпці під хатою. Іноді розсортовував і складав на дворі чи в шопі різне старе, поіржавіле, поламане, потріскане господарське приладдя, або брав ручну пилку й різав гілляки на дрова, чи мітлою підмітав подвір'я біля хати, або поправляв заіржавлений дріт, яким загороджував вхід на по-

двір'я хати з вулиці. Це була така брама до його обійстя. Той дріт кінь часто проривав, попасуючись на прив'язі на зарослій дорозі проти в'їзду до хати.

Як почали дозрівати сливки, Джо сам задержав мене й запропонував купити скриньку слив. Він виніс із хати кілька ранніх слив і по одній подавав мені в руку, щоб я спробував і заніс жінці на пробу.

Ті ранні сливки — черіплам — були добрі на повидло, і я замовив одну скриньку. На другий день забрав. А вдома виявилось, що то були не ті, що давав мені пробувати, а кислі. Коли ж прийшов сезон на яблука, я замовив скриньку. Він мені зразу виніс її. То були джоносонські яблука зверху скрині, а насподі, як побачив удома, були самі червиві з опадів яблунь та ще й різних. Я ті яблука привіз йому назад. Він нерадо заміняв на трохи ліпші й сказав, що ті дорожчі.

Я пригадав йому сливки та сказав, що нічого більше не буду доплачувати. По довшому часі, при кінці сезону, я знову заїхав до нього по яблука.

— Гмм... чого це ви заїхали до мене? — запитав непривітно Джо.— Ви знаєте, що ви винні мені ще за яблука з попереднього разу. Я не маю для вас яблук.

Я пішов від нього ні з чим. Наші приятельські взаємини зовсім охололи. Я, проїжджаючи попри його обійстя, не завважував його, і він так само мене. Я купував овочі деінде, а Джо Гайнс не турбувався, що овочі перестоюють на деревах, опадають. Він їх збирав і складав у скрині. Йому старечої пенсії досить на добре безтурботне прожиття. Тому справу продажу яблук він ставив так: «Як не одержу доброї ціни, хай пропадають».

Я обходився добре без нього, а він без мене. Аж одного разу в неділю зранку він, заклопотаний, сам перестрів мене на дорозі Байв'ю:

— Мій найближчий друг загинув.

— Який? — запитав я з цікавістю. Адже ж я знав, що Джо в цій околиці не мав ані одного приятеля. Він жив самотньо, як дивак.

— Король, мій коник,— покотились по лиці сльози.— Мав одного приятеля і того стратив. Я похоронив його вчора.

— Де?

— А ось там,— показав Джо Гайнс рукою на свіжу зрушену землю напроти хати за шопою.

Він дивився туди, як на могилу найдорожчої йому істоти в світі.

— А що сталося?

— Колючим дротом зачепився за наріст живого м'яса, зірвав і помер від спливу крові.

— Це дійсно невіджалувана страта для вас,— пробував я стати співчутливим до нього.— А як там справа з яблуками, маєте ще якісь на продаж?

— Майже всі вже погнили. Ось там є ще трохи в скринях, подивіться. Але яблука, знаєте, дорогі тепер.

Я пішов, заглянув у скриню. Там була купа яблук. Але ані одного не було видно не зогнилого наполовину. Джо був у жалобі. Я не хотів йому сказати щось неприємне. Я поглянув на нього, а він на мене, й мовчки від'їхав.

Джо Гайнс дуже перейнявся втратою коня, а коли авто вбило пса, він поховав його побіч любого коника, а сам ще більше підупав на здоров'ї. Став з дня на день нидіти, й за місяць часу сусід, заходячи за чимсь до хати Гайнса, застав його мертвим на канапі в кухні.

У конверті на столі в кухні був заповіт. У ньому він написав власноручно, щоб його поховали на його власній землі побіч його найближчих приятелів — коника Короля і пса Негра. А з продажу його обійстя з хатою половину дати на Альфред-шпиталь у Мельбóрні, решту поділити по рівній частині дітям і жінці.

Очевидно, другу частину його заповіту виконано по його волі. А старого Джо Гайнса таки поховали на цвинтарі, де хоронять людей... А не на його землі побіч коня і пса.

Марія Михайлів

ПІД КАШТАНАМИ

В глухій вуличці стоїть одинока церковка, густо обсаджена каштанами. Біло-рожеві квіти каштанів знімаються вгору, як свічечки. Біля огорожі церкви, в тіні каштанів, лежала опухла, як колода, жінка і дивилася порожніми очима в простір. Віку її не можна було окреслити. Вона так виглядала, як і всі,що валялись на хідниках міста, під тинами, під будинками — розкуркулені «вороги народу»... Сіро-зеленкавого кольору опухле тіло, брудне лахміття, в безвиразних очах повна резигнація...[61]

Колись вона називалася Катря, Катрусею кликали батьки. Пещена одиначка з іскристими карими очима і соняшно-смаглявою шкірою. Мати казала: «Катрусю, радість моя! Катрусю, ясочко моя! Катрусю, єдина моя!»

Сіро-зеленкава опухла колода рухнула головою і плямкнула сухими устами. «Пити»,— сказала, але тільки в думці «сказала».

Перед її очима майоріли силуети людей, що наближалися, проходили, віддалялися... А над нею знімалися до неба біло-рожеві квіти каштанів, як свічечки в церкві.

«Ніхто й не зупиниться, не спитає і слова не скаже,— думала вона.— Слово?!! Хоч би одно слово співчуття, потіхи... Ох, як же б легше було!.. Всі відцуралися, всі бояться, всі минають!..»

Хідником наближалася до неї якась стара жінка. Коли зрівнялася, нахилилася, ніби зав'язувати шнурок на черевикові, оглянулася на всі боки й кинула похапцем щось завернуте в сірий папір. Одразу поспішно відійшла. Сірий клуночок підкотився до ніг лежачої під плотом.

«Уже не треба! — хотіла сказати Катря, але тільки плямкнула устами.— Чому люди такі боязкі, як кидають шматок хліба?.. Хіба це злочин? Бояться нас, як чуми. Чому?.. Онде того діда, що лежав вчора поперек хідника, всі збочували і

[61] Байдужість.

оминали, а деякі навіть переступали, але ніхто на нього не глянув... Так, як камінь!.. Та й на камінь, як людина натрапляє, гляне, а то!..»

Присунула вчора сюди, під церкву. Думала — коло церкви милостивіші люди ходять. Може, хто гляне на церкву... Та й подумає... І священик проходив... Глянув на церкву і так ніби дітхнув, а на неї не глянув, тільки очі скосив і пройшов хутко... А вона його пізнала, хоч бороду обстриг і рясу скинув... Бував у них на хуторі частим і бажаним гостем... Проповіді так гарно говорив, що сльози набігали.

«Галюсю хрестив... Галюсю, моя дитиночко безталанна! Янголятко моє, чому ти мусила так терпіти?.. За що, Боже милосердний?.. Голодна, некупана біля моїх пустих грудей... Плакала і плакала... Ні, потім уже не плакала, тільки тихесенько скиглила, а личко морщилось в неї, як в старого дідуся... Пташечко моя, недовго ти витримала!..»

Поки тримала Галюсю біля грудей, було ще бажання боротись за життя... Коли загребла її вночі, в парку — було вже все байдуже!..

Катря кліпнула безслізними очима. Над нею знімалися вгору блідо-рожеві квіти каштанів, як свічечки...

«Але дерево, де поховала Галюсю, запримітила!.. Воно було крислате й тільки випускало листячко. Так пахло весною!.. Як тоді, як ми одружилися з Михайлом».

«Катрусю, кохання моє! Катрусю, щастє моє! Все життя для тебе віддам!» — говорив він.

Зітхання, як передсмертний хрипіт, вийшло з її грудей.

«І віддав!.. Боронив наше гніздо, мене і Галюсю... Накинулись і затовкли... Може, й ліпше, що не вижив!.. Як же б він терпів, дивлячись на мене та на голодне немовля!..»

Сонце згасло. Глибокі тіні ховалися між листям, де вершечки цвітучих каштанів забарвлювали їх в золотистий колір.

«Як гарно! — подумала вона.— Як у церкві!»

Вулиця порожніла. Вона, лежачи горілиць, ловила поглядом останнє проміння сонця на каштанах, що цвіли...

Сонце згасло. Глибокі тіні ховалися між листями дерев, творячи фантастичні форми.

Катря прикрила повіками стомлені очі, зробилося зовсім байдуже і спокійно...

Коли ранком зійшло сонце і освітило глуху вуличку з церквою між каштанами, вона вже не розплющила очей... Над нею, забарвлені позолотою сонця, здіймалися до неба рожево-білі квіти каштанів... Як свічечки в церкві...

ЇДУЧИ НА ЧУЖИНУ

·ПОЕЗІЇ

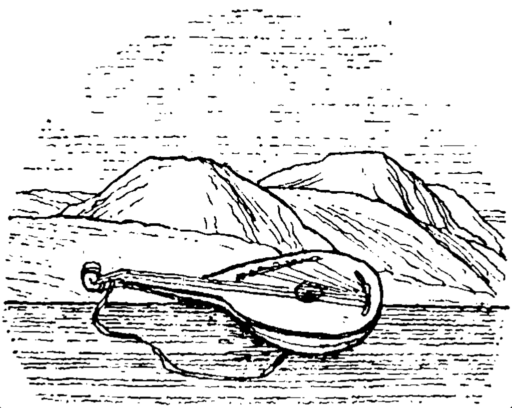

Дмитро Чуб (Нитченко)

ЇДУЧИ НА ЧУЖИНУ

Незнаний світ за обрієм клекоче,
Хлюпоче день об кораблів борти,
А серце б'ється птахом серед ночі:
У край який життя своє нести?

І от у світ біжать в'юнкі дороги,
Геть перетнувши прірви і поля,
Та ще не раз нас дожене тривога:
Чи вернемо додому звідтіля?

Чи рідний сад почує моє слово?
(Там не одна пролинула весна.)
Чи яблуко зірву я з яблунь знову,
Що вітами схилялись до вікна?

Чи вийду ще з косою я на луки,
Чи рідне сонце в щоки припече?
І серце стогне, плаче від розпуки,
Хоч по виду сльоза й не потече.

Ніхто не зна, і долі не вгадають
Ні хіромант, ні циган-ворожбит,
Які шляхи щиріше привітають?
Де ждуть обійми щастя чи журби?

Та вірю я, що ще гукне нас мати...
(Той клич здригне, мов блискавка в імлі.)
Ну, хто ж тоді не схоче повертати
До в світі найсвятішої землі?!

У ТАБОРІ ПОЛОНЕНИХ

Ідуть в обіймах стогін і печаль,
Важкі думки і снів чудні міра́жі,
Коли ж впаде цей камінь із плеча?
Про́ край страждань хто серцеві розкаже?

Кругом дроти, і вартові стоять,
І ніч щораз на табір прилітає,
Туди, де город давить, як змія,
Де люди мруть, доведені до краю.

Горять во́гні під да́хами споруд,
Гурти облич схиляються довкола.
Там кожен схожий на страшну мару,
Прийшов зігріти душу й тіло кволе.

Хто може думи їхні розказать?
Де взяти ваг, щоб сум тяжкий ізважить?
Лиш дехто з нас повернеться назад,.
А решта вмре під шаром бруду й сажі.

ТРИВОГА

Поїзд до Сіднея в'ється по долині
Між горби зелені і густі гаї,
А у мене в серці б'є тривога нині —
Все про нашу молодь, про батьків її.

Маєм «патріотів» (грім би їх ударив!),
Але де їх діти, мова їхня де?
Розбрелися діти по чужих «кошарах»,
Відцуралось мови зілля молоде.

Ви зайдіть у табір, табір молодечий,
Там вже наша мова майже не бринить...
І лягає смуток тягарем на плечі,
Бо ростуть, як покруч, дочки і сини.

Занедбали мову рідної дитини...
Хто ж це перед словом рідним завинив?
Той, кому у серці вмерла Україна,
Той, чию вже душу вкрили бур'яни.

Потонули в до́брах, де вже їм про мову,
За яку вмирали прадіди й діди...
Не неси ж до хати знайдену підкову,
Бо хто мову згубить — той добра не жди!

ЗАЙЧИК

Вибіг зайчик із лісочка.
Пошукав він десь куточка,
Щоб лягти, хоч на хвилину,
Задрімати та спочинуть,
Бо в ліску лисичка бродить,
Як впійма — не пустить зроду.
То страшний для нього звір,
Обшукує цілий бір.
Де замет, ярок, нора —
Скрізь вона оббіга враз.
Тим-то зайчик не сидить —
Геть тікає від біди,
Де долини, де бугри —
Швидше в поле
Стриб, стриб, стриб.

РАНОК

Дзвенить піснями ранок,
Купається в росі,
А сонце із-за хмари
Дивується красі.

Співає пташка знову,
Зустрівши сяйво дня,
А промінь з трав шовкових
Вже роси проганя.

На полі знявся вітер,
В траві зашепотів
І швидко геть за обрій
В простори полетів.

КУРІНЬ

Опустіли поля,
Завмирають лани,
Тільки вітер гуля,
Наліта з далини.

Ще недавно баштан
Кавунами ряснів,
А тепер лиш літа
Чорна зграя круків.

І старенький курінь
Похилився тепер,
Мов чекає когось,
Щоб підвів та підпер.
Був там сторож Назар,
Із ціпочком дідусь,
Та, прощавшись, сказав:
— На те літо вернусь...

Опустіли поля,
Позавмерли лани,
Тільки вітер гуля,
Наліта з далини.

ОСІНЬ

Три стрункі тополі
Вийшли на жнива,
Ген, де серед поля
Гомін вирував.

Стали край дороги
З тінню-холодком,
Шепотіли довго,
Стоячи рядком.

Та жнива минули,
Не скрипить гарба,
Жовтою дихнула
Осінню журба.

Там, де було просо,
Вже лежить рілля,
Ходить осінь боса
По сумних полях.

В далеч втопиш очі —
Чорно, не пройти...
І прядуть щоночі
Темряву дроти.

Вітер знов наскочив,
Холодом подув
І зірвав листочок
В пізньому саду.

Закрутив над тином,
Мов не мав жалю,
І з розгону кинув
Просто на ріллю.

ІДЕ ЗИМА

Зів'яла, стомилася осінь,
Пожовкла й упала до ніг,
А вітер злорадно голосить,
Пухнастий жбурляючи сніг.

Замерзли річки та калюжі,
Лягли під сніги спочивать.
Лісочок за літечком тужить
І сумно гіллям колива.

Біліють за да́хами да́хи,
Влягається в килим земля,
І сніг, розлітавшись, з розмаху
Ляга на сади, на поля.

А поки світанок прилине,
Мороза майстерна рука
Малює чудові картини —
Казкові квітки по шибках.

Зів'яла, стомилася осінь,
Пожовкла й упала до ніг,
А вітер злорадно голосить,
Пухнастий жбурляючи сніг.

Пилип Вакуленко

МОЯ ТИ РІДНА, ГОРДА МОВО!

Так легко стане на душі,
Як на папір впадуть вірші:
Чіткими рівними рядами,
Своїми втішними думками.
Неначе з глибини перлини,
Неначе ягоди калини
Красою серце наповняють,
Цілющим трунком наливають
Порожню, спраглу в серці чашу.
Як не любить ту мову нашу!
Мені вона найкраща в світі,
Гарніша, ніж весняні квіти,
Неперевершена в красі,
Вона миліша над усі.
І як найпершої любові,
Не заміню тієї мови!
Її ніколи не віддам
В поталу недругам. Не дам
Над нею кпити і сміятись,
Щоб легкодухим не страхатись,
Скажу за тебе гнівне слово,
Моя ти рідна, горда мово!

ТАРАСОВІ

Вдивляюся
В чоло Твоє високе,
В огонь очей,
Неначе в блискавиці.
Сіяють в них
Думки Твої глибокі
Й летять у височінь,

Немов вогненні птиці.
В душі Твоїй
Горить вулкан і досі
За долею
Рабів німих і босих.
Великий дух не вмер,
Палає він тепер,
Як в темряві заграва.
Клекоче грізний гнів,
Немов гаряча лава.
Життя своє поклав
Ти на вівтар
Покривдженого люду.
І нам «Кобзар» Ти дав
До рук.
І вічно він нам буде
Євангелією
Твоїх страждань
І мук!

ЗГАДАЛОСЯ

Весна
Така прекрасна
В Австралії
У цьому році.
Дощі. Громи.
І синіх хмар
По цьому боці,
Як день погасне,
Нависне пелена.
Тоді згадається
В Україні
Весна
І серце защемить,
В грудях
Стискаючись...
Але лише на мить.
Як раптом
Блискавка у небі
У танці грізному
Звивається,
Тоді і степ,

Й поля
Ввижаються,
Й поорана рілля,
І ліс, і діл...
А я,
Ще молоде хлоп'я,
Ховаюся
Під стіл...
А блискавка, немов для втіхи,
Запалює
Старі стоги
І вбогі стріхи.
Тоді плачі.
Горять вогні,
І довго ще
Вночі,
В клубочок,
Сховавшись
На печі,
Молюся Богу.
Згадалося...
По вікнах,
В шиби б'ють
Дощу краплини,
В очі
Заглядаючи мені.
Немов дитячії
Сльозини,
Щасливі,
Що знайшли мене
На чужині.
І радий їм.
Ідіть і змийте
Біль душі.
Падіть.
Нехай гуркоче
Грім!

НЕМОВ ЛЕЛЕКИ

У мене дні — немов кудись лелеки
Летять: у марево, у синяву, у дим.
Ідуть роки у подорож далеку,

А я молюсь під образом святим,
Щоб хтось спинив лелек на півдорозі,
Загальмував безповоротний рух —
Пощо життя, прожите у тривозі,
Пощо душа, в якій закутий дух?

Нехай летять і журавлі, й лелеки —
Нікому не спинить отой одвічний рух,
Нехай думки собі летять далеко,
Нескорений в душі нехай витає дух.

* * *

Південний Хрест яснішає в зеніті,
Південний Хрест все більшає вгорі.
Нема нікого кращого на світі
За знак його в оцій нічній порі.

Нема нічого кращого на світі,
Як ця земля, що мачуха мені.
І наяву, не в казці і не в миті,
Для всіх несе вона свої благá земні.

Для неї я б хотів писати оди,
Для неї я б хотів складать пісні.
Як не любить ласкавої природи,
Що дні дарує нам погожі і ясні?

Як не любить замріяних просторів
І неба літнього незміряну блакить?
Тут шепчуть уночі згори про щастя зорі,
Мені їх довелось навіки полюбить.

І як, скажіть, мені байдужим бути,
І як в душі ховати почуття?
Щоб сліпо йти, не бачити й не чути,
Як спереду бринить, як музика, життя!

ЛИСТ СЕСТРІ

У вас там, пишеш, сніг паде,
А в нас шаліє тиждень спека.
І снігу в нас ніде нема,
Щоб глянути хоч іздалека.

Лиш сонце гріє та пече:
Трава в садку уся посохла...
І річка більше не тече,
Й тварини ходять, наче дохлі...

Оце таке, як бачиш, літо,
Не дуже-то воно приємне,
Бо ми живем на краю світу.
Та не усе в ньому від'ємне.

Ця спека лічить всі хвороби
І з хворих всіх здорових робить.
І зникнуть вам усі артрити,
Й не треба більше спину гріти!

Отож тепер не знаю, де,
В якому краю краще жити:
Чи там, у вас, де сніг паде,
Чи тут, у нас, де треба пріти?

Зоя Когут

ОСАННА

Поема

Вже все накреслено... Все так, як має бути:
У пеклі грішники відмучують покуту,
Безгрішним — грають арфи у раю.
Спокійно звисла синява небесна...
Минають осені і весни,
Скриплять історії колеса,
Все, як накреслено. Все так, як має бути...

І знову не в своїм краю,
Ані не в пеклі, ні в раю,
Склоняють голову свою
Нащадки прадідів забутих.
І знову Тібр... І знову Рим...
Не Київ, не Дніпро-Славута!
І знов під небом не своїм
Лунає голос наш нечутний:
Осанна!

Не чують мури Ватикану,
Не чує древній Пантеон.
Щó їм до правнуків Богдана!
В них своє кредо, свій закон
Й права — до не своїх ікон...
Осанна!

Молімося!
Молімося за грішних і святих,
Й за нас — незрячих і горбатих.
Народе силачів слабих,
Дозволь тебе тут гідно привітати!
Як довго ще в хоромах не своїх
Ми будем наші свята святкувати?..

Не нарікаймо на чергу негод,
Не плачмо, що це доля винувата!
Як легко нам любити весь народ,
Як важко нам — любити свого брата!..

Й ми — п'ятдесят мільйонів силачів
Ще й далі ждем від слабших допомоги,
Й ніхто не хоче задля перемоги
Перемогти — себе самого!
О, ні! Ми радше віддаєм ключі
До краю нашого і наших душ поштивих
Тим, хто жорстоко чи благочестиво
(Заради пекла чи заради Бога...)
Готує нам велику благодать:
У рабстві жить чи в рабстві умирать...
Осанна!
Молімося!
Ми ж вміємо молитись!
Це легше, ніж єднатись і коритись
Єдинокровним зверхникам своїм!
Нехай наказують Москва, Варшава, Рим,
Лише — не свій!
                    Нещасний той народ,
Чию історію лиш ворог продукує,
Який гучними гаслами свобод
Поміж собою залюбки торгує
І тупо скаче табунами
За честолюбними псевдовождями...
Все, як накреслено. Все так, як має бути:
Народ в тюрмі відсиджує покуту
За гріх дідів і за гріхи свої,
Співаючи півтупо і півп'яно
Про рушничок, зеленії гаї,
Про небувалі й втрачені раї,
Про волю, що колись таки нагряне...
Й, зворушено цитуючи Тараса,
Хреститься до чужих іконостасів...

Невже недарма всі дари твої
Ти, небо, нам так щедро дарувало?
Невже створило Ти дітей своїх
Лише на те, щоб знову їх не стало?!!
Минають осені і зими,
В чеканні небо дивиться з висот,
Як його вибраний народ

Новонароджується Першим Одержимим!!!
Він ще один... Але за ним встає
Вже другий, третій... Із тенет облуди
Лунає істина: Народ мій є!
Народ мій є,й народ мій завжди буде!
Народ наш буде, коли я і ти
Станем його правдивими синами:
Себе забувши — лиш камянярами,
Лише знаряддям для осягнення мети!!!

Дивилось небо з висоти,
Свій вибраний народ голубило світанно.
Осанна!

Нема на світі кращих берегів,
Ніж береги до рідного причалу!
Нема на світі гірших ворогів,
Ніж ті, які неправдою навчали
Й навчають досі... Не лише чужі,
Що волю нашу в кобуру запхали,—
Свої ж таки, підмайстри в крутежі
Майбутність нашу топчуть, як вандали,
І, симулюючи посвяту,
Брата нацьковують на брата,
Не зупиняючись ні перед чим!
А ми — мовчим!
Осанна!

Як добре ворог знає нашу вдачу,
Таку тупу, амбітну і незрячу.
Він, з пекла випускаючи борців,
Знав, що ми пекло їм самі зготуєм.
І він — не помилився. Мов купці,
Ми душами сміливців спекулюєм
І крячемо, що правда — лиш у нас...
О Господи! Якби воскрес Тарас,
Ми б і його старались розіп'яти!..

Так, ворог знає нас... Але дарма!
Не прийдеться йому торжествувати!
Віками він твердить, що нас — нема,

А ми — все є! І з кожним новим роком
Нас більше! І все більше в нас борців,
Народ дарує нам нових пророків,

Нових сміливців і — нових співців!
Не хворих самолюбів, не смиренних,
Не вкритих покладами ситої іржі!..
О Боже! Бережи їх в днях тюремних
Й на волі, Боже, теж їх бережи!
Бо воля деколи — страшніша, ніж тюрма,
Й шляхи її бувають вкриті мулом...

І буде літо, і зима
Кружлятиме життя відвічний тáнок,
І ми, нарешті, станемо — минулим...
І буде ніч... А потім — буде ранок!
Воскресний ранок Першої Весни
Для нашого засніженого люду.
Нас в нім — не буде.
Будуть в нім сини
І дочки рядових і одержимих,
І вже руками не чужими
Нашу історію писатимуть вони!!!

І як вони оцінять наші вчинки?
Чиї й за що згадають імена?
І на історії сторінках —
Кому признається вина:
За планів величних — руїни,
За незакінчені почини,
За ватажків тупий примітивізм
(Чи гірше ще — лукавість красномовну...),
За жалюгідну мовчанку підлиз
І за байдужість ситу й пустословну?
За всю забріханість — зловмисну й голосну?..

Кому признаємо вину
За торгування душами людей,
Що ледве з пекла вирвались одного?
За кари гідне скривлення ідей?
За глупоти блискучу перемогу?..

Кому признаються заслуги
За безкорисні, віддані послуги
Народу рідному? За величних стремлінь
Шляхетні і гарячі пориванная?
За те, що йшли за покликом сумлінь
Й не заблудили на шляхах скитання?
За тиху, безкомпрóмісну посвяту

І за любов — до свого брата?..
За створення живучих Україн
У душах молодих і ще прозорих?
За кладення підвалин і цеглин
Для душ — Соборного Собору?..
Що переважить на вазі століть:
Чесні старання — чи важкі провини?
Щб силу дасть нащадкам зрозуміть
Нашу добу і нашу в ній — людину?
Що поштовхне гордитись чи — простить?..

Майбутність ще чекає за серпанком
Часу, подій, призначень і стремлінь,
Всміхаючись воскресним ранком
До тих, що по нас прийдуть, поколінь.

Дозріє мислення — і втілиться у чин!
Зійдуть жнива із праведної дії!
І в нашім Києві — Святої дзвін Софії,
Й Святого Юра — в нашім Львові дзвін —
Благословлять величний цей почин
Народу вибраного!
                    І тоді настане
Воскресний ранок!
                    І очищений народ,
Струсивши з душ минулого омани,
Знесеться до Накреслених Висот!
ОСАННА!!!

НА НОВИЙ РІК

І знов цей рік, як всі останні роки,
Пройшов — немовби чорт мітлою змів...
А от питання: як? чому і доки?
Все стукають до втомлених голів.

Та голови, заплісніввши без вжитку,
Вже не шукають: доки або як?
В минулім все...
                    Лишилась тільки нитка,
Зашморгана за життьовий маяк.

І як кому: ще місяць, рік чи днина —
Й усе, Кінець. Не лишиться і сліду

За пару літ, що тут жила людина,
Читала Моема чи Сковороду,

Борги платила. Слухала промови.
Топила в чарці розпач чи нудьгу.
Чекала від вождів на мудре слово.
Губила терпеливість чи вагу...

Нічого не залишиться, крім згадки
В архівах ще не викреслених літ,
Що хтось в цім році — не сплатив податку,
Бо, мабуть, перейшов на інший світ...

Тож в дусі мирового альтруїзму
На рік новий — дивімось через призму
З рожевих барв...
А що він принесе?
Дай Боже, щоб приніс щось...
От і все.

БРАТАМ І СЕСТРАМ В УКРАЇНІ

Ви в смутку не скиталися по світі,
По незнайомих селах та полях...
Ви там безправні, змучені й неситі,
Та під ногами вашими — земля
Народу, нації. Земля, навіки рідна...
Слів материнських, горя і краси!
Що з того, що вона в неволі й бідна
Й кричать на ній ворожі голоси...

Це пролетить, як хмари понад нею,
Погана стрічка в аркушах віків...
Земля ж залишиться — незмінною землею
Живих і мертвих, предків і синів!

І ситі ми,
І ви, на жертви здібні,
Залишимось навік її дітьми!
Хоч, мабуть, ВИ
Їй більше є потрібні,
Ніж набундючені
Самолюбиві
Ми...

МИНАЮТЬ

Минають осені і весни,
Скриплять історії колеса,
Десь, по сусідах — розум ходить...
А в нас?
Хлюпощеться героїка словесна
З нагоди,
До нагоди,
Без нагоди.
Й ніхто не зрадив нам,
Що тупість —
Правом знесена,
І розум — вже давненько в моді...
Історії колеса не спиняються.
Хтось кається?
У нас — ніхто не кається!
Доля спинилася на мить біля порога,
Питається:
Чому ви глупоту зробили Богом?...
Пішла, обертається.

ХМАРА

Нависла хмара над народом:
Бреде важким і певним ходом,
Угору йде,
Чвалає вниз,
Світ заслоня своєю тінню,
Думок змітає цвіт весінній,
Тупий,
Страшний
ПРИМІТИВІЗМ.
І — стихло все. Лиш чути кроки...
І відчуралися пророки,
Завмерла ніч,
І день завмер.
Кого ховаємо тепер?
Чом все мовчить?
І хто — помер?
Мовчав весь світ.
Стояв в байдужій позі
Й дивився,
Як народ —
Ховав свій розум.

ТИ ЙДЕШ

Ти йдеш сходами — часом вгору,
А деколи — сходами вділ...
Часом маєш поруч підпору,
Деколи просто йдеш з власних сил.

І не маєш чого триматись.
І не певна, чи добредеш,
Та бракує часу вагатись,
Мусиш іти — і якось ідеш...

Лиш коли зупинишся в кроці
І подивишся вгору чи вниз —
Страшно стане, бо скільки емоцій
Треба людині, щоб дійти кудись...

О ДОЛЕ!

Скажи, о доле, де був мій народ
Під час прогресу, росту й еволюцій?
Чому ти, замість розуму й чеснот,
Дала нам гін до ширших резолюцій?..

Чому ти нації природний елексир
Розбавила сварливими синами?
Чи ж не могла б, без зміни в їх красі,
Ти їх на світ пустити — горобцями?

Яка блискуча думка! Десь вгорі,
Наїжившись, спустивши грізно крила,
Могли би від зорі і до зорі
Вони кричати й гризтися щосили...

Принаймні світ не розумів би їх,
І не хотілось деколи б ридати
Від болю, що свої клюють своїх
Й метою цих синів твоїх сліпих
Є — заклювати брата...

НЕПЕРЕВЕРШЕНІ

В нас українців — хиб таки чимало,
Про це писалось з будь-яких нагод.
Та чи комусь колись на думку впало,
Що ми — неперевершений народ?!

Народ такої рідкісної вдачі,
Що другого такого — не знайти!
Які були в нас муки і невдачі
На всіх шляхах в дорозі до мети!..

Які страшні страждання й перешкоди!
Які колоди клали нам до ніг!..
Але живучість нашого народу —
Ніхто ще заперечити не зміг!

Нас для терпець створила, мабуть, доля.
Й, обдарувавши даром не простим,
Вагалась: чи додавши щастя й волю —
Ми б знали, що робити з тим усим?..

ЧОМУ?..

Сидиш, встромивши зір в чужу блакить,
А думка лине в далечінь за обрій,
Туди, де люд по-рідному мовчить,
А мова скиглить в прадідівській торбі,

Чекаючи на свій Воскресний День...
І хочеш вовком в розпачі завити.
Невже ця мова тільки для пісень
І скорбно-поетичної еліти?..

Невже ця мова прадідівських мрій,
Яку ми зберігаєм на чужинах,
В Ріднім Краю і на землі своїй —
Плазує, мов жебрачка, на колінах

Перед своїми марними дітьми,
Що нею, мов непотребом, гордують.
І тільки в п'яних закутках корчми
Подекуди у пісні порадують?..

Невже нам мову лиш на те дано,
Щоб ми її протринькали за ласки,
Мовляв: ну й що ж? Чи це не «всьо равно»,
Чия це перемога чи поразка?

Й сидиш, встромивши зір в чужу блакить,
І думаєш чи прозою, чи віршем:
«Чом Рідний Край не хоче оцінить,
Що в чужині, ти знаєш, НАЙЦІННІШЕ».

Василь Онуфрієнко

УКРАЇНА

Різно тебе називали свої і чужі,
Різно тебе проклинали й любили,
Що ж, простягались до тебе й ворожі ножі,
Й руки синів, наче лагідні крила.

Бранкою ніжною ти унижалась чужим,
З косами русими й лагідним зором.
Що віддається рукам ненаситним міцним,
Втративши силу, відвагу і сором.

Раєм земним увижалися ниви твої,
Хати, сади серед теплого літа...
Чи не тому над тобою кипіли бої,
Стріли свистіли й гриміли копита?

Хто ж ти така? Чи ти справді вже цілі віки —
Щедра коханка наїзників лютих,
Що не бажає своєї м'якої руки
Поворухнути в накинених путах?

Ні, не коханка і бранка! Ти — мати сумна
З сивими косами й струдженим тілом,
Чистого серця твого золота глибина
Болем покрита, сто раз наболілим.

Сієш і жнеш ти, складаєш снопи золоті,
Падаєш в горі й підводишся знову,
Дітям шепочеш своїм заповіти святі:
Землю любити і мамину мову.

О, посилала не раз ти хоробрих синів
Мститись катам за хижацькі наскоки,
Добра була ти, поки не підводився гнів,
Не заливав твоє серце глибоке.

Мука тоді виливалась вогнями пожеж,
Сльози тоді розліталися, як стріли...
О, ти жила, і живеш, і біду проживеш,
Серце не згине твоє наболіле!

Ні, не коханка і бранка, ти — мати сумна,
В праці одвічній похила й змарніла,
Чи не у тебе сорочка подерта брудна
Терпко прилипла до мокрого тіла?

Ти ж це стоїш над сумним і холодним Дніпром,
Звисло в руці золоте перевесло,
Мрієш про щастя, описане в казці пером,
Щастя, що вмерло і ще не воскресло.

В тебе ж бо працю щодня відбирають твою,
Сонця й землі найцінніші щедроти,
Тільки на те, щоб тебе й твою добру сім'ю
Голодом хижим навіки зборот и.

Ти ж бо обкрадена мати голодна моя,
Боса й обдерта, як біль, як розпука.
Вдень і вночі тобі чорна отруйна змія
Жалом у серце обпалене стука.

Скільки ти диму пожеж перейшла й попила!
Що ж, на лиці в тебе згару насіло...
Ні, ти нікому коханкою в руки не йшла.
Не простягала натруджене тіло.

Бачу: стоїш ти і дивишся в обрій німий,
Вгадуєш долю і сниш про минуле...
Думкою просиш, щоб всюди твій голос сумний
Діти — синове і дочки — почули.

* * *

Не вб'ють душі, о ні, її не вб'ють!
Вогнем її попалять, як палили,
Зженуть на ній свою жорстоку лють
І дикий тиск руїнницької сили.

Та ми в житті із потайних криниць
Знаходили все животворчу воду

І мили душі в блискоті зірниць
В перепочинках довгого походу.

Не вб'ють і тіла: воля степова
І дуб дали свої цілющі соки.
Після пожеж росте нова трава
І виростає дерево високе.

Ні, не вб'єте! Нас печеніг не вбив,
Монголи й турки — вже за нас не дужчі,
А ми живем — на гонах світлих нив
Ще житимуть нащадки невмирущі.

* * *

Не кожному умерти, як герою,
Судилося в нерівному бою
Під скрегіт куль в бадиллі сухостою
Чи навесні в зеленому гаю.

Могил забутих нам не полічити,
Як зір, що зникли в безвість голубу,
Лице землі, дощами й вітром мите,
Їх береже в холодному глибу.

Та що було б, коли б незнана сила
У ніч одну весняну чарівну
Вогні на всіх могилах запалила,
На всіх, хто вмер у визвольну війну?!

О, земле славна! Маєвом вогненним
Ти б зацвіла в притишеній імлі,
Ти стала б всім героям безіменним
Вінком гарячим рідної землі!..

Цвіла б ти вся, палала б далиною,
І, може, в цю — у неповторну — мить
Побачили б, якою нам ціною
За право жити довелось платить!..

БАНДУРА

Прожила ти, в путях не вмерши,
Хоч зазнала жорстоких мук
Від тих днів, коли в струни вперше
Вдарив помах кобзарських рук.

Чи не віщий Боян з тобою
Славу київську в пісню клав,
Чи не ти у боях з ордою
Умирала в роздоллі трав.

І, як фенікс, жива вставала,
І співала в майбутні дні,
Як вмирала і оживала
У диму, в бойовім вогні.

Чи не ти у ясир ходила,
І за тінню залізних ґрат
Твоя ніжна співоча сила
Була голосом рідних хат?

А в роки, коли хмарні тіні
Розвівалися в сонця грі,
Ти співала в саду дівчині,
Наче рідній своїй сестрі,

Про любов про палку козачу
І про сльози, надії й сміх...
Нашу світлу, як небо, вдачу
Ми приклали до струн твоїх.

Обійшла ти усі дороги,
Обспівала усі сади,
Нас будила у час тривоги,
Потішала у час біди.

В чужину ти прийшла із нами,
Побувавши в вогні палкім,
Щоб нас тут зігрівать піснями,
Струнним словом дзвінким своїм.

Не вмирай же! Із нами всюди
Будь, як наша душа жива!
Хай свої й незнайомі люди
Чують, як наш народ співа!

З ЦИКЛУ «АВСТРАЛІЙСЬКІ НАСТРОЇ»

Часами забудеш, що хмари існують на світі,
Немає ні згадки цілющого вітру й дощу.
Німіють лани, пожовтілі, мов печі, нагріті,
І я до мандрівця незнаного криком кричу:

«Не йди у пустелю, забудь про горби синюваті,
Забудь, що між пісками знайдеться затінь оаз.
Хіба ти не чуєш, як спекою дихає в хаті,
І вітер, можливо, на тиждень, як свічка, погас?..

Вночі прохолоди не знайдеш, мабуть, і в печері,
Краплини роси — найдорожчі, як щастя, як рай...»
А тиша пекуча — і в вікна, і в стелю, і в двері,
І звідкись шепоче хтось тихо й лукаво:
«Звикай!»

* * *

Коли рейки гудуть, я, здається, прямую додому,
В пароплаві я знову неначе додому пливу.
І вже бачу свій берег у сивім тумані густому,
І руками хапаю холодну вологу траву.

Це хвороба якась, для якої не знайдеться ліку,
Так і буду ходить, прислухатись до звуків усіх
І ловить, мов сліпець, щось знайоме з раптового крику
І обходить чужий безтурботний і радісний сміх.

На подвір'ї своїм, обтинаючи рози колючі
І вдихаючи пахощі в'ялого листя й трави,
Забуваю, що я не на Ворскли порізаній кручі,
Де ходив, обходив всі кущі, всі балки і рови.

Все здається, що сон промине і не стане цих видив,
Евкаліптів, цикад, кукабар і багатих вітрин,
Прийдуть давні сусіди, чи діти колишніх сусідів,
І стара батьківщина — на місце чужих батьківщин.

* * *

Спокійна вулиця і вицвілий паркан,
Садок, будинок віку нестарого...
Отут життя мого примхливий капітан
Сказав спустити якоря важкого.

Вже не одну спокійну весну тут зустрів
І не одну ще весну тут зустріну.
Цей дивний край такий: своїм теплом зігрів,
Не вбивши в серці кинуту країну.

Старітиме паркан, лице брунатних стін
Чорнітиме на теплому осонні.
І мрій моїх швидких шалений перегін
Спинятимуть життя шорсткі долоні.

Десь блискавки і грім зринатимуть в пітьмі,
Сюди лиш долинатимуть луною
І завмиратимуть їх відгуки німі
Під евкаліптів сивою стіною.

Та серце встане, мов натягнена струна,
Воно чекає доторку легкого...
Садок, паркан старий і вицвіла стіна
Впадуть униз, кудись до дна мулкого.

Заграє хвилями знайомий океан,
Вітрець лиця торкнеться, наче мати,
Коли життя мого примхливий капітан
Іржавий якір скаже підіймати...

* * *

Чи дні порівняти із птицями,
Що линуть у даль голубу?
Чи дні порівняти з криницями,
Де мовкне вода углибу?

Чи дні порівняти з хмаринами,
Вгорі, над простором води,
Що линуть — і ми з ними линемо,—
Не знати, звідкіль і куди?

Ні, дні порівняю з соломою,
Що швидко зникає в вогні,
І попелом — сивою втомою —
На серце лягає мені.

* * *

Маєш хліба досить-передосить,
Одягу, блискучого взуття...
Ні, не все,— гаряче серце просить
Ще чогось для повного життя.

Ще ж чого? Щоб яблуня шуміла,
Хоч без плоду, квітла навесні,
Щоб пташина радісно дзвеніла
Вранці при відхиленім вікні.

Щоб приносив день нового друга,
А старі жили щоб і жили,
І щоб разом радість моя й туга
Вдвох у серці сестрами були.

Щоб манила книжка нерозкрита
Глибиною білих сторінок,
І щоб дні дзвеніли, мов копита,
Дні життя — роботи і думок.

* * *

Ви не забули, як пáхнуть весною бруньками
Верби над ставом, як місячна ніч припливає?..
Спогад торкає вам серце, неначе руками,
Туга приходить і наче туманом вкриває?

Біль цей солодкий,— не бійтеся, біль цей недаром —
Він незнайомий новому у нас поколінню.
Буде він гріти нас світлим, негаснучим жаром
І прохолоджувать тихою, свіжою тінню.

Час хай іде!.. Не страшний він, швидкий і невпинний,
Серця не зробить він темним, холодним і грубим.
Верби над ставом примаряться, крик журавлиний...
Значить, ми землю покинуту любим і любим...

* * *

Перше листя зелене,
перший пролісок синій,
Перший вітер пахучий —
подарунки весни.
Тільки там я і знав вас,
в Україні єдиній,

Про яку тепер мучать
мене мрії і сни.
У гнізді нетерплячий
перший крик пташеняти,
Перший грім, перший дощик
і веселки дуга...
І хотілося міцно
тоді землю обняти,
Бо здавалась земля та,
мов життя, дорога.
А тепер, коли сумом
ніби душу сполоще,
Коли в свято веселе
всі радіють, а ти...
Як сказать їм, що є щось
десь за все найдорожче,
Що його, де б не був ти,
вже повік не знайти?..

КОЛИ ПРИЙДЕМ ДОДОМУ

Коли прийдем додому, спитаємо: «Де?..
Де ті друзі, що разом ходили до школи?
Ті, з ким мріяли мрійво своє молоде,
Забуваючи юність, голодну і голу?..»

Адже води ті самі, і зорі вночі,
І ті самі тумани, луги і левади...
Будуть очі, мов знайдені раптом ключі,
Відмикать запорошені згадок шухляди.

І зустрінуться сиві — колись молоді,
І не стрінуться інші, яких ми любили...
І живих, невеселих, спитаєм тоді:
«Покажіть нам ровесників наших могили».

Якщо буде весна — покладем на горбки
У відзнаку привіту й німотної стрічі
Яблуневого цвіту чи перші квітки,
Що зустрінуться нам на сільському узбіччі.

Упадем на коліна на теплій траві
І полинем на мить у гіркому мовчанні,

Позабувши життєві дороги криві,
Що прослались позаду — в диму і в тумані.

А з живими — згадаєм розлуки свої,
І думки передумані, й ночі безсонні...
Тільки мова... Чи знайдемо спершу її,
Коли стрінуться потиском першим долоні?

* * *

Так боляче любити в чужині
Гаї далекі, води, білі зими,
І ждать чогось, і вгадувать вві сні,
Яким руслом життя твоє пливтиме.

А серце жде, все жде і жде чогось,
Ось прийде щось — і все ніяк не знати...
Коли б щось інше — бурею знялось
Чи зацвіло, мов дерево крислате!..

Коли б щось інше: грім чи вість лунка,
Бо тяжко так — не жити і не вмерти!
Ні, сум пішов!.. Міцніє знов рука
І серце знов упевнене і вперте.

Так, сум пішов, затих, немов струна.
Та я ж живий і вільний — треба жити!
А чужина... Можливо, лиш вона
Навчила жити, думати й любити.

* * *

Вже й дощ осінній — неспізнілий гість —
Б'є у вікно настирливо і глухо;
Та ні, він тут мені не заповість,
Що йдуть за ним мороз і завірюха.

Не вся загине зелень у дворі,
Знекровлена осінніми вітрами.
Тут квіти є, мов вічні ліхтарі,
Горять завжди ясними кольорами.

Не блякне тут підстрижена трава,
Не бачивши ніколи й тіні снігу,
Лише туман її оповива
Незлій зимі у ніч вогку на втіху.

О, я вже звик без снігу зустрічать
Щораз сумніші ночі новорічні,
Бо зорі тут говорять і мовчать —
Південні зорі — так, як і північні.

Хлюпоче дощ... Гуркочуть потяги.
Тут осінь — там весни звабливий подих
Десь там пливе на зрушені сніги
І на льоди, що тануть вже на водах.

Осінню тугу я переборов,
Часами тугу ніби зовсім вбито.
Осінній дощ... Ну, що ж — минуло знов
На чужині одне прожите літо.

* * *

А я таки вірю, що серця нам кат не уб'є,
Багато було їх, а ми живемо і не гинем,
Вмирає лиш той, хто на ноги уже не встає,
Хто рід не продовжує сильним, гартованим сином.

Хай рани болять, нехай терпнуть часами рубці,—
Не вперше нам гоїть посічене січами тіло.
Ніхто ще не жив так, щоб меч не здригнувся в руці,
Щоб кров'ю не бризнуло, серце щоб не заболіло.

Не нам лиш болить, хоч свій біль найгостріше пече.
Братів у нас більшає — будем їх далі шукати,
Щоб нам до плеча приєдналося дружнє плече
Тоді, коли прийде година на ноги ставати.

Михайло Підріз

* * *

Ой, яка наснага в нашім ювілеї —
Двадцять повних років на чужій землі —
Віддали для мови рідної своєї
Всю любов із серця і літа свої.

Віддали, що мали, хай душа крилата
Нині бенкетує, ювілей справля,
Пташкою хай лине, вільна і строката,
До висот злітає — крила розправля.

Хай шумить мистецтво буйними вітрами,
Хай гуляє пензель, хай бринить струна,
Пісня-чарівниця нерозлучно з нами —
Рвійна і весела, мрійна чи сумна.

Нас вітали віти в кольорах розмаю,
Під акорд машинок і розгін пера,
О життя натхнення, що не має краю,
І не знає часу, і межі нема!

Тож звучить хай мова, хай слова лунають,
Ніжна насолода хай в душі ляга,
Недруги жорстокі хай запам'ятають:
Наша творча сила вільна і жива.

Маємо дорібок — скромно підрахуєм:
Праці ветеранам шану віддамо,
Хто пішов у вічність — пам'ять ушануєм,
Бо життя як з чаші випите вино.

Хоч сивіють скроні, хоч роки втікають,
Думами ми юні, вічно молоді,
Виноградні грона з часом достигають —
Так плоди мистецтва в творчому труді.

Ой, яка наснага в нашім ювілеї,
Скільки в ньому весен і квітучих днів,
Золотим промінням в сонячній алеї,
Мов на крилах мрії, час наш пролетів.

АВСТРАЛІЙСЬКИЙ БЕРЕГ

Неначе вміло
сплетений, вінок
Природи вічної
простягся навкруги,
У барви зелені,
у плетиво квіток
Убралися пінисті
береги.
Вузенькі пляжі
смужкою піску
До моря туляться,
на сонці загоряють.
Б'ючись об скелю сіру і слизьку,
Шумлива хвиля хвилю наганяє.

Розкішний край цей барвами природи,
В натурі й величі незайманий лежить,
І чайок крик ляга на срібну воду
Й над берегом нескінчено бринить.

І пароплав, піднявши небозвід,
Сплетінням щогл самотньо бовваніє —
У сотий рейд, в чужий далекий світ —
Іде у вир примхливої стихії.

Повітря чисте подихом морським,
Як лік цілющий, сили наливає —
І сонце промѐнем південним, золотим,
Теплом і ніжністю голубить, огріває.

Божена Коваленко

* * *

Мандруючи життям
далеко,
Ми всі вертаємость
назад.
До стріх, де гнізда
в'ють лелеки,
Де квітне яблуневий
сад.

Де затополені дороги
І гіркий запах полину,
Де очі мамині вологі
Вкривають смутком
далину.

Де верби заплітають коси,
Над люстром гомінких річок,
Де дітлахами ми ще босі,
Зробили свій непевний крок.

ТУГА

Пам'ятаю: колись
Було щастя моїм,
Пам'ятаю: колись
Жартувала я з ним.

Я любила життя,
Повне радісних мрій,
І у вирі буття
Не втрачала надій.

Доля кинула в світ,
До чужих берегів,
Як відірваний цвіт,
Що у вир полетів.

Так минули літа.
Обійшла чужину —
І тепер я не та,
Що була в давнину.

Не співаю пісні,
Сміх безжурний минув,
Не радію весні,
Серце жаль огорнув.

Бо ніде не знайщла
Батьківщину нову,
Бо чужая земля
Не замінить свою!

ПРОЩАННЯ

Краю милий, тихі ріки,
Покидаю вас навіки,
Помандрую в світ далекий,
Мов до вирію лелеки.

Не спіши ховатись, сонце,
Промінь кинь в моє віконце,
Почекай одну хвилину,
Озирнусь на Батьківщину.

Прощавай, Дніпро і кручі,
Заберу думки пекучі,
Серцем з вами завжди буду,
Землю рідну не забуду.

Як знайду стеблину долі,
Посаджу в чужому полі
І догляну, як дитину,
Якщо з туги не загину.

ФАНТАЗІЯ

Чом приходиш ночами до мене
У життя неспокійне, шалене,
Чом не стукаєш тихо у двері,
А танцюєш на білім папері!?

Я радію твоїй кожній з'яві,
Кожній думці привабній цікавій,
Крізь мою листопадову осінь
Марю веснами юними й досі!

І збираю у серці, мов зорі,
Ті пісні, де і радість, і горе,
І карпатські мрійливі смереки,
І дніпрові причали далекі.

Ці коштовні поезії квіти
Я з людьми буду завжди ділити.
А як світ я цей зовсім покину —
Посадіть в головах лиш калину.

Зацвіте, забуяє весною,
Грона рясно сипне наді мною,
Цвіт гарячий покотиться дзвінко,
Я до нього промовлю барвінком.

Заплетуся в калинові весни,
Поки слово безсмертне воскресне,
Хай іде, благовісне, крилате,
Між живими у світ мандрувати.

Буде пісню співать солов'їну,
Прославляти у ній Україну,
Смуток серця оберне у жарти,
Щоб мені веселіше лежати.

А тим часом приходь все до мене,
Щире слово, палке і натхненне,
Поки в серці відкриті ще двері,
Витанцьовуй на білім папері.

НЕ ПИТАЙ

Не питай мене в кожнім листі,
Що прислати мені в подарунок,
Я люблю серця барви густі,
В сторінках я шукаю малюнок.

Тож на спомин мені принеси
Полонини в зеленім намисті,
Позбирай крапелини роси
У лапатім каштановім листі.

Принеси шепіт рідних тополь
Із мого вічно юного міста,
В чужині кострубатій дозволь
Оспівати красу його чисту.

Принеси мені запах ланів,
Що пашіють хлібами у літі,
Я з твоїх візерунків-листів
Складу пісню, найкращу у світі!

НАПИШИ МЕНІ ЛИСТ...

Напиши мені лист на сторінці безмежного степу,
Засиніє чебрець по лінійках доріг,
Напиши на блакитному аркуші рідного неба,
Де стежками хмарин вітер буйний пробіг.

Напиши мені лист на шматочку дніпрової кручі,
Розіллються слова, наче хвилі Дніпра.
Утоплю у них тугу, згадки давні болючі,
Хай пливе за водою зажура стара.

Напиши у листі про зелене у кучерях жито,
Зойк бандури, замріяний спів кобзаря.
Загориться серпанком минуле життя пережите,
І засвітиться знову надії зоря.

Напиши мені лист на краєчку зернистої ниви,
Зашумлять в сторінках золотаві лани.
Напиши мені лист на краплині весняної зливи
І веселкою в душу мою зазирни.

Я ВЕРНУСЬ

Я вернусь, я вернусь в край коханий,
Де вбирається снігом зима,
Де лягають росисті тумани,
Де воркують гаї крадькома.

Я вернусь, я вернусь в край єдиний,
Як вертають ключі журавлів,
Де суцвіття бузку й черемшини,
До дніпрових п'янких вечорів.

Вже блукаю давно дивним світом
У хмаринах, роздертих навпіл,
Світом білим, журбою повитим,
Знов у пошуку радісних днів.

Так ідучи в обіймах недолі,
Де шляхи заступила імла,
Я ніде у чужому роздоллі
Тобі рівної ще не знайшла.

І тому я вернусь, рідний краю,
До твоїх срібно-сивих дібров,
Де щодня ранок-красень вмирає,
Щоб у росах воскреснути знов.

Я вернусь, я вернусь, Україно,
У твою синьооку даль,
Там покинула серця частину,
Там лишила нестерпний я жаль.

Я вернусь, повернусь ще до хати
В злотоверхе сузір'я святе,
Щоб ніколи «прощай» не сказати,
Щоб побачить, як воля цвіте!

ГЕЙ, ДОРОГИ...

Гей, дороги, дороги далекі,
Завели ви мене в чужину,
Навздогін нам шуміли смереки.
Поділяли ми долю одну...

Простяглися у сині простори,
Біжите по безмежній землі,
Розтинаєте хвилі на морі
І зникаєте в сірій імлі.

Вам вклоняюсь, дороги далекі
І вузенькі доріжки бічні.
Заведіть мене в край, де лелеки
Повертають до гнізд навесні.

Вас благаю, візьміть із собою,
В Україну мене заведіть.
Як лоза усиха без напою,
Так без неї не можу я жить.

ІЛЮЗІЯ

Куди не їду я, куди не йду,
Куди лишень не кину оком ситим,
Країну цю, обсмалену й нудну,
Не в силі розгадати й полюбити.

Як покохати річки каламуть
Чи регіт птаха в евкаліптах сивих?
Коли у серці спомини живуть:
Кришталь річок, пташині переспіви.

Коли ж, припадком, на своїй путі
Оазу з верб або смерек зустріну,
Неначе долі скарби золоті,
В них впізнаю далеку Україну.

«Ілюзія»,— хтось скаже. Може, й так!
Струмок надій пробуджує щоразу:
Я чужиною, наче вільний птах,
Іду життям у пошуках оази.

МРІЯ

По смерті жить не перестану,
Зійду волошкою у житі,
З жагою вип'ю пахи лану,
Дощами літніми облиті.

Або дзвінком яскраво-синім
Сходитиму щороку в гаю,
Дзвонитиму по всій країні,—
Минуле славне нагадаю.

Обпершись на міцну стеблину,
Очима, повними блакиті,
Дивитимусь на Україну,
На дні мої, там не дожиті.

ПРОСТИ

Я жити можу й тут, немовби народилась
На цій землі, хоч у юрбі іду сама,
Та тільки на Дніпро я ще не надивилась,
Дорогу з чужини завіяла зима.

Встають усе ще береги його, і коси,
І синява води у думці чи у сні,
Ще змалку слухала я лемент стоголосий,
Що хвилями гуляв на березі й на дні.

Прости, мій рідний Придніпровий краю,
Що подалась туди, де й дідько не ходив,
Що раювала там у радощах без раю,
Що див шукала, не пізнавши твоїх див.

І скільки б я ще не блукала чужиною,
Чекатиму усе на ту блаженну мить,
Щоб знову, по одлизі, стрінутись з тобою
І прощення у тебе гідно попросить.

ТУДИ...

Туди, над води сивого Славути,
На крилах вітру лине серця спів.
Мені ж бо вас ніколи не забути.
Отих далеких рідних берегів.

Я Придніпров'я в чистім оксамиті
Покинула ще на зорі життя,
Степи безкраї, росами облиті.
До них уже немає вороття.

Мені весна дзвеніла на прощання.
В пахучу землю падали літа,
Самітно, тихо, мов сумне зітхання,
Змінила літо осінь золота.

Де б не була: в Нью-Йорку чи Парижі,
Куди б не кинув злої долі гнів,
Згадки цвітуть, мов незабудьки свіжі,
І мерехтять мільйонами вогнів.

Столице рідна, київські каштани,
Пелюсток ніжний дотик до лиця —
Аж поки серце битись перестане —
Вас пам'ятатиму я. До кінця.

І вас, луги у квітті ромен-зілля,
Сріблясте плесо річок і озер.
Карпати, і Полісся, і Поділля,—
Вас не замінить жодний хмародер [62].

---

[62] Хмарочос, висотний будинок.

Клавдія Рошко

МРІЇ

Колись мене
мільйонами орбіт
Дитинства фантастичні
мрії
Несли у подорож
в чудесний світ,
У світ таємної надії.
На крилах вітер
ніс мене в краї,
Де сяють золотом
мімози,
Де океан шумить, немов гаї,
І трав густих не б'ють морози.
Ввижались пальми, в сонці береги.
В спокої вод вітрила білі,
Мов в казці, все співало навкруги,
Мереживом манили хвилі.

РІДНА ПІСНЯ

Пісне рідна! Ти моя утіха,
Ти приносиш радість в мої дні,
Теплим вітром розвіваєш лихо,
Смуток і журбу на чужині.

Часом слухаю тебе, завмерши,
І нестримні сльози марять зір,
Наче іскри, радість серце креше,
Як лунає пісня — богатир.

Враз крізь темні хмари сонце сяє,
Ясний промінь скаче, мов в танку,
Цілий світ тоді немов співає
Мого краю пісню гомінку.

І крізь сльози я тобі співаю,
Забуваю долі злі часи,
В чужині вітчизну відчуваю:
В зорях, в травах, в крапельках роси.

Рідна пісне! Ти моя утіхо,
Ти приносиш радість в мої дні,
Теплим вітром розвіваєш лихо,
Смуток і журбу на чужині.

Євген Зозе

ЕТЮД

Мовчазність каменя уроча,
І хвилі бризк у височінь.
Отак сьогодні, як і вчора,
Буяє клекіт білих птиць
на нім.

А хвилі знов, і знов
удари
в камінь.
Та птиці білі: лемент,
гамір...

І сонця райдужна доріжка
Від обрію біжить
У голубу блакить.

ОСТАННІЙ АКОРД

Подруго мила...
Дивись навкруги,
Нехай не прийде до тебе
Час невтішних скорбот.
Нехай обминуть
Незгоди людські...

Підем у поле, як хочеш,
За місто далеко,
І серцем збагнем,
Як жито цвіте,
Як колоситься нива.

Ти бачиш: у небі
Пташка маленька,

Як цятка, як крапля
у морі,
Пташка живе і радіє
в просторі.

АВСТРАЛІЇ

Дай нам збагнути твоєї краси,
А спраглість із дерева флейм,
Що квітне, мов проміння роси,
Перелити в радість дівочих очей.

Дай нам відчути в співі канарки
Спів солов'я, давно вже не чутий...
І хай евкаліпти будуть в похвалі —
Дай нам твій простір збагнути.

БУЛО

Було... Хатина моя,
І вікно в засніжене поле,
І вітряк у полі,
Мов козак на роздоллі,
Бабуся була, і казка жила,
І мати читала листи
Із військових походів
від батька.
Було і нема...
Та суть є ще в мені:
І живу я в місті великім,
І дім мій великий,
А в вікно дорога широка,
І авта біжать без упину...
І проходить життя моє,
Немовби у сні.

Григорій Вишневий

МАЗЕПА

Поема

ПРОЛОГ

Поему цю, мій гетьмане Мазепо,
Тобі у дар уклінно віддаю,
Як син доріг Батурина і степу,
Тобі вінок лавровий я зів'ю.

Дивлюсь у даль, іду тебе шукати.
Густий туман життя твоє покрив.
Куди не глянь, снуються дивні шати
І образ твій ховають поміж див.

Хмільний романс, а згодом другий, третій.

І ніч, і сад, і місяць в вишині.
Кохання жар, і зустрічі в кареті,
І танці, й бал, і щастя у вині.

Усе, усе до губ тобі, на груди:
Цілунків шал і ласка до зорі...
Чи правда це, того не знають люди,
Бо свідком був лиш місяць угорі.

Чому б і ні, коли палка шляхтянка,
Душі твоїй і серцю дорога,
Свою любов, не пишну забаганку,
Тобі дала, як юності жага.

З твоїх очей зорею чарувала,
Як ти її провадив у танок.
Любов сердець не лихо, не потала
І вже ніяк не вада, не порок.

Де б ти не був, твоя любов орлина
Летіла в степ, до волі і краси.
Земля твоя — кохана Україна,
А ти її щонайвірніший син.

Чому ж співці, маститі й знамениті,
Любов твою спотворили в брехні?
Чому вони повірили неситим,
Що образ твій кусали, мов шершні?

Ось Пушкін був, поет дзвінкого слова,
Пером творця любов твою зганьбив,
Товпа писак, амбітна й безголова,
За ним услід фальшивила мотив.

Ти вірний був, годив, як міг, цареві,
І він тебе безтямно шанував.
Коли ж простяг ти руку королеві,
Ошкіривсь цар, тебе навік прокляв.

Ти добре знав, що та Петрова шана
Була тоді, як гроші в тебе брав.
За те ж, що цар ламав статті Богдана,
Чому себе самого не прокляв?

І образ твій потьмаривсь в легендах,
У злій брехні і вигадках Петра.
Вже зрадник ти, єхидна й перебендя,
Не друг, а лис, опудало й мара.

Ти ж син Землі, яку любив Рилєєв,
Це він, поет і чесний, і ясний,
Змахнув брехню із постаті твоєї,
І виплив ти з туману, бунтівний.

На зло царям і Байрони, й Вольтери
Створили міт кохання і вождя.
Вождем ти був — це правда, не химери,
Та не вони в цьому тобі суддя.

Бо ж то не кінь, а лядські побрехеньки
Несли тебе у степ у бурю й дощ,
Бо ж то тебе легенди й витребеньки
Несли вперед почерез тирсу й хвощ.

В той час, як ти до гетьмана Тетері
Летів конем на розказ короля..
Тебе чайки, верткі й білопері,
Вели у степ, кигичучи здаля.

І вже найгірш, коли бридкий непотріб,
Петрів паяц, на лихо і на сміх
Пустив брехню про тебе і про Мотрю,
Не пощадив старих сивин твоїх.

Тож я берусь твій образ воскресити,
Густий туман розвіяти з чола.
А тих співців, що славили неситих,
Покриє хай неслава і хула!

ВТЕЧА

Він бій програв. У муках стогне поле,
Застигла кров на ранах, в ковилі,
Глухий відчай ножем у серце коле,
Куди не глянь — закровлені шаблі.

На трупі труп. Земля гуде від болю.
Полтави дим лишився вдалині.
«Спинись, вернись! Зрубай на пні сваволю!
Твоя земля конає у вогні.

Вернись, помри в баталії Полтави,
Свого життя, землі не поганьби!
Нехай навік впаде Петро кривавий!
Ми вільний люд, ми люд, ми не раби.

О Батьку наш, прокляття не минути.
Он бачиш, як кривавиться Сула?
Невже отак на берегах Славути
Померкне світ, і слава, і хвала?

Невже отак скоритися цареві?
Невже отак у соромі й ганьбі
Простити глум палкому королеві,
Що вів полки загонисто у бій?

Вернись, вернись! Ми підем за Тобою
Крізь бурю й дим за волю й рідний Край,
Засяє знов красою голубою
У цвіті рож лункий веселий рай».

Та бистрий кінь вудила затискає
І рветься вдаль вже третю ніч і день.

В степу оцім від краю і до краю
Сліпа хула у безвісті веде.

«Народе мій! Тебе я вів до бою,
Бо надійшла сподівана пора,
А ти вагавсь і не пішов за мною,
Тепер мій світ — і сльози, і жура.
Була близька завітна перемога,
Сам Бог для нас послав її з Небес...»

...Курить смерчéм остання в світ дорога,
Вже видно блиск Дністрових чистих плес.
Хропуть, біжать прудкі козацькі коні,
І шведи, й Карл за ними вслід женуть,
Втихає гук Петрової погоні,
Ховає степ безсилу царську лють.

СМЕРТЬ

І він помер. Забутий, непотрібний.
Так, як бува зі всяким, хто програв.
До всіх князів недолею подібний,
До всіх царів знедолених держав.

Стоїть Небіж. І Орлик, і шведини.
Готовий гріб. Клейноди. Булава.
Вже час доби відбив свої хвилини,
Звиса над Ним Гетьманська хоругва.

«Прости й прощай!» Козацтво доокола.
«Прости й прощай! Допоки ми живі,
Вкраїни стяг не зрадимо ніколи,
Бо світять нам свободи вікові».

А люд звихнувсь, цареві покорився,
На манівці зблудивсь без Голови.
Новий вожак на півночі з'явився,—
Велів так цар Росії і Москви.

Конає Край до болю рідний, отчий,
Повсюди страх, біснується товпа,
Свого вождя висміює і топче,
В екстазі зла здурманена й сліпа.

І сотні зим, і сотні трудних весен,
І тисячі образ, брехень, проклять...
Регоче цар лихий, довготелесий,
А піп йому співає благодать.

Прокляття всім царям і царенятам,
Що смерть несуть в невинний тихий Край!
Прокляття й тим, кого веде на брата
У зрадний бій зневіра і відчай!

ПОВЕРНЕННЯ

«Минає вік. Минає третій всує.
Вже до Бендер згубилися стежки.
Волай, гукай — ніхто мене не вчує,
Лиш ворон-птах закряче здалеки.

Запав мій гріб, заріс на глум травою,
Отут його нікому не знайти.
Шумить, гуде вітрюга наді мною,
Періщить дощ холодний і густий.

Пропали всі: хто вмер тоді, хто вижив,
Хто зрадив нас, майнувши до Петра...
Андрій в Сибір, а Орлик до Парижа
Несли тягар Батурина й Дніпра.

Народе мій! Відкрий на Захід очі!
Поглянь на Схід! Невже не бачиш ти?
Твоє життя — грабіж глухої ночі,
Твої п'явки — треновані кати.

І так було вже сотні-сотні років...
Ще ти живеш, але малієш ти.
Чи стане так тобі життєвих соків
У світі зла століттями іти?

Чому мовчиш? Чом тягнеш рабські пута
В неволі ти на золотій землі?
Невже душа твоя навіки скута?
Невже вінок терновий на чолі?

Стривай, стривай! До тебе я вернуся,
Вже мій портрет сини твої несуть.
Я в душах їх вулканом відрожуся,
Розвію в прах неволі каламуть.

Народе мій! У згоді твоя сила,
Без неї ти не збудешся ярма.
Земля твоя — уже одна могила,
А для живих — Чорнобильська тюрма.

Он брат стоїть на струджених колінах,
Он брата брат на вилах підійма,
Четвертий брат в Сибірах, в Сахалінах,
І давить їх незгода і пітьма».

В цей гожий час, коли говорить Гетьман,
Із тьми віків волання виплива:

«О Батьку наш, твоя душа шляхетна
Програла бій, бо гостра булава
Не впала вниз на голову тирана,
Як п'яний він в Батурині хропів,
Як спала там царева свита п'яна...

...Ти б звеселив купців, дяків, попів.
Вони б тобі забили в усі дзвони,
Вони б тебе звели на царський трон...»

«І я з висот московської корони
Царем би став, створив новий закон»,—
Сказав, притих Мазепа, горем битий,
Стріпнувся враз від болю й дум важких.
І дух його, палкий і діловитий,
Вогнем заграв у вирі слів дзвінких:

«Брати мої, вперед скеруйте очі,
У глиб віків немає вороття.
Нехай голів минуле не морочить.
Я помиливсь. Не прошу співчуття.

Я заплатив — лежу віки у муках,
А що програв, моя у тім вина.
Тож хай мені, хай буде й вам наука,
Хай учить нас к о з а ц ь к а давнина.

Що лиш тоді боротися зумієм,
Коли вогонь у жилах потече,
Коли в бою не воликом, а змієм,
Орлом зірким, і мудрістю, й мечем

Дерзких царів, кривавих людоморів
З лиця степів назавжди проженем,
Зітрем навік і зрадництво, і горе,
Наругу й зло запалимо вогнем.

У ржі лежать ракети й бомбовози,
Звитяжний дух веде у бій тепер.
Нехай гудуть вітри, і бурі, й грози!
Я ще живий, я за Дністром не вмер.

Не встану я, та вічно буду жити,
Мій дух віки витає над Дністром,
Не дасть він вам, ні ворогам спочити,
Я йду, іду з Шевченком і Франком».

Клавдія Фольц

ТУГА

Чи вам отак бува? Коли лише на мить
Чи блисне сонечко, чи кущ зашелестить,
Чи вогник десь засяє в далині
І раптом нагада давно забуті дні?..
Мені буває так... В цю нічку, що минула,
В буші десь зозулю я почула.
Кує сіресенька, кує й того не знає,
Що спогади болючі викликає...
Колись давно, ще дома то бувало,
В гаю над річкою зозуленька кувала;
Пахнув чебрець, любисток та полин,
І спів дівочий линув в далечінь —
Про весну й козака, що більше не вернеться.
Про Гриця милого, за ким серденько б'ється,
Та про вогні, що на горі горіли,
Та про садки, що навесні шуміли...
І не було у співі тім зітхання,
Був поклик горлиці до милого кохання.
Весняна ніч всім кров їм хвилювала —
Зозуля й дівчина кували та співали...
Кує і тут. Самотньо, ніби плаче,
Бо не зливається з куванням спів дівочий.
Лиш кукабари сміх у відповідь летить.
Та моє серденько так стогне і болить.
Не бачити вже нам садків квітучих,
Не чути тих пісень палких дівочих...
І що б я віддала? Яку пройшла б я путь,
Щоб оту ніченьку хоч раз іще вернуть?!

ДОДОМУ

У вас весна — пробудниця природи —
Принесла сонця зливу золоту;
Потанув сніг на бистрі, буйні води,
Вернулись ластівки, акації в цвіту.
    У нас же осінь, хоч і не безлиста
    (Бо квіти тут і взимку скрізь цвітуть),
    Приносить роздумів вінок барвистий
    Про юні мрії, про життєву суть.
Скільки разів на Приморськім бульварі
Вдивлялась я в прозору далечінь...
На обрії в легенькій білій хмарі,
Ввижалось щастя заморських країн.
    Тепер, в одній із них, моє життя минає
    В добробуті, в спокою, в тишині,
    А на чужому обрії безкраїм
    Мій Рідний Край ввижається мені...

ДИТИНСТВА РАЙ

Наше село та прадідівська хата
Часто з'являються в моїх думках;
І дах солом'яний, від років волохатий,
І горобці у стрісі, по кутках.
    Бузок, шовковиці та груші коло хати,
    Колодязь з барабаном через зруб,
    Каштан, городи, річка та левади,
    Біля воріт — старий кремезний дуб.
Хрести над банями церквиці грають
В передвечірнім сяйві золотім,
І дзвони спокій миру розливають,
Гудуть-бринять простором степовим.
    Надходить вечір синьо-серпанковий.
    Вже за могилу сонечко сіда,
    І пахне дим з кабичок [63] вечоровий,
    Йде молоком пахуча череда.
А за рікою в невеличкій балці
Розкинула свій табір циганва:
Ковальський дзвін (гучні пісні і танці!)
Дівчат та хлопців в табір зазива.

---

[63] Кабичка — плита надворі, змурована з каміння.

Степ за селом розкішний і безкраїй,
Де біла тирса хвилями біжить...
О, Батьківщино! Милий Рідний Краю!
Як за тобою серденько болить!
Біль все життя тихенько в серці ниє,
Та за минулим бідкатись дарма;
Дитинства рай — лиш в спогадах та мріях,
А в дійсності — давно його нема.

ОДЕСІ

Хтось серце загубив у Сан-Франціско...
Навічно хтось закоханий в Париж,
Душі ж моєї золота колиска —
Одеса-місто... і ні менш, ні більш!
Не хочу я ні Рима, ні Берліна,
Ні Лондона, Нью-Йорка чи Перу.
Я хочу моря Чорного перлину —
Одесу-маму, поки й не помру!
Не зупинити спогадів колеса...
А серце рветься з болю і кричить:
«Верніть мені мою красу-Одесу
Й мої неповні дев'ятнадцять літ!»

У АВСТРАЛІЙСЬКОМУ СТЕПУ

Безкраїй простір, синій небосхил,
Дорога через степ на сотні миль.
Безмежна далечінь — дитинства рай,
Та австралійський степ не Рідний Край...
Дорога заколисує, пряма, далека,
Земля розпалена, міраж пливе від спеки.
Серце забилося, сльоза з'явилась знов,
Ніби зустріла першу я любов...
Та ця любов і не горить, й не гріє,
Розпалює лиш вогник, що ледь тліє —
Спогад про степ з пахучою травою
Й дитинство, не покрите ще журбою.

ЧЕРЕШНЕВА ПЛАНТАЦІЯ

На кілометри розіслались
Мережі білої фати,
Й до сонця ясно усміхались
Стрункі черешневі ряди.
Хотілось пісню заспівати.
Розвіять туги каламуть:
«Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть»...
Та чомусь голосу не стало.
Згадалися лише слова,
Бо затишність садка пропала,
Безмежний розмір зруйнував.
Хотілося, щоб залунала
Дівоча пісня в далечінь,
Та щоб зозуля закувала,
Усім літа рахуючи...
Нема ні пісні, ні зозулі,
Нема й хатини у саду,
Лише легкий серпанок білий
Та бджоли радісно гудуть.

НЕ ЗАЗДРЮ

Не заздрю тим, хто має дивну вроду,
Кому до ніг кладеться цілий світ;
Мине краса, як камінь, піде в воду,
Безслідно щезне, наче пустоцвіт.
Не заздрю багачам, в котрих мільйони,
Хто є в житті фінансовий мастак;
Вони бездушні, мов хамелеони,
Готові всіх продати за п'ятак.
Не заздрю й тим, що за величність чину
Гризуться, мов собаки за смітник...
Я заздрю тим, що мають Батьківщину,
Родину й друзів, відданих повік.

Галина Чорнобицька (Л. Далека)

* * *

Пливе Південний Хрест.
Як він колись манив!
Знайомий був — не бачений ніколи.
...Тож там, де острови і синіх вод розлив,
І білі кораблі, й коралові атоли...

У мріях облітала всі краї,
На океанах знала штиль і шквали.
...Південний берег!.. пальмові гаї!..
Усе в словах гарячих римувала.

Тепер дивлюсь — і Хрест немов чужий.
А де ж слова? Невже могла забути?
Молюсь без слів:
Світи, допоможи
Іще одну недолю перебути.

СНИТЬСЯ...

Обмережу згадкою пройдені путі,
Під твоєю хаткою обернуся в тінь.

Вийду з-за причілка я під гілля дерев —
Пролітаєш бджілкою побіля дверей.

Гляну молитовно я: привітай, пізнай!
А рука утомлена кине давній знак.

Тільки б запримітила: повернувся друг —
Як усе привітами задзвенить навкруг!

Та даремні марення — не летить, не йде,
І чому захмарило довгожданий день?

Де ж ти забарилася, на яких шляхах?
Хата похилилася, і посивів дах.

Де барвінки з рутою слались при вікні,
Припадає трутою жалива до ніг.

Десь пішла невільниця на цілинний степ,
І піском завіється слід невинних стіп...

Не своєю волею... Хрест який тяжкий!..
Над чиєю долею в'ються хижаки?

Ще стою під липою, день — як ніч німа,
Вітер плаче-хлипає... а її нема...

Ні, не привітається друг мій і жона.
І мені вертається вдруге чужина.

ЗАСЛАНОМУ

І сивина, і зморшки на чолі —
Це ті карби тягот і неспокою,
Коли мені, крім туги за тобою,
Вже не було нічого на землі.

Не раз летіли в ірій журавлі
І в гнізда поверталися весною.
Не втішена природою ясною,
Блукала думкою у крижаній імлі.

Кудись би йшла, шукала, рятувала...
Та де знайти у нетрях Колими?
А вже нова загроза насувала —
Прийшла війна, пожежі і дими.

Тепер мене несе десь на край світу
У хату, огнищем домашнім незігріту.

ІЗ ЩОДЕННИКА

...а де спинить, і сама не знає...
Т. Шевченко

Пливу інертно в потоці дужім.
Жива чи мертва — самій байдуже.
Земля кружляє. І світ широкий.
А нас шпурляє. Вже стільки років!
І так жорстоко...
Ідуть у черзі, усі похилі.
В моїй уяві обличчя стерті —
То тільки хвилі...
Неначе плинуть... неначе грають...
Як тінь за тінню, думки шугають:
Здається, досить побила хвиля,
А все ще носить. І я безсило
То потопаю, то виринаю...
Коли зупинить? І де?
Не знаю.

* * *

Розгорнув краєвидів сувій
Берег дикий, скелястий і темний —
Скрию сльози за помахом вій,
Скрию острах в надії непевній.

Може, й справді цей край чарівний —
Пристань тиха, щаслива одвіку.
Нащо ж сльози? От знову вони
Непотрібно турбують повіки.

За безмірністю водних доріг,
Покарбований щастям і болем,
Інший берег і рідний поріг...
Чи вернусь?.. А чи, може, ніколи?..

Слід від «Nelly» зникає в імлі
І докором той слід за кормою:
Ти ж і грудки своєї землі
Не взяла в чужину із собою.

* * *

Обрій і води небачені,
Але з дитинства знайомі.
Може, це казка утрачена
Знов повертається? Знову?
Жду: ось араби з верблюдами,
Пальми міра́жами зринуть,—
А берегами безлюдними
Сунуться тіні незримі.
Тут десь і лотоси, й іриси
В плавнях Блакитного Нілу,
Сонячне око Озіріса
Гріє долину збіднілу.
Вітер піском за оазою
Свіжі сліди замітає...
Десь тут, ліворуч, у Азії
Сива вершина Сінаю.
А між краями пустельними
Блискає плесо каналу —
Рівно шляхи нам простелені,
Ніби ми й лиха не знали.
Хвилі об борт розбиваються,
Плеще смарагдовий пломінь
«Nelly» [64] у піні хитається,
Піні рожево-перловій.

* * *

Відчиняю навстіж я вікно —
Прийде ніч, на підвіконня ляже,
Молитви, розгублені давно,
Позбирає, перениже знов,
У пітьмі тихесенько прокаже.

Загорися, згадко, й не холонь.
Скинь з душі малі й великі пута,
Теплу ласку маминих долонь
Поклади до наболілих скронь
І забуту радість дай відчути.

[64] Океанський пароплав.

ПЕРЕДЧУТТЯ

Не озветься десь луною
 далечінь,
тільки тупає за мною
 білий кінь.
Він то ближче, то відстане,
 б'є здаля.
Чути глухо, бо відтала
 вже земля.
І тривога серце гнітить,
 серце ссе —
Невідомого в сідлі там
 кінь несе.
Хто той вершник, що він хоче?
 Може, тінь?
Але ж гривою тріпоче
 білий кінь,
Але ж чую навіть подих
 на плечі.
Чи дороги не знаходить
 уночі?
Я не бачу ані тіні,
 ні коня,
Чом же острах до тремтіння
 обійняв?
Бо я чую, бо я знаю,
 що він тут,
Не від'їде, не звертає...
 Довга путь...
Оглядаюся несміло —
 темний шлях...
У душі незрозумілий
 сум... і жах...

ЗМІСТ

МАТЕРИНСЬКЕ СЕРЦЕ

Проза

ВАКУЛЕНКО ПИЛИП

КОГУТ ЗОЯ

ОНУФРІЄНКО ВАСИЛЬ

ПІДРІЗ МИХАЙЛО

КОВАЛЕНКО БОЖЕНА

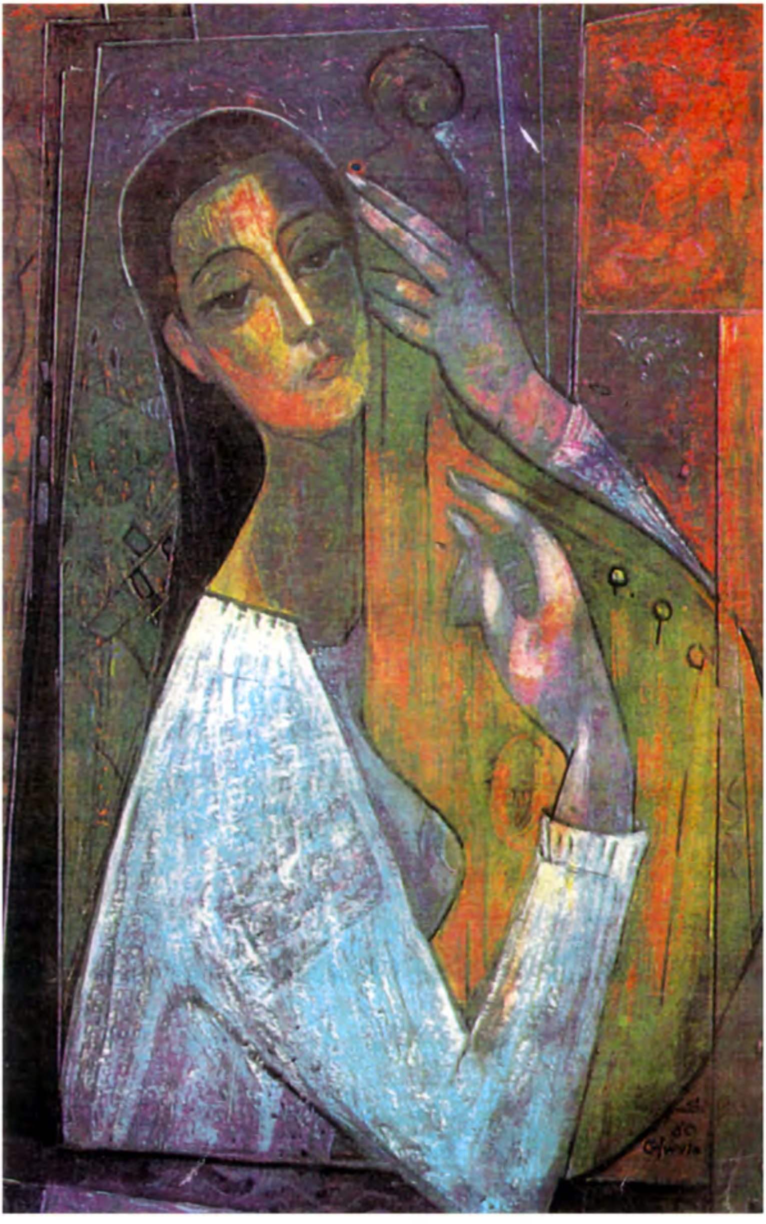

Степан Хвиля. Грай, моя бандуро. ***Олія-акрил.***

Степан Хвиля. Акваріум. ***Олія-акрил.***

Степан Хвиля. Червоний мак. ***Олія.***

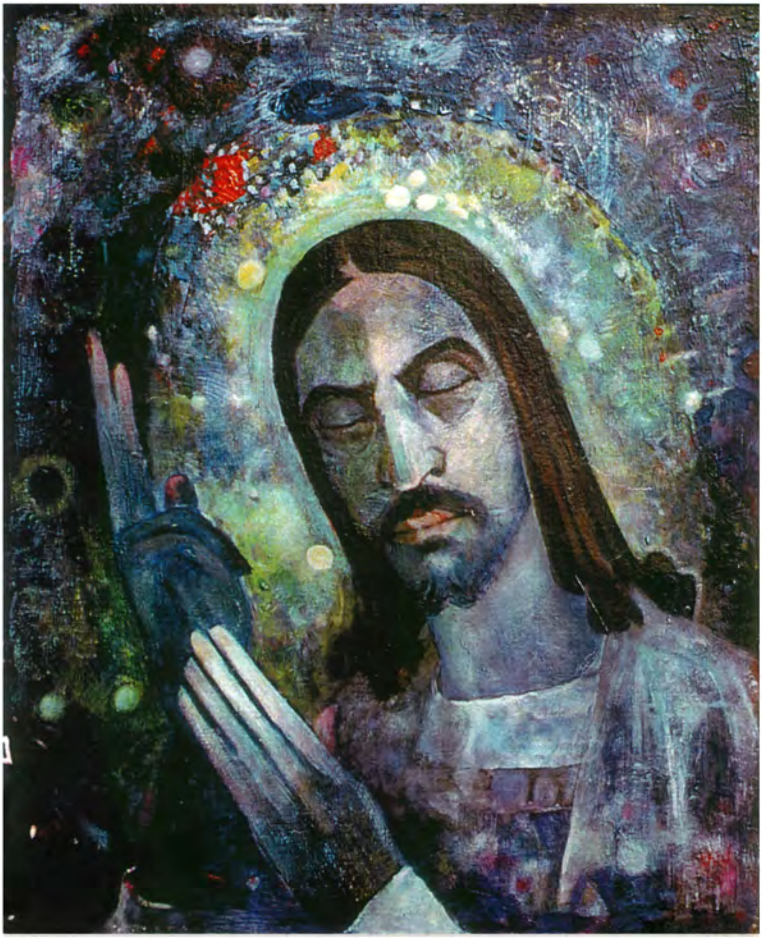

Степан Хвиля. Киріоз. ***Олія-акрил.***

Степан Хвиля. Самота. *Олія-акрил.*

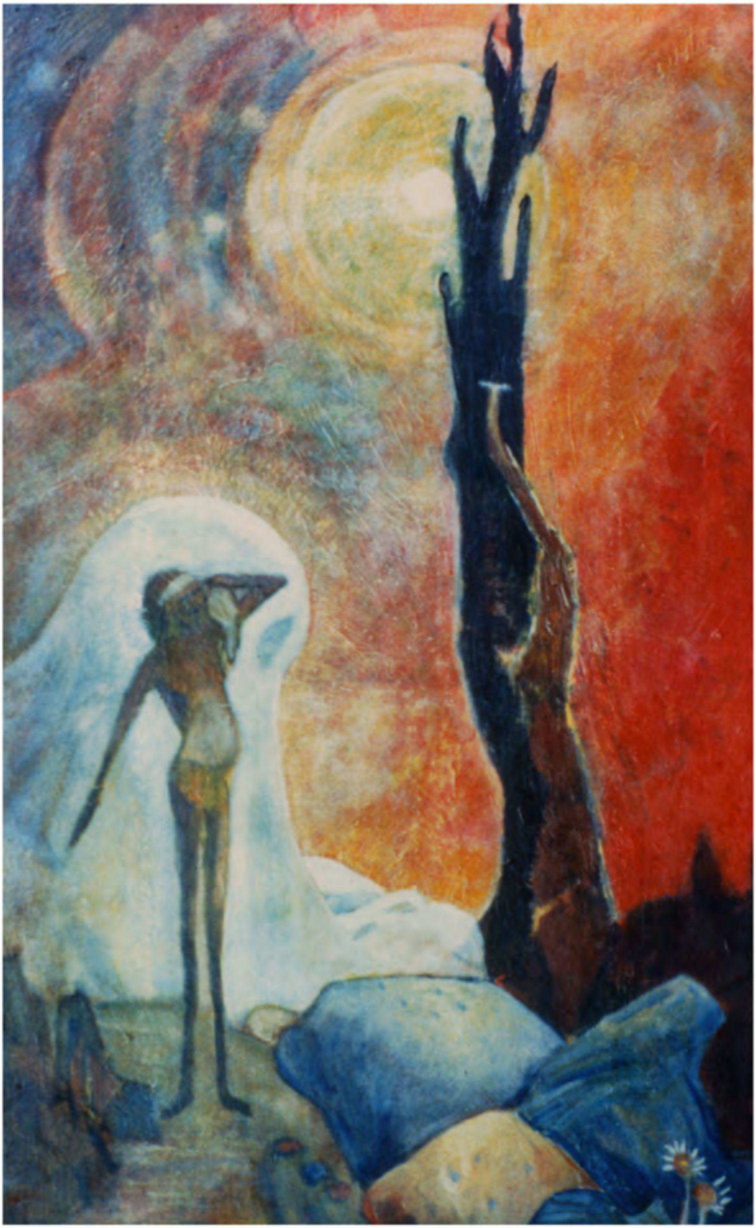

Степан **Хвиля**. Останній абориген. *Олія*.

Степан Хвиля. Між квітами. *Олія-акрил.*

Степан Хвиля. Скорбна мати. *Олія.*

Степан Хвиля. Біле дерево. *Олія-акрил.*

Степан Хвиля. Віолончеліст. ***Олія-акрил.***

Степан Хвиля. Турбота. ***Олія-акрил.***

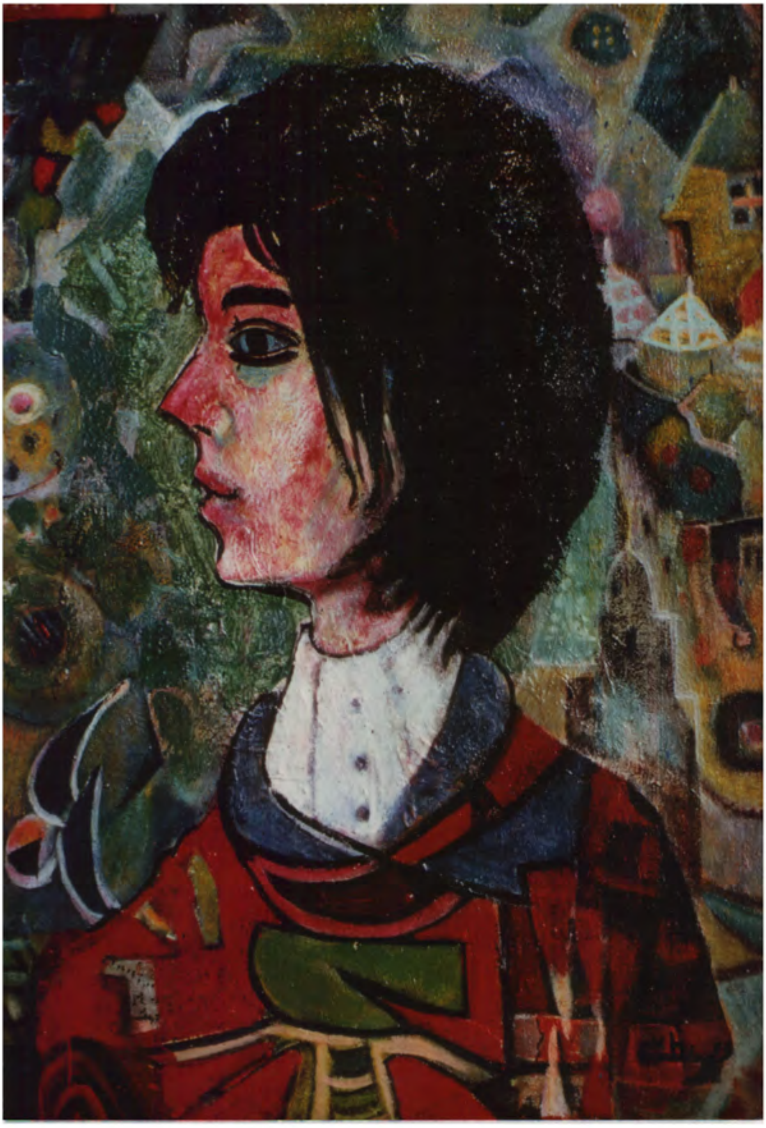

Степан Хвиля. Сузі. ***Олія.***

Степан Хвиля. Автопортрет. ***Олія-акрил.***

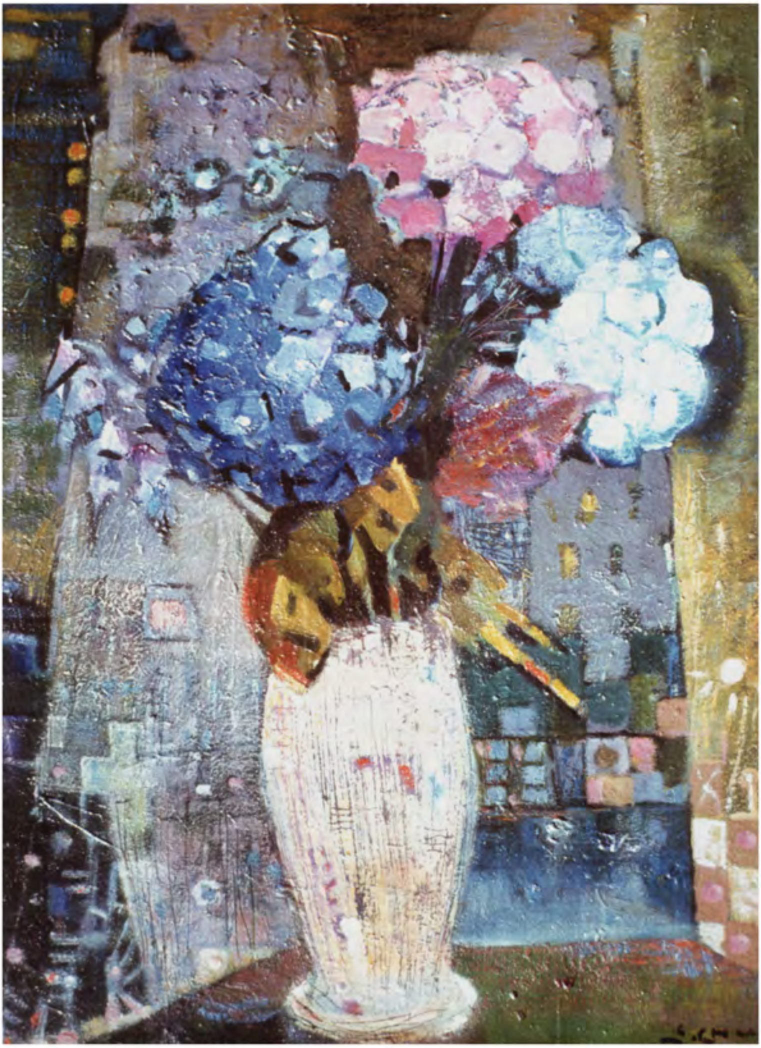

Степан Хвиля. Гортензії. ***Олія-акрил.***

Степан Хвиля. Аза. ***Олія.***

Степан Хвиля. Три мудреці. ***Олія-акрил.***

Степан Хвиля. На Купала на Івана. ***Олія-акрил.***

Степан Хвиля. Композиція. ***Олія-акрил.***

Степан Хвиля. Каріна. *Олія-акрил.*

Степан Хвиля. Карась. *Олія-акрил.*

Степан Хвиля. Материнство. ***Олія-акрил.***

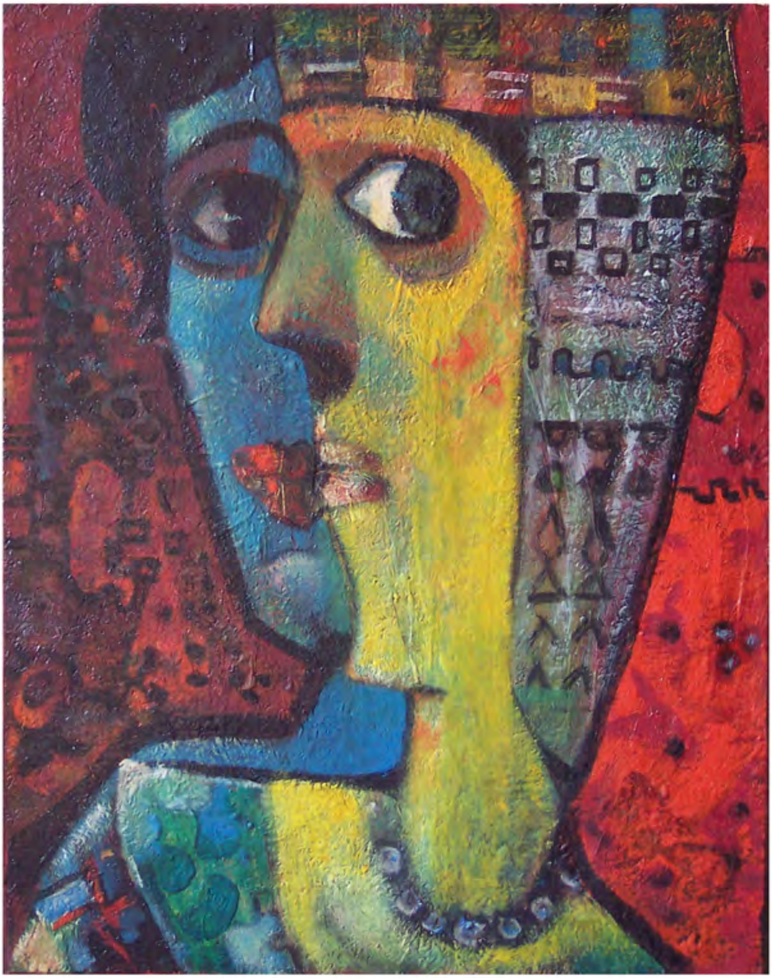

Степан Хвиля. Дует. ***Олія-акрил.***

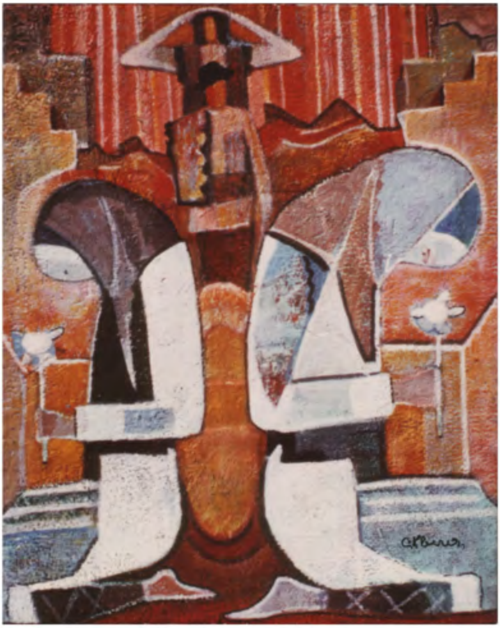

Степан Хвиля. Любить-не-любить. *Олія-акрил.*

Степан Хвиля. Вівці мої, вівці. *Олія.*

Степан Хвиля. Еда. *Олія-акрил.*

Степан Хвиля. Квіти. ***Олія-акрил.***

Степан Хвиля. Гортензії. ***Олія.***

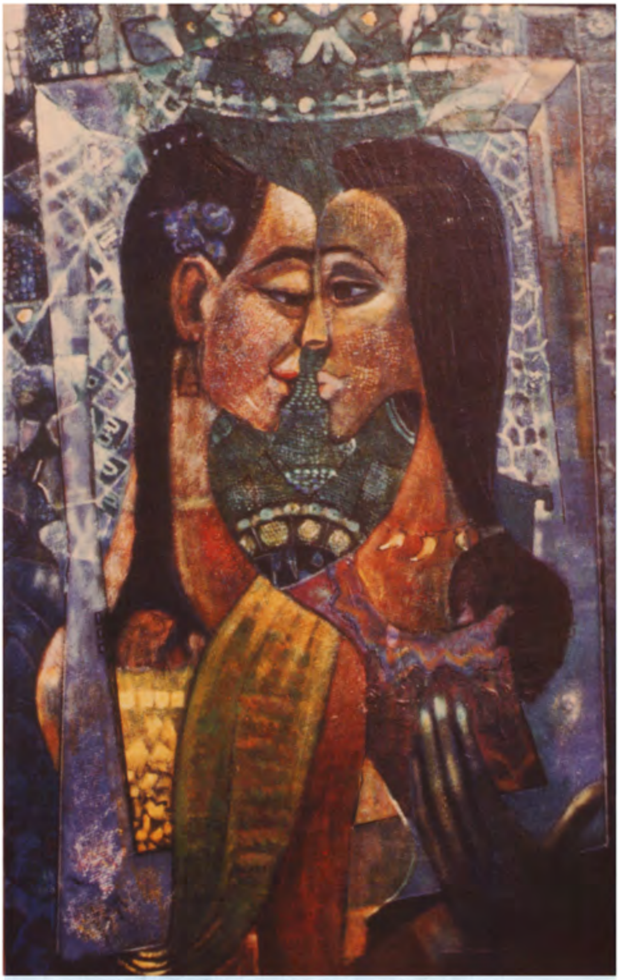

Степан Хвиля. Медовий місяць. ***Олія-акрил.***

Тимофій Месак. Озеро Александрія. ***Олія.***

Тимофій Месак. Квіти. ***Олія.***

Тимофій Месак. Квіти у вазі. ***Олія.***

Тимофій Месак. Австралійські гори. ***Олія.***

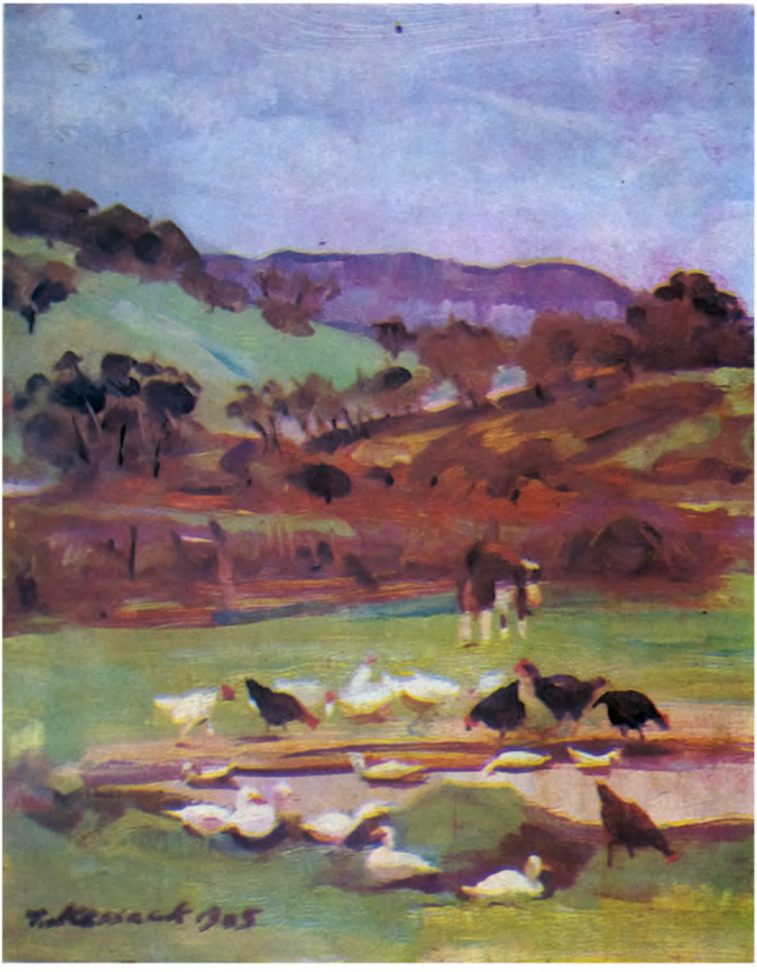

Тимофій Месак. Моя господарка. *Олія.*

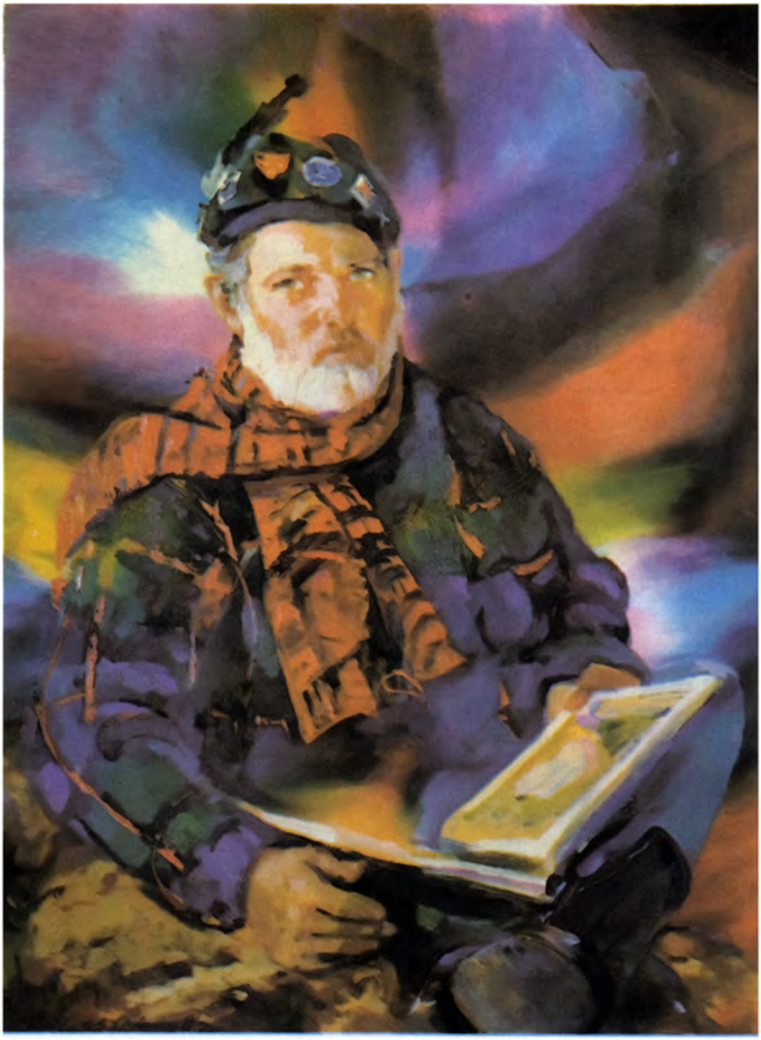

Тимофій Месак. Австралійський поет А. Марелл. *Олія.*

Літературно-художнє видання

РІДНІ ГОЛОСИ З ДАЛЕКОГО КОНТИНЕНТУ

Твори сучасних українських письменників Австралії

Упорядкування та передмова
Михайленка Анатолія Григоровича

Художнє оформлення
Семендяєва Сергія Костянтиновича

Художній редактор *Д. П. Присяжнюк*
Технічний редактор *Ф. Н. Резник*
Коректори *Л. К. Скрипченко, М. З. Волович*

Здано на виробництво 20.01.93. Підписано до друку 15.04.93. Формат 84×108/32. Папір друк. № 2. Гарнітура таймс. Друк високий. Умовн. друк. арк. 12,6 + вкл. (1,68) = 14,28. Умовн. фарб.-відб. 57,42. Обл.-вид. арк. 13,04 + вкл. (1,41) = 14,45. Тираж 15 000 пр. Зам. 3—220.

Видавництво дитячої літератури «Веселка»,
254655, Київ, МСП, Мельникова, 63.

Головне підприємство республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига»
252057, Київ-57, Довженка, 3.

Р 49 Рідні голоси з далекого континенту: Твори сучасних українських письменників Австралії / Упоряд. та передм. А. Г. Михайленка; [Худож. оформл. С. К. Семендяєва].— К.: Веселка, 1993.— 239 с.: іл.
ISBN 5-301-01467-6.

Чи хочете мати друзів на далекому континенті — у країні кокосових пальм і дивовижних кенгуру? Для початку придбайте збірник оригінальних творів українських письменників Австралії. Це довірливі й цікаві розповіді людей, які колись за складних обставин життя перетнули океан і пустили корені далеко за межами України. Рідну материнську мову вони зберегли, як найдорожчий талісман, і ця книга — яскраве тому свідчення. Гостросюжетні пригодницькі та психологічні оповідання, веселі байки, повчальні казки, громадянська й інтимна лірика припадуть до душі читачеві будь-якого віку.

Збірник оформлено мистецькими роботами австралійських художників українського походження.

Р $\frac{4804050500 \quad 4803640205—140}{206—93}$ БЗ—45—25.92.

ББК 84.4УКР6я43 +
+ 84.8АБС-УКРя43